

ТОМ РОБ СМИТ

СЕКРЕТНИЯТ ДОКЛАД

Част 2 от „Лев Демидов“

Превод от английски: Веселин Иванов, 2017

chitanka.info

*На сестра ми и брат ми
Сара и Майкъл*

СЪВЕТСКИ СЪЮЗ

МОСКВА

3 юни 1949 г.

По време на Великата отечествена война той беше вдигнал във въздуха моста при Калач, отбранявайки Сталинград, беше минирал фабрики, за да ги превърне в руини, беше палил нефтопреработващи заводи, изпълвайки небето с къмба черен дим. Разрушаваше всичко, което можеха да заграбят настъпващите войски на вермахта. И докато сънародниците му ридаеха над развалините на родните си градове, той наблюдаваше картината на опустошението с мрачно задоволство. Врагът щеше да завладее една пустиня, изгорена земя и застлано с дим небе. Често импровизираше с каквото му падне подръка — танкови снаряди, стъклени бутилки, бензин от изоставени, преобърнати военни камиони — и си бе създал репутация на човек, на когото можеше да се разчита. Никога не губеше самообладание и не допускаше грешки, дори когато работеше в екстремни условия — мразовити нощи, до пояса в речни бързеи, под неприятелски огън. За човек с неговия опит и темперамент днешната задача изглеждаше рутинна. Имаше достатъчно време и над главата му не свистяха куршуми. Въпреки това ръцете му, винаги уверени, сега кой знае защо трепереха. Пот се стичаше в очите му и го караше постоянно да я попива с ръкава на ризата си. Прилошаваше му от страх, той, петдесетгодишният герой от войната Яков Дроздов, се чувстваше като разтреперан новак — за първи път му се налагаше да взривява черква.

Оставаше само още един заряд, който трябваше да заложи точно пред себе си, в светилището, където някога се е намирал олтарът. Тронът на владиката, иконите, църковната утвар — всичко беше изнесено. Дори позлатата от стените бе остъргана. Черквата беше съвсем празна освен динамитните шашки, заровени под основите и закрепени на колоните. Ограбена и опразнена, тя внушаваше усещането за нещо огромно и тайнствено. Централният купол, украсен с корона от стъклописи, се извисяваше толкова високо и беше

изпълнен със слънчева светлина, че изглеждаше като част от небето. Вдигнал глава с отворена уста, Яков се любуваше на купола, издигнат на петдесетина метра над него. Слънчевите лъчи се процеждаха през високите прозорци и оцветяваха фреските, които скоро щяха да бъдат разрушени и надробени на парчета — милиони цветни пръски. Светлината, която струеше по гладкия каменен под, на който беше седнал, сякаш се опитваше да го достигне като някаква протегната златна длан.

Той промърмори:

— Няма Бог.

Повтори отново, този път по-силно, и думите му отекнаха под празния купол:

— Няма Бог!

Денят бе летен и светъл. Това не беше никакъв знак. Нищо божествено. Светлината не означава нищо. Проблемът е, че мисли прекалено много. Той дори не вярва в Бога. Опита се да си спомни някои от антирелигиозните лозунги, възприети в страната.

Религията принадлежи на една епоха,
в която всеки е бил сам за себе си,
и само Бог е бил за всички.

Зданието не беше свещено или благословено. То трябваше да се възприема само като конструкция от камъни, стъкло и греди — сто метра дълга и шейсет метра широка. Която не произвежда нищо и не служи за нищо — черквата беше само една архаична постройка, издигната от едно архаично общество, което вече не съществува.

Яков облегна гръб на колоната и прокара ръце по каменния под, изгладен от стъпките на хиляди и хиляди поклонници, които векове наред идваха тук за службата. Зашеметен от мащабите на това, което трябваше да стори, той започна да се задушава, сякаш не можеше да преглътне буцата, заседнала в гърлото му. Това усещане премина бързо. Явно беше преуморен — това бе всичко. Обикновено при разрушаване на обект с такива размери му помагаше цял екип. Този път беше решил, че помощниците ще играят само спомагателна роля. Нямаше нужда да споделя отговорността, нито да замесва колегите си. Не всички бяха съзнателни като него. Те не бяха се освободили напълно от религиозните си предразсъдъци. А той не искаше да работи заедно с хора с противоречиви настроения.

В продължение на пет дни — от изгрев до залез — той поставяше експлозиви в стратегическите точки, за да осигури срутването на конструкцията навътре, така че куполите да паднат един върху друг. Неговият занаят изискваше ред и точност и той се гордееше със своите умения. А тази сграда беше истинско предизвикателство. Не ставаше дума за морален проблем, това беше единствено изпитание за ума. Днешното успешно разрушаване на храма с камбанарията и петте златни купола, най-големият от които висок осемдесет метра, щеше да бъде достоен венец на кариерата му. Бяха му обещали след това да се уволни от армията и да се пенсионира. Даже се говореше, че може да получи орден „Ленин“ като награда за извършената работа, с която никой не искаше да се заеме.

Той поклати глава. Не трябваше да е тук. Не трябваше да върши това. Можеше да се престори на болен. Трябваше да накара някой друг да заложи последния заряд. Това не беше работа за герой. Но и не можеше да се откаже, твърде голям беше рискът, много по-голям от някакви нелепи суеверия. Имаше семейство — жена и дъщеря — за които трябваше да мисли, а той ги обичаше толкова много.

* * *

Лазар стоеше сред тълпата, отдалечена на сигурно разстояние от стотина метра от черквата „Света София“, и мрачният му вид контрастираше с възбудата, обхванала хората наоколо. Мислеше си, че тъкмо такива хора биха се стекли да наблюдават публична екзекуция не заради принципа, а просто така, заради гледката или развлечението. Цареше някаква празнична атмосфера и в разговорите се долавяше някакво очакване. Деца се катереха по раменете на бащите си, нетърпеливи да видят какво ще се случи. Гледката на черквата не им стигаше, тя трябваше да рухне, за да се забавляват.

На издигнато място пред загражденията, върху специален подиум, хора от кинохрониката трескаво подготвяха триножници и камери, оглеждайки от какъв ъгъл да снимат. Обсъждаха как най-добре да заснемат и петте купола и дали те ще се разпаднат още във въздуха, блъскайки се един в друг, или след като рухнат на земята. Всичко

зависи, казваха си те, от уменията на сапъорите, заложили зарядите с динамит.

Лазар се питаше дали някой в тълпата изпитва тъга. Той се оглеждаше наляво и надясно, търсейки сродни души — като съпружеската двойка отстрани, с пребледнели лица, или старата жена отзад, пъхнала ръка в джоба си. Може би криеше нещо в ръката си, например кръстче. На Лазар му се искаше да отдели опечалените от любопитните. Искеше да застане до онези, които разбират какво ще загубят — една тристагодишна черква. Издигната по образ и подобие на катедралния храм „Света София“ в Новгород, тя бе оцеляла след граждански и световни войни. А повредите при неотдашните бомбардировки би трябвало да бъдат повод за възстановяване, не за разрушаване. Лазар бе прочел с омерзение статията в „Правда“, в която се говореше за „нестабилност на конструкцията“. Това бе само претекст, фалшива логика, която да оправдае замисленото дело. Властите бяха наредили да се разруши храмът, но което беше още по-лошо, заповедта бе издадена със съгласието на Православната църква. И двете страни, съучастници в престъплението, твърдяха, че решението е чисто практическо, а не идеологическо, като се надпреварваха да изброяват допълнителни причини и доводи. Повредите, причинени от нападенията на Луфтвафе, изискват сложна реставрация, за каквато няма пари. Освен това теренът, разположен в центъра на града, е необходим за важен строителен проект. Всички представители на властта бяха единодушни. Черквата, която едва ли е от най-красивите в Москва, трябва да бъде съборена.

Зад това срамно съгласие се криеше истинска подлост. Църковните власти, застанали единодушно в подкрепа на Сталин по време на войната, сега се превърнаха в инструмент на държавната политика, в придатък на Кремъл. И разрушаването на черквата щеше да потвърди това. Те се съгласиха да бъде взривен храмът, за да засвидетелстват подчинението си — действие на самоунижение, което да покаже, че религията е безобидна, безвредна и напълно послушна. И няма защо да бъде преследвана. Лазар разбираше политическите причини за тази саможертва — не е ли по-добре да бъде пожертвана една черква, отколкото да бъдат загубени всичките? Като младеж той беше свидетел как семинариите се превръщаха в работнически общежития, а черквите — в центрове за антирелигиозна пропаганда.

Горяха икони, арестуваха, измъчваха и разстрелваха свещеници. Постоянно преследване или безропотно подчинение — друг избор нямаше.

* * *

Яков се заслуша в шума на тълпата отвън, която ставаше все по-нетърпелива в очакване представлението да започне. Той закъсняваше. Вече трябваше да е приключил. Въпреки това през последните пет минути не беше помръднал, гледаше последния заряд и не правеше нищо. Зад себе си чу скърцането на вратата и погледна през рамо. На прага, сякаш страхувайки се да го прекрачи, стоеше негов колега и приятел. Той извика Яков и гласът му прокълтя в празното пространство:

— Яков! Какво става?

Яков отвърна:

— Приключвам вече.

Приятелят му замълча, преди да продължи колебливо с по-мек тон:

— Нали ще пийнем тая вечер за пенсионирането ти. На сутринта ще те цепи главата, но до вечерта ще ти мине.

Опитът на приятеля му да го утеши накара Яков да се усмихне. Чувството за вина не е по-силно от махмурлука. И то ще премине.

— Остави ме още пет минути.

И приятелят му се обърна и излезе.

Коленичил като за молитва, облян в пот, той избърса лицето си с лепкави длани, а и ризата му беше вир-вода. „Свърши си работата!“ И никога повече няма да се наложи да работи. Още утре ще изведе малката си дъщеричка на разходка край реката. А вдругиден ще ѝ купи някакъв подарък, за да се порадва на усмивката ѝ. До края на седмицата вече ще забрави тази черква с петте ѝ златни купола и усещането за студения каменен под.

„Свърши си работата!“

Той хвана кутията за взривяване и натисна копчето.

* * *

Стъклописите се разпръснаха едновременно на всички страни и въздухът се изпълни с разноцветни стъкълца. Страничната стена, която преди миг изглеждаше непоклатима, изведнъж изчезна в кълба прах. Натрошени камъни полетяха нагоре, описаха дъга и рухнаха в тревата, рикоширайки в тълпата. Паянтовата бариера не беше надеждна защита и се срути с трясък. Отляво и отдясно на Лазар хората падаха като подкосени. Децата по раменете на бащите си закриваха с ръце лицата си, наранени от летящите отломки. Тълпата като вълна отстъпи назад, всеки се криеше зад другите от страх да не бъде ударен от нови отломки. Всичко стана неочаквано, мнозина дори не гледаха натам. Кинокамерите още не бяха нагласени. В опасната зона на взрива, която беше неточно и погрешно очертана, все още имаше работници.

Лазар се изправи, ушите му пищяха, той стоеше сред облаци прах и чакаше да се утаят. Когато димът се разсея, той видя в стената дупка, по-голяма от два човешки боя. Сякаш някакъв великан беше ритнал случайно стената, след което беше дръпнал крака си, оставяйки почти цялото здание непокътнато. Лазар вдигна поглед към златните куполи. Всички около него гледаха нагоре, задавайки си един и същи въпрос — ще се срутят ли?

С крайчеца на очите си Лазар видя, че операторите се хвърлиха към камерите; бършейки праха от обективите и изоставяйки триножниците, се опитваха да заснемат някакви кадри. Те знаеха, че ако не успеят, независимо от обстоятелствата, им предстоят големи неприятности. Въпреки опасността никой не побягна. Всички останаха по местата си, стараейки се да уловят и най-слабото движение, колебание или накланяне. Дори пострадалите бяха застинали в очакване.

Петте купола обаче не паднаха въпреки хаоса под тях. И ако черквата оцеля, то в тълпата мнозина бяха ранени, кървяха и стенеха. Лазар усети как се промени настроението, сякаш небето се покри с облаци. Появиха се съмнения. Дали не беше се намесила някаква неземна сила, за да предотврати това престъпление? Зяпачите започнаха да се разотиват, отначало по-бавно, а после към тях се присъединиха и други по-забързани. Никой не искаше да гледа повече.

Лазар едва потисна усмивката си. Тълпата се разпръсна, а черквата оцеля. Той се обърна към семейната двойка с желание да сподели това с тях.

Мъжът стоеше зад Лазар толкова близо, че почти го докосваше. Лазар не беше усетил кога се е приближил. Мъжът се усмихваше, но очите му оставаха ледени. Не беше в униформа и не показва служебна карта. Но нямаше съмнение, че е от Държавна сигурност, офицер от тайната полиция или агент от МГБ — извод, който се натрапваше не толкова от това, което личи от външността му, а от това, което липсва. Около тях имаше много ранени хора. Но този човек не се интересуваше от тях. Той беше застанал в тълпата, за да наблюдава реакциите на хората. А Лазар бе допуснал грешка — беше тъжен, когато трябваше да е весел, и се радваше, когато трябваше да е огорчен.

Мъжът с тънка усмивка, без да откъсва студения си поглед, се обърна към Лазар:

— Малко забавяне, недоразумение, което лесно ще се оправи. Струва си да останете, сигурно ще я разрушат още днес. Нали искате да останете? Искате да видите как ще се сгромоляса черквата? Ще бъде впечатляващо.

— Да.

Предпазлив отговор, но и правдив — искаше да остане, макар да не искаше черквата да рухне, но в никакъв случай не би го признал.

Мъжът продължи:

— На това място ще бъде построен най-големият покрит плувен басейн в света. За да растат нашите деца здрави. Важно е децата да са здрави. Вие как се казвате?

Най-обикновен въпрос, но наред с това заплашителен.

— Казвам се Лазар.

— А с какво се занимавате?

Разговорът вече не изглеждаше толкова непринуден, а заприлича на разпит. Подчинение или преследване, практичност или принципност — Лазар беше изправен пред този избор. За щастие той имаше такава възможност, за разлика от повечето му събратя, които от пръв поглед можеха да бъдат разпознати. Можеше и да не признае, че е свещеник. Както беше казал Владимир Лвов, бившият прокурор на Светия Синод, свещениците не бива да се отличават по облеклото си

от останалите хора — „трябва да захвърлят расата, да подстрижат брадите и да станат като обикновените смъртни“. Лазар беше съгласен с него. С подстриганата си брадичка и обикновените дрехи той лесно можеше да излъже агента. Можеше да излъже и за работата си, надявайки се, че това ще го спаси. Можеше да каже, че работи в обувна фабрика или в дърводелска работилница — каквото и да е, само не истината.

Агентът чакаше.

Същия ден

През първите седмици на запознанството им Анисия не се замисляше много за отношенията им. Максим беше само на двацет и четири години, току-що завършил Московската духовна семинария, закрыта още през 1918 година и наскоро възстановена като част от реабилитацията на религиозните институции. Тя беше по-възрастна от него с шест години, женена, недостижима, възбуждащо привлекателна за един младеж с незначителен сексуален опит. Затворен и срамежлив, Максим не поддържаше никакви връзки извън църквата и нямаше нито приятели, нито близки семейства в града. Затова нищо чудно, че се беше привързал към нея. Тя се отнасяше благосклонно към замечаните му погледи, дори може би се ласкаеше от тях. Но не го окуражаваше по никакъв начин. Той погрешно бе изтълкувал мълчанието ѝ като разрешение да продължи да я ухажда и вероятно затова се бе почувствал достатъчно уверен, за да вземе ръката ѝ и да прошепне:

— Зарежи го. Нека заживеем заедно.

Тя беше напълно уверена, че той никога няма да събере кураж да предложи това, което беше само една хлапашка мечта — да избягат заедно. Но грешеше.

Изненадващо той избра черквата на нейния съпруг, за да премине границата между тайните си фантазии и конкретното предложение — фреските на демони, пророци и ангели сякаш ги гледаха осъдително от сенчестите си алкови. Максим рискуваше всичко, за което се беше подготвял, заплашваше го сигурно опозоряване и отлъчване от религиозната общност без надежда за покаяние и прошка. Неговата искрена, идваща от дълбочината на сърцето му молба ѝ се стори

толкова неуместна и абсурдна, че тя не можа да се въздържи и отговори по най-неподходящия начин — учудено се изсмя.

Преди той да успее да отговори, тежката дъбова врата се отвори с грохот. Изненадана, Анисия се обърна и видя мъжа си Лазар, който се втурна към тях толкова забързано, че тя реши, че е изтълкувал сцената като доказателство за нейната невярност. Тя се отдръпна рязко от Максим, жест, който само би засилил подозренията за вина. Но когато Лазар се приближи, тя усети, че мъжът ѝ, за когото бе омъжена от десет години, е разтревожен от нещо съвсем друго. Задъхан, той хвана ръцете ѝ, които допреди секунди държеше Максим.

— Разкриха ме сред тълпата. Един агент ме разпита.

Той говореше забързано, заеквайки, и значението на думите му засенчи предложението на Максим. Тя попита:

— Проследиха ли те?

Той кимна.

— Скрих се в квартирата на Наташа Нюрина.

— И какво стана?

— Агентът ме чакаше отвън. Принудих се да изляза през задния вход.

— Ами ако арестуват Наташа и започнат да я разпитват?

Лазар закри лицето си с длани.

— Уплаших се. Не знаех къде другаде да отида. Не биваше да се крия у тях.

Анисия го хвана за раменете.

— Ако могат да ни открият, като арестуват Наташа, то нямаме много време.

Лазар поклати глава.

— Казах му как се казвам.

Тя го разбра. Той не можеше да излъже. Не би пожертвал принципите си нито заради нея, нито заради някой друг. Принципите бяха по-важни от техния живот. Въобще не трябваше да ходи да гледа разрушаването на църквата и тя го беше предупредила, че това е ненужен риск. В тълпата със сигурност ще има агенти, които неизбежно биха забелязали един съмнителен участник като него. Но той както обикновено пренебрегна съвета ѝ — правеше се, че я слуша, но никога не се съобразяваше с нея. Нима не беше го молила да не настройва против себе си църковните власти? Нима положението им

позволяваше да се противопоставят както на Църквата, така и на властите? Но той никога не се интересуваше от политиката на съглашателствата — той държеше да изрази мнението си и дори заплахата да остане напълно изолиран не го спираше открито да критикува новите отношения между висшите сановници в Църквата и политиците. Упорит и безкомпромисен, държеше тя безпрекословно да споделя възгледите му. Тя се възхищаваше от него, от неговата непримиримотост. Но той не ѝ отговаряше със същото. Тя беше по-млада. Беше едва двацетгодишна, когато се омъжи за него, а той вече на трийсет и пет. Понякога се питаше дали не се е оженил за нея като свещеник от бялото духовенство, дал монашески обет, което само по себе си вече беше реформаторска позиция. Това виждане му допадаше, защото отговаряше на либералните му философски възгледи. Анисия беше подготвена за момента, когато държавата щеше да се намеси в техния живот. Но когато този момент настъпи, тя се почувства измамена. Трябваше да плаща за неговите убеждения, в които не можеше да се намесва, нито пък да им влияе.

Лазар сложи ръка на рамото на Максим.

— Най-добре ще бъде да се върнеш в Духовната семинария и да ни издадеш. Тъй като нас все едно ще ни арестуват, това ще ти помогне да се дистанцираш от нас. Максим, ти си още млад. Никой няма да си помисли нещо лошо за теб, ако си тръгнеш.

В устата на Лазар това предложение прозвуча с определена тежест. Той смяташе, че подобно прагматично поведение е под достойнството му и подхожда на други, по-слаби хора. В него прозираше моралното му превъзходство. Вместо да предложи на Максим изход, той го вкарваше в капан. Анисия не издържа и се намеси, опитвайки се да говори дружелюбно.

— Максим, трябва да си отидеш.

Той отвърна рязко:

— Оставам!

Оскърбен от нейния смях, проявяваше упорство и не криеше своето раздражение. Влагайки заради Лазар скрит смисъл в думите си, Анисия каза:

— Моля те, Максим. Забрави всичко, което се случи. Няма да постигнеш нищо, ако останеш.

Максим поклати глава.

— Решил съм вече.

Анисия забеляза, че Лазар се усмихва. Нямахше съмнение, че мъжът ѝ харесва Максим. Беше го взел под крилото си, без да забележи ухажванията на неговото протеже, и се интересуваше само от пропуските в неговите познания за Свещеното писание и философията. Беше доволен от решението на Максим да остане, вярвайки, че то има нещо общо с него.

Анисия се приближи до Лазар.

— Ние не можем да му позволим да рискува живота си.

— Не можем и да го принудим да си тръгне.

— Лазар, но това не е неговата борба.

Но даже не и нейната.

— Той сам реши да се включи в нея. Уважавам този избор. Ти също трябва да го уважиш.

— Това е безумие.

Като превръщаше Максим в мъченик по свой образец, нейният съпруг искаше да я унизи, а него да осъди. Той възкликна:

— Достатъчно! Нямаме време. Ти искаш той да е в безопасност, аз също. Но щом Максим е решил да остане, така да бъде.

* * *

Лазар се втурна към каменния олтар и побърза да прибере всичко от него. Всички негови енорияши бяха в опасност. За жена си и за Максим не можеше да направи нищо — те бяха твърде тясно свързани с него. Но паството му, хората, които му се бяха доверили и споделяха неговите страхове — техните имена трябваше да запази в тайна.

След като опразни олтара, Лазар хвана единия ъгъл.

— Бутайте!

Без да се замисля, Максим покорно започна да бута олтара, пъшкайки под тежестта му. Грубата каменна основа проскърца върху каменния под и под нея се разкри дупка, тайно скривалище, направено преди двайсетина години, по време на яростните атаки срещу църквата. Плочите бяха свалени, разкривайки старателно изкопано скривалище в земята, укрепено с дъски. Дупката беше метър на два и в

нея лежеше стоманен сандък. Лазар хвана единия край, Максим — другия, и двамата изтеглиха сандъка на пода.

Анисия повдигна капака. Максим се наведе до нея и не можа да скрие учудването си.

— Музика?

Сандъкът беше пълен с ръкописно изписани ноти. Лазар обясни:

— Композиторът посещаваше службите ни — млад човек, малко по-възрастен от тебе, студент в Московската консерватория. Дойде една нощ уплашен и каза, че очаква да го арестуват. Страхувайки се, че творбите му ще бъдат унищожени, той ги повери на нас. Повечето от тях били заклеени като антисъветски.

— Но защо?

— Не знам. Той също не знаеше защо. Нямахме към кого да се обърне, нито семейство, нито приятели. Затова дойде тук. Ние се съгласихме да скрием творбите на неговия живот. Наскоро след това той изчезна.

Максим погледна нотите.

— Тази музика... хубава ли е?

— Не съм чувал да е изпълнявана. Не смеехме да я покажем на никого, нито да поискаме да ни я изсвирят. Щяха да възникнат въпроси.

— И вие дори нямате представа как звучи?

— Не умея да чета ноти. Нито жена ми. Но, Максим, ти пропускаш най-важното. Обещанието ми да помогна не зависеше от качествата на неговите произведения.

— Но вие сте рискували живота си! Ами ако те нямат никаква стойност...

Лазар го поправи.

— Ние не пазим тези книжа, а правото им да оцелеят.

Самоувереността на мъжа ѝ изкара Анисия от търпение. Всъщност младият композитор, за когото ставаше дума, се беше обърнал към нея, а не към него. Тя бе ходатайствала пред Лазар и го убеди да скрият нотите. Преразказвайки историята, той не спомена нищо за собствените си съмнения и безпокойства — и свеждаше нейната роля до пасивен съучастник. Тя се чудеше дали той си дава сметка как, преиначавайки събитията, той издига собствената си роля и се поставя в центъра на всичко.

Лазар междуременно извади свитъците неподвързани нотни листове — на брой около двеста. Сред тях имаше и документи, свързани с дейността на църквата, както и оригинални икони, които бяха скрити и заменени с копия. Бързо раздели съдържанието на три купчини, старейки се нотните листове да останат заедно. Планът беше всеки от тях да изнесе една купчина. Разделени на три части, имаше шанс поне нещо от музиката да бъде спасено. Но най-трудно беше да се намерят три скривалища и трима души, готови да рискуват живота си, без дори да са срещали композитора и да са чували музиката. Лазар знаеше, че мнозина от енориашите биха помогнали, но сигурно ще бъдат заподозрени. За тази цел им трябваше съветски гражданин с безупречно досие, чиято квартира няма опасност да бъде претърсвана. Ако такъв човек въобще съществуваше, той никога не би им помогнал. Анисия започна да изброява евентуалните кандидати.

— Мартемиян Сирцов?

— Твърде бърз.

— Артjom Нахаев?

— Ще се съгласи и ще вземе книгата, но после ще се паникьоса и ще ги изгори.

— Нюра Дмитриева?

— Ще каже „да“, но ще ни намрази, че сме я помолили. Няма да може нито да спи, нито да яде.

Накрая се спряха на две имена — за толкова успяха да се споразумеят. Лазар реши да остави част от нотите заедно с по-големите икони и да ги върне в сандъка, като преместят отново олтара над него. Тъй като той сигурно беше под наблюдение, Анисия и Максим трябваше да занесат поотделно своя дял от книгата до двата адреса. Анисия вече беше готова.

— Аз тръгвам първа.

Максим поклати глава.

— Не, аз.

Тя се досети за причината — ако Максим успее, имаше шанс тя също да се измъкне.

Отвори входовата врата, като издърпаха дебелия гред, която я препречваше. Анисия почувства, че Максим се колебае, вероятно осъзнал най-сетне каква опасност го заплашва. Лазар му стисна ръката. Максим я погледна през рамото на съпруга й. Щом той се

отдръпна, Максим се приближи до нея. Тя го прегърна за миг и проследи как се отдалечава в нощта.

Лазар заключи след него вратата и ѝ напомни как ще действат.

— Ще изчакаме десет минути.

Останала насаме със съпруга си, тя зачака до изхода. Той се приближи и за нейна изненада, вместо да прочете молитва, стисна ръката ѝ.

* * *

След като минаха десет минути, те отново се приближиха до вратата. Лазар отмести гредата. Книжата бяха сложени в торба, праметната през рамото ѝ. Анисия излезе навън. Вече се бяха сбогували. Обърна се и мълчаливо погледна как Лазар затваря вратата след нея. Чу как поставя гредата на мястото ѝ. Докато вървеше по улицата, се озърташе да види дали някой не я гледа от прозорците на околните къщи и дали не я следят. Изведнъж една ръка я стисна за китката. Изненадана, се обърна.

— Максим?

Какво правеше той тук? Къде са нотите, които взе? Иззад църквата се чу друг глас, груб и нетърпелив.

— Лев?

Анисия видя мъж в тъмна униформа на агент на МГБ. Зад него се показваха и други, изпълзяваха като хлебарки. Тя забрави за въпроса, който щеше да зададе, заради името, което беше чула: Лев. Само с произнасянето на една-единствена дума целият възел от лъжи се разплете. Ето защо той нямаше семейство и приятели в града, ето защо слушаше толкова внимателно уроците на Лазар — нямаше понятие нито от теология, нито от философия. Затова бе поискал да излезе пръв от черквата — не за да я предпази, а за да предупреди другите и да подготви ареста им. Той беше чекист, служител на тайната полиция. Бе ги измамил. Беше проникнал в живота им, за да събере повече информация не само за тях, но и за тези, които им симпатизират, нанасяйки удар по огнищата на съпротива, които още съществуваха в Църквата. Значи се е опитвал да я прелъсти по заповед на началството си. Нима са решили, че тя е слаба и податлива, и са

натоварили своя красив офицер да се представи за Максим и да я манипулира?

Той заговори тихо и нежно, сякаш нищо не беше се променило между тях:

— Анисия, давам ти още един шанс. Ела с мен. Уредил съм всичко. Те не се интересуват от теб. Лазар им е нужен.

От гласа му, звучащ топло и загрижено, я обхвана ужас. Предложението, което беше й направил — да избяга с него, съвсем не е било наивна фантазия. То е било в сметките на един агент. Той продължи:

— Послушай съвета, който сама ми даде, издай Лазар. Аз ще излъжа, за да те предпазя. Те търсят него. Нищо няма да постигнеш, ако му останеш вярна.

* * *

Лев нямаше много време. Анисия трябваше да проумее, че това е единствената ѝ възможност да оцелее, независимо какво си мисли за него. Няма да спечели нищо, ако се придържа към принципите си. Прекият му началник Николай Борисов вече се приближаваше към тях. Четирийсетгодишен, той имаше тяло на тежкоатлет, все още як, но прекаляващ с пиенето.

— Съгласна ли е да сътрудничи?

Лев протегна ръка към нея с молба да му даде торбата.

— Моля те.

В отговор тя извика с всички сили:

— Лазар!

Николай пристъпи напред и я зашлеви с опакото на ръката си, а после извика на своите хора:

— Напред!

Агентите с брадви в ръце се втурнаха да разбиват вратата на черквата.

От Лев не убягна омразата в изражението на Анисия. Николай изтръгна торбата от ръцете ѝ.

— Той се опитваше да те спаси, неблагодарна кучко.

Тя се наведе и прошепна в ухото на Лев:

— Ти наистина ли повярва, че ще мога да те обикна?

Агентите я хванаха за ръцете и я издърпаха назад, а тя злорадно му се усмихна:

— Тебе никой никога няма да те обича! Никой!

Лев се обърна, отчаян, че я отвеждат. Николай го потупа утешително по рамото.

— Щеше да е много сложно да докажеш, че не е предателка. Така е по-добре. За теб е по-добре. В живота ти ще има други жени, Лев. Винаги ще има.

Така Лев извърши първия си арест.

Но Анисия грешеше. Лев вече го обичаше държавата. Той не се нуждаеше от любовта на една предателка, това не беше истинска любов. Измамата и предателството бяха инструментите, с които си служеше един офицер от службите. Те бяха негово законно право. Неговата държава зависеше от предателството. Преди да стане агент на МГБ, той беше войник и силно желаше да разгроми фашизма. Дори и най-ужасните престъпления могат да бъдат извинени заради тази висока цел.

Той влезе в черквата. Вместо да се опита да избяга, Лазар беше коленичил до олтара и се молеше в очакване на своята участ. Когато видя Лев, гордото му предизвикателно изражение се промени. В този миг той осъзна истината и това го състари с няколко години.

— Максим?

За пръв път, откакто се познаваха, той търсеше отговор от своя ученик.

— Казвам се Лев Степанович Демидов.

Лазар замълча за кратко, след което каза:

— Препоръча те лично патриархът...

— Патриарх Красиков е истински гражданин.

Лазар поклати глава, не вярвайки на ушите си. Патриархът се оказа доносник. Неговият ученик е бил шпионин, изпратен му от най-високото място в Църквата. Бил е пожертван по същия начин както храмът „Света София“. Бил е пълен глупак, като е предупреждавал енориашите да бъдат предпазливи, когато до него е стоял агент на МГБ и си е водил бележки.

Николай направи крачка напред.

— Къде са останалите книжа?

Лев кимна към олтара.

— Под него.

Трима агенти избутаха олтара настрани и сандъкът се показва.

Николай попита:

— Той посочи ли някакви имена?

Лев отговори:

— Мартемиян Сирцов, Артjom Нахаев, Нюра Дмитриева, Моисей Семашко.

Забеляза как на лицето на Лазар шокът се сменя с отвращение и се доближи до него.

— Гледай в пода!

Но Лазар вдигна глава. Тогава Лев го удари. От разцепената му устна потече кръв. Той отново вдигна очи и сега в погледа му блеснаха презрение и предизвикателство. Лев отговори, като че ли Лазар мълчаливо му бе задал някакъв въпрос:

— Аз съм добър човек.

Хвана го за косата и започна да го удря с юмрук, механично, подобно на пружинено войниче играчка, докато кокалчетата на ръката не го заболяха, а лицето на Лазар не стана на пихтия. Когато най-сетне спря и го пусна, Лазар се строполи на пода и от устата му бликна кръв.

Докато изнасяха свещеника, след който се проточи кървава диря от олтара чак до вратата на черквата, Николай прегърна Лев с една ръка през рамото и запали цигара.

— Страната има нужда от хора като нас.

Лев машинално избърса кръвта от ръката си и каза:

— Искам да огледам черквата, преди да си тръгнем.

Николай прие буквално думите му.

— Ти си педант, това е добре. Само побързай. Тази вечер ще се напием. Не си пил от два месеца. Живееше като монах.

Николай се разсмя на собствената си шега и потупа Лев по гърба, преди да излезе. Останал сам, Лев заобиколи отместения олтар и огледа дупката. Между стената на сандъка и земния изкоп беше затиснато листче хартия. Той се наведе и го извади. Беше лист с ноти. Погледът му се плъзна по тях. Реши, че е по-добре да не знае какво е изгубено, и допря листа до пламъка на близката свещ, гледайки как хартията почернява и се овъглява.

СЕДЕМ ГОДИНИ ПО-КЪСНО МОСКВА

12 март 1956 г.

Управителят на малката университетска печатница Сурен Москвин се беше прочул със способността да печата учебници с отвратително качество. Той използваше мастила, които цапаха ръцете, най-тънката хартия и толкова слабо лепило, че страниците се разпадаха само след няколко разгръщания. Не че беше мързелив или неопитен. Напротив, започваше работа рано сутрин и привършваше късно нощем. Причината книгите му да са толкова калпави се дължеше на лошите материали, които му доставяше държавата. Съдържанието на учебниците се контролираше строго, но качеството на печата не беше приоритет. Притиснат от системата на разпределение на ресурсите, Сурен беше принуден да отпечата колкото може повече книги на най-некачествена хартия във възможно най-кратки срокове. Условиата никога не се променяха, той беше вечната жертва на системата, сериозно притеснен, че репутацията му е паднала толкова ниско. Гледайки изцапаните си с печатарско мастило пръсти, студентите и преподавателите се шегуваха, че книгите на Москвин винаги остават с тях. Непрекъснато осмиван, той установи, че все по-трудно става сутрин. Не се хранеше добре и пиеше по цял ден, като държеше наченатите бутилки по чекмеджетата на бюрото и зад книгите по рафтовете. На петдесет и пет години неочаквано откри нещо ново за себе си — не можеше повече да понася публичното унижение.

Докато оглеждаше линотипните машини и умуваше върху неуспехите си, Сурен забеляза, че на вратата е застанал един младеж, и веднага се нахвърли срещу него:

— Какво има? Тук не могат да влизат външни лица.

Младежът пристъпи напред. Беше облечен като типичен студент с дълго палто и евтин черен шал. В изпънатата си ръка държеше книга. Сурен я грабна, готов да изслуша поредните оплаквания. Погледна

корицата: „Държавата и революцията“ на Ленин. Бяха я преиздали едва миналата седмица, продаваше се от един-два дни и този младеж вероятно беше първият, открил някаква грешка. А грешките в такива основополагащи трудове се заплащаха скъпо — по времето на Сталин виновникът отиваше право в ареста. Студентът се наведе и отвори книгата. На първата страница имаше черно-бяла снимка. Студентът обясни:

— Според надписа под снимката това е Ленин, но... сам виждате...

Снимката беше на някакъв човек, който по нищо не приличаше на Ленин. Стоеше пред някаква ослепително бяла стена с рошава коса и див поглед.

Сурен, ядосан, затвори книгата и се обърна към студента:

— Да не мислиш, че съм отпечатал хиляда бройки от тази книга със сгрешена снимка? Всъщност ти кой си? Как се казваш? Какво искаш? За всичко са виновни некачествените материали, а не моята небрежност!

Докато го избутваше назад и го блъскаше с книгата в гърдите, шалът на врата на студента се развърза и се показа крайчето на някаква татуировка. Сурен се вцепени. Татуировките са немислими за обикновен студент. Никой, освен членовете на професионални престъпни банди, не би дръзнал да разкраси кожата си по такъв начин.

Гневът на Сурен угасна бързо, но студентът се възползва от стъписването му и хукна навън. Леко разколебан, Сурен го последва с книгата в ръка и го проследи, докато онзи изчезна в мрака. Объркан, той затвори вратата и я заключи. Нещо го притесняваше — тази снимка. Сложи си очилата, отвори книгата и разгледа снимката внимателно — изражението на лицето и дивия поглед. Подобно на кораб призрак, който бавно изплува от мъглата, самоличността на човека му се стори позната. Беше виждал това лице. Косата му беше разчорлена, а в очите се четеше страх, защото го бяха арестували посред нощ, измъквайки го от леглото. Сурен разпозна фотографията, защото беше я правил той.

Сурен невинаги е бил управител на малката печатница. Преди беше работил в МГБ. Беше отдал на Държавна сигурност двайсет години безупречна служба. Работата му в тайните служби беше по-продължителна от кариерата на мнозина негови началници. Той

изпълняваше рутинна незабележима работа — да почиства килиите, да снима затворниците. Ниският му ранг беше негов коз, бе достатъчно съобразителен да не претендира за по-високо положение, да не се нагърбва с допълнителна отговорност и да не привлича вниманието, което беше го спасило от периодичните чистки сред висшите ешелони. Всъщност работата му не беше лека, но той я вършеше добросъвестно. По онова време от него се страхуваха. Никой не му се присмиваше. Не смееха. Пенсионира се поради влошеното си здраве. Макар да беше добре платен и възнаграден, безделието се оказа непоносимо. Докато лежеше безцелно по цял ден, паметта му непрекъснато се връщаше към миналите дни, от които изплуваха лица като това в книгата. Единственото решение бе да си намери занимание, да се среща с хора. Искаше да върши нещо, да не живее със спомените.

Затвори книгата и я пъкна в джоба си. Защо всичко това се случи тъкмо днес? Не може да е просто съвпадение. Въпреки неуспехите му да издаде книга или списание със задоволително качество, неочаквано беше получил поръчка за важен държавен документ. Не му казаха за какво става дума, но престижната задача означаваше качествени материали — добра хартия и мастила. Най-послед получи възможност да направи нещо, с което да се гордее. Щяха да му донесат текста още тази вечер. А някакъв завистник се опитваше да му отмъсти точно когато съдбата бе решила да промени живота му.

Излезе от печатницата и забърза към кабинета си, пригладжайки сивите си кичури. Беше облякъл по-хубавия си костюм — имаше само два: един всекидневен и един за по-специални случаи. Днес случаят беше специален. Тази сутрин стана с лекота от леглото. Събуди се преди жена си и се избърсна, тананикайки. Дори изяде цялата си закуска, което не беше правил от седмици. Пристигна рано в печатницата и първата му работа беше да намери бутилката водка в шкафчето и да я излее в умивалника. След което прекара деня в чистене, бърсане и изтриване на мазните петна около лентотипните машини. Синовеите му — и двамата студенти в университета, го посетиха и бяха впечатлени от преобразованието. Сурен им припомни, че е въпрос на принцип работното място да се поддържа безупречно, защото е мястото, където човек намира своята идентичност. Те го целунаха за довиждане и му пожелаха късмет в тайнствената задача.

Най-сетне, след години секретност и поредни несполуки синовете имаха повод да се гордеят с него.

Погледна часовника си. Беше седем вечерта. Те щяха да пристигнат всеки момент. Трябва да забрави за непознатия и снимката. Това сега не беше никак важно. Не бива да допуска нещо да го разсейва. Съжали, че е излял водката. Една глътка щеше да го успокои. Но дъхът му можеше да го издаде. По-добре да не пие, дори да е нервен — това щеше да покаже, че се отнася към възложената работа сериозно. Сурен посегна към бутилката квас — безалкохолна ръжена напитка, която щеше да свърши работа.

Но в бързината бутна с треперещите си ръце една стойка с оловни букви. Съдът с буквите падна от плота и те се разпиляха по пода.

Дзън. Дзън.

Сурен се вцепени. Вече не се намираше в кабината си, а стоеше в дълъг и тесен тухлен коридор с множество железни врати от едната страна. Той позна мястото — затвора в Орел, където служеше като охранител, когато започна Великата отечествена война. Съветската армия беше принудена да отстъпва от бързо приближаващите се германски войски и охранителите получиха заповед да ликвидират затворниците, за да не оставят потенциални доброволци за нацистите. Зданието на затвора вече беше под бомбите на немските щуки^[1] и под обстрела на танковете и те бяха изправени пред непосилната задача да унищожат за броени минути стотиците политически престъпници, наблъскани в двайсетина килии. Нямаха време за разстрел и бесене. Негова беше идеята да хвърлят по две гранати във всяка килия. Той беше изтичал до края на коридора, дръпнал железната решетка на прозорчето и хвърлил вътре две гранати, дзън, дзън — бяха изтрополили по циментовия под на килията. След като затворил прозорчето, за да не могат затворниците да изхвърлят гранатите, се втурнал обратно по коридора, за да се скрие от експлозията, представяйки си как хората се опитват да хванат гранатите с мръсните си пръсти и да ги изхвърлят навън през тясното, зарешетено прозорче.

Сурен притисна с длани ушите си, сякаш това можеше да заличи спомена. Но тракането продължаваше, все по-шумно, докато гранатите се търкаляха по пода на килиите.

Дзън. Дзън. Дзън. Дзън.

Той изкрещя:

— Стига.

Когато свали ръце от ушите си, разбра, че всъщност някой чука на вратата.

13 март

На гърлото на жертвата имаше няколко дълбоки, разръфани разреза. И никакви други наранявания над и под тях, което сякаш говореше едновременно за ярост и самообладание на убиеца. Като се има предвид зверският начин на убийството, имаше съвсем малко кръв от двете страни на разрезите, образуваща две локвички като ангелски крила. Убиецът вероятно беше повалил жертвата на пода, притиснал я е там и продължил да нанася режещи удари дълго след като Сурен Москвин — петдесет и пет годишният управител на малката университетска печатница — бе изпуснал последния си дъх.

Тялото беше намерено рано сутринта, когато синовете Всеволод и Авксенти дошли да потърсят баща си, обезпокоени, че той не се е прибрал къщи. Съсипани от мъка, те се обадили в милицията, която установила, че целият кабинет е обърнат наопаки, чекмеджетата извадени, по пода разхвърляни документи, шкафовете разбити. Решили, че става дума за грабеж. Едва привечер, почти седем часа след първоначалните разкрития, от милицията се обърнали към Отдела за разследване на убийства, ръководен от бившия агент на МГБ Лев Степанович Демидов.

Лев беше свикнал с подобни закъснения. Той бе създавал отдела преди три години, използвайки авторитета си, спечелен при разкриването на убийствата на четирийсет и четирите деца. Още оттогава взаимоотношенията му с милицията не потръгнаха. Сътрудничеството беше нередовно и несигурно. Много от шефовете в милицията и КГБ смятаха, че отделът е израз на недопустимо неодобрение на тяхната работа за държавата. И всъщност бяха прави. Основният мотив, който движеше Лев при създаването на отдела, беше недоволството му от работата като агент. По време на тогавашната си служба той беше арестувал много цивилни лица с единствения мотив, че фигурират в някакви списъци, връчени му от неговите началници. Тъкмо обратното, Отделът за разследване на убийства се опитваше да

разкрие веществени доказателства, а не политически. Задължение на Лев беше да представя фактите по всяко дело на своите началници. А какво ставаше с тях след това не беше негова работа. Лев се надяваше, че един ден списъкът на неговите арестувани ще уравни грешките от миналото и в него престъпниците ще се окажат повече от невинно осъдените. Дори по най-оптимистични прогнози обаче все още му предстоеше да измине дълъг път.

Свободата на действия, предоставена на отдела, се дължеше на това, че работата им беше съпроводена с гриф „Строго секретно“. Те се отчитаха пряко на висшето ръководство на Министерството на вътрешните работи като тайно подразделение на Главното управление за криминални разследвания. Населението трябва да продължава да вярва, че обществото се развива и намаляващата престъпност е основната предпоставка за тази вяра. Фактите, които противоречаха на това, съзнателно се криеха от обществеността. Никой гражданин не можеше да контактува директно с Отдела за разследване на убийства, защото гражданите не подозираха за неговото съществуване. Лев не можеше да търси информация и да разпитва свидетели, защото това би означавало, че престъпността продължава да се шири. Свободата, която му беше дадена, се оказа твърде своеобразна и Лев, който се стараеше да забрави предишната си кариера в МГБ, сега се оказа начело на друг вид тайна полицейска служба.

Недоволен от първите обяснения за смъртта на Москвин, Лев огледа мястото на престъплението и погледът му се спря на един стол. Беше поставен както обикновено пред бюрото, само седалката му беше леко изкривена. Той се приближи до него, приклекна и опипа едва забележимата пукнатина на единия крак. Внимателно седна на стола и се облегна на облегалката. Кракът веднага се подгъна. Столът беше счупен. Ако някой беше седнал, със сигурност би се озовал на пода. Въпреки това столът стоеше на обичайното си място, сякаш годен за употреба.

Лев отиде при тялото и внимателно огледа ръцете. По тях нямаше порязвания и драскотини — никакви следи от самоотбрана. Лев коленичи и се наведе над врата на жертвата. Главата едва се държеше и кожата не беше засегната само откъм тила, там, където се е опирала в пода и е била защитена от острието. Лев взе един нож, подпъкна го под врата на убития и го повдигна. Показа се малък

участък неповредена кожа, покрита със синини. Прибра ножа и когато вече беше готов да се изправи, погледа му привлече една книга, която се подаваше от джоба на мъжа. Протегна се и извади тънката книжка — съчинението на Ленин „Държавата и революцията“. Още преди да я разтвори, забеляза нещо особено в подвързията — към нея беше залепена някаква страница. Отвори я и видя снимката на рошав мъж. Лев нямаше представа кой е той, но веднага разпозна вида на снимката — на бял фон обърканото изражение на човека. Беше снимка, направена при арест.

Заинтригуван от това несъответствие, Лев се изправи. В това време в стаята влезе Тимур Нестеров и забеляза книгата.

— Нещо важно?

— Засега не зная.

Тимур беше близък приятел и колега на Лев. Приятелството им бе доста странно: те не пиеха заедно и не разговаряха почти за нищо друго — освен за работа с дълги паузи. За циниците съществуваха основания да подозират някаква неприязън в техните отношения. Почти десет години по-млад, Лев стана негов началник, макар че преди съотношението е било обратното, и той винаги се обръщаше към него официално, не другояче, а с „другарю генерал“. Обективно Лев беше получил повече облаги от общия им успех. Околните намекваха, че той е използвач, карьерист и индивидуалист, но Тимур не проявяваше ревност. Чинопочитанието за него нямаше особено значение. Той си харесваше работата. Семейството му също се беше възползвало от преместването в Москва и най-сетне, след дълго чакане, той получи модерен апартамент с топла вода и постоянно снабдяване с електричество. И колкото и странни да изглеждаха отношенията им отстрани, те бяха готови да дадат живота си един за друг.

Тимур кимна към печатницата, където линотипните машини стояха като гигантски механични насекоми.

— Пристигнаха синовете му.

— Доведи ги.

— В стаята, където е трупът на баща им?

— Да.

Милицията беше разрешила на момчетата да си отидат вкъщи, преди Лев да успее да ги разпита. Беше готов да се извини, че се

налага да видят отново тялото на баща си, но не възнамеряваше да разчита на информация от втора ръка, предоставена му от милицията.

На вратата се появиха Всеволод и Авксенти — двайсетгодишни младежи. Лев се представи.

— Аз съм Лев Демидов. Разбирам, че сега ви е трудно, но...

Те избягваха да гледат тялото на баща си, не сваляйки поглед от Лев. По-големият син, Всеволод, се обади:

— Ние вече отговорихме на всички въпроси на милицията.

— Няма да ви отнема много време. Така ли изглеждаше това помещение, когато влязохте сутринта?

— Точно така.

Отговаряше само Всеволод. Авксенти мълчеше и само от време на време поглеждаше Лев. А той продължи:

— Столът стоеше ли на същото място? Може да е бил обърнат по време на борбата?

— Каква борба?

— Между баща ви и убиеца.

Настъпи мълчание... Лев отново продължи:

— Столът е счупен. Ако седнете на него, той ще рухне. Странно е счупен стол да стои пред бюрото, нали? На него не може да се седне.

И двамата се обърнаха, за да погледнат стола. Всеволод се възмути.

— За какво ни повикахте, да си говорим за стола?

— Това е важно. Предполагам, че баща ви го е използвал, за да се обеси.

Това предположение би трябвало да им се стори нелепо и да ги възмути. Но братята мълчаха. Усещайки, че е напипал нещо, Лев продължи:

— Сигурен съм, че баща ви се е обесил вероятно на една от гредите на тавана. Стъпил е на стола, а после го е ритнал. Вие сте намерили тялото му сутринта, смъкнали сте го тук и сте върнали стола на мястото му, без да забележите, че е счупен. Единият от вас или може би и двамата сте прерязали гърлото му, за да скриете следите от въжето. След това сте обърнали всичко наопаки в кабинета, за да инсценирате обир.

Братята бяха способни студенти. Самоубийството на баща им можеше да навреди на техните кариери и да погуби всичките им

надежди за бъдещето. Самоубийството, опитът за самоубийство, депресията, дори изказаното на глас намерение да се сложи край на живота — всичко това се тълкуваше като посегателство срещу държавата. Самоубийството, както и убийството нямаха място в еволюционното развитие на прогресивното общество.

Синовете явно обмисляха наум дали да признаят, или могат да отхвърлят обвиненията. Лев смекчи тона си:

— Аутопсията ще покаже, че врагът му е счупен. Ще се наложи да разследвам това самоубийство също толкова усърдно, както ако е било убийство. Интересуват ме причините, а не вашето разбираемо желание да прикриете случилото се.

По-малкият, Авксенти, проговори за първи път:

— Аз му прерязах гърлото.

Младежът продължи:

— Докато свалях тялото му, осъзнах, че е съсипал живота ни.

— Имате ли представа защо се е самоубил?

— Много пиеше. Не беше доволен от работата си.

Те казваха истината, но не цялата, дали защото нещо криеха, или просто нищо не знаеха. Лев обаче настояваше:

— Петдесет и пет годишен мъж не се самоубива само защото хората си цапат пръстите с мастилото от неговите книги. Сигурно баща ви преди е имал и по-големи неприятности.

По-големият брат се ядоса.

— Учих напразно четири години, за да стана лекар. Никоя болница няма да ме вземе на работа.

Лев ги изведе от кабинета в помещението на печатницата, подалеч от трупата на баща им.

— Едва сутринта сте се обезпокоили, че баща ви не се е върнал от работа. Знаели сте, че ще работи до късно, иначе бихте се разтревожили още през нощта. Ако е така, защо на машините няма набрани страници, готови за печат? Тук има четири линотипни машини и нито една не е заредена. Нищо не подсказва, че някой е работил.

Приблжиха се до огромните машини, всяка от тях беше снабдена с устройство, подобно на пишеща машина с клавиатура. Лев отново се обърна към братята:

— Сега вие имате нужда от приятели. Не мога просто да си затворя очите за самоубийството на баща ви. Мога само да ходатайствам пред началството с молба да не се предприемат никакви действия, които да попречат на кариерата ви. Сега времената са други — децата не бива да отговарят за грешките на родителите си. Но вие трябва да заслужите подкрепата ми. Разкажете какво е станало тук. Върху какво работеше баща ви?

По-малкият брат сви рамене.

— Работеше върху някакъв държавен документ. Не сме го чели, а просто унищожихме всички набрани страници. Още не беше приключил набирането. Помислихме си, че е депресиран, защото му предстои да отпечата поредното некачествено списание. Изгорихме оригинала и разтопихме формите. Нищо не запазихме. Това е истината.

Лев не беше склонен да се откаже. Той посочи машините и попита:

— На коя от тях работеше той?

— На тази.

— Покажете ми как действа.

— Но ние унищожихме всичко.

— Моля ви.

Авксенти погледна брат си, търсейки одобрението му. Той кимна.

— Машината се задейства с клавиатурата. От задната страна на устройството едно приспособление подрежда отливките. Всеки ред съдържа отделни буквени отливки, разделени с интервали. Когато редът е завършен, той се отлива от печатарска сплав на разтопено олово и калай. Получава се заготовка. След това заготовките се подреждат върху тази каса и се получава готова страница. Тя се намазва с мастило, върху нея се търкулва ролката хартия и текстът е отпечатан. Но, както вече казахме, ние разтопихме всички набрани страници. Нищо не остана.

Лев обиколи машината. Проследи с поглед механичния процес — от набора на буквените отливки до сглобяването им. После попита:

— Когато ги набирам, буквените отливки се подреждат в тази каса, така ли?

— Да.

— Тук няма пълни редове. Вие сте ги унищожили, но е останал един недовършен ред.

Лев посочи незавършения ред от буквени отливки.

— Баща ви е набрал половината от реда.

Синовеите надникнаха в машината. Лев беше прав.

— Искам да отпечатаме тези думи.

По-големият син започна да чука по интервалния клавиш.

— Ако се добавят нови интервали до края на реда, той ще се запълни до стандартната дължина и ще може да се отлее заготовка.

Към незавършения ред се добавиха допълнителни отливки и той бе запълнен. Едно бутало избута разтопеното олово и се получи тясна, продълговата заготовка — последните думи, които Сурен Москвин беше написал преди смъртта си.

Заготовката лежеше настрана и буквите не се виждаха. Лев попита:

— Гореща ли е?

— Не.

Той я пое и я сложи върху касата. След това намаза повърхността ѝ с мастило, покри я с лист хартия и го натисна.

Същия ден

Седнал пред кухненската маса, Лев разглеждаше листчето хартия. Само три думи бяха останали от документа, който бе накарал Сурен Москвин да посегне на живота си:

При изтезания Ейхе

Лев отново и отново препрочиташе тези думи и не можеше да откъсне поглед от тях. Извадени от контекста, те продължаваха да имат хипнотичен ефект. Накрая магията изчезна. Той тръсна глава, бутна листчето настрана и отвори чантата, която лежеше на масата. Вътре имаше две секретни досиета. За да получи достъп до тях, той си издейства специално разрешение. С първото нямаше никакви проблеми, защото то се отнасяше до Сурен Москвин. Второто обаче възбуди редица въпроси. То се отнасяше до Роберт Ейхе.

Отваряйки първите документи, в натрупаните листа на досието Лев усети тежестта на миналото на Москвин. Беше работил в

службите за сигурност — чекист, както и самият Лев. Но много по-дълго от него, запазвайки работата си, докато хиляди други са били разстреляни. Сред документите имаше списък на онези, за които Москвин беше донасял по време на кариерата си:

Нестор Юровски, съсед. Разстрелян
Розалия Рейзнер, позната. 10 години
Яков Блок, магазинер. 5 години
Карл Урицки, колега, охранител. 10 години

Деветнайсет години служба, две страници доноси, стотина имена — и само едно име на роднина.

Йона Радек, братовчедка. Разстреляна

Лев веднага разбра за какво става дума. Датите на доносите изглеждаха случайни, няколко за една-две седмици, след това пауза от няколко месеца. Хаотичното подреждане беше преднамерено, прикриващо прецизна пресметливост. Доносът срещу братовчедката очевидно е бил внимателно обмислен. Москвин е трябвало да докаже, че предаността му към държавата не изключва семейството. Наложило се е да пожертва братовчедката, за да придаде достоверност на списъка и да се защити по този начин от обвинението, че издава само хора, които нямат значение за него. Така обзет от желание да оцелее, този човек не беше потенциален самоубиец.

Когато провери датите и местата, където е работил Москвин, Лев беше силно изненадан. Били са колеги — преди седем години и двамата са работили на Лубянка. Вероятно пътищата им са се пресичали, но Лев не помнеше да се е срещал с този човек. Лев беше следовател, който извършва арести и следи заподозрените, а Москвин е бил охранител, транспортирал и надзиравал затворниците. Лев правеше всичко възможно да избягва килиите за разпити в подземие, вярвайки, че вратите го защитават от това, което ден след ден се върши долу. Ако самоубийството на Москвин бе резултат на чувство за вина,

какво е предизвикало подобно крайно решение след толкова години? Лев затвори папката и съсредоточи вниманието си върху другата.

Папката с документите за Роберт Ейхе беше по-дебела, по-тежка, с печат на корицата „Секретно“. Страниците бяха подшити, да не би нещо да излезе навън. Лев развърза връзките. Името му се стори познато. Прелиствайки, откри, че Ейхе е бил член на партията още от 1905 година — отпреди революцията, по време, когато членуването в партията често е означавало заточение и дори смърт. Досието му беше безупречно — бивш кандидат-член на Политбюро. Въпреки заслугите си е бил арестуван на 29 април 1938 година. Очевидно е, че не е бил предател, но си е признал — в протокола от разпитите на много страници беше описана антисъветската му дейност. Лев беше съставял предварително множество подобни признания, за да може да разпознае ръката на агента, като се започне от шаблонните фрази, включително и битовите навици — модел, под който арестуваният трябваше само да се подпише. Прелиствайки няколко страници, откри дори молба от Ейхе, докато е бил в затвора, за неговата невинност. За разлика от признанията му, текстът беше написан на жив човешки език — пълен с отчаяние и възхвала на партията, с уверения в любов към държавата и плахи намеки, че е несправедливо арестуван. Лев продължи да чете със затаен дъх:

Тъй като не бях в състояние да понеса изтезанията, на които бях подложен от Ушаков и Николаев — особено от първия, който вероятно знаеше, че счупените ми ребра не са зараснали добре и ми причиняваше най-силна болка, бях принуден да обвиня себе си и останалите.

Лев знаеше какво ще последва.

На 4 февруари 1940 година Ейхе е бил разстрелян.

* * *

Раиса стоеше и наблюдаваше съпруга си. Потънал в изучаване на дебелите папки, той не забелязваше присъствието ѝ. Тя искаше да заличи от тяхното минало този образ на Лев — блед, напрегнат, наведен над секретните документи, държейки в ръцете си съдбата на други хора. Изкушаваше се да постъпи както много пъти досега — да се обърне и да излезе, а после да го избягва и да не му обръща внимание. Нахлулите тягостни спомени предизвикаха у нея пристъп на гадене. Опита се да потисне това усещане. Лев не беше вече същият човек. Бракът вече не беше капан за нея. Пристъпи напред, протегна ръка и я сложи на рамото му — той беше човекът, когото тя се научи да обича.

Лев трепна при нейното докосване. Не беше забелязал, че жена му е влязла в стаята. Изненадан, се почувства уязвим. Изправи се толкова рязко, че обърна стола зад себе си. Усети напрежението в погледа ѝ. Не искаше тя отново да се чувства така. Трябваше да ѝ обясни с какво се занимава. Беше се върнал към старите си навици на мълчание и прикритост. Прегърна я, облегна глава на рамото ѝ, но усещаше, че тя поглежда косо към папките.

— Един човек се е самоубил, бивш агент на МГБ.

— Познаваше ли го?

— Не. Във всеки случай не си го спомням.

— И ти ли трябва да разследваш смъртта му?

— На самоубийството се гледа като на...

— Имам предвид... задължително ли е ти да бъдеш?

Раиса много искаше той да прехвърли делото на някой друг и да няма нищо общо с Държавна сигурност, дори косвено. Той се отдръпна леко.

— Случаят няма да отнеме много време.

Тя кимна бавно, преди да смени темата.

— Момичетата си легнаха. Ще им почетеш ли? Може би си зает?

— Не, не съм зает.

Прибра папките обратно в чантата. Минавайки покрай жена си, той се наведе да я целуне, но тя го спря, като докосна с пръст устните си и го погледна в очите. Замълча, отмести пръста си и го целуна — целувка, която имаше стойност на свята и нерушима клетва.

Преди да влезе в спалнята, по стар навик прибра папките. След това размисли и ги премести на малката масичка, в случай че Раиса

поиска да ги прочете. Забърза се към спалнята на дъщерите си, като се опитваше да заличи напрежението от лицето си. Широко усмихнат, отвори вратата.

Лев и Раиса бяха осиновили две момичета — четиринайсетгодишната Зоя и седемгодишната Елена. Лев се приближи до леглото на Елена и избра една детска книжка от полицата. Отвори я и започна да чете на глас. Почти веднага Зоя го прекъсна.

— Тази сме я слушали вече.

И само след миг добави:

— Не я харесахме от самото начало.

В историята се разправяше за малко момче, което иска да стане миньор. Баща му, който също бил миньор, загинал при нещастен случай в мината и майката се тревожела, че момчето ще продължи опасната професия. Зоя беше права. Лев вече им беше чел тази история и тя накратко я преразказа:

— Накрая синът започва да копае повече въглища от баща си, става национален герой и посвещава наградата си на неговата памет.

Лев затвори книгата.

— Права си. Не е много хубава. Зоя, ние нямаме нищо против да говориш в този дом всичко какво ти хрумне, но моля те, бъди по-предпазлива навън. Да изразяваш критично мнение, дори по толкова обикновени теми — като този детски разказ, може да е опасно.

— Ще ме арестуваш ли?

Зоя така и не можа да приеме Лев като техен настойник, никога не му прости гибелта на своите родители. Лев не се и опитваше да се държи като баща. Зоя се обръщаше към него официално — Лев Степанович, поддържайки максимална дистанция между тях. Никога не пропускаше случай да му напомни, че живее у тях от чисто практически съображения, и го използва единствено за да осигури добро съществуване за сестра си и да я измъкне от детския дом. Но наред с това тя полагаше усилия да изглежда равнодушна към всичко — към апартамента, към разходките извън града, към храната. Толкова неумолима, колкото и красива, в поведението ѝ липсваше всякаква мекота. На лицето ѝ сякаш беше застинало изражение на скръб. Лев не знаеше как да ѝ помогне да се отърси от това състояние. Надяваше се,

че след време отношенията им постепенно ще се подобрят. Можеше само да чака. Беше готов, ако е нужно, да чака вечно.

— Не, Зоя. Не се занимавам вече с такива неща. И никога няма да го направя.

Лев се протегна да вземе едно от детските списания, разпространявани из цялата страна. Но преди да започне, Зоя отново го прекъсна:

— Защо сам не измислиш някаква история? Това би ни харесало, нали, Лена?

Когато Елена пристигна в Москва, беше едва четиригодишна и по-лесно се приспособи към промените в живота ѝ. За разлика от по-голямата си сестра, тя си създаде приятелства и добре се учеше в училище. Чувствителна към ласкателствата, търсеше одобрението на учителите и се опитваше да се харесва на всички, включително на настойниците си.

Елена се притесни. По тона на сестра си се досети, че от нея се очаква да се съгласи. Затруднена, че трябва да вземе страна, тя едва кимна на Лев. Усетил опасността, той възрази:

— Има много приказки, които не сме чели. Сигурен съм, че ще намерим някоя, която да ви хареса.

Зоя не отстъпваше.

— Всички са едни и същи. Разкажи ни нещо ново. Измисли нещо.

— Съмнявам се, че ще успея.

— Защо поне не опиташ? Баща ми измисляше най-различни истории. Започни от някое отдалечено имение посред зима, всичко наоколо е покрито със сняг. Съседната река е замръзнала. Може да започнеш, да речем, така: имало едно време две малки сестрички...

— Зоя, моля те...

— Те живеели заедно с мама и татко и били много щастливи. Докато един ден пристигнал мъж в униформа и ги арестувал...

Лев я прекъсна:

— Зоя, моля те.

Зоя погледна сестра си и замълча. Елена плачеше.

Лев се изправи.

— И двете сте уморени. Обещавам утре да намеря някоя хубава книжка.

Той угаси лампата и затвори вратата след себе си. В коридора се опита да се успокои с надеждата, че постепенно нещата ще се подобрят. Зоя просто имаше нужда от повече време.

* * *

Зоя лежеше, заслушана в бавното и равномерно дишане на спящата си сестра. Когато живееха с родителите си, четиримата споделяха малка стая с глинен под, която се отопляваше с дърва. Зоя спеше заедно с Елена под общо грубо, ръчно плетено одеяло. Спокойното дишане на малка сестричка означаваше сигурност — това беше знак, че родителите им са до тях. Това чувство липсваше тук, в апартамента, където в съседната стая спеше Лев.

Зоя никога не заспиваше лесно. Можеше да лежи с часове и да се върти в леглото, докато умората я надвие. Тя беше единствената, която помнеше всичко, което се бе случило — единствената, която отказваше да забрави. Измъкна се внимателно от леглото. Освен кроткото дишане на сестра ѝ, апартаментът беше притихнал. Когато се промъкна до вратата, очите ѝ вече бяха свикнали с тъмнината. Мина през коридора, опипвайки с ръка стената. В кухнята се процеждаше слаба светлина от улицата. Движейки се предпазливо като крадец, тя издърпа чекмеджето на масата и хвана дръжката на един нож, усещайки цялата му тежест.

Същия ден

Притиснала ножа до бедрото си, Зоя тръгна към спалнята на Лев. Бавно откряна вратата, докато се отвори пролука, през която да може да се промъкне вътре. Движеше се безшумно по дървения под. Завесите бяха спуснати и в стаята цареше мрак, но тя се ориентираше тук и знаеше как да стигне до Лев, който спеше от вътрешната страна на леглото.

Застанала над него, Зоя вдигна ножа. Макар да не го виждаше, въображението ѝ рисуваше контурите на тялото му. Нямаше да го удари в корема — дебелите завивки щяха да погълнат удара. Ще забие ножа дълбоко в гърлото му, преди той да има възможност да я надвие. Стиснала ножа, тя с пълно самообладание бавно го спускаше.

Острието надвисна над ръката му, придвижи се напред към рамото и без малко не докосна кожата му. Сега не ѝ оставаше нищо друго, освен да хване ножа с две ръце и да го забие силно.

Зоя извършваше този ритуал не за първи път, но през различни интервали, понякога веднъж седмично, друг път не хващаше ножа по цял месец. Първият път беше преди три години, наскоро след като със сестра си се преместиха тук от детския дом. Тогава тя наистина изпитваше желание да го убие. Същия ден той ги заведе в зоологическата градина. Нито тя, нито Елена бяха ходили в зоологическа градина и при срещата с екзотичните животни, създания, каквито никога не бе виждала, тя забрави всичко на света. Цели петдесет минути изпитваше удоволствие от разходката. Усмиваше се. Беше сигурна, че Лев не е забелязал усмивката ѝ, но това нямаше значение. Гледайки отстрани как двамата с Раиса имитират щастливо семейство, Зоя разбра, че те искат да заемат мястото на нейните родители. И беше се примирила с това. По обратния път в трамвая чувството ѝ за вина се оказа толкова силно, че тя повърна. Лев и Раиса отдадоха това на изядените сладкиши и на люлеенето на трамвая. През нощта, обзета от треска, плачейки, тя раздра краката си до кръв. Как можа толкова лесно да предаде паметта на родителите си? Лев смяташе, че може да купи любовта ѝ с нови дрехи, вкусна храна, разходки и шоколад. Напразни надежди! Закле се минутите на подобна слабост никога да не се повторят. Имаше само един начин да е напълно сигурна — да вземе ножа и да го убие. Както тогава, така и сега, тя беше готова да извърши убийство.

Същите спомени обаче, които я тласнаха към стаята му, както и паметта към родителите ѝ не ѝ позволиха да го убие. Те не биха искали да изцапа ръцете си с кръвта на този човек. Биха искали да се грижи за сестра си. И тогава, обляна в сълзи, се покори и остави Лев жив. Ала от време на време тайно се промъкваше в неговата стая с нож в ръка, но не защото беше размислила, не за да отмъсти и убие, а в памет на родителите си, за да покаже по този начин, че не ги е забравила.

Внезапно телефонът иззвъня. Зоя се сепна, отдръпна се и ножът падна от ръката ѝ, като изтрака на пода. Застанала на колене, тя започна слепешком да го търси. Лев и Раиса се размърдаха и креватът изскърца под тежестта им. Сега ще запалят лампата. Шарейки в тъмното с длан под леглото, тя отчаяно опипваше пода. Телефонът

иззвъня отново и Зоя вече нямаше избор, освен да изостави ножа. Промъкна се край леглото, втурна се към вратата и успя да се шмугне навън миг преди светлината да блесне.

* * *

Лев седна в леглото, все още замаян от съня, в който се смесваха сънища и реалност — беше доловил някакво движение, някакъв силует или може би само беше му се сторило. Телефонът продължаваше да звъни. Можеха да му звънят само по работа. Погледна часовника си — беше почти полунощ. Обърна се към Раиса, която вече беше будна и чакаше той да вдигне слушалката. Той промърмори нещо за извинение и стана. Вратата беше леко открената. Нима не са я затворили както винаги? Може и да не са я затворили, това едва ли имаше някакво значение, и той излезе в коридора.

Вдигна слушалката. Гласът насреща беше силен и разтревожен.

— Лев? Обажда се Николай.

Името не му говореше нищо и той не отговори. Правилно разгадал мълчанието му, мъжът продължи:

— Николай, предишният ти шеф. Твоят приятел. Не ме ли позна, Лев? Аз ти дадох първата задача. Оня свещеник. Не помниш ли?

Лев си спомни. Отдавна не беше чувал нищо за Николай. Този човек вече не играеше никаква роля в живота му и на Лев му стана неприятно, че се обажда.

— Николай, късно е.

— Какво значи късно? Какво става с теб? Някога започвахме работа по това време.

— Това беше отдавна.

— Наистина беше отдавна.

Гласът на Николай заглъхна, но после той добави:

— Трябва да те видя.

Езикът му се преплиташе. Той явно беше пиан.

— Николай, защо не се напиш, а утре да поговорим? Става ли?

— Не, трябва да се срещнем сега.

Гласът му трепна, сякаш беше готов да се разплаче.

— Какво става?

— Трябва да се видим. Моля те.
На Лев отчаяно му се искаше да откаже.

— Къде?

— В твоята служба.

— Ще бъда там след половин час.

Лев остави слушалката. Наред с досадата изпита лоши предчувствия. Николай не би му се обадил след толкова време, ако нямаше сериозни причини. Когато се върна в спалнята, Раиса седеше в леглото. Лев се опита да измисли някакво обяснение.

— Бивш колега. Исква да се видим. Казва, че е спешно.

— Колега откъде?

— Оттам...

Не трябваше да обяснява повече.

— Как така изведнъж се обажда?

— Беше пиан. Ще поговоря с него.

— Лев...

Тя не довърши. Лев кимна.

— И на мен не ми харесва.

Грабна дрехите си и набързо се облече. Преди да тръгне, докато завързваше връзките на обувките си, забеляза под леглото нещо, което блесна на светлината. От любопитство надникна.

Раиса попита:

— Какво има там?

Беше голям кухненски нож. До него личеше драскотина на пода.

— Лев?

Не искаше да ѝ показва ножа.

— Нищо.

Когато и Раиса надникна под леглото, той взе ножа и го скри зад себе си, преди да загаси лампата.

В коридора сложи ножа на дланта си и погледна към вратата на спалнята на момичетата. Приближи се и внимателно я откряна. Вътре беше тъмно и момичетата спяха. Докато се отдръпваше тихо и затваряше вратата, се усмихна на спокойното дишане на спящата Елена. На прага се заслуша по-внимателно. Откъм страната на Зоя не се чуваше никакъв звук. Момичето сдържаше дишането си.

14 март

Лев караше бързо и на завоя гумите се плъзнаха по черния лед. Той отне газта, изравни автомобила и успя да го върне на средата на пътя. Възбуден, с мокър от пот гръб, изпита облекчение, когато стигна до сградата на Отдела за разследване на убийства. Паркира и отпусна глава на кормилото. В студената кола от дъха му излизаше пара. Беше един след полунощ. Улицата бе пуста и само тук-там се белееха купчини сняг. Втресе го, беше забравил и ръкавиците, и шапката си, бързайки да се освободи от въпросите защо вратата на спалнята му се оказа отворена, защо по-голямата му дъщеря се преструваше, че спи, и какво търсеше този нож под леглото.

Сигурно всичко това имаше някакво най-просто обяснение. Може би самият той е оставил вратата отворена. Може би жена му е ходила до банята и е забравила да я затвори. А що се отнася до Зоя, може просто да не е чул добре. Всъщност защо тя трябваше да спи? Логично беше да е будна, събудена от телефона, и да се е опитвала да заспи отново. Колкото до ножа... Не знаеше какво да мисли, но сигурно имаше невинно обяснение, но той не си представяше какво би могло да бъде то.

Излезе от колата, затвори вратата и се запъти към службата си. Тя се намиреше в Замоскворечието, на юг от реката, в промишления район. Неговият Отдел за разследване на убийства беше разположен над една хлебарница. Освен иронията при избора на това място, значение имаше и анонимността. На вратата беше закачена табела „Фабрика за копчета № 14“ и той често се питаше с какво ли се занимават останалите тринайсет.

Влезе в олющения вестибюл, чийто под бе покрит с брашнени стъпки. Изкачи стълбите, прехвърляйки отново наум събитията от изминалата нощ. Успешно отхвърли две от тях, но за третото — ножа под леглото — не можеше да намери обяснение. Налагаше се да почака до сутринта, когато ще може да говори с Раиса. Сега по-голямата му грижа беше неочакваното телефонно обаждане на Николай. Лев се опитваше да разбере защо човекът, когото не беше виждал шест години, му се обажда пиан посред нощ и настоява за среща. Те нямаха нищо общо, не ги свързваше приятелство, с изключение на 1949 година — първата му година като агент на МГБ.

Николай вече го очакваше на горната площадка на стълбището, облегнат на рамката на вратата като някакъв скитник. Изправи се, като видя Лев. Палтото му беше добре скроено, може би дори вносно, но издаваше пълна небрежност. Ризата беше разкопчана над преливащия корем. Беше напълнял и оплешивял. Беше остарял и изглеждаше уморен, лицето му набраздено от бръчки, а под очите торбички. От него лъхаше на цигари, пот и алкохол в съчетание с постоянната тукашна миризма на тесто и печен хляб. Лев протегна ръка, но Николай я избута и го прегърна толкова здраво, сякаш се страхуваше да не падне. В прегръдката му имаше нещо жалко — неприсъщо за мъж с репутация на безмилостен човек.

Вниманието на Лев ненадейно се отклони, когато си спомни за драскотината на пода. Как можа да забрави тази подробност? Сигурно тогава му се бе сторила незначителна. Може да е била там и той да не беше я забелязал — едва ли би обърнал внимание на драскотина, оставена при разместването на мебели. Въпреки това нещо му подсказваше, че между драскотината и ножа има връзка.

Николай разказваше нещо, преплитайки език. Лев почти не го слушаше, докато отключваше вратата и го въвеждаше в кабинета. След като седнаха, Лев кръстоса ръце, наведе се над масата и започна да слуша Николай, но не чуваше почти нищо. Долавяше само отделни думи, че някой му изпратил някакви снимки.

— Лев, това са снимки на хора, които съм арестувал.

До съзнанието на Лев не достигаше това, което говореше Николай. В него се засилваше едно съмнение, което изместваше всичко. Когато ножът е паднал, е направил драскотината на пода, някой, който го е държал, се е уплашил от неочакваното извънпяване на телефона. Този някой е избягал панически от стаята, оставяйки вратата да зее, без да я затвори след себе си.

НЯКОЯ

Дори и сега, когато всички късчета от пъзела заеха местата си, той не можеше да приеме единственото логично обяснение, че Зоя е държала ножа.

Лев се изправи, отиде до прозореца и го отвори. Студеният въздух лъхна в лицето му. Не усети колко дълго бе стоял така, загледан в нощното небе, и едва когато чу някакъв шум зад себе си, си спомни, че не е сам. Обърна се, готов да се извини, но преглътна думите си.

Николай, човекът, който го бе учил, че жестокостта е необходима и полезна, сега плачеше.

— Лев, ти дори не ме слушаш.

По бузите му още течаха сълзи, а той изведнъж се разсмя. Това върна Лев към спомена за обичайните им запои след арестите. Но днес смехът му беше по-различен. Крехък. Перченето и самодоволството бяха изчезнали.

— Опитваш се да забравиш, нали, Лев? Не те упреквам. Бих дал всичко, за да забравя. За съжаление това е неосъществима мечта...

— Съжалявам, Николай. Мислите ми са другаде. Семейни проблеми.

— Послушал си моя съвет все пак... Семейството е хубаво нещо. Много е важно да имаш семейство. Мъжът е нищо без любовта на близките си.

— Може ли да поговорим утре? Когато не си толкова уморен?

Николай кимна и се изправи. На вратата се спря, забил поглед в пода.

— Аз... аз се срамувам.

— Не мисли за това. Понякога прием повече, отколкото трябва. Ще си поговорим утре.

Николай го изгледа. На Лев му се стори, че отново ще избухне в смях, но той се обърна и слезе по стълбите.

Останал сам, Лев въздъхна с облекчение, че може да обмисли нещата. Повече не можеше да се залъгва. Беше свидетел на ужасната загуба на Зоя, но никога не спомена за деня, когато бяха застреляни нейните родители. Опитваше се да прогони спомените. Ножът беше вик за помощ. Трябваше да действа, за да спаси семейството си. Реши да говори със Зоя. И най-добре да го стори веднага.

Същия ден

Николай излезе навън. Ботушите му затъваха в рехавия сняг. Усетил студа по корема си, пъкна ризата в панталона — пред очите му всичко плаваше и той се поклащаше, сякаш стоеше на палубата на кораб. Защо се обади на бившия си подчинен? Какво очакваше от него? Може би имаше нужда само от компанията му, но не компанията, която търси подпийнал мъж. Искаше да бъде заедно с човек, с когото

можеше да сподели срама си, който не би го осъдил, без да осъди и себе си.

Срамувам се.

Лев би могъл да разбере това по-добре от всеки друг. Споделеният срам трябваше да ги сближи като братя. Лев трябваше да го прегърне и да каже: „Аз също“. Толкова лесно ли е забравил всичко? Не, те просто реагираха по различен начин. Лев се бе захванал с нова и по-благородна дейност, измивайки кръвта от ръцете си с топла, сапунена почтеност. Докато Николай предпочете да се напива до безсъзнание не за друго, а за да изтрие всичко от паметта си.

Но някой не му позволяваше той да забрави и му изпращаше снимки на мъже и жени, изправени пред бялата стена, изрязани така, че да се виждат само лицата. В началото не разпозна тези хора, макар да се досети, че са снимки, направени по време на арест, каквито се изискваха от затворническата бюрокрация. Започнаха да пристигат на порции веднъж седмично, след това всеки ден в плик, който някой оставяше пред вратата му. Прехвърляйки ги, той започна да си спомня имена и части от разпитите — объркани спомени, при които се наслагваха арестът на един с разпита на друг и накрая с разстрела на трети. Снимките се трупаха, той вече държеше в ръцете си цяла купчина и се чудеше, че е арестувал толкова много хора, макар всъщност да знаеше, че те са много повече.

Николай искаше да се разкае, да моли за прошка. Но никой не му изпращаше подобни искания с указания как да се разкае. На първия плик беше написано неговото име. Донесе го жена му и той небрежно го отвори пред нея. А когато тя попита какво има в плика, той я излъга и скри снимките. След това бе принуден да ги отваря тайно. Дори след двайсет години брак тя не се досещаше какво работи. Знаеше, разбира се, че работи за Държавна сигурност, но почти нищо повече. Може би това бе нейно съзнателно желание. На него му беше все едно дали е съзнателно, или не — той ценеше незнанието ѝ, защото така му беше удобно. Когато я погледнеше в очите, виждаше само чиста любов. Ако тя знаеше нещо и беше видяла лицата на арестуваните след два дни разпити, в погледа ѝ би се прокраднал страх. Същото се отнасяше и до дъщерите му. Те се смееха и забавляваха с него. Той ги обичаше и те него. Беше добър баща, внимателен и търпелив, никога не повишаваше глас, никога не пиеше вкъщи — вкъщи, където беше добър човек.

Някой искаше да му отнеме всичко това. През последните няколко дни пликовете идваха, без да е посочен получателят, и всеки друг би могъл да ги отвори — жена му, децата. Николай престана да излиза от къщи, страхувайки се писмото да не дойде в негово отсъствие. Изрично забрани да се отварят писмата вкъщи. Вчера бе влязъл в спалнята на дъщерите си и видя ненадписано писмо на нощното им шкафче. Ядоса се и гневно ги попита дали са го отваряли. Те се разплакаха, объркани от внезапната му промяна, и се опитаха да го убедят, че са оставили писмото на шкафчето, за да не се загуби. Видя страха в очите им и сърцето му се сви. Тогава реши да потърси помощта на Лев. Държавата трябваше да залови тези престъпници, които безсмислено го преследваха. Той бе посветил толкова години в нейна служба. Беше истински патриот. Беше заслужил правото да живее спокойно. Лев можеше да помогне, разполагаше с група следователи. В техен интерес бе да заловят тези контрареволуционери. Ще бъде като едно време. Но Лев дори не пожела да го изслуша.

На вратата се сблъска с работници от първата смяна. Те се спряха вторачени в клатушкация се на вратата Николай. Той изръмжа:

— Какво има?

Те си замълчаха, скупчиха се до входа и не посмяха да се разминат с него.

— Осъждате ли ме?

Това бяха мъже и жени с бледи лица, които идваха да изпекат хляба за града. А той трябваше да се върне вкъщи, единственото място, където го обичат и миналото му няма никакво значение.

Живееше наблизко и се заклатушка по пустите улици, надявайки се междувременно да не са му подхвърлили поредния пакет със снимки. Спря за малко, дишаше трудно и тежко като старо болно куче. Чу някакъв шум. Спря и се обърна. Беше сигурен, че е чул нечий стъпки — потропване на подковани токове по тротоара. Някой го следеше. Скри се в сенките и се огледа напрегнато. Враговете му го преследваха, следяха го, както навремето ги следеше той.

Затича се към къщи колкото можеше по-бързо. Препъна се и едва не падна, палтото му се усука около него. Сменяйки тактиката се обърна и се хвърли обратно. Щеше да ги хване. Знаеше тези трикове. Те бяха и негови. Използваха неговите методи против самия него. Оглеждаше тъмните ъгли, мрачните входове, мръсните дупки, където,

както беше учил своите новобранци, се криеха агентите на МГБ. Извика:

— Знам, че сте тук.

Гласът му отекна по празната улица. Празна за обикновените хора, но той беше специалист в тази област. Решителността му обаче бързо го напусна.

— Имам деца, две момичета. Те ме обичат. И не заслужават това. Ако ме нараните, наранявате тях.

Децата му се родиха, докато беше офицер в МГБ. След поредния арест на бащи, майки, синове и дъщери всяка вечер се прибираше къщи и целуваше децата си за лека нощ.

— Ами другите? Те са милиони. Ако избием всички нас, няма да остане никой. Всички сме съучастници.

От прозорците започнаха да надничат хора, привлечени от виковете му. Той можеше да посочи всяка сграда, всяка къща, в която се криеха бивши офицери и охранители. Мъжете и жените в униформи се превърнаха в очевидни жертви. Но имаше и жп служители, които караха затворниците в ГУЛАГ, мъже и жени, които обработваха документите, подпечатваха формулярите, хора, които готвеха и чистеха. Системата се нуждаеше от съдействието на всички, дори ако това съгласие се изразяваше в пълно неучастие. Бездействието беше достатъчно. Липсата на съпротива имаше също толкова важно значение, колкото и съдействието на доброволците. Той не беше съгласен да стане изкупителна жертва. Не беше единствен. Всички носеха колективна вина. Беше готов да изпитва угризения от време на време, да се замисля за няколко минути за ужасните неща, които е вършил. Но това не задоволяваше хората, които го преследваха. Те искаха нещо повече.

Ужасен, Николай се обърна и хукна като луд. Оплетен в палтото си, се строполи върху мокрия сняг, а дрехите му попиха мръсната вода. Изправи се бавно с прогизнало палто — усети болка в коляното, но хукна отново, а от палтото му се стичаше вода. След няколко крачки падна отново. Този път започна да плаче със странни хълцания. Обърна се по гръб и се освободи от палтото, което беше станало непоносимо тежко. Беше го купил преди години от един от специалните магазини. Гордееше се с него, защото то подчертаваше положението му. Вече нямаше нужда от него, повече нямаше да го

облича. Нямах да излиза, щеше да остане вкъщи, да заключи вратата и да дръпне завесите.

Стигна до сградата, в която живееше, и се втурна запъхтян и потен във входа. От дрехите му се стичаше мръсна вода. Мокър до кости, той се облегна на стената и остави върху нея отпечатък. Погледна към улицата, опитвайки се да зърне преследвачите си. Нямах никой — те бяха прекалено хитри! — и той започна да се качва по стълбите. Подхлъзна се и накрая запълзя на четири крака. Колкото повече се приближаваше до жилището си, толкова повече се успокояваше. Зад стените на неговото скривалище те няма да могат да го достигнат. Сякаш взел нещо успокояващо, той започна да мисли по-свързано. Беше пиан, затова бе реагирал твърде неадекватно, нищо повече. Естествено, през годините беше си спечелил немалко врагове, които завиждаха на кариерата му. Ако единственото, на което бяха способни, беше да му пращат купища снимки, нямах за какво да се тревожи. Мнозинството — обществото — го цени и уважава. Пое си дълбоко въздух, хвана дръжката на вратата и бръкна в джоба за ключовете.

Пред входната врата беше оставен пакет с размери около трийсет на двайсет на десет, добре опакован с кафява хартия и старателно завързан с канап. Нямах нито надпис, нито щемпел, а само изображение на разпятие, нарисувано с мастило. Николай се свлече на колене. Ръцете му трепереха, докато развързваше връзките. Вътре имаше кутия, на която пишеше:

ДА НЕ СЕ ПУБЛИКУВА

Повдигна капака. Нямах снимки, а купчина подредени печатни страници, доста солидна, повече от сто листа. Отгоре се намираще придружително писмо. Той го отвори и прегледа съдържанието. Не беше адресирано до него — официално държавно уведомление, което заявяваше, че писмото трябва да бъде прочетено във всяко училище, завод и във всеки работнически и младежки колектив в цялата страна. Объркан, остави писмото и се зае с доклада. Прочете внимателно първата страница и поклати глава. Това не можеше да е истина. Беше лъжа, злостна клевета, манипулация, която трябваше да го накара да

полудее. Държавата не може да публикува и разпространява подобен документ. Това беше немислимо.

НЕВИННИ ЖЕРТВИ ИЗТЕЗАНИЕ

Подобни думи не можеха да бъдат написани черно на бяло, отпечатани по заповед на властта, разпространени до всяко училище и завод. Ако би пипнал извършителите на тази измама, добре аргументирана измама, би ги ликвидирал начаса.

Николай гневно смачка прочетените страници и ги захвърли. Започна да къса следващите листове и да ги хвърля. После спря, легна на пода, свит на кълбо, с глава върху непрочетения доклад, мърморейки:

— Това не може да бъде.

Нима това става в действителност? Но ето че докладът е пред него, придружен от официално подпечатано писмо, съдържащо информация, която е държавна тайна, заедно с източниците, цитатите и препоръките. Заговорът на мълчанието, който Николай смяташе, че ще трае вечно, се бе провалил. Това не беше измама.

Докладът беше истински.

Николай се изправи и хартиите се разпиляха по пода. Отключи вратата и влезе в апартамента, изоставяйки всичко на общото стълбище. Вече нямаше значение дали ще заключи вратата и ще дръпне завесите — домът му престана да бъде скривалище. Вече нямаше никакво скривалище. Скоро всички щяха да знаят, всеки ученик и всеки работник щеше да прочете доклада. Не само че ще знаят, но ще им бъде разрешено да говорят и да го обсъждат открито и свободно.

Той отвори вратата на спалнята и погледна жена си, заспала на една страна, с ръка под главата. Тя беше красива и той я обожаваше. Имаха благополучен осигурен живот. Имаха и две чудесни, щастливи дъщери. Жена му никога не бе познала позор и не бе изпитала срам. За нея Николай беше само нежен съпруг, който би дал живота си за семейството. Седна на леглото до нея и погали с пръст бялата ѝ ръка. Не би могъл да живее, ако тя научи истината и промени отношението

си към него, отдръпне се, започне да задава въпроси или още по-лошо — да замълчи. Не би могъл да го понесе. Всичките ѝ приятелки ще я питат, ще я осъждат. Какво е знаела? Дали винаги е знаела? По-добре да не е жив, за да не бъде свидетел на този срам. По-добре да умре още сега.

Но смъртта няма да промени нищо. Тя ще разбере всичко. Ще се събуди, ще открие тялото му и ще плаче от мъка. След което ще прочете доклада. Макар и да присъства на погребението му, ще продължи да мисли какво е правил. Ще премисля отново всеки миг от общия им живот, всяко негово докосване и любовна ласка. Ще се пита дали е убивал някого преди това. С кръв ли е платен домът им? Може би накрая дори ще повярва, че е заслужил смъртта си и е постъпил правилно не само заради себе си, но и спрямо дъщерите си.

Той издърпа възглавницата. Съпругата му, силна жена, щеше да се бори и макар той да не е във форма, беше сигурен, че ще я надвие. Премести се внимателно, а жена му се размърда, усетила присъствието му, без съмнение доволна, че се е прибрал. Обърна се по гръб и се усмихна. Николай не можеше да я погледне в лицето. Трябваше да действа незабавно, преди да загуби решителността си. Покри я с възглавницата, преди тя да е отворила очи, и я притисна с всички сили. Тя се хвана за възглавницата, а после заби нокти в китките му и ги издра. Това не ѝ помогна, той не я изпускате. Тогава тя се опита да се изплъзне изпод възглавницата, но той я възседна, притиснал с крака корема ѝ. Не ѝ даваше възможност да се помръдне. Тя се оказа напълно безпомощна и съпротивата ѝ постепенно отслабваше. Ръцете ѝ престанаха да драскат, само го държаха за китките и накрая се отпуснаха.

Той остана в същото положение върху нея, задържайки възглавницата няколко минути, след като тя спря да се движи. Накрая се отдръпна, но остави възглавницата върху лицето ѝ. Не искаше да вижда кървясалите ѝ очи. Искаше да запомни изражението ѝ, пълно с любов. Пъхна ръка под възглавницата, за да затвори очите ѝ. Пръстите му се плъзнаха по лицето ѝ, докато стигнаха до клепачите и ги затвориха. Те бяха леко влажни на пипане. Отмести възглавницата и я погледна. Тя почиваше в мир и той легна до нея, прегърнал я през талията.

Уморен и изтощен, Николай едва не заспа. Сепна се. Още не беше приключил. Надигна се, оправи чаршафите, взе възглавницата и се упъти към спалнята на дъщерите си.

Същия ден

Зоя и Елена спяха. Лев ясно чуваше равномерното им дишане. Привиквайки с тъмнината, той внимателно затвори вратата след себе си. Не искаше да се провали в ролята на баща. Нека да закрийт Отдела за разследване на убийства, да му вземат апартамента и привилегиите, но той трябва да намери начин да спаси семейството си, нищо друго нямаше значение. Беше сигурен, че неговото семейство, въпреки всички проблеми, все още има шансове да бъде щастливо. Не можеше да си представи бъдещето без тях. Съзнаваше, че момичетата са по-близки с Раиса, отколкото с него. Очевидно причината беше не осиновяването, а неговото минало. Беше наивно да си въобразява, че отношенията му с Елена и Зоя ще се променят с течение на времето, и колкото повече се отдалечат от онова злощастно събитие, то ще изглежда по-малко значимо. Дори и сега той използваше евфемизма „инцидент“ за убийството на техните родители. Гневът на Зоя беше все още толкова силен, колкото в деня, когато те бяха застреляни. И сега, вместо да се прави, че не забелязва, трябваше да се изправи срещу нейната омраза.

Зоя спеше на една страна, обърната към стената. Лев се пресегна, хвана рамото ѝ и внимателно я обърна по гръб. Искаше да я събуди кротко, но тя се изправи рязко и седна, като избегна докосването му. Без да разбира какво прави, той машинално сложи и другата си ръка на рамото ѝ, за да не ѝ позволи да се измъкне. Направи го с най-добри намерения. Искаше тя да го изслуша. Опитвайки се да говори спокойно, той прошепна:

— Зоя, трябва да поговорим. Не бива да отлагаме. Ако го оставим за сутринта, ще си намеря някакво ново извинение да го прехвърля за друг ден. Отлагам този разговор вече три години.

Тя не отговори и замря, втренчила поглед в него. Макар че беше прекарал почти цял час в кухнята, обмисляйки какво точно да каже, всички предварително подготвени думи внезапно изчезнаха.

— Ти си влизала в спалнята ни. Намерих ножа.

Изглежда, бе избрал погрешно начало. Беше дошъл, за да говори за своите чувства, а не да я упреква. Опита се да промени насоката на разговора.

— Най-напред нека бъдем наясно. Станал съм друг човек. Не съм онзи офицер, който пристигна в дома на твоите родители. Спомни си, че се опитах да ги спася, но не успях. Ще помня този неуспех цял живот. Но не мога да ги върна обратно. Мога обаче да дам на теб и на сестра ти възможност да бъдете щастливи. Така разбирам семейството. Като възможност. Като шанс за теб и Елена, но също и за мен.

Лев млъкна, очаквайки, че тя ще му се присмее. Но тя не пророни нито дума и не помръдна. Устните ѝ бяха плътно стиснати, тялото напрегнато.

— Не би ли могла... да опиташ?

Гласът ѝ затрепери при първата дума.

— Махай се!

— Зоя, не се сърди, само ми кажи какво мислиш. Бъди откровена. Кажи какво искаш да направя. Кажи ми какъв човек искаш да стана.

— Махай се!

— Но, Зоя, ти трябва да разбереш колко важно е това.

— Махай се!

— Зоя...

Гласът ѝ се извиси и зазвъня. Готова беше да крещи.

— Махай се!

Поразен, той се отдръпна. Тя започна да вие като ранено животно. Защо се обърка всичко така? Не можеше да повярва, че ще го отблъсне. Той само се опита да изрази любовта си, а тя му я хвърли обратно в лицето. Зоя рушеше всичко не само за него, но и за всички останали. Елена искаше да бъде част от семейството, той знаеше това. Тя го държеше за ръка, усмихваше му се, беше весела. Искаше да бъде щастлива. И Раиса искаше да е щастлива. Всички го искаха. Освен Зоя, която упорито отказваше да приеме, че той се е променил, и по детски се вкопчваше в омразата си, сякаш това беше любимата ѝ кукла.

Лев усети миризмата. Опипа чаршафите и видя, че са мокри. Отне му няколко секунди, за да разбере, че момичето се е подмокрило. Изправи се и избъбри:

— Всичко е наред. Ще почистя, не се безпокой. Вината е моя. Аз съм виновен.

Зоя клатеше глава, без да казва нищо, стиснала с длани слепоочията си, драскайки с нокти лицето си. Дъхът на Лев секна, той не очакваше, че любовта му може да причини такава мъка.

— Зоя, сега ще сменя чаршафите.

Тя отново поклати глава, стискайки с две ръце чаршафите, сякаш бранейки се от него. Елена се събуди и заплака.

Лев направи крачка към вратата, но се върна обратно — не можеше да я остави в това състояние. Но как да реши проблема, след като самият той го беше предизвикал?

— Искам само да те обичам, Зоя.

Елена гледаше ту Зоя, ту Лев. Събуждането ѝ промени поведението на Зоя. Тя се овладя и каза спокойно на Лев:

— Сама ще изпера чаршафите. Сама, ясно ли е? Нямам нужда от твоята помощ.

Лев излезе от стаята, оставяйки момичетата, които бе искал да спечели, да плачат сред мокрите чаршафи.

* * *

Лев влезе в кухнята и започна нервно да крачи, все още потиснат от случилото се. Забеляза, че след като е прибрал папките, листчето от печатната преса на Москвин си стоеше там, където го беше оставил:

При изтезания Ейхе

Това като символ напомни за предишната му кариера, сянка, легнала върху целия му живот, от която нямаше да се освободи никога. Реакцията на Зоя не излизаше от главата му и Лев бе принуден да се замисли за нещо, което само преди малко изглеждаше немислимо. Семейството му може да се разпадне.

Нима желанието му да ги задържи заедно се бе превърнало в идея фикс? То бе принудило Зоя да разчопли раната, която никога

нямаше да зарасне, и да я зарази с омраза и горчивина. Разбира се, ако тя не пожелае да живее с тях, Елена щеше да я последва. Сестрите бяха неразделни. Нямаше друг избор, освен да им намери нов дом и семейство, което не е толкова свързано с властта, може би извън Москва, в някое малко градче. Те с Раиса ще трябва да търсят подходящи настойници, да се срещат с бъдещите родители и да преценят ще бъдат ли тези хора по-добри от тях и ще могат ли да направят момичетата щастливи, което не успя да постигне Лев.

Раиса се показва на вратата.

— Какво стана?

Тя идваше от спалнята и не беше чула нито за разговора им, нито за подмокреното легло. Въпросът ѝ се отнасяше до Николай, телефонното му обаждане и среднощната среща. В гласа на Лев се долавяше напрежение от едва сдържаните емоции.

— Николай беше пиян. Казах му, че ще говорим, когато изтрезнее.

— И това ти отне цялата нощ?

Какво чакаше още? Трябваше да накара Раиса да седне срещу него и да ѝ обясни всичко.

— Лев? Какво се е случило?

Беше обещал, че между тях няма да има повече тайни. Но не можеше да признае, че след тригодишни усилия да стане истински баща не беше постигнал нищо повече от омразата на Зоя. Не можеше да признае, че я бе събудил посред нощ с трогателната молба да бъде неин баща. Страхуваше се. Ако семейството се разпадне, ще се наложи Раиса да избира чия страна да вземе. С момичетата или с него? През годините, когато той беше в службите, тя мразеше и презираше и него, и всичко, което той олицетворяваше. Но обикна с цялото си сърце Елена и Зоя. Любовта ѝ към него бе по-объркана, а обичта към тях всеотдайна. Когато ще трябва да вземе решение, тя може би ще си спомни какъв е бил. Той беше дълбоко убеден, че отношенията им с Раиса зависят и от това, дали се е представил добре като баща. За първи път от три години той я излъга.

— Всичко е наред. За мен беше истински шок да видя Николай отново. Това е всичко.

Раиса кимна и надникна в коридора.

— Момичетата будни ли са?

— Съжалявам, но ги събудих, като се върнах. Извиних им се.

Раиса взе листчето от печатната преса.

— По-добре го прибери, преди децата да седнат на масата.

Лев отнесе листчето в тяхната стая и докато се навеждаше над леглото, видя, че Раиса излиза от кухнята, за да повика момичетата за закуска. Изнервен, едва потискайки гаденето си, той очакваше, че тя всеки момент ще разбере истината. Лъжата му даде само временна отсрочка, нищо повече. Тя ще чуе обясненията на Зоя и ще ѝ повярва.

Изненадан, видя, че Раиса спокойна се връща в кухнята, без да каже нито дума. Секунда след това се появи и Зоя, която отнесе чаршафите в банята, сложи ги във ваната и пусна горещата вода. Очевидно не беше казала нищо на Раиса. Значи не е искала тя да разбере. Значи по-силно от омразата ѝ към него беше чувството да не бъде унижена по този начин.

Лев се изправи, влезе в кухнята и попита:

— Зоя ли си пере чаршафите?

Раиса кимна и той продължи:

— Нямаше нужда. Можех да ги дам да се изперат.

Раиса каза тихо:

— Мисля, че е имало неприятна случка. Остави я на мира.

— Добре.

Елена влезе първа с накриво закопчана блуза и зае мястото си. Мълчеше. Лев ѝ се усмихна, но тя реагира като на нещо непознато и заплашително и не отвърна на усмивката му. Той чу стъпките на Зоя, които замряха в коридора.

Когато най-сетне прекрачи прага, тя погледна Лев право в очите. Хвърли поглед към Раиса, която разбъркваше овесената каша, и после към Елена, която вече се хранеше. Веднага разбра, че той нищо не им е казал. Ножът беше тяхната тайна. И подмокрените чаршафи също. Те бяха като заговорници в това фалшиво семейство. Зоя обаче не беше готова да го разруши. Любовта ѝ към Елена беше по-силна от омразата ѝ към него.

Чевръсто като улична котка тя се отправи към стола си. Не се докосна до закуската. Лев също не можеше да хапне и само разбъркваше кашата в чинията си, без да вдига поглед.

Раиса попита спокойно:

— И двамата ли няма да ядете?

Лев изчака отговора на Зоя. Тя премълча и той започна да се храни. В този миг Зоя стана и остави недокоснатата си чиния в умивалника.

— Не ми е добре.

Раиса се приближи и сложи ръка на челото ѝ, за да види има ли температура.

— А на училище ще ходиш ли?

— Да.

Момичетата излязоха от кухнята и Раиса се премести по-близо до Лев.

— Какво ви става днес?

Лев беше сигурен, че ако отвори уста, ще се разплаче. Затова премълча, стиснал ръце под масата.

Раиса поклати глава и отиде да помогне на момичетата. Около входната врата се носеха обичайните шумове — обличане на палта, последни приготовления преди тръгване. Вратата се отвори и Раиса се върна в кухнята, носейки пакет, увит в кафява хартия и превързан с канап. Остави го на масата и се върна обратно. Чу се как входната врата се затваря.

Лев остана неподвижен няколко минути. Бавно се протегна и издърпа пакета към себе си. Те живееха във ведомствена сграда на министерството. Обикновено писмата се оставяха в кутиите на входа, а този пакет беше сложен пред прага. Беше с размери трийсет на двайсет на десет. Нямахше нито име, нито адрес, само разпятие, нарисувано с мастило. Той разкъса обвивката и отдолу се показа кутия, върху капака на която имаше печат:

ДА НЕ СЕ ПУБЛИКУВА

Същия ден

В метрото нямаше много хора, но въпреки това Елена хвана здраво ръката на Раиса, сякаш се страхуваше да не се загуби. И двете момичета бяха учудващо тихи. Вероятно поведението на Лев тази сутрин ги беше смутило. Раиса не можеше да разбере какво става с

него. Обикновено толкова внимателен към момичетата, тази сутрин едва не допусна те да седнат на масата за закуска и да видят как той си блъска главата над думата „изтезание“. Когато тя го помоли да прибере листчето, давайки му да разбере, че трябва да се стегне, той веднага го направи, но се върна в кухнята в същия неугледен вид, гледаше момичетата и не отронваше нито дума. С кървясали очи, сякаш обладан от някакъв зъл дух — тя не беше виждала това изражение от години, от времето, когато се връщаше от нощните дежурства толкова изтощен, че не можеше да заспи. Сядаше в ъгъла на тъмно и мълчеше, мрачно премисляйки събитията от изминалата нощ, отново и отново прехвърляйки ги в ума си. Тогава той не говореше за работата си, но тя знаеше с какво се занимава — арестува невинни хора — и тайно го презираше за това.

Но всичко това беше минало. Беше се променил и тя бе сигурна в това. Бе рискувал живота си, за да скъса с професията си, която изискваше от него да извършва среднощни арести и разпити. Системата на Държавна сигурност продължаваше да съществува, вече прекръстена в КГБ, следейки живота на всекиго, но Лев вече не участваше в нейните операции, след като беше отклонил предложението да заеме висок пост. Вместо това той пое голям риск, като организира собствен следствен отдел. Всяка вечер споделяше как е преминал работният му ден отчасти защото търсеше нейните съвети, отчасти за да я убеди колко различен е неговият отдел от КГБ, но главно за да ѝ докаже, че между тях вече не съществуват тайни. Нейното одобрение обаче се оказа недостатъчно. Докато наблюдаваше как той се държи с момичетата, Раиса си мислеше, че прилича на омагьосан герой от детските приказки, и само думите „Обичам те“, произнесени от момичетата, биха могли да развалят магията на миналото.

Въпреки краха на надеждите си той никога не прояви ревност заради онази лекота в отношенията, която се установи между Раиса с Елена и Зоя — дори когато Зоя нарочно го измъчваше, като се държеше подчертано мило с нея и студено с него. През изминалите три години неведнъж се сблъскваше с нейната грубост и неприемане, като нито за миг не си изпусна нервите, покорно приемайки враждебността като нещо напълно заслужено. Той беше превърнал момичетата в единствената си надежда за изкупление. Зоя разбираше това и

съответно реагираше. Колкото повече търсеше нейната привързаност, толкова повече тя го ненавиждаше. Раиса не можеше да му посочи противоречието и да го накара да се успокои. Навремето фанатично вярващ в комунизма, сега той се превърна във фанатик на семейството си. Неговата представа за утопията се смали, стана не толкова абстрактна и макар че включваше само четирима души, а не целия свят, си оставаше както и преди непостижима.

Влакът спря на станцията със странното име ЦПКиО — съкращение от „Централен парк за култура и отдих“. Когато момичетата го чуха за първи път по високоговорителите, избухнаха в смях. Оказа се, че Зоя умее очарователно да се усмихва, което успешно криеше дотогава. В този миг Раиса видя образа на весело и жизнерадостно момиче, безвъзвратно останал в миналото. Само след секунди усмивката изчезна и сърцето на Раиса се сви. Тя също страдаше. Двамата с Лев не успяха да създадат собствени деца и осиновяването беше единствената ѝ надежда за майчинство. Тя по-добре умееше да скрива тайните си мисли в сравнение с Лев, въпреки че той бе специално трениран за това. Тя взе правилното решение да се постарее момичетата да не разберат колко важни са те за нея. Отнасяше се с тях без излишно суетене и церемонии на чисто практическа основа — училище, дрехи, храна, разходки, домашни задължения. Макар че двамата с Лев се стремяха да постигнат целта си по различен начин, тя напълно споделяше неговата мечта — да създадат щастливо, любещо семейство.

Раиса и момичетата излязоха от метрото на ъгъла на „Остоженка“ и „Новокримски прелез“, за да стигнат до техните училища, проправяйки си път през снега. Раиса искаше да запише момичетата в едно и също училище, където и тя да преподава, за да бъдат и трите заедно. Решението обаче бе взето от училищните власти на по-високо равнище: Зоя да постъпи в 1535-о училище. В него обаче приемаха само деца от горния курс и Елена трябваше да отиде в друго начално училище. Раиса възрази, тъй като на практика в повечето училища учениците от началния и средния курс се обучават заедно и не е нужно сестрите да се разделят. Но възражението ѝ бе отхвърлено. Децата ходят на училище, за да създадат връзки с държавата, а не да се крият в убежището на семейството. Раиса нямаше какво да възрази на тази логика, но ѝ провървя да намери място на учителка в 1535-о

училище и тя се съгласи, за да може да наглежда Зоя. Въпреки че Елена беше по-малка и очевидно притеснена, че трябва да ходи на училище в големия непознат град, Раиса беше по-загрижена за Зоя. Тя бе изостанала в учението, защото селското им училище по равнище на образованието отстъпваше на московското. Безспорно беше много интелигентна. Но знанията ѝ бяха разпокъсани и несистемни, а самата тя се държеше предизвикателно и категорично отказваше да полага усилия да настигне връстниците си и да се сприятели с тях, сякаш беше въпрос на принцип да си остане в самота.

Пред входа на началното училище, което се намиреше в дореволюционна аристократична градска къща, Раиса се засуети прекалено дълго да оправя униформата на Елена. Накрая я придърпа до себе си, притисна я и прошепна:

— Всичко ще е наред, обещавам.

Първите няколко месеца Елена горчиво плачеше при раздялата със Зоя. Постепенно обаче свикна да прекарва по няколко часа сама, но всеки ден в края на занятията стоеше до вратата и нетърпеливо очакваше сестра си. Възторгът ѝ, когато видеше приближаващата Зоя, не намаляваше с течение на времето и тя я посрещаше с такава радост, сякаш не са се виждали поне година.

Зоя прегърна Елена и тя се втурна към училището, като се спря на входа да им помахва с ръка. След това Зоя и Раиса се упътиха в пълно мълчание към своето училище. Раиса се въздържаше да разпитва Зоя, за да не я вълнува преди часовете. Дори най-невинният въпрос можеше да я настрои отбранително за целия ден. Ако я питаше как върви училището, това се тълкуваше като критика на нейните усилия. Когато задаваше въпроси за съучениците ѝ, отговорът изразяваше нежеланието ѝ да завързва приятелства. Единствената тема, отворена за обсъждане, бяха спортните ѝ постижения. Беше високо и силно момиче. Излишно е да се споменава, че не харесваше колективните спортове, защото не обичаше да изпълнява заповеди. Индивидуалните спортове бяха друго нещо — тя беше отличен плувец и бегач, най-бърза в цялото училище сред връстниците си. Но категорично отказваше да се състезава. Ако все пак успяваха да я накарат, тя преднамерено забавяше темпото, но беше достатъчно горда да не се класира последна. Обикновено предпочиташе четвъртото място, но понякога се увличаше и завършваше трета или дори втора.

Построено през 1929 година, 1535-о училище беше правоъгълно и строго на вид, предназначено да олицетворява егалитарен подход към образованието — нова архитектура за новите ученици. Зоя изведнъж се спря на двайсетина метра от входа, закова се на място и впери поглед напред. Раиса приклепна до нея.

— Какво има?

Зоя наведе глава и едва чуто промълви:

— Тъжно ми е. Непрекъснато ми е тъжно.

Раиса прехапа устни, за да не заплаче. Сложи ръка на рамото ѝ.

— Каж ми какво мога да направя.

— Елена не бива да се връща в детския дом, никога.

— Никой няма да се връща там.

— Искам тя да остане с тебе.

— Разбира се. И двете ще останете. Аз много ви обичам.

Досега Раиса не се осмеляваше да го каже на глас. Зоя я погледна недоверчиво.

— Ще бъда щастлива... да живея с теб.

Никога преди не бяха говорили така. Раиса беше много предпазлива да не каже нещо погрешно, Зоя веднага ще се затвори в себе си и няма да има друг шанс да говори с нея откровено.

— Каж ми какво искаш да направя.

Зоя се замисли.

— Напусни Лев.

Красивите ѝ очи се разшириха, сякаш следейки реакцията на Раиса. В изражението ѝ се четеше надеждата, че тя повече никога няма да види Лев. Тя просто искаше Раиса да се разведе. Какво ли знаеше за разводите? За тях почти не се говореше. Либералното отношение на държавата към разводите се беше втвърдило по времето на Сталин и разводите станаха по-трудни, скъпи и предизвикваха неодобрение. В миналото Раиса бе мислила да напусне Лев и да живее сама. Дали Зоя беше доловила миналата горчивина в техните отношения и това ѝ е дало повод да се надява? Би ли се осмелила да попита, ако не вярваше, че има такава възможност?

— Зоя...

Раиса изпита силно желание да даде на това момиче всичко, което то иска. Но от друга страна, тя беше прекалено млада, нуждаеше

се от съвети и нямаше право да поставя неразумни искания и да очаква те да бъдат изпълнени.

— Лев се промени. Дай да поговорим с него още тази вечер, ти, аз и той.

— Не искам да разговарям с него. Не искам да го виждам. Не искам да чувам гласа му. Искам да го напуснеш.

— Но, Зоя... аз го обичам.

Надеждата изчезна от лицето ѝ и се смени със студенина. Без да каже нито дума, тя се затича към входа и остави Раиса сама.

Гледайки как Зоя изчезва зад вратата, Раиса забави крачка. Не можеше да я догони и не искаше да разговаря с нея пред съучениците ѝ, освен това вече беше твърде късно. Зоя щеше да мълчи и нямаше да я слуша. Моментът беше изпуснат и възможността беше изчезнала. Раиса бе отговорила направо: „Аз го обичам“. Думите ѝ бяха посрещнати с мрачен стоицизъм подобно на подсъдим, който изслушва смъртната си присъда. Раиса се упрекна за прибързания отговор и влезе в училището. Мислеше си за мечтата на Зоя да живее без Лев, без да обръща внимание на учениците и колегите си.

Влезе в учителската стая, разсеяна, с объркани мисли. Очакваше я някаква пратка с прикрепено към нея писмо. Отвори го и го прегледа. Трябваше да прочете приложените документи на учениците във всички класове. Писмото беше от Министерството на образованието. Разкъса кафявата опаковъчна хартия и видя надписа на капака на кутията:

ДА НЕ СЕ ПУБЛИКУВА

Отвори капака и извади дебел свитък чисто отпечатани страници. Като учител по история тя получаваше редовно материали и инструкции да запознае с тях учениците си. Прочете придружителното писмо и го хвърли в кошчето, отбелязвайки, че то е пълно със същите послания. Сигурно подобни пратки са получили всички учители и всеки класен ръководител трябваше да прочете доклада на учениците. Вече закъсняла, Раиса грабна кутията и бързи излезе от учителската стая.

Когато влезе в класната стая, забеляза, че учениците си говорят, възползвайки се от закъснението ѝ. Те бяха около трийсет, на възраст

между петнайсет и шестнайсет години. Тя им бе преподавала през всичките три години, откакто беше в това училище. Постави пакета на масата и обясни, че днес ще им прочете доклада на техния ръководител Никита Хрущов. След като ръкоплясканията стихнаха, тя започна да чете на глас:

— Доклад на Първия секретар на ЦК на КПСС Никита Сергеевич Хрущов на XX конгрес на КПСС на 25 февруари 1956 година. Закрито заседание.

Това беше първият конгрес след смъртта на Сталин. Раиса напомни на класа, че световната революция печели все повече привърженици и на тези конгреси освен съветските ръководители присъстват и пратеници на международното работническо движение. Подготвена за поредните баналности и хвалебствени декларации, тя се замисли за Зоя дали с успяла да се справи и дали днешният ден ще мине без скандали.

Вниманието ѝ обаче бе привлечено от текста, който зачете. Това не беше обикновен доклад. Не започваше с обичайното изброяване на изключителните постижения на съветската власт. Някъде към средата на четвъртия абзац листът затрепери в ръцете ѝ. Тя се спря, не вярвайки на очите си. В класа се бе възцарила мъртва тишина. С треперещ и несигурен глас тя продължи да чете:

„Постепенно се създаваше култ към личността на Сталин, култ, който на определен етап се превърна в източник на редица големи и най-тежки извращения на партийните принципи, на партийната демокрация и революционната законност.“

Изумена, прелисти няколко страници, за да види какво следва, и прочете наум:

„Отрицателните черти на Сталин, които по Лениново време са били в зародиш, се развиха през последните години в тежка злоупотреба с властта...“

През цялата си кариера на учителка тя провеждаше държавната пропаганда и учеше учениците си, че държавата винаги е права, честна и справедлива. Ако Сталин е виновен за създаването на култа, Раиса също беше негов съучастник. Тя бе оправдавала преподаването на подобни фалшификации с това, че нейните ученици трябва да усвоят езика на ласкателствата, речника на превъзнасянето на държавата, за да не бъдат заподозрени. В основата на отношенията между учител и

ученик стои взаимното доверие. Тя вярваше, че спазва този принцип, макар и не в ортодоксален смисъл, като им казва истината, а онова, което те трябва да приемат за истина. Сега прочетеното по-горе я накара да се почувства като лъжкиня. Огледа се. Учениците бяха прекалено объркани, за да осъзнаят веднага последствията. Но скоро щяха да разберат, че тя не е била просветител, а слуга на поредните властници.

Вратата изведнъж се отвори с трясък и на прага се появи учителката Юлия Пешкова със зачервено лице, толкова смаяна, че не можеше да каже нито дума. Раиса се изправи.

— Какво има?

— Ела бързо.

Юлия преподаваше на Зоя. Раиса се уплаши. Остави листата, нареди на учениците да си останат по местата и последва Юлия по коридора и по стълбите надолу. Така и не можа да получи от колежката си смислен отговор.

— Какво е станало?

— Зоя. Докладът. Четях им от него, когато тя... трябва да видиш сама.

Когато стигнаха до класната стая, Юлия изостана и остави Раиса да влезе първа. Зоя стоеше върху учителската маса, която беше избутана до стената. Всички ученици се бяха струпали в най-отдалечения ъгъл, колкото може по-далече от нея, сякаш се страхуваха от някаква зараза. В краката ѝ се търкаляха страници от доклада и парчета стъкла. Тя стоеше гордо и триумфално. По ръцете ѝ се стичаше кръв. Стискаше парчета от плакат с портрета на Сталин, скъсан от стената, на който пишеше:

БАЩА НА ВСИЧКИ ДЕЦА

Зоя се беше покатерила на масата, за да смъкне плаката от стената. Беше счупила рамката, при което се беше порязала, скъсала плаката на две и сега размахваше обезглавения образ на вожд. Очите

й светеха победоносно. Тя вдигна двете половини на плаката, изцапани с нейната кръв, като тялото на победен враг, и извика:

— Той не е мой баща.

Същия ден

На площадката пред апартамента на Николай все още имаше разпилени листа от доклада. Когато видя смачканите страници, Лев извади пистолета си. Зад него Тимур направи същото. Хартията изшумоля под краката на Лев, когато пристъпи напред и хвана дръжката на вратата, която не беше заключена. Той я ритна с крак и двамата влязоха в празното жилище. Нямаше следи от безредие. Вратите на стаите бяха затворени, с изключение на вратата на банята.

Ваната беше пълна догоре и над кървавата повърхност на водата се подаваше само главата на Николай и издутият му космат корем. Очите и устата бяха отворени сякаш от изненада, че ангел, а не демон го е посрещнал при смъртта му. Лев се наведе над бившия си наставник, чиито уроци се опитваше да забрави през последните три години. В това време го повика Тимур:

— Лев...

Направи му впечатление особеният тон в гласа на помощника му. Той се изправи и го последва в съседната спалня.

Двете момичета изглеждаха заспали, завити с одеялата чак до шиите. Ако беше през нощта, спокойствието в стаята щеше да изглежда естествено. Но беше късен следобед и слънцето проникваше през пролуките на спуснатите завеси. И двете момичета бяха обърнати към стената. Дългата лъскава коса на по-голямата беше разпиляна по възглавницата. Лев я отметна настрани и докосна врата ѝ. Все още се усещаше остатък от топлина, запазена от юргана, грижовно подпъхнат от едната страна. Не се виждаха никакви следи от насилие по тялото ѝ. По-малката дъщеря, не повече от четиригодишна, лежеше в същото положение. Тя беше студена. Малкото ѝ телце беше загубило по-бързо топлината. Лев затвори очи. Можел е да спаси и двете.

Зад съседната врата Ариадна, жената на Николай, подобно на дъщерите си изглеждаше като заспала. Лев донякъде я познаваше. Преди седем години след поредния арест Николай обикновено настояваше Лев да му гостува. Колкото и късно да идваха, Ариадна

винаги им приготвяше вечеря, за да почувстват атмосферата на гостоприемство и топлота след жестокостите, които са вършили заедно. Вечерите трябваше да демонстрират ценността на домашното огнище и уют, където нямаше място за техните кървави занимания и където можеше да се поддържа илюзията, че са обикновени влюбени съпрузи. Лев седна пред тоалетната масичка на Ариадна и огледа четката с дръжка от слонова кост, пудрите и парфюмите — лукс, който Ариадна приемаше като възнаграждение за всеотдайната си преданост. Тя така и не разбра, че незнанието не е въпрос на избор, а условие за самото ѝ съществуване. Николай не би възприел други условия.

Никога не казвай нищо на жена си.

Бидейки млад офицер, Лев бе изтълкувал това предупреждение, което той му прошепна след първия им арест, като проява на предпазливост и потайност, като урок, че никому не трябва да се вярва. Но Николай нямаше предвид това.

Лев не можеше да остане повече в апартамента. Изправи се и се олюля. Остави след себе си телата и бързо излезе на площадката, където се облегна на стената. Дишаше дълбоко и учестено и гледаше разхвърляните пред вратата на Николай листове от доклада на Хрущов, изпратен тук с намерението да го убие. Когато се е върнал тук миналата нощ, Николай е успял да прочете само малка част от него — останалата си стоеше непокътната в кутията. Наистина ли е повярвал, че може да унищожи думите? Ако нещо такова му е минало през ума, то моментално е било опровергано от съпроводителното писмо. Докладът е трябвало да се копира и разпространи. Официалното писмо бе подействало на Николай като сигнал, че тайните от миналото вече не са под контрол.

Лев погледна Тимур. Преди да получи назначение в Отдела за разследване на убийства, той беше офицер в милицията и арестуваше пияници, крадци и насилници. Впрочем никой не беше освободил милицията от политическите арести. На Тимур обаче бе му провървяло, че не е получавал подобни задачи, или поне така казваше пред Лев.

Той рядко изпускаше нервите си, но сега не криеше гнева си.

— Николай постъпи като страхливец.

Лев кимна, защото това беше истина. Твърде много се е страхувал от неодобрението. Целият му живот беше съсредоточен в

семейството. Не би могъл да живее без него. И както се изясни, не би могъл и да умре без него.

Лев вдигна една страница от доклада и я разгледа, сякаш беше нож или пистолет — най-ефикасното смъртоносно оръжие. Сутринта беше прочел доклада, който бяха му подхвърлили. Шокиран от неочакваната атака, Лев бързо осъзна, че щом докладът е изпратен на него, със сигурност го е получил и Николай. Мишената беше ясна — хората, виновни за описаните в доклада престъпления.

По стълбите отдолу се чу тропот. Пристигаха агентите на КГБ.

* * *

Офицерите от КГБ нахлуха в апартамента и изгледаха Лев с нескрито презрение. Той вече не беше един от тях и им беше обърнал гръб. Бе отказал да приеме предложената му длъжност, за да оглави Отдела за разследване на убийства, който те се бореха да закрийт от момента на създаването му. Тъй като ценяха повече от всичко верността, за тях той беше най-голямото зло — предател.

Операцията ръководеше Фрол Панин, прекият началник на Лев от Управлението на криминалната милиция на Министерството на вътрешните работи. Панин беше хубавец, елегантен и обаятелен мъж на около петдесет години. Лев никога не беше гледал холивудски филми, но смяташе, че Панин прилича на героите от тях. Владееше няколко езика, дълги години е бил на дипломатическа работа и се говореше, че е оцелял при режима на Сталин само защото непрекъснато е бил в чужбина. Носеха се слухове, че не пие, прави гимнастика всеки ден и се подстригва веднъж седмично. За разлика от много други шефове, които изтъкваха скромния си произход и избягваха всякакви буржоазни влияния, Панин изглеждаше и се обличаше демонстративно безупречно. Никога не повишаваше тон, беше учтив и принадлежеше безспорно към новия тип ръководители, които се отнесоха с одобрение към речта на Хрущов. Често го одумваха зад гърба му. Всички смятаха, че подобен упадъчен тип не би могъл да оцелее по времето на Сталин. Ръцете му бяха меки, а ноктите — грижливо изрязани и полирани. Лев не се съмняваше, че ако Панин знаеше какво се говори за него, би го приел като комплимент.

Панин огледа делово мястото на престъплението и започна да дава нареждания на хората от КГБ:

— Никой да не напуска сградата. Проверете живущите във всички апартаменти и сравнете данните с домовата книга, за да се убедите, че всички са вписани. Никой да не отива на работа. Ако някой вече с отишъл, да се върне за разговор. Разпитайте всички — какво са чули и видели. Ако подозирате, че някой лъже, закарайте го в килия и го разпитайте отново. Никакво насилие и заплахи, само им дайте да разберат, че търпението ни има граници. Ако знаят нещо...

Панин замълча, след което добави:

— Ще поставим всичко на лична основа. Освен това ни трябва версия за обществеността. Съгласувайте подробностите, но нито дума за убийство. Ясно ли е?

После очевидно реши, че трябва да им даде повече основания за достоверна лъжа, и продължи:

— Гражданите не са убити. Семейството е арестувано и отведено. Децата са изпратени в детски дом. Разпространете слухове за подривната им дейност. Използвайте осведомителите си. Никой не бива да види как изнасят телата. Ако се налага, блокирайте улицата.

За околните е по-добре да вярват, че цялото семейство е арестувано и изчезнало завинаги, отколкото, че бивш офицер от МГБ е избил цялото си семейство и се е самоубил.

Панин се обърна към Лев:

— Срещали сте се с Николай снощи?

— Обади ми се към полунощ, с което доста ме учуди, защото не бяхме се виждали повече от пет години. Беше разстроен и пиан. Поиска да се видим. Съгласих се, макар че беше късно и бях много уморен. Говореше несвързано. Казах му да се прибере вкъщи и да поговорим, когато изтрезнее. Тогава го видях за последно. Когато се е прибрал, е намерил речта на Хрущов пред вратата си. Оставили са я там същите хора, които според мен са я донесли тази сутрин и пред моята врата, започвайки кампания срещу офицерите от МГБ.

— Вие четохте ли речта?

— Да, тъкмо затова дойдох тук. Стори ми се твърде невероятно съвпадение фактът, че ми я подхвърлиха след като ми се обади Николай.

Панин се обърна и погледна към Николай в окървавената вана.

— Бях в Кремълския дворец, когато Никита Хрущов изнесе доклада. Продължи няколко часа и никой не помръдна — слушаха го, притаили дъх, обезверени. Върху него е работил ограничен кръг хора, избрани членове на президиума. Никой не знаеше за съществуването му. Двайсетият конгрес продължи цели десет дни и започна с незабележителни с нищо речи. Делегатите дори посрещаха с ръкопляскания споменаването на името на Сталин. През последния ден чуждестранните делегации вече се подготвяха да отпътуват, но бяха свикани на закрыта сесия. Хрущов, стори ми се, изпитваше удоволствие от това, което правеше. Той сметна за необходимо да бъдат признати грешките от миналото.

— Пред цялата страна?

— Заяви, че неговите думи не трябва да излизат извън залата, за да не се навреди на репутацията на страната.

Лев едва сдържа гнева си.

— Защо тогава са разпространени милиони копия?

— Защото Хрущов излъга. Той искаше хората да го прочетат. И да разберат, че той е първият, който съжалява. Той влезе в историята като първия, който е критикувал Сталин и е останал жив. Бележката, че докладът не е предназначен за публикуване, е компромис с тези, които бяха против доклада. Разбира се, това е безсмислено, като се има предвид повсеместното му разпространяване.

— Но Хрущов се издигна по времето на Сталин...

Панин се усмихна.

— Всички сме виновни, нали? Той го съзнава и избирателно признава вината си. В известен смисъл това е нещо като отричане от миналото. Сталин е лош, а аз съм добър. Аз съм прав, а те грешат.

— Николай, самият аз, всички ние се превърнахме в хора, срещу които той насъсква всички. Превръща ни в чудовища.

— Или показва на останалия свят какви чудовища наистина сме били. Не изключвам и себе си. Отнася се до всички, които бяха във властта, които работеха за системата. Не става дума за списък от пет имена. Говорим за милиони хора, които или са извършвали престъпления, или са били съучастници. Давате ли си сметка, че виновните може да са повече от невинните? Че невинните може да са малцинство?

Лев погледна към офицерите на КГБ, които оглеждаха телата на дъщерите.

— Хората, изпратили доклада на Николай, трябва да бъдат заловени.

— Имате ли някакви улики?

Лев отвори бележника си и извади сгънатото листче, отпечатано на линотипа в печатницата на Москвин.

При изтезания Ейхе

Докато Панин го разглеждаше, Лев извади една страница от доклада, подхвърлен на Николай. Посочи един пасаж:

При изтезания Ейхе е бил принуден да подписва предварително съставени от следователите протоколи на разпитите.

Забелязал, че трите думи съвпадат, Панин се осведоми:

— Откъде дойде това листче?

— От линотипната машина, на която е работил Сурен Москвин, пенсиониран сътрудник на МГБ. Сигурен съм, че докладът е предаден и на него. Синовете му твърдят, че официално му е било възложено да отпечата десет хиляди копия, но аз не открих никакви доказателства за такъв договор. Не вярвам въобще да е съществувал, това е лъжа. Казали са му, че това е държавна поръчка, и са му дали доклада. Той е работил цяла нощ, за да го отпечата, но когато стигнал до тези думи, е решил да се самоубие. Тези, които са му дали доклада, са били наясно за въздействието му върху него, както при Николай и при мене. Вчера Николай ми призна, че получавал снимки на хора, които е арестувал. Москвин също е бил заплашван със снимки на хора, с които е имал контакт в службите.

Лев извади от джоба си томчето на Ленин със снимката на арестувания, залепена вместо снимката на автора.

— Сигурен съм, че някой прави връзка между нас тримата — Сурен, Николай и мен, някой наскоро освободен, близък на...

Лев спря за миг и добави:

— Някоя жертва.

Тимур попита:

— Колко души си арестувал, докато служеше в МГБ?

Лев се опита да си спомни. Имаше случаи да арестува цели семейства — по шест души за една нощ.

— За три години... Стотици.

Тимур не успя да скрие учудването си. Числото беше впечатляващо.

Панин отбеляза:

— И вие предполагате, че някой престъпник разпраца снимките?

— Те вече не се страхуват от нас. Сега ние се страхуваме от тях.

Панин плесна с ръце, привличайки вниманието на офицерите.

— Претърсете апартамента. Търсим купчина снимки.

Лев се намеси:

— Николай сигурно добре ги е скрил, за да не ги намери някой от семейството. Като агент той знаеше как да скрие нещата и къде биха ги потърсили най-напред.

Щателното претърсване на всяка стая в луксозния апартамент, който Николай бе обзавеждал с години, отне близо два часа. За да проверят под леглата и подовата настилка, се наложи телата на мъртвите деца и на жената да бъдат положени едно върху друго в центъра на хола и покрити с чаршафи. Всички чекмеджета на шкафове и гардероби бяха разбити, матраците разпрани, но не се откриха никакви снимки.

Ядосан, Лев се загледа в тялото на Николай, което лежеше в кървавата вана. Осенен внезапно от някаква мисъл, той се приближи до ваната и, без да сваля ризата си, бръкна дълбоко с ръка във водата. Напипа пръстите на Николай, стискащи дебел пакет, който той не изпускаше и след смъртта си. Хартията беше размекната и се разпадна при първия допир. Съдържанието на пакета изплува на повърхността. Тимур и Панин се надвесиха над Лев, гледайки как от кървавото дъно на ваната едно по едно изплуваха изображенията на мъже и жени. Скоро се образува цяла пелена от снимки, стотици лица едно до друго. Погледът на Лев шареше от стари жени до млади хора, майки и бащи,

синове и дъщери. Не разпознаваше никое от лицата, докато изведнъж едно от тях не привлече погледа му. Извади снимката от водата и Тимур го попита:

— Познаваш ли го?

Да. Лев го познаваше. Това беше Лазар.

Същия ден

На плика старателно беше изрисувано с мастило разпятие — православен кръст. Рисунката беше не по-голяма от човешка длан. Някой бе проявил старание — пропорциите бяха правилни, мастилената рисунка сръчно изпълнена. Целеше или да внушава страх, или просто беше намек за вампир или демон. По-вероятно рисунката имаше ироничен подтекст, подигравка над вярата му. Ако е така, авторът го е подценил, допуснал е психологическа грешка.

Красиков разчупи печата и изсипа съдържанието върху бюрото. Отново снимки... Беше изкушен да ги хвърли в огъня като предишните, но любопитството надделя. Сложи си очилата и се напрегна, вглеждайки се в лицата. На пръв поглед те не му говореха нищо. Преди да ги избута настрани обаче, една снимка привлече вниманието му. Съсредоточи се и се опита да си спомни името на този човек с пламтящ поглед.

Лазар.

Това бяха свещеници, за които бе донасял.

Преброи ги. Трийсет души — толкова много ли беше предал? Но не всички бяха арестувани, докато той беше Патриарх Московски и на цяла Русия, глава на религиозната власт в страната. Повечето предателства предшестваха издигането му на тази длъжност, беше писал доноси в продължение на много години. Сега беше на седемдесет и пет. Трийсет доноса за цял живот не са чак толкова много. Неговото разумно подчинение на държавата беше спестило на Църквата неизмерима вреда — това може би беше нечестив съюз, но тези трийсет свещеници бяха необходимата жертва. Беше непочтено от негова страна да не помни имената им. Трябваше да се моли за тях всяка нощ. А той допусна да изчезнат от паметта му. Беше по-лесно да ги забрави, отколкото да се моли за прошка.

Не изпитваше съжаление дори докато държеше снимките в ръцете си. Това не беше показност. Не страдаше от кошмари и нямаше угризения на съвестта. На душата му беше леко. Бе прочел доклада на Хрущов, изпратен от същите хора, които му изпращаха снимките. Прочете критиката на режима на Сталин, същия режим, който подкрепяше с нареждането свещениците да възхваляват Сталин в своите проповеди. Без съмнение имаше култ към диктатора и той бе един от неговите верни поклонници. И какво от това? Ако този доклад обещава бъдеще, пълно с безцелни размисли, така и да бъде — но това няма да е неговото бъдеще. Носи ли той отговорност за гоненията против Църквата през първите десетилетия на комунизма? Не, разбира се — той е постъпвал според условията, в които той и любимата му Църква са били поставени. Беше принуден. Решението да предаде някои от своите колеги бе неприятно, но не особено трудно. Някои смятаха, че могат да говорят и да се държат както им хрумне само защото според тях действията им ръководел самият Господ. Бяха наивни и му досаждаха със стремежа си да се превърнат в мъченици. В този смисъл той само им бе помогнал да осъществят желанията си и да умрат за вярата.

Религията, както всичко останало, трябва да умее да прави компромиси. Поместният събор, този съвет на владиците, взе мъдрото решение да го избере за патриарх. Имаха нужда от човек, който беше наясно с политиката, гъвкав и прозорлив, затова назначението му беше одобрено от държавата, която позволи да се проведе нагласеният в негова полза избор. Някои твърдяха, че избирането му е в нарушение на каноните и че църковната йерархия не бива да бъде одобрявана от светските власти. Но той смяташе, че това е ненужен догматичен спор по време, когато броят на черквите бе намалял от двайсет хиляди до по-малко от хиляда. Или трябваше да позволи да изчезнат напълно, гордо следвайки принципите си като капитан, вкопчил се в мачтата на потъващия кораб? Неговото назначение бе да обърне тази тенденция и то бе успешно. Из цялата страна се строяха нови черкви. Обучаваха свещениците, а не ги разстрелваха. Той бе извършил това, което се изискваше от него, нищо повече. Действията му никога не са били зловредни. И Църквата оцеля.

Уморен от тези спомени, Красиков се изправи. Събра снимките, хвърли ги в огъня и продължи да ги гледа, докато се сгърчиха,

почерняха и изгоряха. Съзнаваше, че наказанието е неизбежно. Нямахме начин да управлява толкова сложна организация като Църквата, да регулира отношенията ѝ с държавата и да не си създаде врагове. Като предвидлив човек беше предприел някои предпазни мерки. Стар и немощен, той беше патриарх само формално и вече не участваше във всекидневната дейност на Църквата. Посвещавахе повече от времето си на детския приют, който беше основал към черквата „Зачатие на св. Ана“. Някои твърдяха, че приютът е опит на стареца да изкупи вината си. Нека си мислят каквото искат, това не го засягаше. Харесваше му това, с което се занимава: по-праведно дело не можеше да си представи. По-тежката работа вършеха младите членове на клира, докато самият той даваше духовни напътствия на стотина дечица, които бяха настанили при себе си, за да ги откъснат от улицата и чифира — наркотично средство, получавано от чаени листа — и да ги насочат по пътя на благочестието и набожността. Тъй като бе посветил живота си на Бога, той нямаше собствени деца и това в известен смисъл беше някаква компенсация.

Затвори вратата на кабинета си, заключи я и слезе по стълбите към голямата зала на приюта, където децата се хранеха и слушаха проповеди. Имаше четири спални — две за момичета и две за момчета. И молитвена зала с разпятие, икони и кандила, където той им преподаваше основите на вярата. Нито едно дете не можеше да остане в приюта, ако не отвори душата си за Бога. Ако някое се съпротивляваше и упорстваше в своето невежество, биваше прогонвано. Имаше достатъчно безпризорни деца, които да попълват бройката. Според секретните данни на държавните органи, до които той имаше достъп, децата без покрив и родителска грижа бяха повече от осемстотин хиляди, разпръснати из цялата страна, но главно в големите градове. Те живееха по гарите и на мръсните улички. Някои бяха избягали от детските домове, други — от трудови лагери и комуни. Много от тях пристигаха от селата от цялата страна и оцеляваха в градовете като глутници кучета — събираха отпадъци и крадяха. Красиков не беше сантиментален. Знаеше много добре, че тези деца са потенциално опасни и не може да им се вярва. Затова за поддържане на реда прибягваше до услугите на бивши червеноармейци. Приютът се охраняваше. Никой не можеше да влезе или излезе без разрешение и всички бяха претърсвани на входа. Вътре

също имаше пазачи, които обикаляха навсякъде, а на вратата постоянно стояха двама души. Тези хора бяха тук, за да контролират децата. В действителност бившите войници изпълняваха още една тайна роля — бяха личните телохранители на Красиков.

Патриархът огледа залата, търсейки сред признателните лица новоприетото тринайсет-четиринайсетгодишно момче. То отказваше да каже годините си и предпочиташе да мълчи. Силно заекваше и имаше изражението на възрастен, сякаш всяка година от живота му го беше състаряла поне с още три. Време беше да се провери дали искрено се посвещава на Бога.

Красиков направи знак на един от пазачите да го доведе. Момчето се отдръпна като пребито куче, наплашено от контакта си с хората. Беше открито в един вход недалеч от приюта, завито с парцали, стискащо в ръка глинена статуйка на човек, яхнал свиня, все едно язди кон. Беше смешна домашна фигурка, явно направена в някое село. Някога е била ярко оцветена, но постепенно боята беше се излюцила и избледняла. Странно бе, че не е пострадала по време на скитанията, освен отчупеното връхче на лявото ухо на прасето. Момчето, жилесто и яко, нито за миг не се разделяше с фигурката. Вероятно за него тя имаше някакво сантиментално значение, спомен от миналото.

Красиков любезно се усмихна на охранителя и го освободи, след което отвори вратата на молитвената зала, очаквайки момчето да го последва. То не помръдна и продължи да стиска фигурката, сякаш тя беше от чисто злато.

— Никой не те кара да вършиш нещо, което не искаш. Но ако не можеш да приемеш Бог в душата си, не бива да останеш тук.

Момчето погледна към другите деца. Те бяха спрели заниманията си и с любопитство наблюдаваха какво решение ще вземе. Нито едно от тях още не беше казало „не“. Момчето плахо влезе в молитвената зала. Красиков го попита:

— Напомни ми как ти беше името.

То заекна:

— Сер... гей.

Патриархът затвори вратата след тях. В залата всичко беше готово. Горяха кандила. Следобедната светлина бе започнала да избледнява. Той коленичи пред разпятието, подсказвайки на Сергей какво трябва да прави и очаквайки, че момчето ще коленичи до него, за

да разбере как се отнася към религията. Тези, които вече бяха ходили на църква, се присъединяваха към него, а които нямаха религиозен опит, оставаха до вратата. Сергей не помръдна и остана прав до входа.

— Много от децата проявиха невежество, когато пристигнаха тук. Но това не е престъпление. Ще се научиш. Надявам се един ден Бог да заеме мястото на твоята играчка, която ти е толкова скъпа.

За изненада на патриарха момчето вместо отговор заключи вратата. Преди Красиков да успее да попита нещо, то се втурна напред и изтегли дълга жица от счупеното ухо на прасето. В същия миг вдигна глинената фигурка над главата си и с всичка сила я запокити на пода. Красиков инстинктивно се отдръпна, очаквайки тя да го нарани. Но глинената фигурка се счупи в краката му на многобройни парчета с различни размери. Шокиран, той ги огледа. Там, освен парчетата от фигурката, имаше нещо цилиндрично и черно. Наведе се и го взе. Беше малко фенерче.

Недоумявайки, той се опита да се изправи. Преди да успее обаче, над главата му прелетя някаква жица и се усука като примка около врата му. Момчето държеше другия край, здраво омотан около ръката му. Дръпна го и примката се стегна. Патриархът изхриптя, останал без въздух. Лицето му почервения, вените на слепоочията му се издуха. Пръстите му се плъзгаха по примката, но не можеха да я разхлабят. Момчето дръпна отново жицата и каза с леден глас, в който нямаше и следа от заекването:

— Ако отговаряш правилно, ще останеш жив.

* * *

Двамата пазачи на входа на детския приют преградиха пътя на Лев и Тимур. Ядосан от това забавяне, Лев им показва снимката на Лазар и обясни:

— Възможно е всеки, причастен към арестуването на този човек, да е в опасност. Двама души вече са убити. Ако сме на прав път, същата опасност заплашва патриарха.

Пазачите не се впечатлиха.

— Ще предадем вашето съобщение.

— Трябва да говорим с него.

— Дали сте от милицията, или не, патриархът ни нареди да не пускаме никого.

Изведнъж от горния етаж долетяха шумове и викове. За миг невъзмутимостта на пазачите се смени с паника. Те напуснаха поста си, хукнаха по стълбите и следвани от Лев и Тимур, влетяха в голямата зала, пълна с деца. Персоналът се беше струпал до вратата, всички я бутаха, но тя не се отваряше. Пазачите се присъединиха и задърпаха дръжката. Наоколо се чуваха объркани обяснения.

— Той влезе да се моли.

— С новото момче.

— Красиков не отговаря.

— Вътре нещо се случило.

Лев прекъсна разговорите.

— Разбийте вратата.

Всички го изгледаха смутени.

— Веднага.

Най-едрият и силен се втурна напред и я блъсна с рамо. Хвърли се повторно и този път вратата се разцепи. Прекрачвайки отломките, Лев и Тимур влязоха в стаята. Отвътре се чу младежки глас, самоуверен и властен.

— Останете на място!

Пазачите се спряха, яки и гневни мъже, смаяни от гледката.

Патриархът стоеше на колене с лице към тях, зачервен от нахлупата кръв, с изплезен език. Вратът му беше стегнат с тънка стоманена жица, чийто край опъваше един младеж. Китките му бяха омотани с парцали и жицата беше усукана около тях. Все едно хванало повод на куче, момчето напълно владееше ситуацията — ако опънеше още малко жицата, тя щеше или да задуши патриарха, или да му пререже гърлото.

Момчето внимателно отстъпи назад почти до прозорците, като продължаваше да опъва жицата. Лев разбута пазачите, парализирани от неуспеха си да опазят патриарха. От Красиков го деляха десетина метра. Не можеше да рискува да изтича напред. Дори да стигне навреме, нямаше да успее да пхне пръсти под жицата. Усетило намеренията му, момчето се обърна към Лев:

— Още една крачка и той ще умре.

Момчето отвори малкия прозорец и се качи на перваза. Бяха на втория стаж и беше опасно да скочи. Лев попита:

— Какво искаш?

— Този човек да се извини, че е предал свещениците, които са му вярвали и които е бил длъжен да защитава.

Момчето говореше, сякаш четеше написан текст. Лев погледна патриарха. Сигурно смъртната заплаха ще го накара да се съгласи. Момчето искаше да изтръгне от него извинение. Ако така му е наредено, момчето трябва да го изпълни и това даваше на Лев някакъв шанс.

— Той ще се извини. Отпусни жицата. Дай му възможност да говори. Нали това искаш да чуеш.

Патриархът кимна, показвайки, че е готов да се подчини. Момчето размисли и леко отпусна жицата. Красиков, хриптейки, си пое дъх.

В очите на стареца проблесна решителност и Лев разбра, че е сгрешил. Събрал всички сили, пръскайки слюнка на всяка дума, той изхриптя:

— Кажи на оня, който те е изпратил... че отново ще го предам.

Всички очи се обърнаха към момчето. Но него го нямаше, беше скочило от прозореца.

Жицата се опъна от тежестта на тялото му и издърпа патриарха с такава сила, че той подскочи като марионетка, преди да падне по гръб, да се плъзне по пода и да се блъсне в малкия прозорец, където тялото му се заклеци. Лев се втурна напред и хвана жицата, впила се във врата му, но тя вече беше прорязала кожата и мускулите под нея. Нищо не можеше да се направи.

Погледна бързо през прозореца и видя момчето долу на улицата. Без да разменят нито дума, Лев и Тимур се втурнаха през стаята, изоставяйки обърканите пазачи, надолу по стълбите на приюта и през тълпата деца. Момчето беше сръчно и пъргаво, но прекалено младо, за да им се изплъзне.

Когато се озоваха на улицата, то не се виждаше никъде. Улицата беше права, без завои и пресечки, и то не би могло да вземе това разстояние за краткото време, докато те излязоха навън. Лев изтича до прозореца, откъдето още висеше жицата. Видя в снега стъпки и ги проследи до една шахта. Снегът върху нея беше изчистен. Тимур

повдигна капака. Ямата беше дълбока и в нея се спускаше стоманена стълба, която водеше към градската канализация. Ръцете на момчето, увити в парцалите, ловко се местеха по пречките и то вече беше почти на дъното. Когато усети светлина над себе си, погледна нагоре и откри лицето си. Видя Лев, пусна ръце, прелетя последния отрязък от пътя и изчезна в мрака.

Лев се обърна към Тимур:

— Донеси фенери от колата.

Без да чака завръщането му, започна да се спуска по стълбата. Металните пръчки бяха леденостудени и без ръкавици пръстите му залепваха по тях, оставяйки парчета кожа. Канализационната система беше истински лабиринт от тунели и момчето можеше да се скрие във всеки един от тях — само след един незабелязан завой то щеше да е на свобода. Скърцайки със зъби от болка, Лев продължаваше да мести окървавените си ръце по пръчките. Очите му сълзяха, когато погледна надолу, преценявайки разстоянието. Беше още твърде високо, за да скочи. Трябваше да слезе няколко стъпала, хващайки с разранените си ръце ледената стомана. Когато най-после пусна поредната пръчка, той изкрещя и полетя в тъмнината.

Приземи се неловко на тясна бетонена площадка, краката му се плъзнаха и едва не падна в дълбок поток смрадлива вода. Запази равновесие и се огледа — намираще се в широк каменен тунел, по размери като тунелите в метрото. Слабият лъч светлина от шахтата осветяваше тесен участък под него и нищо повече. Цареше пълен мрак, в който на петдесетина метра проблясваше блуждаеща светлинка; момчето имаше фенерче — значи беше се подготвило за бягство оттук.

После светлинката изчезна. Момчето беше загасило фенерчето или бе завило в друг тунел. Лев не можеше да го проследи в тъмното, не можеше да види дори края на площадката и погледна към отвора на шахтата, очаквайки Тимур, но всяка секунда беше много скъпа.

— Хайде де...

Лицето на Тимур се появи в отвора. Лев му извика:

— Хвърляй!

Ако не успееше да хване фенерчето, то щеше да падне на бетона и да се счупи. Тогава щеше да се наложи да чакат, докато слезе Тимур. Но през това време момчето щеше да изчезне. Тимур се дръпна

настрани, за да не затулва светлината от отвора на шахтата, протегна ръка с фенерчето и го пусна.

Лев проследи падането му. Фенерчето се обърна, блъсна се в стената, отново се обърна и движението му стана напълно непредвидимо. Той направи крачка напред, протегна се и го хвана с раздраната си длан. Борейки се с желанието да го захвърли, натисна копчето. Лампичката светна. Насочи светлината в посоката, в която беше изчезнало момчето, осветявайки един бордюр, който вървеше покрай стената на тунела над течащата вода. Втурна се по него, но тежките му обувки затрудняваха движението и се плъзгаха по леда и лепкавата кал. Заради студа вонята не беше прекалено силна и той си поемаше дъх на кратки интервали.

Бордюрът свърши там, където момчето бе изчезнало. От това място тръгваше по-малък страничен тунел — не повече от метър в диаметър, който водеше към потока долу. По стената имаше следи от изпражнения. Момчето, изглежда, беше се изкатерило по него. Лев нямаше избор и също трябваше да пропълзи през тесния тунел.

Той сложи фенерчето на края, стегна се и се опря на хлъзгавите стени. Прималя от болка, когато издраните му до кръв ръце се потопиха в мръсотията. Опита се да се промъкне напред, защото съзнаваше, че ако се изпусне, ще падне в потока. Обаче нямаше за какво да се хване в тунела — протегна ръка, но тя се плъзна по гладката, извита повърхност. Изведнъж върхът на обувката му се закачи в някаква вдлъбнатина в стената и легнал по гръб, той се промъкна напред, като се опитваше да изчисти раните си от мръсотията. В тясното пространство вонята бе непоносима. Едва сдържайки желанието си да повърне, той насочи светлината на фенерчето към тунела и запълзя по корем, като се опираше на лакти.

Пътя му прегради ръждясала решетка, ширината между пръчките на която беше не повече от неговата длан. Изглежда, момчето беше минало по друг път. Лев се спря, преди да се опита да се обърне. Беше сигурен, че друг път няма. След като избърса ръждата и мръсотията от пръчките, той по-внимателно ги разгледа. Две от тях бяха по-хлабави — дръпна ги и те паднаха. Момчето предварително беше проучило пътя за бягство — затова имаше фенерче и ръцете му бяха увити в парцали, то явно е имало намерение да се измъкне през каналите. Дори след като извади двата пръта, Лев една се промуши

през отвора. За да може да мине, се наложи да съблече куртката си и най-сетне се озова в подобно на пещера помещение.

Когато стъпи на пода, му се стори, че той се люлее. Беше пълно с плъхове, които се катереха един върху друг. Отвращението му се замени с любопитство — всички се движеха в една посока. Той светна натам с фенерчето и видя, че плъховете тичат по един по-широк тунел. Вътре в него на стотина метра Лев видя момчето. То не бягаше, а стоеше подпряно с ръка на стената. Усетил, че нещо не е наред, Лев внимателно пристъпи напред.

Момчето се обърна, видя преследвача си и хукна отново. Беше закачило с връвчица фенерчето на врата си, освобождавайки ръцете си. Лев се протегна и опипа стените на тунела. Те вибрираха толкова силно, че чак пръстите му изтръпнаха.

Момчето тичаше с всичка сила, разпръсквайки водата. Лев следеше движението му със светлината на фенерчето. Пъргаво като котка, то се оттласна от извитите стени, скочи и се втурна към една желязна стълба, която се спускаше от вертикалната шахта пред него. Но не успя да се хване и падна с плясък във водата, която покриваше пода. Лев се завтече напред. Зад себе си чу възгласите на отвращение на Тимур, който явно се беше натъкнал на плъховете. Момчето беше скочило на крака и се готвеше да се хване за стълбата.

Неочаквано тънкото ручейче вода започна да се увеличава. Силен грохот разтърси тунела. Лев светна напред с фенерчето. Появи се бяла пяна, която се издигаше пред истинска водна стена, приближаваща се към тях от около двеста метра.

Секунди преди да го достигне водата, момчето подскочи отново и хвана с две ръце най-долното стъпало. Издърпа се нагоре и се изкатери по вертикалния тунел, където водата вече не го достигаше. Лев се обърна. Водата се приближаваше, а Тимур едва сега влизаше в главния тунел.

Когато стигна до стълбата, Лев ухапа фенерчето със зъби и подскочи, като се хвана за долното стъпало. Започна да се катери въпреки болката на издраните му ръце. Момчето пъргаво се катереше над него и той, без да обръща внимание на болките, се устреми след него. Успя да се приближи и го хвана за крака. Стискаше здраво, докато момчето риташе, опитвайки се да се освободи. Лев насочи светлината надолу. На дъното на шахтата, ужасен, Тимур изпусна

своето фенерче и скочи. Успя да се хване с две ръце за стълбата в мига, когато водата го настигна и го заля с пяна, която се издигна нагоре към вертикалния тунел.

Момчето се изсмя:

— Ако искаш да спасиш приятеля си, трябва да ме пуснеш.

То беше право. Лев трябваше да го пусне, за да се върне и да помогне на Тимур.

— Ще се удави!

Тимур се показва над водата, задъхан, изпъна се, хвана следващото стъпало и се измъкна от пяната. Почти цялото му тяло беше още във водата, но личеше, че се държи здраво.

Лев, успокоен, не помръдна и продължи да стиска крака на момчето, което не спираше да рита. Тимур се изкачи до Лев, взе фенерчето от устата му и го насочи в лицето на хлапака.

— Ако ритнеш още веднъж, ще ти счупя крака.

Момчето спря — беше ясно, че Тимур не се шегува. Лев добави:

— Изкачваме се заедно, бавно, до следващото ниво. Разбра ли?

Момчето кимна. Тримата запълзяха нагоре, бавно придвижвайки ръце и крака, като някакъв чудовищен паяк.

На горния край на стълбата Лев се спря, държейки глезена на момчето, а Тимур пропълзя над двамата и излезе на галерията.

— Пусни го.

Лев пусна момчето и се изкатери догоре, където Тимур вече здраво държеше ръцете му зад гърба. Лев взе фенерчето с върха на пръстите си, за да не докосва раните, и освети лицето на момчето.

— Единственият ти шанс да оцелееш, е да разкажеш всичко. Ти уби един много важен човек. Мнозина ще искат смъртта ти.

Тимур поклати глава.

— Напразно си губиш времето. Погледни врата му.

На врата на момчето имаше татуиран православен кръст.

— Той е член на банда. По-скоро ще умре, отколкото да проговори.

Момчето се подсмихна.

— Докато ти си тук, долу... жена ти... Раиса...

Реакцията на Лев бе мигновена. Пристъпи напред и хвана момчето за ризата, издърпа го от ръцете на Тимур и го изправи на крака. На момчето това му трябваше. Измъкна се от ризата като

змиорка, падна на пода и отскочи настрани. Стиснал ризата в ръце, Лев насочи към него фенерчето и видя, че то е клекнало на ръба на шахтата, след което скочи във водата отдолу. Лев се втурна към него, но беше твърде късно — от него нямаше и следа, бурната вода го беше отнесла.

Лев отчаяно се огледа наоколо — намираха се в затворен бетонен тунел. Раиса я заплашваше опасност. А той не можеше да се измъкне оттук.

Същия ден

Раиса седеше срещу директора на училището Карл Енукидзе — добродушен човек с побеляла брада. С тях беше и класната на Зоя, Юлия Пешкова. Енукидзе беше склучил пръсти под брадичката си и се поклащаше напред-назад, поглеждайки ту Раиса, ту Юлия. През повечето време Юлия избягваше погледа му, хапеше устни и би предпочела да бъде навсякъде другаде, но не и тук. Раиса прекрасно разбираше в какво положение се намират. Ако започне разследване кой и защо е поругал портрета на Сталин, Зоя безспорно ще бъде разработвана от КГБ. Както и те самите. Ще изникне въпросът кой е виновен за станалото — детето или възрастните, които са му повлияли? И дали Енукидзе не се е занимавал с антисъветска дейност, поощрявайки дисидентското поведение на учениците си, които би трябвало да проявяват пламенен патриотизъм? Или може би на своите уроци Юлия не е съумяла да възпита у децата съветски характер? Ще възникне и въпросът що за настойник е самата Раиса. И сега преценяваха евентуалните последици. Нарушавайки мълчанието, Раиса каза:

— Държим се така, сякаш Сталин е още жив. Времената се промениха. Никой не би искал да обвини едно четиринайсетгодишно момиче. Прочетохте доклада — Хрушчов признава, че репресиите са отишли твърде далеч. Не е нужно да уведомяваме органите за вътрешен училищен проблем. Можем да го уредим сами. Да погледнем на нещата реално — неуравновесено момиче, поверено на грижите ми. Дайте ми възможност да му помогна.

Съдейки по мълчанието им, предпазливостта ѝ, възпитавана през целия им живот, не може да бъде заличена от една-единствена реч,

независимо кой я е произнесъл и какво е казал. В желанието си да уточни стратегията, която предлагаше, Раиса подчерта:

— Най-добре ще е да не съобщаваме нищо.

Юлия вдигна поглед. Енукидзе се отпусна назад. Започнаха да обмислят различни варианти. Раиса предлагаше да се потули случката. Предложението ѝ можеше да се обърне против самата нея. Юлия отговори:

— Ние не сме единствените, които знаят какво се е случило. Учениците от моя клас видяха всичко. Те са повече от трийсет души. Вече са разказали на приятелите си и броят на посветените се увеличава. Няма да съм изненадана, ако утре цялото училище говори само за това. Новината ще излезе и навън. Ще научат родителите. И ще искат да разберат защо не сме предприели нищо. Какво ще отговорим? Решили сме, че не е важно. Но имаме ли право да взимаме такова решение? Това е работа на властите. Хората ще разберат, Раиса, и ако ние замълчим, други ще проговорят.

Тя беше права — не можеха да потулят случката. За да се защити, Раиса предложи:

— Ами ако Зоя напусне веднага училището? Ще говоря с Лев, той ще уреди въпроса с колегите си. Ще ѝ намерим друго училище. Не е нужно да казвам, че и аз ще напусна.

Нямаше начин Зоя да продължи да учи в същото училище. Децата ще странят от нея и даже няма да искат да седят с нея на един чин. Учителите ще възразяват да влиза в техните часове. Тя със сигурност ще бъде изолирана, все едно че е белязана...

— Предлагам ви, другарю Енукидзе, да не правите никакви изявления относно нашето напускане. Просто ще изчезнем без всякакви обяснения.

Останалите ученици и учители ще решат, че вече са се погрижили проблемът да бъде решен. Внезапното изчезване щеше да означава, че виновните са наказани. Никой няма да иска да говори за това, след като последиците са се оказали толкова сериозни. Въпросът ще бъде приключен, виновниците ги няма — кораб потъва в морето, а пътниците на друг кораб, минаващ наблизо, гледат в друга посока.

Енукидзе обмисли предложението и накрая попита:

— Ще уредите ли всичко?

— Да.

— Включително обсъждането на въпроса с компетентните органи? Имате ли връзки в Министерството на образованието?

— Сигурна съм, че Лев има.

— И няма да се наложи да говоря със Зоя?

Раиса поклати глава.

— Взимам дъщеря си и си тръгвам. А вие ще продължите да работите нормално, все едно не сме съществували. Утре нито Зоя, нито аз ще дойдем на училище.

Енукидзе погледна към Юлия, сякаш я молеше да се съгласи с предложениния план. Сега всичко зависеше от нея. Раиса се обърна към приятелката си:

— Юлия?

Те се познаваха от три години и често си бяха помагали. Бяха приятелки. Юлия кимна:

— Така ще е най-добре за всички.

Никога повече нямаше да се видят.

* * *

Зоя чакаше в коридора пред директорския кабинет, облежната на стената — невъзмутима, като че ли са я извикали, защото не си е написала домашното. Ръката ѝ беше превързана, раната се оказа дълбока и силно кървеше. Когато разговорът завърши, Раиса в пълно изтощение затвори вратата след себе си. Всичко зависеше вече от Лев. Приблужи се до Зоя и клекна до нея.

— Отиваме си у дома.

— Това не е мой дом.

Никаква благодарност, само студено презрение. Раиса едва сдържаше сълзите си, но нямаше какво да отговори.

Излизайки от сградата на училището, тя се спря на вратата. Толкова бързо ли ги бяха издали? Двама униформени офицери се приближаваха към тях.

— Раиса Демидова?

Старшият продължи:

— Вашият съпруг ни изпрати да ви придружим до вкъщи.

Значи не бяха дошли заради Зоя. Успокоена, тя попита:

— Какво се е случило?

— Съпругът ви иска да е сигурен, че сте в безопасност. Не можем да влизаме в подробности, но се случиха някои неприятни инциденти. Нашето присъствие е мярка за предпазливост.

Раиса поиска документите им. Бяха редовни. Попита:

— С мъжа ми ли работите?

— Ние сме от Отдела за разследване на убийства.

Тъй като отделът беше секретен, този отговор донякъде успокои Раиса. Тя им върна документите и каза:

— Трябва да вземем и Елена.

Докато вървяха към колата, Зоя я дръпна за ръката. Раиса се наведе и тя ѝ пошепна:

— Не им вярвам.

* * *

Останал сам в кабинета си, Карл Енукидзе гледаше през прозореца.

Времената се промениха.

Може би беше така. Искаше му се да повярва и да забрави случката, както се бяха уговорили. Винаги бе харесвал Раиса. Тя беше хубава и умна и той ѝ желаше доброто. Вдигна телефона, обмисляйки думите, с които да донесе за дъщеря ѝ.

Същия ден

Седнала на задната седалка, Зоя гледаше гневно милиционерите и следеше всяко тяхно движение, сякаш бяха я затворили с две отровни змии. Офицерът до шофьора направи опит да се държи приятелски с момичетата, като се обърна и им се усмихна, но усмивката му сякаш се блъсна в каменна стена. Зоя мразеше тези мъже, униформите и знаците, които носеха, кожените им колани и подкованите ботуши, без да прави разлика между милиция и КГБ.

Поглеждайки през прозореца, Раиса се опитваше да разбере къде се намират. Свечеряваше се, светваха уличните лампи. Не беше свикнала да се прибира вкъщи с кола и трудно се ориентираше, но

постепенно успя да разбере, че се движат в друга посока. Наведе се напред и като се опита да не издаде тревогата си, попита:

— Къде отиваме?

Офицерът до шофьора се обърна, зад гърба му кожената седалка скръцна и той с безизразно лице отвърна:

— Водим ви у дома.

— Това не е пътят.

Зоя подскочи.

— Пуснете ни!

Униформеният я изгледа учудено.

Не се наложи Зоя да повтаря. Докато колата се движеше, тя отвори задната врата наред пътя. Някакви светлини проблеснаха през прозореца и един идващ насреща камион рязко сви настрани, за да избегне сблъсъка.

Раиса хвана здраво Зоя през кръста и успя да я издърпа вътре в мига, когато камионът закачи вратата и тя шумно се затвори. Ударът огъна ламарината и вътрешността на колата се изпълни с натрошени стъкла. Офицерите крещяха, Елена пищеше. Автомобилът се качи на бордюра, върна се обратно на паважа, преди да се плъзне и да спре до тротоара.

Настъпи мълчание и двамата милиционери се обърнаха назад, пребледнели и задъхани.

— Какво й става?

Шофьорът завъртя пръст около слепоочието си.

— Тя просто е откачила.

Раиса не им обърна внимание и огледа Зоя. Не бе пострадала, но очите й блестяха. Беше като дивачка — първобитната енергия на дете, отгледано от вълци и попаднало сред хора, отказваше да се укроти и цивилизова.

Шофьорът излезе да огледа повредената врата, като се почесваше и клатеше глава.

— Караме ви къщи. Какво ви стана?

— Това не е пътят към къщи.

Офицерът извади един лист и го подаде на Раиса през счупения прозорец. С почерка на Лев беше написан адресът. Няколко секунди тя го гледаше неразбиращо, преди да съобрази какво означава. Гневът й се изпари.

— Там живеят родителите на Лев.

— Не зная кой живее там, аз просто изпълнявам заповед.

Зоя се освободи от прегръдката ѝ, покатери се през сестра си и изскочи от колата. Раиса я повика:

— Зоя, всичко е наред.

Тя обаче нямаше намерение да се връща. Шофьорът се втурна към нея и когато Раиса разбра, че иска да я хване, му извика:

— Не я пипайте. Оставете я. Ще повървим пеша.

Шофьорът поклати глава.

— Трябва да останем с вас, докато дойде съпругът ви.

— Тогава вървете след нас.

Елена все още седеше на задната седалка и плачеше. Раиса я прегърна.

— Зоя е добре. Не е пострадала.

Елена сякаш едва сега разбра тези думи и огледа по-голямата си сестра. Когато се убеди, че не е пострадала, спря да плаче. Раиса избърса сълзите от лицето ѝ.

— Ще повървим пеша. Тук е близо. Ще можеш ли?

Елена кимна.

— Не обичам да ме возят с кола.

Раиса се усмихна.

— И аз.

Тя помогна на момичето да излезе от колата. Шофьорът само плесна с ръце, докаран до отчаяние.

Родителите на Лев живееха в малък модерен блок в северната част на града заедно с родителите на други държавни служители — нещо като привилегирован приют за престарели. През зимата си ходеха на гости да поиграят на карти, а през лятото играеха на карти пред блока. Пазаруваха заедно, готвеха заедно и живееха като комуна, спазвайки едно-единствено правило — никога да не говорят за работата на децата си.

Раиса влезе в зданието и се насочи с децата към асансьора. Когато двамата офицери ги настигнаха, вратата му се затвори и се наложи те да се качват по стълбите. Зоя за нищо на света не би останала затворена с тях в тясното пространство. Когато стигнаха до седмия етаж, Раиса поведе момичетата по коридора към последния

апартамент. Вратата отвори Степан — бащата на Лев, и много се изненада, че ги вижда. Изненадата му бързо се смени с безпокойство.

— Какво е станало?

От хола излезе майката на Лев, Ана, разтревожена не по-малко от съпруга си. Раиса се обърна към двамата:

— Лев иска да останем у вас.

Кимна към двамата офицери от милицията, които се качваха по стълбата, и добави:

— Освен това имаме охрана.

В гласа на Ана се долови страх:

— Къде е Лев? Какво става?

— Не знам.

Офицерите се доближиха до вратата. Старшият, който караше колата, задъхан от бързото изкачване, попита:

— Апартаментът има ли друг вход?

Ана отговори:

— Не.

— Тогава ние оставаме тук.

Тя продължи да пита.

— Можете ли да ми обясните?

— Някой е решил да отмъщава. Това е единственото, което мога да кажа.

Раиса затвори вратата, но това не успокои Ана.

— Но Лев е добре, нали?

Стиснала зъби, Зоя слушаше Ана и наблюдаваше как се тресе кожата под брадичката ѝ, докато говори. Тя беше надебеляла от безделие, беше надебеляла от доставяните от сина ѝ скъпи и дефицитни продукти. Тревогата за сина ѝ предизвика у момичето жестока омраза, особено сподавеният ѝ глас, в който звучеше грижа за нейния син убиец:

Лев добре ли е? Лев е добре, нали?

А хората, които арестуваше, разрушените им семейства — добре ли бяха? Те трепереха над него като над дете. Много по-лоша от грижите им беше родителската им гордост от всяка история, която той им разказваше, и от всяка негова дума. От показната им привързаност ѝ се гадеше — целувки, прегръдки, шегички. И Степан, и Ана с готовност бяха възприели версията на Лев, че са обикновено

семейство, а всъщност уговарят със съседите всекидневните посещения в магазините, специалните магазини, а не оскъдно снабдяваните, пред които се вият дълги опашки. При тях всичко беше наред. Пълен комфорт. Зоя ги мразеше заради любовта им към него. Тук всичко трябваше да прикрие убийството на баща ѝ и майка ѝ.

Ана попита отново:

— Да отмъщава ли?

Тя повтори думата като нещо безсмислено и невъзможно, защото никой не би имал повод да мрази сина ѝ. Зоя не можа да се стърпи и се намеси, обръщайки се направо към Ана:

— Отмъщение за арестите на невинни хора. С какво според вас се е занимавал синът ви през тези години? Не сте ли чели доклада?

Степан и Ана едновременно се обърнаха към нея, поразени от споменаването на някакъв доклад. Те не знаеха за него. Не бяха го чели. Усетила превъзходството си, Зоя се усмихна злорадно.

Степан попита:

— Какъв доклад?

— Доклад, в който се казва как вашият син е изтезавал невинни жертви, как ги е принуждавал със сила да си признават, как ги е биел и колко невинни са били изпратени в ГУЛАГ, докато виновните живеят в такива апартаменти като вашия.

Раиса клекна до нея, сякаш се опитваше да заглуши думите ѝ.

— Млъкни. Млъкни веднага!

— Защо трябва да мълча? Нали това е истина. Не аз съм го писала този доклад. Прочетоха ми го в час. Само повтарям това, което чух. Не е ваша работа да цензурирате думите на Хрушчов. Той със сигурност е искал ние да говорим за това, иначе нямаше да ни позволят да го прочетем. Това вече не е тайна. Всички го знаят. Всички знаят какво е правил Лев.

— Зоя, чуй ме...

Но Зоя беше се развихрила и не искаше да слуша никого.

— Мислиш, че те не трябва да научат истината за техния прекрасен син? Същият, който им е уредил този чудесен апартамент и им доставя продукти — техният прекрасен син убиец.

Степан пребледня и гласът му трепереше от вълнение.

— Ти не знаеш какво говориш.

— Не ми ли вярвате? Питай Раиса — докладът е истински. Всичко, което казвам, е истина. И всички ще разберат, че синът ви е убиец.

Ана прошепна:

— Какъв е този доклад?

Раиса поклати глава.

— Не е нужно да говорим за това сега.

Зоя нямаше намерение да отстъпва сега, когато беше придобила тази сила.

— Написан е от Хрушчов и е изнесен на Двайсетия конгрес. В него се казва, че вашият син и всички други офицери като него са убийци. Действали са незаконно. Те не са слуги на народа, а обикновени престъпници. Питайте Раиса дали е така. Питайте я!

Степан и Ана се обърнаха към Раиса.

— Има такъв доклад. И в него се съдържат някои критични бележки за Сталин.

— Не само за Сталин, а и за хората, изпълнявали неговите заповеди, включително и вашият син убиец.

Степан се приближи до Зоя.

— Не смей да го наричаш така.

— Да го наричам как? Убиец? Лев убиецът? За колко убийства е виновен, освен на моите родители?

— Спри!

— Вие сте знаели отдавна. Знаели сте с какво се занимава, но ви е било все едно, защото ви харесва да живеете в този чудесен апартамент. Вие сте също толкова лоши като него. Той поне се опита да изчисти кръвта от ръцете си.

Ана зашлеви Зоя с всичка сила.

— Лошо момиче, ти не знаеш какво говориш. Позволяваш си да говориш така, защото си разглезена. От три години ти се разрешава всичко. Ти правиш всичко каквото ти хрумне и получаваш всичко каквото поискаш. Нищо не ти се отказва. Ние виждахме това, но не се намесвахме. Лев и Раиса искаха да ти дадат всичко. Погледни се сега, погледни се на какво приличаш — неблагодарна и злобна, докато всички наоколо искат само едно — да те обичат.

След като я удариха, Зоя почувства как лицето ѝ пламна и болката се разпространи по цялото ѝ тяло, всяка част от нея, от върха

на пръстите чак до шията, я болеше. Тя се пресегна и одра Ана, забивайки колкото може по-дълбоко ноктите си, за да ѝ причини по-силна болка.

— Майната ѝ на любовта ви!

Ана се отдръпна и от очите ѝ бликнаха сълзи. Но Зоя не беше свършила и протягаше нокти като хищник. Раиса я хвана през кръста и я обърна настрани. Загубила всякакъв контрол, Зоя видя нова жертва в Раиса и заби зъби в ръката ѝ колкото може по-дълбоко.

Болката беше толкова силна, че Раиса едва не припадна и краката ѝ се подкосиха. Степан стисна Зоя като бясно куче за долната челюст и я накара да я разтвори. От дълбоките ухапвания потече кръв. Зоя риташе и се мятеше. Степан я събори на пода, където тя притихна с окървавени зъби и устни.

На вратата се почука — очевидно охранителите бяха чули виковете и искаха да влязат. Раиса огледа раната си, която кървеше. Зоя все още лежеше на пода със свиреп поглед, но поне не се хвърляше да се бие. Степан изтича до банята и донесе мокра кърпа, за да притисне с нея ръката на Раиса. На вратата се почука отново. Раиса се обърна към Ана, която стоеше зашеметена в същото положение след като беше нападната. На лицето ѝ бе изписано недоумение и аленееха четири дълбоки, кървави следи.

— Ана, освободи милиционерите, кажи им, че не е нужно да се месят.

Ана не реагира и Раиса повиши тон.

— Ана!

Жената отвори вратата, обърнала глава настрани, за да увери охранителите, че всичко е наред. Беше изненадана, като видя, че те вече не са двама, а четирима, сякаш се бяха размножили като бактерии. Новите двама бяха с друга униформа — на офицери от КГБ.

Агентите на КГБ влязоха вътре и огледаха сцената пред себе си — момичето на пода с окървавени устни и зъби, жената с кървяща ръка и възрастната с одрано лице.

— Раиса Демидова?

Въпреки атмосферата на мрачен фарс Раиса се опита да отговаря спокойно и уверено. Кърпата на ръката се беше напоила с кръв.

— Да?

— Дъщеря ви трябва да дойде с нас.

Вниманието на офицерите сега беше насочено към Зоя.

Плановете на Раиса се бяха провалили. Или Юлия, или директорът я бяха предали. Въпреки раната и всичко случило се тя инстинктивно застана пред Зоя, за да я защити.

— Дъщеря ви е строшила портрета на Сталин.

— Този въпрос е вече уреден.

— Тя трябва да дойде с нас.

— Арестувана ли е?

Когато се убеди, че двамата агенти на КГБ твърдо са решили да изпълнят заповедта, тя се обърна към милиционерите, изпратени от Лев да ги пазят.

— Трябва да почакаат, докато съпругът ми се върне, нали така?

Старшият агент от КГБ поклати глава.

— Заповядано ни е да заведем дъщеря ви на разпит. Мъжът ви няма нищо общо с това.

— Но тези хора имат заповед да ни пазят тук, докато Лев се върне.

Милиционерът неуверено пристъпи напред. Сърцето на Раиса се сви.

— Но те са от КГБ...

— Лев няма да се забави. Оставаме тук, всички заедно, докато той се върне и изясни всичко. Тя е само на четиринайсет години. Защо е това бързане? Можем да почакаме.

Офицерът от КГБ пристъпи напред и повиши тон:

— Тя идва с нас веднага.

Имаше нещо подозрително в това нетърпение. Пък и цялото им поведение беше странно. Говореше само старшият агент, другият стоеше мълчалив и очите му шареха от човек на човек, сякаш очакваше някой да го нападне. Униформите и на двамата стояха някак накриво. Как се оказаха тук толкова бързо? Обикновено на КГБ му трябват часове, за да се състави план и да се получи разрешение за арест. Освен това откъде знаеха адреса? Откъде знаеха, че Раиса няма да си е вкъщи? Смутена от тези подозрения, Раиса забеляза под яката на втория агент края на татуировка.

Тези мъже нямаха нищо общо с КГБ.

Раиса погледна милиционерите, опитвайки се да ги предупреди за опасността, на която бяха изложени. Но те също бяха изумени от

поведението на тези агенти и уплашени от самото споменаване на КГБ. В старанието си да привлече вниманието им тя забеляза погледа на самозванеца. Защото ако милиционерите оставаха слепи и глухи за нейните сигнали, той ги беше забелязал. Преди Раиса да успее да вдигне ръка, за да предупреди милиционерите, татуираният вече беше извадил пистолета си. Обърна се и стреля два пъти — по един изстрел в главата на всеки милиционер. Когато те се строполиха на пода, той насочи пистолета към Раиса:

— Взимам дъщеря ви.

Раиса пристъпи напред срещу дулото и застана пред Зоя, която се беше сгушила на пода.

— Не.

Пистолетът се насочи към Елена.

— Дай ми Зоя. Иначе ще убия Елена.

Изгърмя изстрел.

Куршумът не уцели Елена, а се заби в стената като предупреждение. Раиса погледна мъжа в очите и разбра, че той с лекота би убил седемгодишното дете, както преди малко застреля милиционерите. Нямаше избор и тя се отдръпна, позволявайки им да вземат Зоя.

Мъжът грабна Зоя на ръце.

— Само да се опиташ да риташ и ще те смачкам.

Той я метна на рамо и я понесе към вратата, като пътьом нареди:

— Да не сте мръднали от апартамента.

След което взеха ключовете, хлопнаха врата и я заключиха.

Раиса се хвърли към Елена и се наведе към нея. Тя стоеше на колене, загледана в пода с празен поглед и цялата се тресеше. Хвана главата ѝ и я обърна към себе си, опитвайки се да разбере какво ѝ е.

— Лена?

Но тя сякаш не чуваше и не отговори.

— Лена?

Отново никакъв отговор и никаква реакция. Тялото на детето беше отпуснато безжизнено.

Раиса остави Елена на грижите на Ана и изтича към входната врата, задърпа дръжката, но не успя да я отвори. Върна се, прекрачи телата на убитите милиционери, взе пистолета на единия от тях и го

пъхна в джоба на жилетката си. После прекоси стаята и отвори вратата към малкия балкон. Степан я хвана:

— Какво правиш?

— Погрижете се за Елена.

И тя излезе на балкона, затваряйки вратата след себе си.

Намираха се на седмия етаж, на двайсетина метра над улицата. Балконите бяха напълно еднакви, разположени един под друг. Можеха да се използват като стълба и тя да се спусне от един на друг. Но ако падне, оскъдният сняг едва ли щеше да омекоти удара.

Раиса събу обувките си с гладки подметки и прекрачи парапета. Съвсем беше забравила за раната на ръката си, която все още кървеше, нямаше сила и хватката ѝ беше несигурна. Без да знае дали ще може да се удържи, тя се спусна от площадката на балкона. Хванала ледения парапет с върха на пръстите си, тя висеше на тях, а кръвта се стичаше по рамото ѝ. Колкото и да се протягаше, краката ѝ не стигаха до долния балкон. Реши, че я делят само няколко сантиметра. Нямаше друг избор, освен да скочи.

След част от секунда краката ѝ стъпиха на парапета, но докато се олюляваше, чу гласа на Зоя. Погледна през рамо и видя мъжете, които излизаха от входа. Единият носеше Зоя на рамо. Другият насочи пистолета си към нея. Балансирайки на тесния парапет, тя се оказа напълно безпомощна.

Агентът стреля. Раиса чу звука на счупено стъкло и полетя надолу в снега.

Същия ден

Мръсен и вонящ на канал, Лев караше колата на пълна скорост. Неповратлива и прекалено бавна за неговия замисъл, но тя беше единствената, която с Тимур успяха да реквизират, след като двамата се измъкнаха от шахтата, почти на километър от мястото, където се бяха спуснали в канализацията. Макар че ръцете му бяха изранени, той отказа на Тимур да го замести на кормилото. Сложи ръкавици и придържаше волана с края на пръстите си, но въпреки това очите му се насълзяваха от болка всеки път, когато се налагаше да сменя скорости. Пристигна в апартамента на родителите си само за да открие, че районът е отцепен от милиция, а Елена, Раиса и родителите му са

закарани в болница. Елена беше в шок, Раиса бе в критично състояние, а Зоя безследно изчезна.

Когато стигна до Спешната градска болница № 31, той спря толкова рязко, че колата занесе, и я остави така — с отворена врата и ключовете на таблото. Втурна се вътре, последван от Тимур. Всички го гледаха — външният му вид и миризмата будеха отвращение. Без да обръща внимание на никого, Лев настоя да го заведат в хирургията, където Раиса се бореше за живота си.

Пред операционната хирургът му обясни, че тя е паднала от високо и има вътрешни кръвоизливи.

— Ще оживее ли?

Хирургът не можеше да отговори на този въпрос.

Когато влезе в стаята, където беше настанена Елена, Лев видя до леглото ѝ родителите си. Лицето на Ана беше превързано, но Степан нямаше вид на наранен. Елена спеше и дребничкото ѝ телце се губеше сред широкото болнично легло. Бяха ѝ дали успокоително, защото беше изпаднала в истерия, когато разбра, че Зоя е изчезнала. Лев свали окървавените си ръкавици, взе ръчичката на Елена и я притисна до лицето си. Искаше да ѝ внуши колко много съжалява.

Тимур сложи ръка на рамото му.

— Фрол Панин е тук.

Лев придружи Тимур до кабинета, който Панин и неговата въоръжена охрана бяха заели. Вратата беше заключена и за да се влезе, трябваше да кажеш името си. Вътре стояха двама въоръжени охранители. Макар че Панин изглеждаше невъзмутим както винаги, допълнителната охрана показваше, че е уплашен. По погледа на Лев се досети за какво мисли той.

— Уплашени са всички, Лев, поне тези, които са на власт.

— Вие не сте участвали в ареста на Лазар.

— Проблемът не е само във вашия главен заподозрян. Ами ако това е начало на кампания на възмездия? Ако всеки невинно осъден поиска да си отмъсти? Досега не се е случвало такова нещо — имам предвид убийства и преследване на сътрудници на Държавна сигурност. Ние просто не знаем какво още да очакваме.

Лев замълча, отбелязвайки, че Панин се безпокои не за Раиса, Елена и Зоя, а за широките последици. Той беше опитен политик и мислеше за нацията, армията, границите и областите, а не за отделните

хора. Бе обаятелен и духовит, но твърде хладен в момент, когато всеки обикновен човек би изрекъл думи на съчувствие.

На вратата се почука. Охранителите посегнаха към оръжията си. Отвън се чу глас:

— Търся офицер Лев Демидов. На рецепцията е оставено писмо за него.

Панин кимна на охранителите, които внимателно откrexнаха вратата. Единият пое писмото, докато другият претърси приносителя, но не намери нищо. Подадоха плика на Лев.

Върху него старателно бе изрисувано разпятие. Лев отвори плика и извади едно-единствено листче.

Черквата „Света София“
Полунощ
Сам

15 март

В дванайсет и половина след полунощ Лев продължаваше да чака на мястото, където някога се издигаше черквата „Света София“. Куполите и нишите бяха изчезнали и на тяхно място имаше огромен трап, дълбок десет метра, широк дващсет и дълъг седемдесет. Една от стените се беше срутила и останките ѝ образуваха наклон, който стигаше до кална локва от сняг, черен лед и застояла вода. Останалите стени също бяха нестабилни и заплашваха да се срутят, създавайки впечатлението на уста, която се затваря около гигантски кален език. От 1950 година тук не се правеше нищо: това беше строителна площадка без строителство, оградена и запечатана. По желязната ограда бяха закачени табелки, предупреждаващи хората да не се приближават. След първоначалните несполучливи опити да се взриви черквата, когато един сапър загина и няколко зяпачи бяха ранени, черквата все пак беше разрушена, останките натоварени на камиони и извозени извън града, а на нейно място остана купчина буренясаи отломки. Започнаха първоначалните работи по изграждането на най-големия национален плувен комплекс с петдесетметров басейн, няколко бани,

отделни за мъжете и за жените, и голяма мраморна зала за държавните чиновници.

Интензивна пропагандна кампания във вестниците се опитваше да поддържа ентузиазма. В „Правда“ публикуваха чертежи на проекта, а в кината показваха как ще изглеждат хората на фона на бъдещите бани. И докато пропагандата вървеше с пълна сила, строителството спря. Теренът край реката се оказа нестабилен и се свличаше. Основите се свличаха и рушаха и властите започнаха да съжаляват, че не са проучили по-задълбочено старите основи на черквата, преди да ги изгребат и изхвърлят. Бяха призовани най-добрите умове на страната и те след внимателни проучвания заявиха, че теренът е неподходящ за строителството на комплекса, изискващ разклонена система от тръби и канали, вкопани много по-дълбоко от старите основи на черквата. Веднага разгониха тези експерти и на тяхно място наеха по-сговорчиви, които от своя страна, също след прецизни проучвания, стигнаха до заключението, че проблемът може да бъде решен. Беше нужно само повече време. Това беше решението, което държавата очакваше да чуе, за да не си признае грешката. Новите експерти бяха настанени в луксозни апартаменти, за да могат да чертаят чертежите си, да пушат пури и да натъкмяват изчисленията си, докато дълбоката яма се пълнеше с вода през есента, със сняг през зимата и с комари през лятото. Документалните рекламни филми бяха снети от кината. По-разумните граждани осъзнаха, че е най-добре да забравят за проекта. По-неразумните саркастично коментираха, че е било излишно да се замени тристагодишната черква с наводнен изкоп. През 1951 година Лев бе арестуван един мъж за подобни приказки.

Лев погледна часовника си. Чакаше повече от час. Премръзнал и измъчен, полудяваше от нетърпение. Нямаше представа дали жена му е оцеляла след операцията и лишен от всякаква връзка, той не можеше да узнае нищо. Без съмнение решението му да остави Раиса и да се опита да се срещне с Лазар беше правилно. В болницата нямаше какво да прави. Колкото и да го мразеше Зоя, колкото и лошо да беше поведението ѝ, колкото и да искаше той да умре, той бе поел отговорност за нея и трябваше да я понесе, без значение дали тя го обича, или не. За да се подготви за срещата, се прибра у дома, където взе душ, изми от себе си вонята на каналите, избърсна се и се преоблече. В болницата превързаха ръцете му, но той отказа да вземе

болкоуспокояващи от страх да не притъпят сетивата му. Сега носеше цивилен костюм, напълно съзнавайки, че униформата като символ на властта може да провокира един отмъстителен свещеник.

Лев чу някакъв шум и се обърна да потърси в мрака враговете си. Ограденият участък беше слабо осветен от съседните здания. Вътре беше изоставена скъпа техника — кранове и багери, оставени да ръждясват, вместо да бъдат преместени на други обекти, където биха могли да бъдат нужни само защото никой не смееше да признае грешката. Лев чу отново някакво тракане на метал по камък, но то не идваше от строежа, а откъм реката. Внимателно се приближи до каменния парапет, послуша се и се вгледа във водата. Една ръка се протегна близо до мястото, където стоеше. Някакъв мъж се надигна и прескочи парапета, преди да се спусне на площадката на строежа. От другата страна се появи друг. Те изпълзваха един след друг от тунела на канализацията и се изкатериваха по каменната стена като разтревожени мравки. Лев позна и момчето, убило патриарха, което сръчно се катереше, като се захващаше за цепнатините между камъните с ръце и крака. Като го гледаше как ловко се придвижва, Лев не се учуди, че е успяло да оцелее във водния поток.

Претърсиха Лев дали не носи оръжие. Бяха седем души плюс момчето и всички имаха татуировки по врата и ръцете. В облеклото им скъпите дрехи се редуваха с износени, сякаш бяха взети от гардеробите на десетки различни хора. Видът им не оставяше никакви съмнения, че са от криминалната общност на крадците, организация, създадена в лагерите на ГУЛАГ. Въпреки професията си Лев рядко се бе сблъсквал с тях. Те самите предпочитаха да влизат в конфликти с държавните органи.

Членовете на бандата се разпръснаха и огледаха околностите, за да се убедят, че мястото е безопасно. Накрая момчето изсвири, давайки сигнал, че всичко е наред. На парапета се появиха две ръце. Лазар се покатери, силуетът му, с цяла глава над другите, се очерта на фона на светлините на отсрещния бряг. Само че не беше Лазар, а жена — Анисия, съпругата на Лазар.

Косата ѝ беше късо подстригана. Чертите на лицето заострени. Нямаше ги предишната мекота в погледа и заоблените форми. Въпреки това беше много по-жизнена, още по-красива и подчертано ярка, сякаш от нея се излъчваше някаква силна енергия. Носеше широки

панталони, разкопчана риза и късо, дебело палто — облечена досущ като своите хора. В пояса ѝ бе затъкнат пистолет както при бандитите. От своето място погледна тържествуващо Лев, явно доволна, че го е изненадала с появата си. А той успя да промълви само една дума, нейното име:

— Анисия?

Тя се усмихна. Гласът ѝ бе дрезгав и плътен, вече не мелодичен както по времето, когато пееше в църковния хор на своя мъж.

— Това име не означава вече нищо за мен. Моите хора ме наричат Фраерша^[2].

Тя скочи от парапета близо до Лев. Застана до него и се вгледа в лицето му.

— Максим...

Обърна се към него с името, с което го познаваше тогава.

— Отговори ми на един въпрос, само не ме лъжи. Често ли си спомняше за мен? Всеки ден?

— Честно, не.

— Поне веднъж в седмицата?

— Не.

— Веднъж в месеца?

— Не знам...

Фраершата го остави да замълчи смутено, преди да отбележи:

— А аз мога да ти гарантирам, че твоите жертви си мислят за теб всеки ден, сутрин и вечер. Те помнят твоята миризма и звука на твоя глас — помнят те толкова ясно, както аз те виждам сега.

Фраершата повдигна дясната си ръка.

— Ти докосна тази ръка, когато ми предложи да напусна съпруга си. Нали така беше казал? Да го оставя да гние в ГУЛАГ, докато аз се търкалям в леглото с теб.

— Бях млад.

— Да, беше млад. Много млад и въпреки това имаше власт над мен и моя съпруг. Ти беше влюбен, макар да бе още хлапак. Мислеше, че постъпваш благородно, като се опитваше да ме спасиш.

Тя хиляди пъти беше премисляла този разговор и всяка дума бе изпълнена с омразата, трупана седем години.

— Но на мен ми провървя. Ако страхът бе надделял, ако бях трепнала, щях да стана като твоята жена, съпруга на офицер от МГБ,

съучастничка в твоите престъпления, споделяща вината заедно с теб.

— Имаш достатъчно причини да ме мразиш.

— Много повече, отколкото си представяш.

— Но Раиса, Зоя и Елена нямат нищо общо с моите грешки.

— Искаш да кажеш, че са невинни? Кога това е имало някакво значение за такива като теб? Колко невинни хора си арестувал?

— И ти искаш да убиеш всички, които са ти причинили зло?

— Не съм убила Сурен. Нито твоя наставник Николай.

— Неговите дъщери са мъртви.

Фраершата поклати глава.

— Максим, аз нямам сърце. Не ми останаха и сълзи. Николай беше слаб и славолюбив. Трябваше да се досетя, че ще умре по най-жалък начин. Въпреки това смъртта му се оказа много по-полезна, отколкото ако се беше обесил — сигналът към държавата беше по-силен.

Лев се замисли дали не се е случило с нея същото, каквото и с черквата „Света София“, която бе разрушена и на нейно място се появи дълбока, пълна с мръсна вода, яма. Моралните ѝ устои бяха разрушени и на тяхно място се бе образувала тъмна бездна.

Фраершата попита:

— Предполагам, че си направил връзка между Сурен, човека от печатницата, Николай, патриарха и самия себе си? Ти познаваше Николай, той беше твой началник. А патриархът ти помогна да проникнеш в нашата черква.

— Сурен също е работил в МГБ, но не го познавах лично.

— Той беше в охраната, когато ме разпитваха. Помня как стоеше на пръсти и надничаше в килията. Помня главата му, любопитните му очи, с които ме наблюдаваше, сякаш гледаше кино.

Лев попита:

— Какъв е смисълът на този разговор?

— Когато милицията се състои от престъпници, именно престъпниците трябва да поемат тяхната работа. Невинните са принудени да живеят в подземията, а негодниците да се ширят на топло в апартаментите си. Светът се обърна с главата надолу, а аз само му помагам отново да застане на крака.

Лев подхвана отново:

— Ами Зоя? Ще убиеш това малко момиче, което дори не ме обича? Което се съгласи да живее при нас само за да измъкне сестра си от детския дом.

— Грешаш, като се опитваш да апелираш към моето човеколюбие. Анисия е мъртва. Тя умря, когато държавата ѝ отне детето.

Лев не разбра. Забелязала недоумението му, Фраершата добави:

— Максим, когато ти ме арестува, аз бях бременна.

Като опитен хирург Фраершата наблюдаваше как раната, която току-що бе нанесла, се разширява и кърви.

— Ти дори не намери време да се опиташ да разбереш какво стана с Лазар. Не намери време да се заинтересуваш и за мен. Ако беше разровил досиетата, щеше да разбереш, че съм родила осем месеца след ареста и присъдата. Оставиха ме да кърмя сина си три месеца, а после ми го отнеха и ми казаха да забравя за него. Никога няма да го видя отново. Когато бях освободена при първата амнистия след смъртта на Сталин, се опитах да потърся детето си. Било е дадено в детски дом, името му било сменено и всички данни за моето майчинство са били заличени. Казаха ми, че такъв бил редът. Едно е да загубиш дете, друго е да знаеш, че то е живо и не подозира за твоето съществуване.

— Нямам намерение да оправдавам държавата. Изпълнявах заповеди. Бях несправедлив. И заповедите бяха неправилни. Държавата също беше несправедлива. Но аз се промених.

— Знам за какво говориш. Вече не си в КГБ, а в милицията. Сега се занимаваш с истински престъпления, а не с политически. Осиновил си две прекрасни малки момичета. Така ли си представяш изкуплението? Но какво общо имам аз с това? Ами дългът ти към мен? Към всички мъже и жени, които си арестувал? Как ще го изплатиш? Да не би да смяташ да издигнеш скромна каменна статуя в памет на мъртвите? А отдолу да сложиш медна табелка с дребно изписаните ни имена, за да могат да се сместят всичките? Това достатъчно ли ще бъде?

— Искаш да ми вземеш живота?

— Много пъти съм мислила за това.

— Тогава ме убий и пощади Зоя. Остави на мира жена ми.

— Ти с удоволствие би се жертвал, за да ги спасиш. Колко благородно — това ще измие всичките ти грехове. Все още ли смяташ, че можеш да останеш герой докрай? Събличай се!

Лев не помръдна. Стори му се, че не е разбрал. Тя повтори нареждането си:

— Максим, събличай се!

Лев свали шапката, ръкавиците, палтото си и ги хвърли на земята. Разкопча ризата си и потрепери от студа, преди да я пусне върху купчината. Фраершата вдигна ръка.

— Стига.

Той стоеше с отпуснати ръце и трепереше от студ.

— Нощта е студена, нали, Максим? Това е нищо в сравнение със зимата на Колима, оня леден край на нашата страна, където ти изпрати мъжа ми.

За негова изненада Фраершата също започна да се съблича, свали палтото и ризата си и разголи гърди. Кожата ѝ беше покрита с татуировки — една под дясната гърда, друга на корема, по ръцете, по дланите и по пръстите. Тя пристъпи по-близо до Лев.

— Искаш ли да научиш какво ми се случи през последните години? Искаш ли да разбереш как една жена, съпруга на свещеник, стана главатар на банда? Отговорите са написани на кожата ми.

Тя повдигна гърдата си, за да привлече вниманието на Лев към татуировката. Беше лъв.

— Той означава, че ще отмъстя на всички, които са ми причинили зло — от адвокатите и съдиите до пазачите в затвора и офицерите от МГБ.

Между двете ѝ гърди беше татуирано разпятие.

— Това няма нищо общо с моя съпруг, то изразява моя авторитет, властта на крадец от криминалния елит. А тази рисунка сигурно ще ти е по-понятна.

Тя посочи татуировката на корема си, която изобразяваше бременна жена с разрязан корем. И вместо неродено дете там имаше бодлива тел, навита като дълга пъпна връв.

— Максим, кожата ти е чиста и гладка като на дете. За мен и за моите хора това изглежда нечестно. Къде са твоите престъпления? Къде са делата ти? Не виждам и следа от тях. По теб няма никакви знаци. Нито едно от твоите престъпления не е отразено.

Фраершата се приближи още една крачка и телата им почти се докосваха.

— Аз мога да те докосна, Максим. Но ако ти ме докоснеш дори с пръст, ще те убият. Кожата ми е също така неприкосновена, както и авторитетът ми. Ако ме пипнеш, това ще бъде оскърбление и насилие.

Тя се притисна до него и прошепна:

— След седем години е мой ред да ти направя предложение. Лазар е все още в Колима и работи в една златна мина. Отказват да го освободят. Той е свещеник. А свещениците отново са в немилост, защото няма война и държавата няма нужда от тях да мобилизират хората. Казаха ми, че трябва да изтърпи целия срок на присъдата — двайсет и пет години. Искам да го измъкнеш оттам. Искам да поправиш това зло, което си причинил.

— Нямам такава власт.

— Но имаш връзки.

— Вие убихте патриарха. Обвиняват ви и за убийството на двама агенти — Николай и Москвин. Никога няма да преговарят с вас. Никога няма да освободят Лазар.

— Тогава ще трябва да намериш други начини да го измъкнеш.

— Моля те, ако ме беше потърсила преди една седмица, може би това щеше да е възможно. Но след всичко, което направихте, вече е изключено. Чуй ме. Бих направил всичко, за да спася Зоя. Но не мога да освободя Лазар.

Тя се наведе към него и прошепна:

— Помни, че аз мога да те докосвам, но не и ти мене.

След това предупреждение го целуна по бузата. Най-напред нежно докосна кожата му, но после зъбите ѝ се забиха дълбоко, докато не засмука кръв. Болката беше непоносима. Лев искаше да я отблъсне, но знаеше, че докосне ли я, ще бъде убит. Не можеше да стори нищо друго, освен да изтърпи. Накрая тя разтвори уста и отстъпи назад, любувайки се на белега от ухапването.

— Максим, вече имаш първата си татуировка.

След което, с все още окървавени устни, заяви:

— Освободи съпруга ми или ще убия дъщеря ти.

---

[1] „Юнкерс 87“, немски пикиращ бомбардировач от Втората световна война. — Б.пр. ↑

[2] Криминален затворнически жаргон за човек, който няма отношение към престъпния свят, потенциална жертва. — Б.пр. ↑

ТРИ СЕДМИЦИ ПО-КЪСНО

ЗАПАДНАТА ЧАСТ НА ТИХИЯ ОКЕАН
ТЕРИТОРИАЛНИ ВОДИ НА СССР
ОХОТСКО МОРЕ
ЗАТВОРНИЧЕСКИ КОРАБ „СТАРИЯ БОЛШЕВИК“

7 април 1956 г.

Застанал на палубата, офицерът Генрих Дувакин захвапа със зъби грубите си ръкавици, за да ги свали. Пръстите му бяха премръзнали и едва се движеха. Той духна върху тях и разтри ръцете си, за да възстанови кръвообращението. Изложено на хапещия вятър, лицето му се беше вкочанило, а устните му посинели. Дори косъмчетата в носа му замръзваха и когато си бъркаше в носа, те се чупеха като миниатюрни ледени висулки. Впрочем можеше да понесе подобни дребни неудобства, защото шапката му чудотворно го пазеше от студа — тя беше подплатена с еленова кожа и ушита от някого, който знаеше, че животът на човека, който ще носи шапката, зависи от качеството на неговата работа. Три дълги ивици пазеха ушите и врата. Завързани под брадата, те му придаваха вид на загърнато в студа дете, а меките му момчешки черти само подсилваха това впечатление. Свирепият солен вятър не бе успял да напука гладката му кожа, а пухкавите му бузи не бяха засегнати от недоспиването и лошата храна. Макар да беше двайсет и седем годишен, често го взимаха за по-млад и това впечатление за физическа незрялост не беше в негова полза. От него се очакваше да има заплашителен и свиреп вид, но заради неговата мечтателност той не изглеждаше твърде подходящ за пазач на борда на печално известния затворнически кораб като „Стария болшевик“.

Приблизително с размерите на средна баржа, „Стария болшевик“ си оставаше работно магаре. Бивш холандски кораб, кръстосвал океаните, той е бил закупен през 30-те години от съветските органи на Държавна сигурност, прекръстен и приспособен за техни цели. Предназначен първоначално за внос на колониални стоки — слонова кост, пикантни подправки и екзотични плодове — сега той превозваше хора до най-смъртоносните трудови лагери на системата на ГУЛАГ.

Близо до носа му се издигаше четириетажна надстройка, в която се намираха каютите на пазачите и екипажа. Най-високо беше мостикът, откъдето капитанът и екипажът управляваха кораба — малък, задружен колектив, който странеше от пазачите и не се интересуваше какво превозва корабът.

Капитанът отвори вратата, излезе на мостика и огледа пътеката разпенена вода, която оставаше зад кораба. Помаха на Генрих, кимна му и извика:

— Всичко е чисто!

Бяха преминали през пролива Лаперуз, единственото място, където се приближаваха до японските острови и рискуваха да срещнат чужди съдове. Бяха взети всички мерки корабът да изглежда цивилен. Тежките картечници на палубата бяха демонтирани, а униформите криеха под дълги палта. Генрих се чудеше защо толкова старателно крият истинското предназначение на кораба от очите на японските рибари. Нима те нямат подобни кораби с подобни екипажи?

Генрих сглоби отново картечницата и я насочи към стоманения капак на люка. В трюма, наблъскани като сардели, лежаха на нарове петстотин души — първият превоз осъдени от транзитния лагер в залива Находка на южния бряг на Тихия океан до най-северната му точка — Колима. Двете пристанища се намираха на една брегова линия, но разстоянието между тях беше огромно. До Колима не можеше да се стигне по суша — мястото беше достъпно само със самолет или кораб. Северното пристанище Магадан служеше за входна врата към цяла мрежа от трудови лагери, плъзнали от Колимското шосе към планините, горите и мините.

Петстотин затворници беше най-малката група, която Генрих трябваше да надзирава. През тази част на годината по Сталиново време корабът превозваше четири пъти повече затворници, за да не се задръстват транзитните лагери, и без това препълнени през зимата, когато влаковете продължаваха да пристигат натоварени, а корабите спираха. Навигацията в Охотско море започваше след като се стопят ледовете. А през октомври то замръзваше отново. Ненавременното плаване можеше да завърши сред ледовете. Генрих беше слушал за кораби, тръгнали прекалено късно през зимата или прекалено рано през пролетта. Ако нямаха възможност да се върнат обратно или да достигнат целта си, пазачите се спасяваха по леда, влачейки шейни с

консерви и сухари, а затворниците изоставяха в трюмовете да умират от глад или от студ — което настъпи първо.

Но сега затворниците нямаше да бъдат изоставени да умрат от глад или студ. Вече не ги разстрелваха и не изхвърляха телата им зад борда. Генрих не беше чел секретния доклад на Хрущов, който заклеймяваше Сталин и жестокостите на ГУЛАГ. Беше прекалено изплашен. Носеха се слухове, че докладът има за цел да разкрие контрареволуционерите: хората да пренебрегнат предпазливостта, да се издадат, да започнат да критикуват и по-лесно да ги арестуват. Генрих не вярваше в това — промените изглеждаха истински. Отдавна установената практика на безнаказана жестокост и равнодушие към отговорността беше заменена с някакво объркано съчувствие. В транзитните лагери присъдите на затворниците бяха спешно преразгледани. Хиляди осъдени на лагери в Колима бяха освободени също така внезапно, както преди внезапно бяха арестувани. Тези освободени хора — повечето жени, получили свободата си след амнистията от 1953 година — седяха на брега, гледаха морето и стискаха в ръцете си половинкилограмовото парче ръжен хляб — порция, която бяха получили при освобождаването и която трябваше да им стигне, докато се доберат до дома. За мнозина от тях този дом бе на хиляди километри. Без лични вещи, без пари, само с дрипите на гърба и порцията хляб, те гледаха морето и се опитваха да осъзнаят, че могат да станат и да си тръгнат и никой няма да ги застреля. Генрих ги гонеше от брега, сякаш бяха досадни птици, и ги караше да си тръгнат, но нямаше представа как ще го направят.

През последните седмици началниците бяха изпаднали в паника дали няма да ги изправят пред трибунал. В старанието си да покажат колко много са се променили, те пренаписаха правилата на затворниците, отправяйки отчаяни сигнали в Москва, че се съобразяват с новите изисквания за справедливост. Генрих се държеше предпазливо, не задаваше въпроси, правеше каквото му наредят и не изразяваше никакво мнение. Ако му кажеха да бъде строг със затворниците, щеше да бъде строг. Ако поискаха да бъде мил и учтив, щеше да бъде такъв. С това детско лице му се удаваше по-лесно да бъде мил, отколкото жесток.

След като години наред „Стария болшевик“ бе превозвал хиляди политически затворници, осъдени по член 58, мъже и жени, изказали

бунтарски мисли или попаднали на погрешно място в погрешно време, или другарували с погрешни хора, сега трябваше да превози особен товар: най-буйните и опасни престъпници, хора, за които всички бяха съгласни, че не заслужават освобождение.

* * *

В тъмния трюм на кораба, сред вонящите тела на петстотин убийци, насилници и крадци, Лев лежеше по гръб на тесния клатушкащ се нар, опрял рамо на корпуса. Отвън се ширеше безкрайното море, огромна бездна ледена вода, от която го делеше само една метална стена, не по-дебела от нокътя на палеца му.

Същия ден

Въздухът беше застоял и зловонен, нагрял допълнително от парните машини, разположени в съседното помещение. Затворниците нямаха достъп до него, но топлината проникваше през дървената стена, добавена допълнително в кораба. В началото на пътуването, когато студът беше пронизващ, затворниците се бореха за нарове, разположени близо до машините. Но след няколко дни температурите се покачиха и същите затворници започнаха да се бият за най-отдалечените места. Товарният трюм под палубата бе разделен от тесни коридори между редиците високи дървени нарове и приличаше на мравуняк, натъпкан със затворници. Лев си беше извоювал горен нар, за който трябваше да се бори, за да е над болните, заели долните места, и по-далече от миризливите локви, плискащи се на пода. Най-слабите затворници се намираха на най-долните нарове, сякаш пресяти през някакъв филтър в съответствие с Дарвиновата теория. Фенерите, които в първите дни излъчваха слаба, мъждива светлина — като звезди, едва просветващи в градската мъгла — сега бяха угаснали поради липса на газ и беше толкова тъмно, че Лев не можеше да види ръката си дори когато се почесваше по лицето.

Днес беше седмият ден от пътуването по море. Лев стриктно държеше сметка за дните и максимално използваше разрешените посещения на отходното място, за да не загуби чувството си за време.

На палубата, под дулото на насочената към тях картечница, затворниците се редяха до отвора за котвата, който водеше направо надолу към океана. Опитвайки се да запазят равновесие при развълнуваното море, блъскани от ледения вятър, клекналите или пристъпващи от крак на крак затворници представляваха отвратителна пантомима. Някои не можеха да се редят на опашката, изпускаха се и оставаха да лежат в собствените си изпражнения, чакайки те да замръзнат, за да се раздвижат отново. Психологическото значение от поддържането на чистотата беше очевидно. Човек можеше да загуби разсъдък, като прекара тук в трюма само няколко дни. Лев се утешаваше, че тези несгоди са само временни. Главната му грижа беше да се поддържа във форма. Много от затворниците се отпускаха, мускулите им се атрофираха от обездвижването и лошата храна, а съзнанието им отказваше да приеме перспективата за десетгодишна работа в мините. Лев редовно правеше упражнения, поддържаше тялото си стегнато и ума готов за задачата, която му предстоеше.

След срещата му с Фраершата в изкопа на черквата „Света София“ той се върна в болницата и разбра, че операцията на Раиса е минала успешно и докторите бяха сигурни, че тя ще се възстанови напълно. След като се събуди от упойката, първите ѝ въпроси бяха за Зоя и Елена. Виждайки колко слаба и бледа е тя, Лев ѝ обеща да направи всичко възможно, за да освободи отвлечената им дъщеря. Когато чу за условията на Фраершата, Раиса едва промълви:

— Направи всичко възможно.

* * *

Фраершата беше съсредоточила в ръцете си властта над криминалната банда. Доколкото Лев можеше да съди, тя не беше просто „торпедо“, сиреч обикновен редник, а имаше „авторитет“ — беше главатар. Членовете на престъпната банда обикновено се отнасяха презрително към жените, но съчиняваха песни за майките си и се избиваха един друг, ако някой ги обиди, въпреки това обаче не смятаха жените за равни. По някакъв начин съпругата на един свещеник, прекарала живота си в сянката на своя мъж, помагайки му в неговата кариера, бе успяла да проникне в криминалния свят. Още по-

странно беше, че бе успяла да се издигне и до върха. Фраершата беше преминала техния ритуал на посвещение: тялото ѝ бе покрито с татуировки, а рожденото ѝ име бе заменено с „кликуха“ — бандитски прякор. Станала неразделна част от строго затворения „воровской мир“, тя най-вероятно получаваше средства за своите операции от кражби и черна борса. Ако отмъщението бе основната ѝ цел, тя бе избрала най-добрите съюзници. Бандитските организации бяха единствените, които властта не можеше да контролира. За да се проникне в техните редици, бяха нужни години — агентът трябваше да прекара години под прикритие, да убива и насилва, за да се докаже. Не че властта не можеше да намери подходящи кандидати, по-скоро се смяташе, че криминалните са някакво досадно явление. Бандите имаха своя собствена, затворена система за лоялност и възнаграждения. Никога досега не бяха проявявали интерес към политиката, никога, до появата на Фраершата.

Ако тя бе поискала да бъде освободен мъжът ѝ, преди да почне да убива, това би било възможно. След доклада на Хрущов наказателната система изпадна в хаос. Що се отнася до двайсет и пет годишната присъда на Лазар, Лев би могъл да поиска специално разглеждане, освобождаване или пускане под гаранция. Усложнения биха могли да се очакват от подновената антирелигиозна кампания на Хрущов. След тези убийства обаче преговорите за освобождаването на Лазар станаха безсмислени. Сделката стана невъзможна. Фраершата сега беше терористка, която трябваше да бъде преследвана и убита, независимо че Зоя е взета за заложничка. Бандата ѝ бе обявена за контрареволуционна организация. Нещо повече, тя дори не направи опит да обуздае жаждата си за кръв. След отвличането на Зоя хората ѝ убиха няколко чиновници — мъже и жени, служили при Сталин. Някои от тях дори бяха изтезавани, както те са изтезавали своите жертви. Изправени пред възпроизвеждането на собствените си престъпления, висшите представители на властта изпаднаха в ужас. Те поискаха физическото отстраняване на всички членове на бандата и на всички, които са им помагали.

За щастие началникът на Лев Фрол Панин беше амбициозен човек. Макар че КГБ и милицията организираха невиджани дотогава хайки в Москва, те не успяха да открият и следа от Фраершата и нейната банда. Призивът за залавянето им завърши с провал.

Естествено, пресата не съобщаваше за тези събития, предпочитайки да тръби за поредните успехи на народното стопанство, сякаш статистиката можеше да заглуши слуховете, разпространявани в столицата. Висшите чиновници спешно извеждаха семействата си от града. Вълна от молби за отпуски заля учрежденията. Положението ставаше неуправляемо. Мечтаещ да завоюва славата на един от тези, които са заловили Фраершата, да надене мантията на героичен борец с чудовището, Панин виждаше в Лазар подходяща примамка. Щом не можеха да го освободят по нормален път, без да признаят, че властта се е поддала на изнудване, единственият начин бе да го измъкнат нелегално навън. Панин беше намекнал, че планът му е получил мълчаливо одобрение от най-високо място.

Лазар излежаваше присъдата си в лагер № 57 на Колима. Бягството оттам се смяташе за невъзможно. Във всеки случай досега никой не бе успял. В повечето лагери на ГУЛАГ за сигурността им се разчиташе главно на тяхното местоположение — никой не можеше да оцелее извън оградата. Шансовете да се прекосят пеша огромните разстояния бяха нищожни. Ако Лазар изчезне, ще го сметнат за мъртъв. С помощта на Панин няма да е трудно да се проникне в лагера, като се изработят фалшиви документи и се включи Лев като затворник в поредната група престъпници. Излизането оттам обаче няма да е толкова лесно.

Силен удар разтърси корпуса и носът му се отклони встрани. Лев рязко се изправи на нара. Бяха се ударили в ледена скала.

Същия ден

Генрих се втурна напред и надникна зад борда. Край кораба бавно преминаваше огромен леден блок, който над повърхността не беше по-голям от една кола, но основната му част тъмнееше под водата като огромна синя сянка. Корабът не изглеждаше повреден. От трюма не се чуваха викове на затворниците, явно там не влизаше вода. Той се изпоти под еленовата кожа, но даде знак на капитана, че опасността е отминала.

При първите пътувания през годината често се сблъскваха с ледени късове и тогава старият корпус издаваше зловещи звуци. В миналото тези сблъсъци ужасяваха Генрих. „Стария болшевик“ беше

наистина много стар, негоден за търговски транспорт, подходящ единствено за превозване на затворници. Той едва си проправяше път и по чиста вода, да не говорим, че не би могъл да се провира сред ледените късове. Първоначално построен за скорост единайсет възела, корабът рядко вдигаше повече от осем, пухтейки като изтощен кон. С годините димът, който излизаше от единствения му комин, разположен по-назад към кърмата, ставаше все по-черен, коритото се движеше все по-бавно и скърцането ставаше все по-шумно. Въпреки влошаващото се състояние на кораба Генрих постепенно бе загубил страх от морето. Можеше да спи по време на буря и успяваше да се храни дори когато чиниите и приборите му се плъзгаха във всички посоки по масата. Не че беше станал по-смел. Друг, много по-силен страх го бе обзел — страхът от останалите надзиратели.

Още при първото си пътуване бе допуснал една грешка, която никога не успя да поправи и която неговите колеги не можеха да му простят. По Сталиново време пазачите често се сдушваха с „урките“ — професионални престъпници, за прехвърлянето на една или две жени затворнички в мъжкото отделение. Понякога ги подлъгваха с обещания да ги нахранят, понякога ги напиваха. А понякога ги мъкнеха насила въпреки съпротивата и виковете им. Всичко зависеше от предпочитанията на „урките“, мнозина от които изпитваха по-голямо удоволствие от боя, отколкото от секса. За подобни сделки „урките“ заплащаха с доноси за политическите затворници, осъдени за престъпления против държавата. Информацията за подслушани разговори можеше да се превърне в безценни писмени рапорти, когато корабът стигнеше до сушата. Като малка допълнителна награда надзирателите се изреждаха последни върху изпадналите в безсъзнание жени, получавайки облага, стара колкото самия ГУЛАГ. Генрих учтиво бе отказал да се присъедини към забавлението. Нямахше намерение да докладва и дори не бе изразил неодобрение. Просто се бе усмихнал и бе казал:

Това не е за мен.

После съжаляваше горчиво за думите си. От този момент беше напълно изолиран. Първоначално се надяваше, че това ще трае само една седмица. Но то продължи седем години. Понякога, чувствайки се на борда на кораба като в капан насред океана, той направо полудяваше от самота. Надзирателите невинаги участваха в тези

оргии, но всеки от тях от време на време го беше правил. На него обаче така и не му предложиха възможност да поправи грешката си. Първоначалната обида беше останала, защото той не се беше измъкнал с някакъв израз като „не съм на кеф“, а бе изразил ясно неодобрение. Понякога, докато се разхождаше по палубата, отчаяно съжалявайки, че няма с кого да размени две думи, той виждаше как останалите пазачи се събират недалеч от него. В тъмнината проблясваха червените светлини на цигарите им, които му изглеждаха като пълни с омраза очи.

Беше престанал да се страхува, че морето може да погълне кораба или ледовете да го разпорят. Сега се боеше, че някоя нощ ще се събуди със завързани ръце и крака и надзирателите ще го повлекат като ония крещящи и съпротивляващи се жени и ще го изхвърлят зад борда в черния леден океан, където ще се задържи над водата една-две минути, докато светлините на кораба бавно се отдалечават.

За първи път от седем години сега тези страхове го бяха напуснали. Цялата охрана на кораба беше сменена. Може би това имаше нещо общо с реформите, започнати в лагерите. Генрих не знаеше. А пък и нямаше особено значение, защото всички си бяха отишли, освен него. А той остана на борда и за първи път това неравноправие го устройваше. Озова се сред нова група надзиратели, където никой не го мразеше и изобщо не го познаваха. Отново беше чужд и непознат. Чувстваше се прекрасно в тази анонимност, сякаш се беше излекувал от смъртоносна болест. Получил възможността да започне отначало, твърдо бе решил на всяка цена да стане част от колектива.

Обърна се и видя, че един от новите надзиратели пуши на другия край на палубата, загледан в здрачаващия се хоризонт. Сигурно шумът и сблъсъкът с ледения блок го бяха накарали да се качи на палубата. Висок, едър мъж на около четирийсет години, той имаше осанката на лидер. Казваше се Яков Месинг и се оказа крайно неразговорчив. Не говореше нищо за себе си и Генрих нямаше представа дали ще остане на кораба, или пътува само до следващия лагер. Строг със затворниците, въздържан спрямо останалите надзиратели, отличен картоиграч и физически много силен, той без съмнение щеше да стане център на новата група на кораба.

Генрих прекоси палубата, кимна на Яков и посочи пакета цигари.

— Може ли?

Яков му подаде пакета и запалката. Притеснен, Генрих взе една цигара, запали я и смукна дълбоко. Димът раздразни гърлото му. Той рядко пушеше и сега се преструваше, че това му доставя удоволствие, което споделя със събеседника си. Това беше важно, ако искаше да направи добро впечатление. За жалост просто не знаеше какво да каже. Яков допушваше цигарата си и щеше да се прибере вътре. Едва ли щеше да му се отдаде отново подобен случай да остане с него насаме, затова трябваше да подхване разговор.

— Това плаване е спокойно.

Яков не отговори.

Генрих изтърси пепелта зад борда и продължи:

— За първи път ли ти е? Имам предвид на кораба. Знам, че на този кораб си за първи път, но може би си бил на други... Като този...

Яков отговори с въпрос:

— А ти откога си на този кораб?

Генрих се усмихна, доволен, че разговорът потръгна.

— От седем години. През това време много неща се промениха, не знам за добро ли... Тези рейсове по-рано бяха такива...

— Какви?

— Ами... различни... весели... Сецаш се какво имам предвид.

Генрих се усмихна, за да подчертае пикантната страна. Яков остана равнодушен.

— Не. Какво имаш предвид?

Генрих трябваше да обясни. Понижи глас и шепнешком се опита да увлече Яков със своя заговорнически тон:

— Обикновено на всеки два-три дни надзирателите...

— А ти не си ли надзирател?

Опасна грешка. Беше намекнал, че се е държал настрани, и сега го питаха точно за това. Опита се да обясни:

— Искам да кажа ние.

Подчертавайки думата „ние“, той продължи:

— Говорим с „урките“, за да разберем дали са готови да ни предложат списък на някои политически, които са говорили глупости. Предлагаме им срещу това алкохол, цигари... жени.

— Жени ли?

— Не си ли чувал лафа „да се качиш на влака“?

— Напомни ми.

— Редицата мъже, които се изреждат върху затворничките. Аз винаги бях, тъй да се каже, в последния вагон. Всеки по реда си.

Изсмя се.

— Последен е все пак по-добре, отколкото никакъв.

Замълча, загледан в морето, сложил ръце на кръста.

Много му се искаше да види реакцията на Яков. Повтори нервно:

— По-добре, отколкото никакъв.

Примижал в угасващия сумрак, Тимур Нестеров се вглеждаше в лицето на младия мъж, който се хвалеше, че е участвал в изнасилвания. Много му се искаше да го потупат по гърба, да го поздравят и да му кажат, че това наистина са били славни времена. Тимур се намираше тук под прикритието на надзирателя Яков Месинг и неговото инкогнито зависеше от умението му да остава незабележим. Не биваше да се откроява. Не беше тук, за да съди този човек или да отмъсти за онези жени. Въпреки това му бе трудно да отбегне мисълта, че собствената му жена би могла да попадне сред осъдените на кораба. В миналото едва не бяха я арестували. Тя беше красива и би могла да стане жертва на желанието на този младеж...

Тимур хвърли цигарата си в морето и се упъти към каютата. Вече почти беше стигнал до вратата, когато младежът се провикна след него:

— Благодаря за цигарата!

Тимур се спря, изненадан от това странно съчетание от учтивост и лекомислена жестокост. В неговите очи Генрих беше по-скоро дете, отколкото мъж. И тъкмо като дете се опитваше да впечатли възрастните. Посочи небето:

— Задава се буря.

Нощта се спускаше бързо и светкавиците в далечината очертаваха черни облаци, приели формата на огромен юмрук.

Същия ден

Лежейки по гръб в мрака на трюма, Лев се заслуша в силното трополене на дъжда по палубата. Корабът започна да се надига и накланя от единия борд на другия. Той си представи кораба като къс и дебел стоманен палец, устойчив и бавен. Опита се да предвиди как ще

се държи по време на бурята. Единствената му част над палубата освен комина беше надстройката, където се намираха каютите на екипажа и охраната. Лев се успокояваше с мисълта, че корабът поради възрастта си е преживял много бури.

Нарът му се разтресе, когато една вълна се удари в борда и заля палубата — гъргорещ звук, от който му се стори, че палубата за миг се е скрила под водата. Лев седна на нара. Бурята се усилваше. Когато корабът се разтресе от поредния удар, се наложи да се хване за дъските, за да не падне долу. Затворниците се разкрещяха, изхвърлени от наровете, и виковете им отекваха наоколо в мрака. Сега положението му на най-високото място се оказа неизгодно. Дървената рамка беше нестабилна, имаше опасност наровете да се срутят и хората да изпадат на пода. Лев тъкмо се готвеше да изпълзи надолу, когато една ръка докосна лицето му.

От воя на вятъра и грохота на вълните не беше чул как някой се беше промъкнал до него. Дъхът му беше отровен и гласът дрезгав.

— Кой си ти?

Звучеше властно като главатар на банда. Лев беше сигурен, че не е дошъл сам, хората му сигурно са наблизко, по другите нарове, отстрани и отдолу.

— Казвам се...

Мъжът го прекъсна.

— Не ме интересува името ти. Искам да знам кой си. Защо си с нас? Ти не си от нашите. Не си като мен. Помислих си дали не си политически. Но правиш лицеви опори. Видях, че се упражняваш, и разбрах, че не си политически. Те са се сврели в ъгъла и плачат като деца, че никога няма да видят близките си. Ти си друг. Нервирам се, когато не мога да разбера какво му е на човека на душата. Не ме интересува дали си убиец или крадец. Не ми пука дори да пееш химни и молитви. Просто искам да знам. Затова отново те питам, кой си ти?

На мъжа очевидно му беше все едно, че бурята подхвърля кораба като играчка. Наровете се люлееха и не падаха само защото се крепяха от теглото на хората. Затворниците скачаха долу и се препъваха един в друг. Лев се опита да вразуми събеседника си:

— Да поговорим, след като мине бурята.

— Защо? Искаш да направиш нещо?

— Искам да сляза от този нар.

— Усещаш ли това?

Върхът на един нож беше опрян в корема на Лев.

Внезапно корабът се вдигна нагоре, толкова неочаквано, сякаш ръката на някакво морско божество го загреба и го издигна от океана към небето. Движението нагоре спря също така внезапно, водната ръка се превърна в пяна и „Стария болшевик“ рухна надолу.

Носът се заби във вълната и сякаш мощна експлозия разтресе кораба. Наровете се разпаднаха едновременно и се сринаха на дъното на трюма. За миг Лев увисна и пропадна в мрака, без да знае какво има под него. Успя инстинктивно да се обърне по корем във въздуха и да протегне ръце пред себе си. Чу се звук на строшени кости. Без да знае дали е пострадал и дали костите му са здрави, остана да лежи зашеметен и без дъх. Не чувстваше болка. Опипа с ръце наоколо и разбра, че е паднал върху гърдите на друг затворник. Звукът беше от неговите счупени ребра. Лев потърси пулс, но откри само парче счупено дърво да стърчи от гърлото му.

Докато се изправяше на крака, корабът се килна на една страна, след това на друга. Някой го хвана за глезените. Помисли, че това е водачът на бандата, и ритна силно, но после съобрази, че по-скоро някой търси помощ. Нямаше време да разбере какво става, защото корабът отново се издигна към небето, този път още по-рязко. Разбитите нарове се плъзнаха към него. Остри парчета от тях се впиха в ръцете и краката му. Затворниците, които нямаше за какво да се захванат на пода, се изсипаха върху него и той бе затрупан от лавина дървени отломки и мъртви тела.

Притиснат от тази стена от дървета и трупове, Лев отчаяно се опитваше слепешката да се залови за нещо. В това време корабът се беше изправил под ъгъл от четирийсет и пет градуса. Нещо метално го блъсна в скулата. Лев се претърколи и се удари в горещата преграда, която отделяше трюма със затворниците от ревящата парна машина. Пред стената беше струпана купчина от затворници, изхвърлени от наровете, очакващи корабът да се гмурне отново с носа надолу. Търсейки за какво да се хванат, те изпитваха ужас, че ще бъдат отново запокитени в неизвестността. Лев опипа корпуса — беше гладък и студен. Нямаше за какво да се хване. Корабът спря да се катери и за миг увисна на гребена на вълната.

Лев очакваше всеки миг да бъде изхвърлен напред и да се окаже напълно безпомощен — всички ще се струпат върху него и ще го смачкат. Тъй като не виждаше нищо, се опита да си спомни вътрешното разположение в трюма. Трапът към люка на палубата беше единственото му спасение. Корабът започна да пропада все по-бързо и Лев се хвърли в посоката, където предполагаше, че се намира стълбата. Блъсна се в нещо твърдо — металните стъпала, и успя да ги обгърне миг преди корабът да се вреже във вълната.

Вторият удар прозвуча с ужасна сила, като експлозия. Лев беше убеден, че корабът ще се разцепи като орех, ударен с чук. Очаквайки да бъде залят от вълната, той чу вместо това трясък на цепещо се дърво. След което се разнесоха викове. Хвърли го напред с такава сила, че той се уплаши да не се изкълчи ръката му, с която се държеше за стъпалото. Но вода не се появи. Корпусът бе оцелял.

Лев се огледа и видя дим. Не само го помириша, но го и видя. Откъде идваше светлината в трюма? Шумът от парната машина се засили. Оказа се, че дървената преграда не е издържала и се е разпаднала, а зад нея се откриваше машинното отделение. В центъра му червенееше огнището на парния котел и се издигаше купчина натрошени дървени отломки и сгърчени тела.

Лев примигна, докато очите му привикнаха към светлината. Преградата вече не отделяше затворниците — най-опасните мъже в наказателната система — вече имаха достъп до помещенията на екипажа и капитанския мостик, до които можеше да се достигне през машинното отделение. Старшият механик, покрит с въглищен прах, вдигна ръце, че се предава. Един от затворниците се хвърли към него и го притисна до огненочервената парна машина. Офицерът изпищя и се разнесе миризма на изгоряла плът. Опита се да се освободи, но затворникът го държеше здраво, наслаждавайки се на гледката на живо горящ човек. Очите му изскочиха от орбитите, на устата му изби пяна, а затворникът крещеше ликуващо:

— Превземайте кораба.

Лев позна този глас. Беше човекът от нара, главатарят на бандата, с ножа, който искаше да го убие.

Същия ден

Лашкан от една страна на друга, Тимур тичаше на зигзаг надолу по тесните коридори на „Стария болшевик“ и се блъскаше в стените, опитвайки се да затвори двата люка, които водеха към машинното отделение. Той беше на мостика, когато корабът се издигна на гребена на вълната, сякаш се покатери по нея, след това пропадна от трийсет метра височина надолу, преди да се вреже в нова вълна. Изхвърлен напред, Тимур прелетя над навигационните прибори и се просна на пода. Стоманената обшивка на кораба завибрира от съкрушителния удар. Когато се изправи и погледна през прозореца, видя само разпенена вода, устремена към него, и си помисли, че корабът потъва, отива към дъното, но само след миг се издигна отново и носът се устреми към небето.

Опитвайки се да установи щетите, капитанът позвъни в машинното отделение. Но отговор нямаше — никой не приемаше сигналите. Машините продължаваха да работят, следователно корпусът не беше пробит, а движението на кораба изключваше вероятността трюмът да е наводнен. Единственото обяснение за прекъсването на връзката беше, че дървената преграда е пометена. Щом затворниците са излезли на свобода, те можеха през машинното отделение да се изкатерят по трапа към мостика. Ако успеят да излязат на горната палуба, ще избият всички и ще поемат курс към международни води, където ще поискат убежище в замяна на антикомунистическа пропаганда. Петстотин затворници срещу трийсет души екипаж, от които само двама бяха надзиратели.

Контролът върху трюма беше загубен. Не можеха да освободят машинното отделение или да спасят огнярите и механиците, които работеха там. Обаче все още оставаше възможността да затворят тези помещения и да блокират затворниците в тях. От машинното отделение имаше два, независими един от друг изхода. Тимур хукна към първия. Към втория се насочи друга група пазачи. Ако някой от изходите беше отворен и попаднеш в ръцете на затворниците, корабът беше обречен.

Завивайки надясно, после наляво, той се спусна по последните стъпала на трапа и достигна основата на пристройката. Право пред себе си видя първата врата в края на коридора. Тя не беше затворена и се люлееше, като се блъскаше в стоманените стени. Корабът рязко се наклони и Тимур се плъзна по колене напред. Тежката стоманена врата

се разтвори и зад нея той видя тъпла затворници — трийсет-четирийсет души, които се катереха от машинното отделение нагоре. Видяха се едновременно. Вратата беше по средата между тях: втречени едни в други и разделени от нея — границата между свободата и плена.

Затворниците се втурнаха напред. Тимур се хвърли към вратата и я достигна в мига, когато безброй ръце я натиснаха от другата страна, бутайки я обратно. Нямаше начин да ги задържи за дълго, краката му се плъзгаха назад. Още малко, и затворниците щяха да излязат на свобода. Той посегна към пистолета си.

Но в това време бурята наклони кораба на единия борд и отхвърли затворниците от вратата, а Тимур обратно го притисна към нея. Тя със скърцане се затвори. Той завъртя бързо заключващото колело и здраво застопори вратата. Ако бурята беше наклонила кораба на другата страна, той би се оказал на пода, стъпкан от затворниците, хукнали навън като побесняло стадо. Сега те блъскаха с юмруци по стоманената врата и сипеха проклетия срещу него. Но гласовете им едва се чуваха, а ударите бяха безполезни. Дебелата стоманена врата беше непреодолима.

Облекчението на Тимур трая кратко, защото откъм кърмата долетяха картечни изстрели. Затворниците, изглежда, бяха преодолели втората врата.

Залитайки, той се затича през изоставените помещения на екипажа. Когато зави зад ъгъла, видя двама залегнали офицери, които стреляха. Когато стигна до тях, извади пистолета си и се прицели в същата посока. Между тях и втората врата се търкаляха трупове. Няколко затворници бяха ранени и молеха за помощ. Вратата към трюмовете под палубата — единственият изход за затворниците — беше подпряна с дървен клин, който стърчеше отвътре и я държеше отворена. Дори Тимур да успееше да стигне до нея, нямаше как да я затвори. Надзирателите, обзети от паника, стреляха безразборно и куршумите им се удряха с искри в стоманената врата, отскачайки в опасни рикошети. Тимур им даде знак да спрат да стрелят.

Локвите по пода повтаряха бурните движения на морето и се плискаха от една страна към друга. Затворниците не се опитваха да се подадат и стояха на сигурно място зад вратата. Изглежда, сред шайката главорези не се намираха двайсетина, готови да жертват живота си и да

завладеят коридора. Поне толкова щяха да загинат, преди да успеят да се справят с охранителите.

Тимур грабна една от картечниците и се прицели в стърчащия клин. Започна да стреля по него и го раздроби, като се движеше напред. Клинт се разпадна на трески и вратата вече можеше да се затвори, блокирайки последния изход. Тимур се хвърли напред, но преди да стигне до нея, още три клина подпряха вратата. Вече нямаше начин да я затвори. Останал без патрони, той беше принуден да отстъпи.

На края на коридора се появиха още четирима надзиратели и станаха общо седем — жалка сила, която трябваше да задържи петстотин души. След претърпените загуби затворниците не подновяваха атаките си. Щом сред тях никой не беше готов да се жертва, нямаше начин да напреднат. Вероятно търсеха други пътища. Един от офицерите прошепна:

— Целим се в отвора на вратата! Те нямат оръжие! Клиновете ще изпаднат и ще я затворим.

Трима офицери кимнаха и се втурнаха напред.

Още не бяха направили и няколко крачки, когато вратата рязко се отвори. Обзети от паника, надзирателите откриха огън, но беше безполезно. Затворниците от предните редици се прикриваха с ранени членове на екипажа като с живи щитове — бутаха напред като стенобойни греди телата с обгорени лица, от които на парцали висеше кожа.

Офицерът, който беше най-близо, се опита да отстъпи, стреляйки, без да се цели в ранения. Но затворникът хвърли тялото на моряка върху него и го събори. Надзирателите насочиха огъня към краката на затворниците. Някои от тях паднаха, но бяха прекалено много и настъпваха твърде бързо. Колоната затворници продължаваше да напредва. След няколко минути щяха да превземат коридора, а после и целия кораб. Тимур щеше да бъде линчуван. Замрял на място, той дори не можеше да стреля. Нима могат шест изстрела да спрат петстотин души? Беше толкова безсмислено, колкото да стреля по морето.

В този момент му хрумна една спасителна мисъл. Той се затича към външната врата, която водеше към палубата. Отвори я широко към бушуващото море. Всички охранители носеха предпазни колани. Той

закачи куката на въжето, което опасваше пристройката — това съоръжение нямаше да позволи човекът да бъде отнесен в морето.

Обърна се и видя, че живи са останали само двама надзиратели. Наоколо лежаха много убити затворници, но от люка прииждаха все нови и нови. Тимур извика към морето, сякаш го предизвикваше и призоваваше:

— Хайде, идвай!

Корабът хлътна надолу и увлече Тимур в дълбока пропаст. Врълхлиташе го огромна водна планина, увенчана от бяла пяна, закриваща небето. Тя се вряза в борда на кораба и заля коридора. Тимур бе повлечен и отхвърлен назад. Наоколо имаше само вода, студена като лед. Студът го парализира и той, напълно безпомощен, не можеше нито да мисли, нито да се движи, докато водата го влачеше надолу по коридора.

Куката на предпазния колан обаче го задържа. Вълната се разби над кораба, който реагира, като се наклони на другата страна, и водата се оттегли толкова бързо, колкото беше придошла. Повален на пода, Тимур си пое въздух и се опита да види последствията от потопа. Тълпата затворници бе пометена на различни страни и отхвърлена назад. Някои лежаха покрай стените, но повечето бяха се изтъркалаля по трапа надолу в трюма. Преди да успеят да се съвземат, той откопча колана си и се втурна напред, мокър до кости, тъпчейки телата на затворниците и надзирателите, загинали в престрелката. Натисна с цялото си тяло вратата, затвори я и я заключи. Край, трюмът беше затворен.

Нямаше време за губене. Вратата към палубата оставаше широко отворена и нова водна планина всеки миг можеше да залее вътрешността на кораба и да го обърне. Тимур се устреми обратно, но една ръка го хвана. Един от затворниците го събори и го възседна, като насочи картечницата към главата му. Нямаше начин да не уцели. Затворникът дръпна спусъка, но дали патроните бяха свършили, или водата я беше повредила, но изстрел не последва.

Получил отсрочка, Тимур скочи и разби с юмрук носа на затворника, превъртя се над него и заби главата му в локвата вода. Корабът отново започна да се накланя, този път Тимур беше в неизгодно положение, защото водата се оттегли, спасявайки затворника, който можеше отново да си поеме дъх. Трупове се

плъзнаха обратно по коридора към палубата заедно с Тимур и вкопчилият се в него ранен затворник само на метри от бушуващото море.

Когато заседнаха на вратата, Тимур се протегна и се хвана за предпазното въже, ритна затворника и го изблъска на палубата. Задаваше се нова вълна. Тимур се измести навътре и затвори вратата. През илюминатора видя очите на затворника, втренчени в него. Когато водата се оттегли, него вече го нямаше.

Същия ден

Застанал в подножието на трапа, Лев наблюдаваше как новоизбраният предводител на бунта блъскаше по стоманената врата, опитвайки се да я отвори. Те се озоваха в капан и пътят към мостика беше отрязан. Главатарят бе загубил мнозина от сподвижниците си, докато се опитваха да излязат на свобода. Излишно беше да се казва, че командваше от задната линия, без да се излага на куршумите. Нахлулата вода бе изхвърлила и него в трюма. Лев се огледа наоколо — стоеше във вода до глезените и тази водна маса се люшкаташе от единия борд към другия, заплашвайки да обърне кораба. Не можеше да бъде изпомпана сега в разгара на бунта. Не можеше и дума да става за някакво сътрудничество. Ако нахлуе още малко вода, корабът ще се преобърне. Те ще потънат, заключени в мрака, без никакъв шанс да се измъкнат от прегръдките на стоманения си ковчег. Но смъртно опасното положение на кораба, изглежда, изобщо не интересуваше новия самозван водач. Той явно беше решил да победи или да загине.

Парната машина започна да кашля и да прекъсва. Лев я прегледа, за да прецени повредите. Трябваше да поддържат работата ѝ и той се обърна към затворниците за помощ:

— Трябва да запазим въглищата сухи и огънят да не угасне.

В това време в машинното отделение влезе главатарят на затворниците и изръмжа:

— Ако не ни освободят, ще повредим машината.

— Ако загуби мощност, корабът няма да може да плава и ще потъне. Машината трябва да работи — от това зависи животът ни.

— Както и техният. Ако спрем машината, те ще трябва да преговарят с нас.

— Никога няма да отворят тези врати. Ако повредим машината, те просто ще напуснат кораба. Имат достатъчно спасителни лодки за тях, но не и за нас. Ще ни зарежат.

— Откъде знаеш?

— Правили са го и друг път. На борда на „Джурма“. Затворниците разбили склада, откраднали храна и запалили останалото — чувалите с ориз и дървените рафтове, очаквайки пазачите да се втурнат долу. Но те не мръднаха. Оставили ги да се задушат. Всички до един.

Лев грабна една лопата, но главатарят поклати глава.

— Остави я!

Лев не му обърна внимание и започна да гребе въглища и да ги хвърля в пещта. Изоставена, тя беше почти изгаснала. Никой не се помръдна да му помогне, изчаквайки как ще се развие конфликтът. Преценявайки противника си, Лев не беше сигурен, че ще успее да го надвие. Отдавна не беше се бил с някого. Стисна здраво дръжката, готов да се отбранява, но за негова изненада затворникът се ухили.

— Карай! Хвърляй въглища като роб! Има и друг начин да излезем оттук.

Той грабна друга лопата и се провря през разбитата преградна стена в затворническото отделение. Лев се спря, като се колебаеше дали да продължи да хвърля въглища, или да го последва. След малко се чуха звънки удари на стомана по стомана. Лев се промъкна през стената обратно в мрака на трюма. Примижа и видя, че се е качил по трапа и блъска с лопатата по люка. За обикновен човек това би било непосилна задача, но главатарят беше толкова силен физически, че капакът на люка започна да се огъва навън. Рано или късно желязото нямаше да издържи и щеше да се пропука. Лев му извика:

— Ако строшиш люка, водата ще ни залее. Няма да можеш да го затвориш отново. Трюмът ще се напълни и корабът ще потъне!

Застанал на върха на трапа, затворникът извика на останалите, като продължаваше да блъска по люка със страшна сила:

— Преди да умра, ще бъда свободен! Ще умра свободен човек!

Неуморно продължи да блъска на едно и също място, където люкът се беше огънал.

Не се знаеше колко време ще издържи люкът, но след като се счупи, ще бъде невъзможно да се възстанови. Лев трябваше да действа

незабавно. Но да се пребори със затворника сам би било непосилна задача. Трябваше му помощта на останалите и той се обърна към тях, за да ги призове:

— Животът ни зависи от...

Но грохотът на ударите и ревът на урагана заглушаваха гласа му. Никой не се размърда да му помогне.

Нагаждайки се към люлеенето на кораба, Лев се вкопчи в долното стъпало, за да се удържи стабилно. Затворникът обгърна с крака стълбата и получи опора, за да продължи да нанася удари по люка. Когато видя, че Лев се катери към него, той го заплаши с повредената лопата. Противникът на Лев имаше предимството, че стоеше по-високо. Единственият шанс на Лев беше да го хване за краката и да го смъкне на пода. Затворникът обаче зае отбранителна позиция и насочи лопатата си към него.

Преди Лев да успее да се изкачи по-високо, куршуми пробиха капака на люка и се забиха в гърба на затворника. Кръв бликна от устатата му и той погледна учудено гърдите си. Корабът се олюля от удара на поредната вълна и затворникът полетя от горното стъпало надолу. Лев се дръпна настрани и той се плъосна във водата на дъното на трюма. Още няколко куршума пробиха люка и изсвириха край лицето на Лев. Той скочи във водата, по-далече от линията на стрелбата.

Лев вдигна глава и видя, че мъртвият затворник лежи по корем, но сега ги заплашваше нова опасност. В капака на люка личаха дупки от куршумите. От всяка вълна, която се разбиваше на палубата, през тях нахлуваше вода. Ако не успееха да ги запушат, водата в трюма ще се покачи и корабът ще се преобърне. На Лев не му оставаше друго, освен да се покатери по стълбата, за да ги запуши. Вълнението продължаваше да подхвърля кораба и водата нахлуваше през люка. Равнището ѝ в трюма бавно се покачваше, заливайки изстиващия парен котел. Повече не можеше да се чака. Корабът се мъчеше да се изправи. Трябваше да действа незабавно.

Лев смъкна дрехите на убития затворник и ги накъса на парчета. Обилни струи вода го заливаха от повредения люк и той стъпи на долното стъпало. Животът му сега зависеше от съобразителността на невидимия стрелец.

Същия ден

Въодушевен и радостен, Генрих стисна по-здраво ръчките на картечницата. Вълните се разбиваха наоколо и на него му се струваше, че е яхнал гигантски кит. Именно неговата смелост не позволи на затворниците да се измъкнат навън. Той бе спасил кораба. За една нощ се бе превърнал от страхливец в герой. Преди това, когато избухна схватката между надзирателите и затворниците, той се беше скрил в помещението на екипажа. Видя как край него профуча приятелят му Яков, но не предприе нищо да му помогне. Едва когато се увери, че затворниците са загубили и са победени и на кораба всичко е спокойно, той рискува да излезе от скривалището си, но се изправи пред нова опасност. Оцелелите членове на екипажа щяха да го обвинят в дезертърство и да го намразят както предишният екипаж. Не искаше да бъде осъден на нови седем години изолация. Беше съкрушен от отчаяние, но ненадейно получи възможност да изкупи вината си, когато се чуха удари на метал по метал. Той единствен от пазачите чу, че затворниците се опитват да разбият капака на люка. Искане да превземат кораба през палубата. Люкът едва ли щеше да издържи дълго на непрекъснатите удари. В нормални условия никой затворник не би се осмелил да го докосне, защото веднага биха го застреляли. По време на бурята обаче картечницата беше изоставена. Това беше случай да се докаже. Окрилен от тази възможност, той напусна скривалището си в надстройката и прекоси палубата. Прицели се и започна да стреля. Обзет от възбуда, изкрещя и пусна втори и трети откос през капака на люка. Беше готов да остане на мястото си, докато утихне бурята. Всички от надстройката щяха да станат свидетели на неговото изключително мъжество. А ако някой затворник се опита да се измъкне навън или дори да се приближи до люка, той щеше да го убие.

* * *

Застанал на мостика, вбесен от глупостта на Генрих, Тимур не можеше да му позволи да започне да стреля отново. Корабът беше във вода почти до самата палуба и капитанът трудно го задържаше над

вълните. Ако в трюма влезе още малко вода, със сигурност ще потънат. А бурята не даваше признаци да спира. Тимур най-добре знаеше колко вода е навлязла в кораба, когато беше отворил страничната врата. Беше спасил кораба от затворниците, сега трябваше да го спаси от един надзирател.

Спусна се надолу по стълбите и вътрешно се мобилизира, преди да отвори вратата към палубата. Вятърът и дъждът го удариха, сякаш лично обидени от самото му появяване. Затвори вратата и се закачи към предпазното въже. Разстоянието от надстройката до картечницата беше петнайсетина метра по голата палуба — ако го застигне вълна, тя или ще го блъсне върху палубата, или ще го изхвърли в морето. Предпазното въже едва ли ще помогне, ще го повлече като риба, хваната на въдица, докато се скъса. Погледна към дупките по капака на люка и нещо привлече вниманието му — някой пъхаше отвътре парцали в тях, за да ги запуши. Генрих се готвеше за нов откос.

Тимур се затича по палубата тъкмо когато една вълна се надигна и се насочи към него. Хвърли се напред, хвана лафета на картечницата и насочи дулото към небето. Генрих натисна спусъка. Вълната връхлетя кораба. За миг подсече краката на Тимур и ако не се държеше с две ръце за лафета, щеше да бъде пометен отвъд борда. Водата се оттегли и той отново стъпи здраво на палубата. Устата и носът му бяха пълни със солена вода. Изплю я, хвана Генрих за врата и яростно го разтърси като парцалена кукла. Избута го назад, издърпа от картечницата лентата с патрони и я захвърли в морето.

След като обезвреди картечницата, Тимур се върна и погледна към люка. В дупките бяха натъпкани още парцали. Почти беше стигнал до надстройката, когато усети удара на поредната вълна. Тя го повали на палубата и го обгърна с безбройни въздушни мехурчета. Когато водата се оттегли, той седна, заобиколен от воя на бурята, и се огледа. Картечницата бе избита от стойката си като гнил зъб. Останките ѝ бяха пометени към носа, а Генрих беше заклещен сред огънатия метал.

Тимур имаше достатъчно хлабина в предпазното въже, за което се държеше, за да се издърпа назад и да хване младия пазач. Генрих правеше жалки усилия да се освободи от капана, но беше здраво притиснат. Ако отломките от лафета паднат отвъд борда, той щеше да ги последва. Тимур можеше да го спаси, но не помръдна. Хвърли

поглед към морето и забеляза, че започват да се изкачват на поредната вълна и скоро ще се гмурнат в пропастта, където силата, съборила картечницата, щеше да ги помете.

Обърнат с гръб към Генрих, Тимур стисна здраво въжето и се изтегли към надстройката. Корабът се наклони и заби нос във водата. Ала той вече беше до самата врата, вмъкна се вътре и я затвори здраво.

* * *

Вълната повлече Генрих и той се опита да се задържи на повърхността. Водата беше толкова ледена, че той не чувстваше нищо от кръста надолу. Когато се озова извън борда, усети силна болка от удара на стоманения лафет. Сякаш ледената вода го бе прехапала наполовина. За миг зърна отдалечаващите се светлини на кораба, а после и те изчезнаха.

ДЕСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ МОСКВА

8 април

Ръцете и краката на Зоя бяха стегнати с тънка стоманена тел, която при всяко нейно движение се връзваше в кожата. Очите ѝ бяха завързани, устата запушена и тя лежеше на една страна. Под нея нямаше нищо, което да смекчава рязкото друсане по пътя. Като съдеше по шума на двигателя и празното пространство около нея, тя се досети, че се намира в каросерията на камион. Усещаше с цялото си тяло неравностите на пътя. Всяко спиране и потегляне я хвърляше напред, а после назад като някаква кукла, а не като жив човек. След като се посъвзе от замайването, тя започна да си припомня подробностите от пътуването. В началото правеха чести завои и се чуваше улично движение. Бяха в град — може би в Москва, но не беше съвсем сигурна. А сега се движеха направо с постоянна скорост и вероятно бяха излезли от града. Освен ръмженето на мотора не се чуваше друг шум. Сигурно я караха на някакво тайно място. А ако се има предвид и парцалът, натъпкан в гърлото ѝ толкова дълбоко, че едва не я задуши, тя беше сигурна, че скоро ще трябва да умре.

Колко време беше прекарала тук вързана? Тя не знаеше, защото беше загубила усещането си за време. След като я отвлякоха от апартамента, я упоиха, но когато я набутваха в колата, успя да види как Раиса пада от балкона. Това беше последното, което помнеше, преди да се събуди с ужасно главоболие и с пресъхнала уста на пода на една тухлена килия без прозорци. Макар че е била в безсъзнание, когато са я вкарали тук, тя беше твърдо уверена, че се намира под земята. Въздухът беше хладен и влажен, тухлите не се нагряха и тя не можеше да прецени дали е ден, или нощ. Силната воня подсказваше, че най-вероятно се намира в канализационна система. Непрекъснато се чуваше шум от течаща вода. Понякога вибрациите бяха толкова силни, та ѝ се струваше, че по съседните канали текат истински подземни реки. Дадоха ѝ завивки, носеха ѝ храна и пазачите ѝ даже не се опитваха да крият лицата си. Не разговаряха с нея, ако не се броят кратките заповеди и въпроси. Очевидно тя не представляваше интерес

за тях и имаха само задължението да опазят живота ѝ. От време на време имаше смътното усещане, че някой я наблюдава, скрит в коридора зад вратата. Но винаги когато се опитваше да надникне, за да го види, той изчезваше в мрака.

През тези няколко седмици тя често мислеше за смъртта, предъвквайки тази тема като някакъв сладкиш. За какво живееше тя въобще? Не хранеше ни най-малка надежда за спасение. Самата мисъл за свободата не будеше у нея радостни сълзи. Свободата за нея означаваше да бъде нещастна ученичка — мразена и мразеща всички. Не се чувстваше по-самотна тук, в плен, отколкото в дома на Лев. Беше затворничка както и преди. Беше се променила само обстановката, бяха се сменили и пазачите, но животът си остана същият. Не ѝ се доплакваше, когато си спомняше за нейната спалня или за топлите обеда на кухненската маса. Не ѝ се доплакваше дори при спомена за сестра ѝ. Може би Елена ще е по-щастлива без нея — тя пречеше на малката си сестричка да живее нормално и да се сближи с Раиса и Лев.

„Защо не мога да плача?“

Ощипа се, но и това не помогна. Сълзите не идваха.

Надяваше се Раиса да е оцеляла след падането. Надяваше се Елена да е добре. Макар тези надежди да бяха искрени, те бяха някак странични, сякаш това не бяха нейни вълнения. Във вътрешния ѝ механизъм липсваше някакво важно колелце и вместо емоциите ѝ да се диктуват от преживяванията — колелцата се въртяха напразно. Тя би трябвало да е уплашена, но се чувстваше като потопена във вана, напълнена с някакво топло примирение. Ако искат да я убият, нека да го сторят. Ако искат да я пуснат на свобода, тъй да бъде. Честно казано, на нея ѝ е все едно.

* * *

Камионът зави от шосето и тръгна по някакъв изровен път. След известно време забави ход и след няколко завоя спря. Вратите на кабината хлопнаха. Чува се и стъпки, които се приближиха отзад. Някой отгърна брезента и издърпа Зоя като някакъв вързоп, повдигна я и я постави на крака, но тя едва можеше да стои права, защото телта, стягаща разранените ѝ глезени, затрудняваше равновесието ѝ. Земята

беше кална и осеяна с дребни камъчета. Замайна от пътуването, тя си мислеше, че ще повърне. Не искаше пазачите да си помислят, че е слаба и страхлива. Някой махна парцала от устата ѝ и тя си пое дълбоко въздух. Някакъв мъж се разсмя снизходително, докато развързваше стоманената тел и сваляше превръзката от очите ѝ.

Зоя примигна на слънчевата светлина, толкова ярка, сякаш беше на две крачки от слънцето. Като някакъв подземен вампир, измъкнат от бърлогата си, тя обърна гръб към небето. Когато очите ѝ постепенно свикнаха с ярката светлина, бавно се огледа. Стоеше на някакъв прашен път, по края на който растяха нежни бели цветчета, разхвърляни неравномерно като пръски мляко. По-нататък имаше гора. Очите ѝ, дълго време свикнали със сивотата на килията, сега поглъщаха всяка капчица цвят около себе си.

Спомни си за своите похитители и рязко се обърна. Те бяха двама — едър мъж с яки ръце, дебел врат и мускулест гръден кош. Всичко в него беше набито и стегнато, сякаш беше израснал в тясна за него клетка, а до него стоеше момче, тринайсет-четиринайсетгодишно, почти на нейната възраст. Беше стройно и жилесто, очите му бяха лукави и я гледаше с нескривано презрение, сякаш не заслужаваше вниманието му, както ако беше възрастен мъж, а тя малко момиченце. Не го хареса от пръв поглед.

Набитият мъж посочи дърветата.

— Разходи се. Раздвижи си краката. Фраершата иска да бъдеш здрава.

Беше чувала това име и преди в откъслечните разговори между бандитите, когато бяха пияни и се фукаха. Фраершата беше тяхната главатарка. Зоя я видя само веднъж. Тя стремително влезе в килията и дори не се представи. Не беше нужно да го прави. Излъчваше власт и сила, които я обгръщаха като наметало. Зоя не се боеше от другите мъже, чиято сила можеше да се измери по дебелината на ръцете им, но тази жена всяваше страх у нея. Фраершата я бе огледала студено и преценяващо, както майстор часовникар оглежда евтин часовник. Тогава беше моментът да зададе въпроса: „Какво искате от мен?“ — но тя не можа да отвори уста и остана смълчана. Фраершата се задържа в килията ѝ не повече от минута и си излезе, без да пророни нито дума.

Получила разрешение да се разходи, Зоя свърна от пътя и навлезе в гората. Краката ѝ затъваха в мекия мъх и влажната почва.

Може би ще я убият, докато се разхожда в гората? Може би вече са се прицелили с пистолетите си? Тя погледна назад. Мъжът пушеше, а момчето следеше всяко нейно движение. Изтълкувало погрешно погледа ѝ, то извика:

— Само да посмееш да бягаш, ще те настигна.

Високомерието му я засегна. Не биваше да е толкова самоуверен. Ако тя умееше да прави нещо, то беше да бяга.

След двайсетина крачки в гората тя се спря и погали кората на едно дърво, зажадняла да усети нещо различно от еднообразните студени и влажни тухли. Знаеше, че я наблюдават, несъзнателно клекна и загреба шепя пръст. Между пръстите бликнаха капки кална вода. Беше израснала в колхоз и от малка бе свикнала да се труди заедно с родителите си. Баща ѝ, когато работеше на нивата, от време на време се навеждаше, вземаше шепя пръст и я смачкваше между пръстите си, стривайки бучките, както правеше тя сега. Никога не го попита защо го прави. Какво му говореше земята? Или беше просто навик? Съжаляваше, че не е разбрала. Съжаляваше за много неща, за всяка загубена секунда, когато се цупеше и играеше глупавите си игри, не слушаше баща си или се държеше лошо и ядосваше родителите си. Сега тях ги няма и тя никога вече не ще може да говори с тях.

Зоя разтвори юмрук и изтърси пръстта. Повече не искаше да си спомня. Нека не вижда смисъла да живее, затова пък вижда смисъла да умре. Смъртта ще сложи край на всички спомени и съжаления. Смъртта ще се окаже не толкова безсъдържателна като живота. Зоя беше уверена в това. Тя се изправи. Тази гора много приличаше на гората край тяхното Кимово, близо до колхоза. По-добре монотонните влажни и студени тухли — те не ѝ напомнят за нищо. Беше готова да тръгне.

Обърна се към камиона и едва не подскочи от изненада, когато видя, че зад гърба ѝ стои набитият здравеняк. Не беше го усетила да се приближава. Той я гледаше и се хилеше с беззъбата си уста. Хвърли цигарата си и тя машинално я проследи как пада и тлее върху влажната земя. Той вече беше свалил палтото си и запретваше ръкави.

— Фраершата заповяда да правиш упражнения. А ти още не си започнала.

Протегна ръка, докосна шията ѝ и я погали по лицето, сякаш изтриваше сълзите ѝ. Пръстите му бяха груби, с изгризани нокти. Каза

тихо:

— Ние не сме питомни като теб. Не сме учтиви като теб. Ако искаме нещо, си го взимаме.

Зоя се помъчи да запази смелото си изражение и отстъпи назад, докато той напредваше.

— Най-добре умеем да взимаме. А малките момичета трябва да се подчиняват. За теб може да е насилие, а аз го наричам упражнение.

Този човек искаше да я уплаши и подчини. Но няма да получи нищо.

— Ако ме пипнеш, ще те ритна. Ако ме събориш, ще ти издера очите. Ако ми счупиш пръстите, ще изпохапя лицето ти.

Мъжът силно се разсмя.

— Как ли ще го направиш, момиченце, ако преди това те просна в безсъзнание?

Зоя отстъпваше, но той следваше плътно всяка нейна крачка, докато накрая я притисна до дънера на едно дърво. Нямахше къде да отстъпва. С ръце зад гърба опипа дънера, търсейки нещо, с което да се защити. Отчупи един малък клон и опита върха му. Ще свърши работа. Погледна към момчето, което стоеше безучастно при камиона. Проследил погледа ѝ, мъжът се обърна също към момчето:

— Тя си въобразява, че ще се хвърлиш да я спасяваш.

Зоя замахна с клоната, като заби заострения край в лицето му. Очакваше да бликне кръв, но клонът се счупи в ръката ѝ. Примигвайки от изненада, мъжът я погледна и като видя счупения клон, избухна в смях.

Зоя се втурна напред. Мъжът протегна ръце, но тя се изплъзна и побягна към камиона, усещайки зад гърба си горещото му дишане. Момчето сигурно щеше да я пресрещне, но то не се виждаше. Хвана вратата от страната на шофьора и се метна в кабината. Успя да я затвори в мига, когато мъжът се блъсна в нея. Заклучи се с надеждата, че ключовете не са у него. Те висяха на таблото. Седнала на шофьорското място, завъртя ключа. Моторът се закашля и изрева.

Без да има ясна представа какво трябва да прави, тя хвана скоростния лост и го премести напред. Чу се стържене на метал и нищо друго. Мъжът в това време бе свалил ризата си, уви я около юмрука и удари страничното стъкло. Кабината се изпълни със ситни парчета стъкло. Зоя не достигаше педала на газта, свлече се от

седалката, натисна го с крак и моторът отново изрева. Камионът тръгна, но мъжът отвори вратата и се пресегна през седалката. Тя се дръпна доколкото може, но той я хвана за косата и я притегли към себе си. Зоя изкрещя и започна да драска ръката му.

И изведнъж, съвсем неочаквано, той я пусна.

Зоя падна на пода на кабината, свита на кълбо, като едва си поемаше дъх. Моторът се задави и камионът спря. Мъжът бе паднал от него, но вратата остана отворена. Тя се изправи предпазливо и надникна през седалката. Чу мъжа, който псуваше. Наведе се още малко и видя, че той лежи на земята.

Объркана, Зоя забеляза, че момчето стои наблизо и стиска в ръката си нож с окървавено острие. Мъжът притискаше с две ръце глезена си, от който бликаше кръв между пръстите му. Момчето я гледаше и мълчеше. Опитвайки се да се изправи, мъжът хвана момчето за крака, но то отстъпи встрани. Опита се отново да стане, но веднага падна и се претърколи по гръб. Сухожилията на глезена му бяха прерязани и кракът му висеше безпомощно. Лицето му беше болезнено сгърчено и той сипеше ужасни заплахи. Но явно не беше в състояние да ги изпълни, докато се търкаляше по земята — странна гледка — опасен и жалък в същото време.

Без да обръща внимание на мъжа, момчето нареди на Зоя:

— Излез от кабината.

Зоя скочи на земята, заобикаляйки ранения. Той се опитваше да превърже крака си с ризата. Момчето избърса острието на ножа и той изчезна в панталоните му. Държейки под око мъжа, Зоя промърмори:

— Благодаря.

Момчето се намръщи.

— Ако Фраершата ми беше заповядала да те убия, щях да го направя.

Тя помълча и го попита:

— Как се казваш?

Той се поколеба, като не знаеше дали да отговори, или не. Накрая изръмжа:

— Малкия.

Зоя повтори името му.

— Малкия.

Тя погледна към ранения, после към камиона. Беше го отместила от пътя. Мъжът удари с юмрук по земята и изкрещя:

— Като видят другите какво си направил, ще те убият.

Зоя погледна загрижено момчето.

— Наистина ли?

Малкия се замисли.

— Не е твоя работа. Връщаме се обратно. Ако се опиташ да избягаш, ще ти прережа гърлото. Даже ако ми пуснеш ръката само за да си бръкнеш в носа...

Доволна, че най-сетне е научила името на своя спасител, тя довърши вместо него:

— Ще ми прережеш гърлото?

Малкия наведе глава встрани и я погледна с подозрение — чудеше се дали му се подиграва. За да го успокои, Зоя се протегна и го хвана за ръката.

ТИХООКЕАНСКИЯТ БРЯГ
КОЛИМА
ПРИСТАНИЩЕ МАГАДАН
ЗАТВОРНИЧЕСКИ КОРАБ „СТАРИЯ БОЛШЕВИК“

Същия ден

Стълбите и проходите към тях бяха единственото спасение от навлязлата в трюма вода, затворниците бяха накацали по тях, притиснати един до друг като врабчета на жица. Онези, на които не им беше провървяло, седяха върху изпочупените нарове — струпани дъски и греди образуваха някакъв дървен остров, заобиколен отвсякъде от плискаща се ледена вода, на чиято повърхност се поклащаха труповете на умрелите. Лев беше един от малкото късметлии, качили се високо над водата по железните стълби, водещи към надупчения люк, дупките в който бяха запушени с парцали.

След като водата спря да приижда през дупките, Лев бе принуден да се заеме с налягането на парата в пещта. Докато гърдите и лицето му пламтяха от горещината, краката му — до колене във водата — изтръпваха от студ. Изтощен до крайност, едва държеше лопатата, но никой не му се притече на помощ. Останалите затворници седяха във влажната тъмнина като някакви пещерни хора, неподвижни и затъпели. Очакваше ги тежък труд до края на живота им — защо да добавят към него още един ден? Ако машината спре и корабът стане неуправляем, това засягаше пазачите. Те да си ринат въглищата. Хората не искаха да им помагат, за да ги откарат по-бързо до затвора. Лев не беше в състояние да им обясни колко опасно е да не правят нищо. Той знаеше, че ако пазачите слязат в трюма след потушения бунт, те ще стрелят безогледно.

Оставен сам, той продължи да хвърля въглища доколкото му стигаха силите. И едва когато прехвърли цялата купчина и лопатата се изплъзна от ръцете му, един друг мъж изплува от мрака, за да го замести. Лев промърмори някакви едва чути благодарности и се изкачи по стълбата — затворниците му направиха път, за да се тръшне

безсилно на горното стъпало. Заспа — ако това можеше да се нарече сън — треперейки с цялото си тяло, измъчван от жажда и глад.

* * *

Лев отвори очи. По палубата се движеха хора и той чуваше стъпките им над главата си. Корабът бе спрял. Опита се да се раздвижи, но цялото му тяло беше схванато, беше спал в някаква ембрионална поза и сега не можеше да помръдне. Разкърши пръстите си, шията и ставите му изпукаха. Отвори се капакът на люка. Лев погледна нагоре, болезнено примижал от ярката светлина. Небето блестеше като разтопен метал. Когато очите му свикнаха със светлината, той разбра, че то всъщност е мъгляво сиво.

Надзирателите ги заобиколиха с насочени надолу автомати. Един от тях извика на затворниците:

— Без номера! Само да опитате да направите нещо, ще потопим кораба заедно с вас. Ще ви издавим всичките.

Затворниците едва се движеха, камо ли да окажат съпротива. Не получиха никаква благодарност, че бяха поддържали машините, никаква признателност, че бяха спасили кораба — посрещнаха ги насочени срещу тях дула на оръжия. Отгоре се чу един друг глас:

— Всички на палубата! Бързо!

Лев позна Тимур и се оживи. Той се изправи бавно и като някаква кукла на конци успя да се изкачи по стълбите до палубата.

Пострадалият кораб се беше наклонил на една страна. Картечницата бе изчезнала и от нея бяха останали само разкривени железа на лафета. Трудно беше човек да си представи, че морето, толкова спокойно и гладко, е могло да бъде толкова свирепо. Лев размени кратък поглед с Тимур и забеляза тъмните кръгове под очите му. Значи и за него бурята се бе оказала сериозно изпитание. По-късно щяха да споделят преживяното.

Лев мина покрай него, стигна до края на палубата и облегал на парапета, започна да разглежда пристанището Магадан. Това беше вратата към най-отдалечената и сурова част на страната, с която беше тясно свързан, но всъщност не познаваше. Никога не беше идвал тук, но беше изпращал в тези места стотици мъже и жени. Той не ги

разпределяше по различните лагери, това не влизаше в задълженията му, но неизбежно те са пристигали с кораби, подобни на този, преди да се строят в колона по един, за да минат по познатата процедура.

Имайки предвид лошата слава на региона, той очакваше да види нещо зловещо наоколо. Но пристанището, построено преди двайсетина години, беше малко и тихо. Между отделните бетонни административни сгради се виждаха многобройни дървени бараки, повечето окичени с лозунги и плакати, в цветен контраст със заобикалящата ги сивота. В далечината отвъд пристанището, в гънките на заснежените хълмове, се простираше обширната мрежа на ГУЛАГ. Близо до брега възвишенията бяха по-ниски, а по-навътре ставаха все по-стръмни и заоблените им върхове се сливаха с облаците. Спокойна и наред с това застрашителна, тази земя не търпеше слабост, тя изчистваше човешките пороци от своите сковани от арктически студове склонове.

Лев слезе на кея, където бяха приютени малки рибарски лодки, което говореше, че тук освен затворнически съществува и друг живот. Местните хора — чукчите, обитавали тези земи дълго преди тук да се появят лагерите, носеха кошници с моржови зъби и първия улов на треска през сезона. Те хвърлиха към Лев бегъл недружелюбен поглед, сякаш лагерниците бяха виновни, че страната им е превърната в затворническа империя. Охранителите се бяха разположили по дължината на кея и контролираха строяването на новопристигналите. Върху униформите си носеха дебели кожуси местно производство и така комбинираха постиженията на местните занаятчии с масово произвежданите стандартни униформи.

Зад гърбовете на охранителите се бяха струпали освободените затворници, очакващи отдавна отлаганото пътуване към дома. Някои бяха изтърпели наказанието си, други бяха амнистирани. Отново бяха свободни хора, което не личеше от външния им вид — от отпуснатите рамене и дълбоко хлътналите очи. Лев се вгледа в лицата им и потърси някакви признаци на тържество, някакво злорадо, но напълно разбираемо удовлетворение от гледката на тези, които се отправяха към лагерите, от които те бяха се освободили. Но вместо това той виждаше само липсващи пръсти, напукана кожа, рани и атрофирали мускули. Свободата може би ще съживи някои от тях, на други ще

възвърне предишния им образ, но тя няма да спаси всички. Ето значи какво бе станало с мъжете и жените, които той бе изпратил тук.

* * *

От палубата Тимур наблюдаваше как отвеждат затворниците към складовете. Лев по нищо не се различаваше от останалите. Измислените им легенди бяха издържали проверката. Бяха пристигнали невредими въпреки бурята. Пътуването по море беше необходимо за тяхното прикритие. Те можеха да стигнат до Магадан и по въздуха, но това би им попречило да проникнат незабелязани в системата. Никога затворници не са били докарвани по въздуха. За щастие тайната няма да е нужна при връщането им. На летището в Магадан вече ги чакаше транспортен самолет. Ако всичко се развива според плана, след два дни той и Лев ще се върнат в Москва заедно с Лазар. Но плаването с кораба досега беше най-лесната част от мисията им.

Усети нечия ръка на рамото си. Тимур се обърна и видя пред себе си капитана на „Стария болшевик“ и един мъж, когото не познаваше — някакъв високопоставен чиновник, ако се съди по качеството на дрехите му. Учудващо за положението му, той беше изключително слаб, почти като затворниците — странна солидарност с хората, намиращи се в неговата власт, които надзирава. Тимур си помисли, че е болен. Той заговори, а капитанът кимаше раболепно още преди да е завършил изречението си.

— Казвам се Абел Презент, областен директор. Офицерът Генрих... — Той се обърна към капитана: — Как му беше името?

— Генрих Дувакин.

— Доложиха ми, че е загинал.

Тимур усети как сърцето му се сви при споменаването на името на човека, когото бе изоставил да умре на палубата.

— Да. Вълната го отнесе в морето.

— Генрих служеше на този кораб и сега на капитана са нужни нови охранители за обратния рейс. Вечно не ни достигат хора. Капитанът докладва, че вие добре сте се справили при опита за бунт. Той лично настоява вие да заместите Генрих.

Капитанът се усмихна, очаквайки Тимур да се зарадва на похвалата. Ала него го обзе паника.

— Не разбирам...

— Ще останете на борда на „Стария болшевик“ и ще се върнете с кораба обратно.

— Но аз имам заповед за лагер № 57, където трябва да стана заместник-началник и да изпълня новите инструкции на Москва.

— Разбирам. Ще заемете своята длъжност в лагер № 57, както е наредено. Ще ви отнеме седем дни до залива Находка, ако времето е благоприятно, и още толкова за обратно. Ще заемете поста си в най-лошия случай след две-три седмици.

— Настоявам да ми позволите да изпълня заповедта и да намерите друг човек вместо мен.

Нетърпението на Президент пролича по издутите му вени на слепоочията.

— Генрих е мъртъв. Капитанът иска вие да го заместите. Ще обясня на началството ви защо съм наредил така. Въпросът е приключен. Оставете на кораба.

МОСКВА

Същия ден

Малкия стоеше редом с обвинителя си по прякор Злия, чието сухожилие бе прерязал. Глезенът на крадеца беше превързан, той беше бледен и го тресеше от загубата на кръв. Въпреки раната си настоя съдът, който решава споровете между членовете на бандата, да бъде свикан незабавно.

— Фраерша, какво става с нашите закони? Че никой крадец не бива да причинява вреда на друг? Като ме рани, той опозори теб. Той опозори всички нас.

Като се подпираше на една патерица, Злия отказваше да седне, защото това би било проява на слабост. В ъглите на устата му се появи пяна, мехурчета слюнка, които той не изтри.

— Искан да я чукам. Това престъпление ли е? Не и за нас, криминалните.

Останалите членове на бандата се усмигнаха. Уверен в подкрепата им, той се обърна към Фраершата, от уважение към нея наведе глава и заговори по-тихо:

— Искан смъртта на Малкия.

Фраершата се обърна към Малкия:

— Какъв е твоят отговор?

Той обгърна с поглед враждебните лица, които го заобикаляха, и каза:

— Наредено ми беше да я пазя. Такава беше твоята заповед. Постъпих както ми беше казано.

Дори пред лицето на смъртта Малкия не стана по-словоохотлив. Той беше убеден, че Фраершата няма да подкрепи смъртната му присъда, но постъпката му не ѝ даваше много възможности за маневриране. Безспорно беше само, че е нарушил правилата. Никой член на бандата нямаше право да причинява зло на друг без изричното разрешение на Фраершата. Те трябваше да се бранят един друг, защото животът на всеки зависеше от останалите. А той в явно нарушение на

законите бе действал импулсивно, като взе страната на дъщеря на техен враг.

Малкия наблюдаваше как Фраершата крачи в кръга на своите привърженици и се опитва да прецени настроенята им. Общото мнение явно беше срещу него. В подобни моменти нейната власт беше двусмислена. Имаше ли достатъчно авторитет да пречупи настроенята на мнозинството? Или трябваше да се присъедини към него, за да запази авторитета си? Положението на Малкия се утежняваше допълнително от това, че неговият обвинител се ползваше с популярност. Прякорът Злия намекваше и за сексуалните му подвизи. И обратно, прякорът на Малкия означаваше хлапе, неопитно както в криминално, така и в сексуално отношение. И в бандата беше влязъл неотдавна. Докато останалите се бяха сдружили по лагерите, Малкия се бе присъединил към тях по чиста случайност. Още от петгодишен се подвизаваше като джебчия на Ленинградската гара на Балтийската железница в Ленинград. Безпризорен, израснал на улицата, той бързо си бе спечелил репутацията на ловък джебчия и веднъж обра самата Фраерша. За разлика от други, тя забеляза това почти веднага и го подгони. Изненадан от бързината и решителността ѝ, той впрегна цялата си сърчност и познаване на потайните кътчета на гарата, за да успее да избяга, промъквайки се през едно прозорче, през което можеше да се провре само котка. Фраершата обаче успя да събуе едната му обувка. Предполагайки, че историята е приключила, на другия ден той пак отиде на гарата, макар на друга линия, и откри, че Фраершата го чака с обувката в ръка. Вместо да го накаже, тя му предложи да напусне джебчиите и да се присъедини към нейната банда. Той беше единственият крадец досега, който е успял да ѝ се изплъзне.

Въпреки сърчността му в бандата го приеха резервирано. Гледаха с презрение на миналото му на дребен престъпник. Не бил достоен да се присъедини към тях. Не бе убивал и не бе лежал в лагер. Фраершата отхвърли тези възражения. Харесваше го въпреки неговата необщителност и неразговорчивост. Не им оставаше нищо друго, освен неохотно да се примирят, че той е един от тях. Със същата неохота и той се съгласи, че е станал един от тях. Но всъщност той принадлежеше на нея и всички знаеха това. В знак на благодарност за нейното покровителство Малкия обичаше Фраершата като свирепо

куче, готово да ухапе всеки, който е посмял да се приближи до нея. Той обаче не беше наивен. След като авторитетът ѝ е поставен на изпитание, личната им привързаност нямаше никакво значение. Фраершата беше абсолютно лишена от сантименталност. Малкия не само бе пролял кръвта на друг крадец, но бе застрашил и нейните планове. Тъй като нито той, нито момичето можеха да карат камиона, се наложи да се върнат в града пеша, което им отне почти осем часа. Можеха да бъдат спрени и арестувани. Той бе обяснил на момичето, че ако вика за помощ или пусне ръката му, ще ѝ пререже гърлото. Тя се подчини. Нито за миг не се оплака, че е уморена или има нужда от почивка. Дори на най-оживените улици, където лесно би могла да му създаде проблеми, тя нито за миг не пусна ръката му.

Фраершата отсече:

— Фактите са безспорни. Според нашите правила нараняване на член на бандата се наказва със смърт.

Под смърт не се разбираше обичайното значение на думата. Той нямаше да бъде застрелян или обесен. Смърт означаваше отлъчване от бандата. На видно място, на челото или на двете му длани, щяха да му направят татуировка — отворена вагина или анус. Това ще е знак за всички бандити, независимо от тяхната принадлежност, че спрямо нейния носител може да се използва всякакво физическо или сексуално насилие, без да се страхуват от отмъщение. Малкия обичаше Фраершата, но никога не би приел такова наказание. Пристъпи от крак на крак и ръката му се плъзна към ножа, скрит в панталоните. Пръстите му напипаха пружинения механизъм, докато обмисляше как да избяга.

Фраершата пристъпи напред. Тя бе взела решение.

* * *

Фраершата огледа лицата на своите хора, които напрегнато се взираха в нея, сякаш така можеха да повлияят на присъдата ѝ. В продължение на години беше завоювала тяхната лоялност, като щедро възнаграждаваше покорността и безмилостно наказваше неподчинението. Въпреки това всичко зависеше днес от една толкова незначителна неприятност. За бунт трябва да има причина, която да

обедини всички. Популярен и ограничен, Злия беше олицетворение на бандит и те приемаха стремежите и желанията му като свои. Ако той е изправен пред съда, значи и те също. Колкото и незначително да беше това недоразумение, проблемите, които създаваше, съвсем не бяха прости. За тях имаше само един възможен изход — тя трябваше да разреши смъртта на Малкия.

Като ги слушаше как се позовават на закона на крадците като на нещо свещено, тя се учудваше колко къса е паметта им. Властта ѝ еднакво се основаваше както на нарушаването на общоприетите правила, така и на строгото им спазване. Те бяха мъже, предвождани от една жена, нещо безпрецедентно в историята на бандитския свят. За разлика от други водачи на банди Фраершата не се ръководеше от желанието да бъде независима от държавата. Тя жадуваше да отмъсти и на нея, и на онези, които ѝ служеха. Тя обясняваше това на своите хора по разбираем за тях начин — властта не беше нищо друго освен голяма, враждебна банда, с която водят борба не на живот, а на смърт. Дълбоко в себе си тя знаеше, че те са консервативни и биха предпочели да ги ръководи мъж. Биха предпочели да се занимават само с пари, секс и пиене. И жаждата ѝ за мъст приемаха като нещо присъщо на нейния пол — само защото тя беше по-умна от тях. Издържаше ги, защитаваше ги и те изцяло зависеха от нея. Без нея бандата щеше да се разпадне на малки враждуващи групички без особено значение.

Техният странен съюз беше създаден в Минлаг, северен лагер, на югоизток от Архангелск. Първоначално като политически затворник, осъдена по член 58, Анисия, както се наричаше тогава, не се интересуваше от криминалните. Те принадлежаха към различни социални слоеве, които не се смесваха подобно на вода и олио. Смисълът на нейното съществуване беше новороденият ѝ син Алексей. Заради него трябваше да живее, той имаше нужда от любов и защита. Три месеца тя го гледа и кърми, обикна го толкова силно, колкото едва ли можеше да си представи, а после ѝ го отнеха. Веднъж бе се събудила посред нощ и откри, че детето го няма. Медицинската сестра ѝ каза, че е умряло в съня си. Анисия се вкопчи в нея и я разтърси, настоявайки да ѝ върнат сина, докато един надзирател не я преби. А сестрата я заплю и каза, че жена, осъдена по член 58, няма право да отглежда дете.

— Никога няма да бъдеш майка.

Оттогава държавата стана баща и майка за Алексей.

Анисия се поболя от мъка. По цели дни лежеше в леглото, отказваше всякаква храна и сънуваше кошмари, че още е бременна. Тя чувстваше как детето рита и се движи в нея и викаше на помощ. Сестрите и фелдшерите с нетърпение я чакаха да умре. Светът беше ѝ дал всички причини и възможности за това. Но нещо вътре в нея се възпротиви. Тя започна внимателно да разглежда тази съпротива като учен, като археолог, който грижливо избърсва финия прах на вековете от древните артефакти. И пред нея изплува не образът на сина ѝ, нито на Лазар. Откри Лев, чу звука на гласа му, усети допира на ръката му, неговата измама и предателството му и като някакъв магически еликсир тя погълна тези спомени на една глътка. Омразата я върна обратно от ръба на пропастта. Омразата я съживи.

Самата мисъл да отмъсти на офицер от МГБ, който се намира на стотици километри от нея, би прозвучала смешно, произнесена на глас. Но собствената ѝ безпомощност стана за нея извор не на депресия, а на вдъхновение — тя трябваше да започне от нулата. Ще изгради отмъщението си от нищото. Докато останалите пациенти спяха, упоени с големи дози кодеин, тя плюеше таблетките и ги събираше. Остана в лечебницата, преструвайки се на болна, като възстановяваше силите си и трупаше доза след доза от лекарството, което криеше в подплатата на дрехите си. След като събра достатъчно, напусна лечебницата за голяма изненада на сестрите и се върна в лагера, без да вземе нищо освен своята съобразителност и дрехите, пълни с хапчета.

Преди ареста си тя винаги принадлежеше на някого — на един мъж като дъщеря, на друг като съпруга. Когато остана сама, се опита да се самоопредели. Всичките си слабости приписа на Анисия. Цялата сила, която бе натрупала, съсредоточи в новата си същност — жената, в която щеше да се превърне. Вслушвайки се в разговорите на бандитите и усвоявайки техния жаргон, тя си избра ново име. Щя я наричат Фраерша, чуждата. Бандитите произнасяха тази дума с презрение, но тя ще преглътне обидата и ще я превърне в своя сила. Обмени кодеина с един от главатарите срещу разрешение да се присъедини към бандата. Той ѝ се подигра, но се съгласи да я приеме, ако тя успее да се докаже, като убие известен доносник. Взе кодеина като предплата за нещо, което смяташе, че е извън възможностите ѝ.

Само преди три месеца тя беше кърмила детето си. Дори да посмее да направи нещо на доносника, щяха да я хванат и да я натикат в изолатора или да я разстрелят. Главатарят дори не очакваше, че тя ще удържи на думата си. Три дни по-късно обаче доносникът се закашля по време на обедата и падна на пода, бълвайки кръв. Яденето му от зеле и картофи се оказа пълно с натрошени на ситно ножчета за бръснене. Главатарят не можеше да се откаже от обещанието си — правилникът го забраняваше. Така Фраершата стана първата жена, член на неговата банда.

Тя обаче нямаше намерение да си остане в подчинение, защото в плановете ѝ беше самата тя да стане главатар. От обучението, което ѝ бяха дали, тя се възползва, за да добие независимост. Бяха я учили да гледа на тялото си като на стока, която може да бъде изтъргувана, и тя не виждаше в това нищо срамно. Постави си за цел да съблазни началника на лагера. Тъй като той можеше да поиска всяка затворничка за сексуалните си нужди, Фраершата трябваше да го накара да се влюби в нея. Гледаше на отвращението си само като на неудобство, което трябва да преодолее. След пет месеца по нейно настояване цялата банда бе прехвърлена в друг лагер и тя можа да основе своя собствена.

Нито един уважаващ себе си бандит не би приел ръководството на жена и тя се обърна към отхвърлените — затворниците, които събираха отпадъците, за да изсмукват рибните кости, и ядяха гнили зеленчуци. Те бяха изгонени заради разногласие, предателство или некадърност. Някои бяха слезли дори до най-ниското стъпало на бандитската йерархия, което забраняваше на останалите да общуват с тях и дори да ги докосват. Според бандитските закони подобно понижение беше необратимо. Въпреки това тя им предложи втори шанс, докато другите не си правеха труда дори да се обръщат към тях по име. Някои бяха напълно деградирани физически и умствено. Други ѝ се отплатиха с неблагодарност, като се опитаха да я свалят веднага щом се посъвзеха. Мнозинството обаче прие ръководството ѝ.

Смъртта на Сталин им донесе свободата по-рано — децата и жените получиха амнистия. Членовете на нейната банда поначало имаха по-малки присъди, защото не бяха политически. Фраершата нямаше намерение да преследва Лев, като му забие нож в гърба или куршум в главата. Тя искаше той да страда, както беше страдала тя.

Тази амбиция изискваше време и пари. Много банди се занимаваха с черна борса. Но възможностите на този пазар бяха ограничени, защото там вече съществуваше добре разработена система. Тя нямаше намерение да се занимава с дребна търговия и да печели грошове от продажбата на вносни стоки, след като имаше достъп до по-ценни неща.

По време на преследването на Църквата, в самия разгар на антирелигиозната кампания свещениците укрива църковна утвар, икони, книги и сребърни вещи, които неизбежно щяха да бъдат претопени. Заравяха ги в земята, пъхаха ги в комините и дори опаковаха икони в непромокаема кожа и ги криеха в резервоарите на изоставени, ръждясали трактори. Никой, разбира се, не беше съставял карти за местонахождението им. Малцина знаеха къде се намират и си шепнеха от ухо на ухо, като започваха с думите:

— Ако умра...

Повечето от пазителите на тези тайни бяха арестувани, разстреляни, измрели от глад или от непосилен труд по лагерите. Фраершата беше от тези, които оцеляха. Тя излезе на свобода една от първите и започна едно по едно да изкопава съкровищата. Използваше познанията на бандитите за системата на черната борса, затова знаеше кого да подкупи, за да изнесе ценностите от страната и да ги продаде на западни религиозни организации, частни търговци или музеи. Някои се противопоставяха на самата идея да се продават църковни съкровища, но търговските похвати на Фраершата бяха изключително ефикасни — ако не бъде постигната желаната цена, тя не гарантираше сигурността на предметите. Веднъж беше изпратила на купувачите икона на свети Николай Можайски от седемнайсети век. Нарисувана с ярки цветове, с времето яйчната темпера се беше обезцветила и помръкнала. За да бъде възстановен блясъкът ѝ, иконата била покрита със златни и сребърни пластинки. Тя си представи как са ридали свещениците, когато отворили пратката и открили, че иконата е изпотрошена, а лицето на светията издрано така, че оцелели само очите. Фраершата никога не си призна участието в този вандализъм и прехвърли вината върху партийните работници. Това ѝ даде възможност да определя изгодни за нея цени и да добие репутацията на спасител, а не на бездушен търгаш.

Получаваше заплащането в злато и можа да осигури богатството, което бе обещала на своите хора. Беше предпазлива и никога не изравяше по няколко съкровища наведнъж, за да не изкушава никого. Предвидлива и недоверчива, първото нещо, за което похарчи пари, беше един зъб с цианкалий. Гордо го показва на своите, уверявайки ги, че ако на някого му хрумне с мъчения да изкопчи от нея мястото на съкровищата, ще допусне сериозна грешка. Тя ще умре, преди да каже нещо. Съдейки по реакцията, двама от бандата имаха точно такива намерения. Тя ги уби, преди да е изтекла седмицата.

Последната досадна пречка беше началникът на Минлаг, който бе пристигнал, за да заживеят заедно, както си бяха мечтали, и да прибере своя дял от плячката.

Не беше съвсем честно да му забие нож в корема, защото все пак му дължеше живота си. Той умираше дълго, почти цял час, гърчейки се на пода, и се питаше как е могъл така да сгреши. Дори до момента, преди острието да проникне в корема му, той все още беше убеден, че тя го обича.

* * *

В стаята се възцари напрегнато очакване. Фраершата вдигна ръка.

— Ние не се подчиняваме на обикновените бандитски закони. Навремето нямахте нищо. Не можехте дори да се изхраните. Тогави ви спасих, макар че законът повеляваше да ви оставя да пукнете. Когато бяхте болни, ви давах лекарства. А когато бяхте добре, ви снабдявах с опиум и напитки, а в замяна исках само едно — подчинение. Това е нашият единствен закон. В това отношение Злия ме предаде.

Никой не помръдна. Споглеждаха се един друг, за да разберат кой какво мисли. Подпрян на патерицата, Злия изкриви устни в злобна усмивка.

— Да убием кучката! Мъж да ни води, а не някаква жена, която смята, че чукането е престъпление.

Фраершата се приближи до него.

— И кой ще води тази нова банда, ти ли? Някога ми целуваше краката за парче хляб. Винаги се водиш от желанията си и освен това

си глупав. С тебе бандата ще се разпадне.

Злия се обърна към мъжете:

— Да я направим нашата курва! Да живеем както подобава на мъже!

Фраершата можеше да му пререже гърлото и да приключи с въпроса. Знаеше обаче, че трябва да спечели спора с аргументи и общо съгласие, и възрази:

— Той ме обиди.

Сега нейните бандити трябваше да решат.

Никой не помръдна. После една ръка хвана Злия, друг изрита патерицата му. Събориха го на пода и разкъсаха дрехите му. Гол, остана прикован долу, мъжете затискаха ръцете и краката му. Някой се обърна към печката и извади яркочервено нажежено въгленче. Фраершата погледна надолу към Злия.

— Ти вече не си един от нас.

С въгленчето му направиха татуировки. Кожата се поду и стана на мехури. Трябваше да се обработи така, че да не може да се нанесе нова татуировка. Според обичая трябваше да го пуснат като изгнаник. Но Фраершата, която познаваше добре жаждата за мъст, искаше раните да го лишат от шанс за оцеляване. Погледна към Малкия, подсказвайки му своето желание. Той извади ножа си и отвори острието. Трябваше да изреже татуировките.

* * *

Зоя стискаше здраво решетката в килията си, докато слушаше писъците, които долитаха до нея по коридора. Сърцето ѝ биеше силно. Това бяха викове на възрастен мъж, а не на момче. Въздъхна с облекчение.

КОЛИМА
ПЕТДЕСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ МАГАДАН
СЕДЕМ КИЛОМЕТРА ЮЖНО ОТ ЛАГЕР №57

9 април

Те стояха, притиснати един до друг, гледаха напред над раменете на съседите си и се поклащаха в такт на движението на камиона. Нямаше надзирател и никой не им пречеше да седнат, но липсваха пейки, а подът беше толкова студен, че те заедно решиха да останат прави, пристъпвайки от крак на крак, за да се топят като стадо животни. Лев беше си избрал място до брезентовото платнище, което се беше откачило и плющеше на вятъра, а температурата бе спаднала под нулата, но затворниците поне имаха възможност да разгледат пейзажа. Колоната се катереше по колимския планински път, който кротко се виеше по околностите, сякаш да подчертае суровия пейзаж на този край. Конвоят се състоеше само от три камиона. Дори не го съпровождаше никаква кола с охранители, ако някой затворник скочи и се опита да избяга. Тук нямаше къде да се бяга.

Изведнъж пътят стана много стръмен и задната част на камиона се наклони толкова рязко към долината, че Лев беше принуден да се хване за стоманената рамка, и върху него се струпаха и го притиснаха останалите. Камионът не можеше да преодолее изкачването, спря, пъхтейки, готов да се върне обратно в долината. Изскърца ръчната спирачка. Моторът загасна. Надзирателите отвориха задния капак и затворниците се изсипаха на пътя.

— Ходом марш!

Първите два камиона успяха да се изкатерят по хребета и изчезнаха от погледите им. Третият камион — останал без товар — запали и също преваля хребета. Изостанали, затворниците се влачеха и пъшкаха като старци, следвани от надзирателите със заредени оръжия. На фона на суровата природа напереността на пазачите изглеждаше нелепа и абсурдна. Лев ги гледаше с очите на затворник и остана поразен, че те се имат за различни от другите — пастири, подкарвали стадо добитък. Би искал да им извика, за да види изненадата им:

— Аз съм един от вас.

Тази мисъл му се видя странна. Дали беше един от тях? Облечен във власт, защитен с държавен авторитет, по-рано той наистина беше един от тях.

На плоския връх на хълма пътят стана по-равен. Лев се спря да си поеме дъх и огледа картината пред себе си. Очите му сълзяха от поривистия леден вятър, а пред него се разстилаше някакъв лунен пейзаж — огромно плато, на което би се поместил цял град, изравнено от снега и вечния лед, тук-там осеяно с кратери. Пътят го пресичаше по диагонал и водеше към една планина, по-висока от тези, които бяха преодолели, издигаща се над платото като гърбица на гигантска камила. Някъде в подножието ѝ се намираше лагер №57.

Докато затворниците се качваха обратно в каросерията, Лев огледа другите два камиона. Беше се убедил, че Тимур не е в конвоя. Ако приятелят му беше в единия от камионите, със сигурност би го забелязал и биха установили контакт, макар и само с погледи. Лев го видя за последен път вчера на палубата на „Стария болшевик“, преди да го откарат в транзитния лагер в Магадан за обезпаразитяване и медицински преглед, след което докторът го призна за здрав и напълно годен за ТФР — тежка физическа работа без всякакви ограничения. След тези процедури го вкараха в една голяма палатка, предназначена за новопристигналите. Миризмата на брезента му напомни импровизираните санитарни батальони по време на Великата отечествена война, наблъскани със стотици легла за ранените. Бяха се разбрали да се търсят тази нощ, но Тимур не се появи. Лев се успокояваше с различни предположения за закъснението, но беше сигурен, че ще се срещнат сутринта. Беше рисковано да разпитва за Тимур — можеше да се издаде или да го вземат за доносител. Не можа да заспи и стана рано, очаквайки да види приятеля си. Когато ги качваха в камионите, Лев изостана с последните. Все по-трудно му беше да намери обяснение за отсъствието на Тимур.

На Лев му предстоеше да се срещне с Лазар за пръв път от седем години. Тази първа среща, моментът, в който погледите им ще се кръстосат, вероятно беше най-опасното нещо в целия план. Едва ли омразата на Лазар се е смекчила с времето. Ако не се опита да убие Лев веднага, то сигурно ще съобщи, че той е чекист, следовател и е отговорен за арестуването на стотици невинни мъже и жени. Колко

дълго би оцелял, заобиколен от тези, които е измъчвал и разпитвал? Затова присъствието на Тимур беше крайно необходимо. Бяха предвидили каква ще е срещата. Дори го бяха обмислили в плановете си. Като надзирател Тимур имаше право да се намесва във всяка кавга. Според правилника Лев и Лазар трябваше незабавно да бъдат затворени в изолатора, килия за индивидуално наказание. Когато попаднат в съседни килии, Лев би могъл да обясни на Лазар, че жена му е жива, че той е дошъл да го освободи и това е единственият шанс да излезе от лагера. Или ще приеме помощта на Лев, или ще загине като роб.

Поглаждайки с премръзнали пръсти току-що обръснатата си глава, Лев отчаяно се опитваше да реши възникналия проблем. Имаше един-единствен изход — да отложи срещата с Лазар, докато Тимур не се появи. Но разбираше, че няма да е лесно да се скрие. Лагер №57 след смъртта на Сталин съществено намали размерите си и броя на затворниците. Преди се състоеше от многобройни лагерни пунктове, пръснати по хълмистата местност, някои разположени в толкова неблагоприятни места и с толкова бедна руда, че очевидно имаха за цел единствено смъртта на затворниците. Но сега всички тези малки подразделения бяха закрити и затворническата империя се беше свила до размерите на основната база, лагер № 57, в подножието на планината, където златната мина все още даваше някакъв приличен добив. Когато се запозна с чертежите на лагера, Лев разбра, че планът му е твърде елементарен. Тъй наречената зона — контролираният район — имаше формата на правоъгълник, макар че теренът предполагаше заоблено разположение. В лагера границите се определяха от телена мрежа, опъната между шестметрови колони, забити в земята на два метра дълбочина — това бе тъй нареченият външен периметър. Вътре в него се намираха няколко жилищни бараки и общата столова, отделени от административния център с допълнителна правоъгълна ограда — зона вътре в зоната. Охраната се осигуряваше от шест малки кули за пазачите и две по-високи с дървени будки, разположени от двете страни на входа, снабдени с тежки картечници. На всеки ъгъл на зоната имаше допълнителни кули, от които дежурните наблюдаваха терена през оптически прицел. Ако пазачите заспят или се напият, свободата беше на разстояние една планина и километри в безкрайното равно плато.

След пристигането си Лев щеше да бъде отведен във вътрешната зона за затворниците. Тъй като в нея имаше общо три бараки, можеше да остане скрит поне двацет и четири часа, което би трябвало да даде на Тимур достатъчно време да ги настигне.

Камионът забави ход. Като се страхуваше да не предизвика вниманието на някой престараващ се снайперист на кулата, Лев насочи погледа си към планината. Склоновете ѝ бяха опасно стръмни и на нейния фон мината, която представляваше няколко изкопа, където ръчно се промиваше рудата, изглеждаше мизерно.

В двете вахтени кули се движеха сенки — часовете наблюдаваха новопристигналите. Кулите бяха високи по петнайсет метра и до горната площадка се стигаше по паянтови стълби, които можеха да бъдат изтеглени нагоре по всяко време. Отвориха на ръка портала между кулите. Пазачите избутах дървените рамки, които набраздиха снега. Камионите влязоха в зоната. От задната част на каросерията Лев наблюдаваше как порталът бавно се затвори след тях.

Същия ден

Когато Лев и другите затворници скочиха от камиона, пазачите ги строиха в една редица. Застанали рамо до рамо, треперещи, те чакаха за проверка. Тъй като нямаше шапка и шал, Лев беше омотал гърлото си със стари парцали. Въпреки всички усилия зъбите му тракаха. Очите му предпазливо зашариха по зоната. Грубо скованите дървени бараки бяха монтирани на къси подпори поради замръзването. До хоризонта се простираше бяло небе, препречено с телени мрежи. Постройките бяха толкова примитивни, сякаш могъща някога цивилизация е деградирала и небостъргачите са били заменени с дървени колиби. Значи ето къде са умирали мъжете и жените, които той е арестувал и чиито имена отдавна е забравил. Те са стояли тук и са гледали същата картина. Но той не знаеше как са се чувствали. Едва ли са имали никакви планове за бягство. Те изобщо не са имали планове.

Затворниците чакаха в мрачно мълчание да се появи началникът на лагер №57 Жорес Синявски, чиято страховита слава беше известна далеч извън границите на ГУЛАГ и когото оцелелите проклинаха из цялата страна. Петдесет и пет годишният Синявски беше ветеран на

Главното управление на лагерите — ГУЛАГ — и беше посветил целия си съзнателен живот на принудителното, смъртоносно робство. Беше надзиравал строителни проекти, изпълнявани от затворници, в това число Ферганския канал и изоставената железопътна линия от устието на река Об, чиито релси никога не достигнаха крайната си цел — река Енисей. Бяха спрели на няколко стотици километра и сега ръждясваха в земята като някакво праисторическо стоманено чудовище. Провалът на този проект, който е струвал хиляди човешки живота и милиарди рубли, изобщо не навреди на кариерата му. Докато други ръководители се сещаха от време на време, че затворниците също трябва да ядат и да спят, той винаги, без значение каква е цената, изпълняваше плановете си. Караше ги да работят в лют студ и в страшна лятна жегата. Не строеше железница, а собствената си репутация, изградена върху костите на други хора. Нямаше значение, че траверсите не са укрепени и се пукат от юлската горещина и от януарския мраз. Нямаше значение, че работниците припадат. На книга планът беше изпълнен. На книга на него можеше да се разчита.

Когато прелистваше досието на Синявски, Лев разбра, че за него това е повече от работа. Той не се бореше за привилегии, нито бе мотивиран от парите. Предлагали са му удобни административни постове — да управлява лагери, разположени близо до градовете — но той е отказвал. Негово желание е било да управлява в най-свирепи условия. Беше кандидатствал доброволно за Колима. Беше видял с очите си каква унила пустош е това място и реши, че е тъкмо за него.

Лев чу скърцане на дървената стълба и вдигна глава. От вратата на командирската барака на горната площадка на стълбата пристъпи Синявски, загърнат в еленови кожи, които го правеха почти двоен. Юнашки наметнатият кожух изглеждаше така, сякаш той лично е убил животните в героична схватка. Театралната му поза вероятно би била смешна за друг човек и в друга обстановка. Но тук изглеждаше естествено. Тук той беше императорът.

За разлика от останалите затворници, чийто инстинкт и самосъхранение беше изострен след месеци, прекарани в арестантските вагони и транзитните лагери, Лев зяпаше началника на лагера с нескриван интерес. Със закъснение си спомни, че вече не е офицер от милицията, обърна се и заби поглед в краката си. Затворник можеше да получи куршум просто защото е погледнал надзирателя в

очите. И макар че на теория правилата се бяха променили, дали така е на практика, никой не би могъл да каже.

Синявски извика:

— Ей, ти!

Лев продължаваше да гледа в краката си, но по скърцането на стълбата разбра, че началникът слиза надолу, докато накрая стъпките му проскърцаха по снега и леда. В ползрението на Лев се показаха неговите елегантно избродирани валенки. Лев продължаваше да стои със сведен поглед като смъмрено куче. Нечия ръка в ръкавица го хвана за брадичката и го принуди да вдигне глава. Лицето на началника бе прорязано от дълбоки бръчки, а кожата му имаше вид на сушено месо. Бялото на очите му беше болезнено жълто. Лев бе допуснал неппростима грешка — беше изпъкнал в тълпата и бе привлякъл вниманието. А обща практика беше да се избере един затворник, за да се покаже на всички какво ги очаква.

— Защо гледаш настрани?

Мълчание. Лев усещаше облекчението на останалите затворници. Бяха избрали него, а не тях. Гласът на Синявски бе странно мек.

— Отговаряй!

Лев промърмори:

— Не исках да ви обидя.

Синявски пусна брадичката му, отстъпи назад и бръкна в джоба си.

Като очакваше да види дулото на пистолет, Лев се стъписа и не можа веднага да съобрази какво става. Ръката на Синявски се протегна с обърната към небето длан. Там имаше дребни лилави цветчета, не по-големи от копчета за риза. Лев за миг си помисли, че куршумът вече е минал през мозъка му и това е предсмъртно бълнуване, в което се смесват минало и настояще. Но времето минаваше, а деликатните цветчета трептяха на вятъра. Всичко беше реалност.

— Вземи едно!

Отрова ли имаше в тях? Щеше ли да се гърчи от болки пред очите на останалите? Лев не помръдна, с ръце по шевовете.

— Вземи едно.

Покорен и безсилен, Лев протегна ръка, пръстите му трепереха, спъваха се по дланта на Синявски като краката на пиан човек и без

малко не събориха цветчетата, докато накрая той успя да хване едно. То беше изсъхнало и листенцата му се трошаха.

— Помириши го!

Лев отново не помръдна, защото не разбра заповедта. Началникът повтори:

— Помириши го!

Лев поднесе малкото цветче към носа си и го помириса. Не усети нищо. Синявски се ухили.

— Чудесно, нали?

Лев отново се замисли дали това не е някакъв капан.

— Да.

— Харесва ли ти?

— Да.

Той потупа Лев по рамото.

— Ти ще отглеждаш цветя. Тази земя само изглежда неплодна, но има големи възможности. Горният пласт се разтопява само за около двайсет седмици в годината. През това време разрешавам на всички затворници да обработват земята. Можете да отглеждате каквото си искате. Повечето предпочитат зеленчуци. Но цветята, които също растат тук, са прекрасни по свой скромен начин. Скромните цветя често са най-привлекателни, съгласен ли си?

— Съгласен съм.

— Искаш ли да отглеждаш цветя? Не искам да те принуждавам. Можеш да вършиш и нещо друго.

— Цветята... са... красиви.

— Да, така е. Красиви са. А по-скромните са най-красиви.

Началникът се наведе към Лев и прошепна:

— Ще ти запазя хубав парцел. Това ще е нашата тайна...

И стисна приятелски ръката на Лев.

Синявски мина отстрани и се обърна към редицата затворници, протегнал ръка, пълна с лилави цветчета.

— Вземайте по едно!

Те се колебаеха и той повтори заповедта:

— Вземайте! Вземайте! Вземайте!

Ядосан от бавната им реакция, той хвърли цветята във въздуха и лилавите цветчета накацаха върху бръснатите глави. Бръкна в джоба си, извади още една шепа и отново, и отново ги разхвърля над тях,

обсипвайки ги с цветя. Някои от затворниците се осмелиха да погледнат нагоре и цветните листенца застинаха по миглите им. Други продължаваха да гледат в краката си, убедени, че това е някакъв номер, по-подъл от всичко, което бяха преживяли досега.

Лев все още стискаше миниатюрното трептящо цветенце и не можеше да разбере какво става тук, не виждаше никакъв смисъл във всичко това — дали не беше чел чуждо досие? Този човек с джобове, пълни с цветя, не е същият, който е принуждавал затворниците да работят редом с разлагащите се трупове на другарите им, не е същият, който е ръководил строежа на Ферганския канал и на Обската железопътна линия. След като запасите му от цветя свършиха, Синявски продължи встъпителната си реч:

— Тези цветя са израснали на най-жестоката и неплодна земя в света. Красота от грозотата, в това вярваме ние тук. Вие няма да страдате тук. Вие сте тук, за да работите, както работя аз. Така че ние с вас не сме толкова различни. Вярно, че ще вършим различна работа. Вашата сигурно ще бъде по-тежка. Но ще работим заедно за благо на нашата родина. Ще станем по-добри. Ще станем добри хора на това място, където никой не очаква да намери доброта.

Думите му звучаха искрено и той ги произнасяше с неподправено вълнение. Дали началникът на лагера изпитваше чувство на вина или угризения на съвестта, или страх, че ще го съди новият режим, но беше очевидно, че той просто е полудял.

Синявски даде знак на пазачите и един от тях хукна към столовата, за да се върне след няколко секунди, придружен от няколко затворници, всеки от които носеше поднос с бутилки и малки тенекиени канчета. Напълниха ги с някаква тъмна течност и ги раздадоха на затворниците. Синявски обясняваше:

— Това е екстракт от борови иглички в розова вода. Той е богат на витамини и ще помогне за доброто ви здраве. Здравият човек е добър работник. Тук ще водите по-продуктивен живот, отколкото извън лагера. Моята задача е да ви помогна да станете полезни членове на обществото. Ако постигна това, аз също ще стана по-полезен. От вашето благополучие зависи и моето. Вие ставате по-добри, аз също.

Лев не помръдваше, нито промени положението си. Продължаваше да стои с протегнатата ръка. Вятърът подхвана цветчетата и ги отвя на земята. Той се наведе, за да ги вдигне. Когато

се изправи, пред него стоеше затворникът с напитката от борови иглички. Лев пое малкото канче и пръстите му леко докоснаха ръката на затворника. Преди миг те бяха напълно чужди, след което в очите им просветна разпознаването.

Същия ден

Очите на Лазар изглеждаха огромни като тъмни луни, зад които блестеше червено слънце. Беше много отслабнал, беше се превърнал в сянка на предишния — чертите на изпитото лице бяха станали по-резки, кожата опъната на скулите, с изключение на лявата страна на лицето, където челюстта беше хлътнала, сякаш направена от восък, разтопен на огън. Лев си помисли най-напред, че може би е претърпял инсулт, но после си спомни нощта на ареста. Неволно сви юмрук — същия, с който бе налагал Лазар по лицето, докато не раздробил челюстта му. Седем години, разбира се, беше достатъчно дълго време, за да заздравее всяка рана, но Лазар със сигурност не е бил лекуван на Лубянка. Възможно е дори следователите да са се възползвали от нараняването му и да са натискали челюстта, когато отговорите му не са ги задоволявали. И в лагерите е бил лекуван небрежно, но едва ли с козметична хирургия — самата мисъл за такова нещо би била нелепа. Обаче оня импулсивен, безсмислен акт на насилие, за който Лев беше забравил, щом кокалчетата на юмука му бяха престанали да го болят, се бе запечатал на лицето на свещеника.

Лазар не издаде с нищо, че го е познал, само замря за миг с подноса в ръка, когато погледите им се срещнаха. Изражението му си остана непроницаемо, а лявата страна на лицето му бе сгърчена в постоянна гримаса. Без да продума, той продължи да налива по малко в канчетата на следващите от веригата и повече не се обърна, все едно че нищо не беше се случило и те бяха отново напълно непознати.

Лев стисна в ръката си малкото метално канче и остана неподвижен. Лепкавият сироп се поклащаше в такт с треперещите му пръсти. За миг бе загубил способността да мисли и да решава. Началникът на лагера му подвикна шеговито:

— Ей ти, приятел. Любителят на цветята. Пий! Ще заякнеш.

Лев поднесе канчето до устните и изля в гърлото си гъстата тъмна течност. Беше много горчива и облепи гърлото му като смола,

което едва не го накара да повърне. Затвори очи и преглътна.

Когато отново отвори очи, видя, че Лазар е изпълнил задачата си и се връща без да бърза към бараката. Не го погледа дори когато мина покрай него и не прояви никакви признаци на вълнение или раздразнение. Синявски продължи да говори още малко, но Лев не го слушаше. В свития си юмрук беше стрил цветчето на прах. Затворникът, който стоеше до него, прошепна:

— Внимавай! Тръгваме.

Началникът на лагера бе свършил речта си. Представлението беше приключило и подкараха затворниците от административната зона към жилищната. Лев вървеше сред последните в колоната. Слънцето залязваше и хоризонтът притъмня. По кулите запалиха лампите, но нямаше прожектор, който да шари по земята, и освен слабата светлина, идваща от прозорците, зоната беше почти напълно тъмна.

Преминаха през втората телена ограда. Надзирателите останаха на границата между двете зони с насочени автомати и ги подгониха към бараките. Никой от тях не смееше да влиза нощем във вътрешната зона. Това беше твърде опасно, защото който и да е затворник би могъл лесно да му разбие черепа и да изчезне в мрака. Охранителите се грижеха само да опазват периметъра и да не пускат затворниците навън, а вътре ги оставяха да се оправят сами.

Лев влезе последен в бараката — бараката на Лазар. Ще се наложи да се срещне със свещеника сам, без помощта на Тимур. Ще се опита да апелира към разума му, ще му говори. Той все пак беше свещеник и може да изслуша изповедта му. Лев искаше да каже много неща. Беше се променил през последните три години. Като осъден на смърт, той изкачи стълбите с натежали крака. Бутна вратата и пое дълбоко въздух. Вътре го очакваше вонята на претъпканата барака и безброй лица, изпълнени с омраза.

Същия ден

Лев загуби съзнание. Когато дойде на себе си, разбра, че лежи на пода. Някой го повлече за краката и над него надвисна тълпа разярени затворници, които го ритяха. Пръстите му напипаха кръв на остриганата глава. Не можеше да стане и да се защити, безпомощен

пред тази свирепост, той нямаше да оцелее дълго. Плюнка го уцели по окото. Един крак го ритна по главата, челюстта му се блъсна в пода с такава сила, че зъбите му изтракаха. И изведнъж ритниците, плюнките и виковете спряха. Тълпата се отдръпна и го остави да кашля и плюе като удавник, изхвърлен на брега от бурята. Неистовият гняв се смени с тежко мълчание — явно някой беше се намесил.

Лев остана на място, страхувайки се, че тези безценни секунди на покой ще свършат, щом се осмели да вдигне глава. Но в това време чу нечий глас:

— Ставай!

Това не беше Лазар, а някой по-млад от него. Лев се изправи от свитото си положение и погледна към фигурите, надвесени над него. Бяха двама — Лазар и още един мъж, около трийсетгодишен, с рижа коса и брада.

Избърса плюнките от лицето си, кръвта от устата и носа си и седна на пода. Наблюдаваха го най-малко двеста затворници, покачени по наровете като публика на театрално представление. Новопристигналите се бяха приютили в ъгъла, доволни, че не са в центъра на вниманието.

Лев се изправи на крака, залитайки като сакат. Лазар пристъпи напред и го огледа отвсякъде, преди да се изправи пред него очи в очи. Лицето му се изкриви от едва сдържаните емоции. Бавно отвори уста и присви очи, явно от болка. Звучите, които издаваше, бяха по-тихи от шепот, сякаш някакво незабележимо издишване.

— Мак... сим.

Всички думи, които Лев бе подготвил предварително, историята на промяната му, как е прогледнал и се е преобразил, се стопиха като сняг върху горещи въглени. Винаги се бе успокоявал с мисълта, че е по-добър от повечето агенти, с които бе работил, хора, които имаха златни зъби, избити от устите на разпитваните. Той не беше най-лошият от тях, тъкмо напротив. Намираще се някъде по средата или малко по-ниско и се криеше в сянката на чудовищата, които стояха над него и отговаряха за убийствата. Беше вършил зло, но не преднамерено — в най-добрия случай беше обикновен злодей. Разплака се, като чу измисленото си име. Опита се да се стегне, но не успя. Лазар протегна ръка и изтри сълзата от лицето на Лев, а тя се задържа на върха на пръста му. Разгледа я и я върна на предишното място, като натисна с

пръст, с всичка сила, бузата на Лев и размаза сълзата презрително, сякаш искаше да каже:

— Задръж си сълзите. Те не означават нищо.

Взе ръката на Лев, чиято длан не беше заздравяла след приключенията в канализацията, и я притисна към лявата страна на лицето си. Бузата му беше неравна, сякаш пълна с камъчета. Отново отвори уста, примижавайки от болка. Противно на законите на физиката, миризмата се разпространи по-бързо от светлината, когато го блъсна вонята на гнили и болни зъби. Много от тях липсваха и венците бяха деформирани от почернели стърчащи корени. Ето ги истинските преобразяване и промяна на един блестящ оратор с трийсетгодишна практика на произнасяне на речи и проповеди, превърнат в ням инвалид.

Лазар затвори уста и отстъпи назад. Рижият доближи лицето си до Лазар, който се наведе, и устните му почти докоснаха неговото ухо. Когато заговори, устните му едва помръдваха, а рижият произнасяше думите.

— Аз те имах за свой син, отворих дома си за теб. Вярвах ти и те обичах.

Мъжът говореше от първо лице, сякаш той беше Лазар.

Лев отвърна:

— Лазаре, не мога да се защитя. Но все пак те моля да ме изслушаш. Жена ти е жива. Тя ме изпрати тук, за да те освободя.

Лев и Тимур бяха обсъждали възможността Лазар да бъде предупреден за плановете на Фраершата с някакво кодирано съобщение. Но изненадата на Лазар беше искрена. Той не знаеше нищо за жена си и за промените около нея. Махна раздразнено с ръка на рижия, който скочи и събори Лев на колене.

— Лъжеш!

Лев се обърна към Лазар:

— Жена ти е жива и заради нея аз съм тук. Говоря истината.

Рижият погледна през рамо, очаквайки указания от Лазар, но той поклати глава. Разбрал какво иска да каже свещеникът, рижият преведе:

— Какво знаеш ти за истината? Ти си чекист. Не може да ти се вярва.

— Освободили са Анисия от ГУЛАГ преди три години. Тя се е променила и се е присъединила към една банда.

Няколко от бандитите, наблюдаващи разговора, се изсмяха на възможността бившата жена на свещеник дисидент да стане една от тях, която им се стори крайно нелепа. Въпреки това Лев продължи:

— Не само че участва в банда, но е и нейният главатар. И вече не се казва Анисия. Прякорът ѝ е Фраерша.

Недоверчивият смях се смени с кикот. Мъжете се разкрещяха и се втурнаха напред, обидени от самата мисъл, че някаква жена може да ги ръководи. Лев повиши глас:

— Тя е начело на една банда и се е заклела да отмъсти. Вече не е онази жена, която ти помниш. Тя отвлече дъщеря ми и ако не успея да те освободя, ще я убие. Ти нямаш шанс да бъдеш освободен по законен начин. Така и ще си умреш тук, ако не приемеш помощта ми. Животът на всички ни зависи от твоето бягство.

Разярена от разказа му, гълпата се скупчи около него, готова да го стъпче. Но Лазар вдигна ръце и ги накара да отстъпят. Той явно се ползваше с голям авторитет, защото те се подчиниха безпрекословно и се върнаха по наровите си. Лазар повика с жест рижия до себе си и му зашепна на ухото. След като приключи, рижият заговори важно:

— Ти се оказа в отчаяно положение и си готов да кажеш какво ли не, само да се спасиш. Ти си лъжец и винаги си бил такъв. Вече ме излъга веднъж, но няма да успееш втори път.

Ако Тимур беше тук, щеше да му покаже писмото на Фраершата като доказателство. Тя беше го написала, за да разсее всички съмнения. Без него Лев беше безпомощен и добави в отчаянието си:

— Лазаре, ти имаш син.

В бараката настъпи тишина. Лазар трепна, сякаш нещо в него искаше да се освободи. Отвори уста, лицето му се изкриви от болка и въпреки обзелата го ярост, думата, която произнесе, се чу ясно.

— Не!

Гласът му също беше деформиран като бузата. Гласът му прозвуча дрезгаво. Болката, причинена от произнасянето дори на една дума, го обезсили. Донесоха му табуретка и той седна, бършейки потта от преbledнялото си лице. Неспособен да пророни повече нито дума, той подкани с жест рижия, който за първи път заговори от свое име.

— Лазар е нашият свещеник. Мнозина от нас са негово паство. Аз съм неговият глас. Тук той може да говори за Бог и да не се страхува, че това е забранено. Държавата не може отново да го прати в затвора, защото той вече е там. Тук той доби свободата, която му бе отказана навън. Аз съм Георгий Вавилов и той е моят наставник, както навремето е бил твой. Само че аз по-скоро бих умрял, отколкото да го предам. А тебе те презирам.

— Мога да измъкна и теб, Георгий.

Рижият поклати глава.

— Ти се възползваш от човешките слабости. Нямам желание да бъда някъде другаде, освен край своя учител. Лазар е убеден, че изпращането ти тук е божествена справедливост. Ти ще бъдеш съден от хора, които навремето сам си съдил.

Лазар се обърна към един възрастен мъж, застанал в дъното на бараката, който досега не участваше в разговора, и с жест го повика да излезе напред. Той тръгна бавно, накуцвайки, и се обърна към Лев:

— Преди три години срещнах човека, който ме беше разпитвал. Като теб той бе попаднал в затвора, където бе изпратил мнозина от нас. Решихме да го накажем. Съставихме списък на изтезанията, които бяхме изтърпели. Оказаха се стотина. Всяка нощ прилагахме по едно от тях върху него. Ако успееше да оцелее след всичките, щяхме да го оставим жив. Не искахме да го убиваме — искахме само да изпита всичко. Не му давахме възможност да се обеси. Хранехме го добре, за да бъде здрав и да страда по-дълго. Изтърпя трийсет изтезания, преди да се втурне към границата на зоната и да бъде застрелян от пазачите. Изтезанието, което той приложи върху мен, беше първото в списъка. Него ще изтърпиш ти тази нощ.

Възрастният мъж запретна панталоните си и си показа коленете, червени и деформирани.

КОЛИМА

ТРИЙСЕТ КИЛОМЕТРА СЕВЕРНО ОТ МАГАДАН СЕДЕМНАЙСЕТ КИЛОМЕТРА ЮЖНО ОТ ЛАГЕР №57

10 април

Облаците се бяха спуснали ниско и закриваха гледката. Въздухът бе пълен със сребристи капчици — мъгла от лед, вода и магия, заради която мрачният път се разкриваше метър по метър като някакъв сив тежък килим, разстлан пред тях. Камионът напредваше бавно. Ядосан от допълнителното забавяне, Тимур поглеждаше часовника си, забравяйки, че той беше строшен по време на бурята. Висеше безполезно на китката му със счупено стъкло, пълен със солена вода. За миг се запита колко силно е повреден. Баща му твърдеше, че той е семейна ценност. Тимур подозираше, че това е лъжа, с която гордият му баща прикриваше факта, че подарява за рождения ден на осемнайсетгодишния си син употребяван часовник. Може би по-скоро заради тази лъжа, а не въпреки нея, часовникът се бе превърнал в най-ценното притежание на Тимур. Той възнамеряваше да подари часовника на по-големия си син, когато навърши осемнайсет, но все още не знаеше дали да му обясни сантименталния смисъл на лъжата, или да запази легендата за неговия произход.

Въпреки това забавяне Тимур беше доволен, че бе успял да избегне обратното пътуване през Охотско море до залива Находка. Вчера вечерта той още беше на борда на „Стария болшевик“, който се готвеше да отплава — трюмът беше ремонтиран, водата изпомпана и на него се качваха наскоро освободените затворници, чиито лица отразяваха най-противоречиви чувства, защото още не бяха свикнали с мисълта за свободата, която ги очакваше. Тимур не знаеше как да се измъкне от безизходната ситуация, стоеше вцепенен на палубата и гледаше как екипажът отвързва въжетата. След няколко минути корабът щеше да излезе в морето и нямаше начин да стигне до лагер №57 до следващия месец.

Отчаян, Тимур се качи на капитанския мостик с надеждата, че при тези извънредни обстоятелства ще успее да измисли някакво

правдоподобно извинение да остане на брега. Когато капитанът се обърна към него, той изрече на един дъх:

— Има нещо, което искам да ви кажа.

Неопитен лъжец, той помнеше, че винаги е по-лесно да се каже част от истината.

— Аз всъщност не съм охранител, а работя за МВР. Изпратен съм да преценя извършващите се промени в системата след доклада на Хрущов. Успях да видя достатъчно, за да докладвам как се управлява вашият кораб.

Само при споменаването на доклада капитанът пребледня.

— Сбъркал ли съм нещо?

— Съжалявам, но съдържанието на моя отчет не бива да се разгласява.

— По време на това пътуване... случилото се... не е по моя вина. Моля ви, ако напишете в отчета, че съм изпуснал контрола върху кораба...

Тимур се учуди на ефекта на измисленото от него обяснение. Капитанът се приближи и продължи умолително:

— Никой от нас не можеше да предвиди, че дървената преграда в трюма ще рухне. Ако си загубя работата, друга вече няма да намеря. Кой ще ме вземе, като знае какво съм работил — командвал съм плаващ затвор. Всички ще ме мразят. Тук е единственото ми място. Моля ви, няма къде другаде да отида.

Отчаянието на капитана смути Тимур и той отстъпи една крачка.

— Единствената причина, поради която ви съобщавам това, е, че не мога да отпътувам обратно. Трябва да говоря с Абел Презент, областния директор. Вие ще се оправите на кораба и без мен и някак ще обясните на екипажа отсъствието ми.

Капитанът се усмихна угоднически и кимна.

Вече слязъл от кораба на брега, Тимур се поздрави, че е успял да измисли такова сериозно извинение. Уверено влезе в административната сграда и се изкачи по стълбите до кабинета на областния директор Абел Презент, който го бе изпратил на „Стария болшевик“. Когато го видя, лицето на областния директор се смръщи от неудоволствие.

— Какво е станало?

— Запознах се достатъчно добре с кораба, за да напиша отчета.

Презент настръхна като котка, усетила опасност.

— Какъв отчет?

— Командирован съм от МВР да събера информация как се провеждат реформите след доклада на Хрушчов. Трябваше да остана анонимен, за да мога да преценя по-добре как се управляват лагерите. Но тъй като вие ме прехвърлихте на „Стария болшевик“ въпреки заповедите, които съм получил, се налага да се разкрия. Излишно е да казвам, че не нося истинските си документи. Не смятахме това за нужно, защото не очаквахме, че ще имам затруднения да изпълня задачата си. Ако искате обаче някакво доказателство, запознат съм в подробности с вашето досие.

Тимур и Лев внимателно бяха проучили досиетата на всички важни фигури в областта.

— Работили сте пет години в Карлаг, Казахстан, а преди това...

Презент го прекъсна учтиво, като вдигна пръст, и заговори с пресипнал глас, сякаш невидими ръце бяха стиснали гърлото му:

— Достатъчно, вярвам ви.

Изправи се замислено с ръце на гърба.

— Ще трябва да напишете отчет?

— Точно така.

— Допусках, че ще се случи нещо подобно.

Тимур кимна, доволен, че измислената история изглежда правдоподобно.

— От Москва искат периодичен анализ и оценки.

— Оценки... тази дума звучи фатално.

Тимур не очакваше подобна меланхолична реакция и се опита да смекчи евентуалната заплаха.

— Става дума за събиране на факти и нищо повече.

Презент отговори:

— Работа усърдно за благо на държавата. Живея на място, където никой не иска да живее. Управлявам най-опасните затворници в света и правя това, което никой не би искал да прави. Научих се да бъда лидер, а сега ми казват, че уроците, които получих, били погрешни. Отначало това, което вършех, беше законно, после стана престъпление. Законът повеляваше да бъда строг, а сега законът иска да съм снизходителен.

Презент се хвана на лъжата на Тимур. Самото споменаване на секретния доклад ги разтреперваше от страх. Презент не молеше, нито настояваше за благоприятен за него отчет. Той изпитваше носталгия към едно отминало време, когато мястото и ролята му бяха ясни. Тимур реши да го притисне още повече.

— Трябва ми незабавно транспорт до лагер №57.

Презент отвърна:

— Разбира се.

— Трябва да тръгна веднага.

— През планината не може да се пътува нощем.

— Опасно или не, бих предпочел да тръгна веднага.

— Разбирам, аз ви забавих. Приемете извиненията ми. Но това просто е невъзможно. Най-рано утре сутринта. Не мога да направя нищо в този мрак.

* * *

Тимур попита шофьора:

— За колко ще стигнем?

— Два-три часа, но мъглата е много гъста, значи три.

Шофьорът се засмя и добави:

— Досега не съм виждал някой да бърза толкова за лагер №57.

Тимур не отговори на шегата и се съсредоточи върху предстоящите си действия. За да постигне успех, няколко неща трябваше добре да паснат. Желанието на Лазар да сътрудничи беше извън техния контрол. Тимур носеше писмо от Фраершата, което те бяха препрочели няколко пъти, търсейки кодирана информация, но не бяха открили нищо. Като допълнителна предпазна мярка, която не бяха споделили с Фраершата, Лев настоя да вземат снимка на някое седемгодишно момче. Детето на снимката не беше синът на Лазар, но той не можеше да знае това. Образът му можеше да се окаже убедителен от споменаването за него. Ако и това не помогне, Тимур носеше шише с хлороформ.

Камионът се забави и спря. Пред тях имаше обикновен дървен мост, който прехвърляше дълбок овраг. Шофьорът направи криволичещо движение с ръка.

— Когато снегът се топи в планината, течението става много бързо...

Тимур се наведе напред и се взря в разнебитения мост. Другият му край се губеше в мъглата. Шофьорът се намръщи.

— Строили са го затворници. На него може ли да се разчита?

С тях пътуваше и един охранител, който беше заспал. Ако се съди по миризмата, снощи е бил пиан, както вероятно пиеше всяка вечер от своя живот. Шофьорът го разтърси:

— Събуди се! Скапан мързел... събуждай се де!

Пазачът отвори очи, примигна и се втренчи в моста. Разтърка очи, измъкна се от кабината и скочи на земята. Оригна се силно и започна да прави знаци на камиона да се придвижи напред.

Тимур поклати глава.

— Чакай!

Излезе от кабината, скочи долу, за да се разтърпче. Затвори вратата и се приближи до началото на моста. Шофьорът имаше основание да се притеснява, ширината на моста едва позволяваше на камиона да мине по него. Може би трийсетина сантиметра от всяка страна и нищо, което да спре гумите да се хлъзнат. Тимур погледна надолу и видя реката на десетина метра под тях. От двата бряга висяха езици гладък лед. Бяха започнали да се топят и от тях се стичаха тънки струйки. След някоя друга седмица, когато ледът се разтопи, долу ще тече буен поток.

Камионът запълзя напред. Махмурлията пазач запали цигара, доволен, че не носи цялата отговорност. Тимур направи знак на шофьора да мине по-вдясно, защото се бе отклонил. Повтори жеста си. Видимостта бе лоша, но той ясно виждаше шофьора, значи и той можеше да го види. Тимур му извика:

— Вдясно.

Без да изправи камиона, шофьорът ускори. Фаровете блеснаха яркожълто и го заслепиха. Камионът връхлиташе право върху него.

Тимур отскочи настрани, но беше твърде късно, стоманената броня го удари, докато беше във въздуха, и изхвърли тялото му в пропастта. Завъртя се за миг и падна право върху една от ледените плочи. Падна с лице надолу и се чу звук от строшени кости и лед.

Тимур лежеше върху леда, долепил лице до него. Не можеше да помръдне нито крак, нито ръка. Дори не можеше да обърне главата си,

но не чувстваше никаква болка.

Някой извика отгоре.

— Предател! Да шпионираш своите! А ние трябва да се държим един за друг. Или ние, или те.

Тимур не можеше да се обърне, за да погледне нагоре, но позна гласа на шофьора.

— Няма да има никакви отчети и обвинения — не и в Колима, може би в Москва, но не и тук. Направихме каквото трябваше. Каквото ни беше наредено. Мамка му на Хрущов! И на твоя отчет. Да те видим как ще го напишеш там долу.

Махмурлията се ухили, а шофьорът му каза:

— Слез долу.

— Защо?

— Някой може да види тялото.

— Кой ще го види? Тук няма никой.

— Не знам, някой като него, може да пратят друг.

— Няма нужда да слизам долу. Ледът скоро ще се разтопи.

— Да, ама след три седмици, все някой ще мине оттук дотогава.

Слез и го бутни във водата. Хайде.

— Не мога да плувам.

— Той е върху леда.

— А ако ледът се счупи?

— Само ще си намокриш краката. Хайде слизай долу. Да не стане грешка.

Като гледаше реката през накъсаното си хъркащо дишане, Тимур чуваше как случайният му палач се спуска надолу по брега и скимти като дете — звуците на приближаващата смърт.

Откакто се помнеше, все го преследваше страхът, че някой от семейството му може да загине в ГУЛАГ. Никога не се тревожеше за себе си. Беше сигурен, че ще се справи някак си, и каквото и да се случи, ще се върне у дома.

Това бяха последните минути от живота му. Помисли си за жена си и за синовете си.

* * *

Ядосан, че трябва да изпълнява чужди нареждания, с бучаща от махмурлука глава, принуден да се плъзга надолу по урвата, рискувайки да си изкълчи глезена, охранителят най-сетне стигна до реката. Опита с тежките си ботуши здравината на леда. За да разпредели по-равномерно теглото си, пропълзя на четири крака до тялото на московския пратеник. Побутна предателя с дулото на пистолета. Той не помръдна.

— Свършил е!

Шофьорът извика.

— Пребъркай му джобовете.

Бръкна в джоба и намери някакво писмо, малко пари и джобно ножче — дреболии.

— Няма нищо!

— Ами часовник?

Разкопча го.

— Строшен е!

— Бутни тялото в реката.

Седнал на леда, започна да го рита с ботушите, за да го изтласка към реката. Мъжът беше тежък, но тялото му се плъзна по гладкия лед. Когато стигна до ръба, охранителят видя, че очите му са отворени. Те примигнаха — московският шпионин беше още жив.

— Той е жив!

— Няма да е за дълго. Бутни го във водата, че вече замръзнах.

Човекът примигна още един път, преди да се изтърколи от ръба на леда в реката. Чу се плясък. Тялото се завъртя и течението го отнесе надолу към дивата пустош, където никой повече няма да го види.

Все още седейки на леда, охранителят разгледа часовника. Евтин и счупен, той нямаше стойност. Но нещо му попречи да го захвърли във водата. Счупен или не, грехота е да го изхвърли.

МОСКВА

Същия ден

Елена попита:

— А Зоя кога ще се прибере вкъщи?

Раиса отговори:

— Скоро.

— Когато се върнем от магазина?

— Не толкова скоро.

— А колко скоро?

— Когато Лев се върне и доведе Зоя със себе си. Не знам точно кога, но ще бъде скоро.

— Обещава ли?

— Лев ще направи всичко възможно. Трябва да потърпим още малко. Ще можеш ли?

— Ако ми обещаеш, че Зоя ще е наред.

Това беше обещание, което Раиса трябваше да поеме.

— Обещавам.

Елена задаваше един и същи въпрос всеки ден. И всеки път сякаш не беше го задавала преди. Не че търсеше нещо ново, просто беше чувствителна към тона на отговорите и дебнеше и най-малката промяна в него. Най-малкият намек за нетърпение или раздразнение, най-малкото съмнение щяха да я тласнат обратно към отчаянието, което я бе обзело веднага след отвличането на Зоя. Отказваше да напусне стаята си и плачеше до изтощение. Лев бе отказал на доктора да ѝ дават успокоителни и седеше до нея нощем часове наред. Едва когато Раиса се прибра от болницата, състоянието на Елена започна да се подобрява. Това стана най-вече когато Лев напусна Москва — но не защото тя искаше той да се махне, а защото беше първото конкретно доказателство, че нещо се предприема, за да бъде върната Зоя. Тя охотно прие твърдението, че когато се върне Лев, ще доведе и Зоя. Елена не искаше да знае къде е сестра ѝ или какво прави, а само, че ще се прибере вкъщи, и то скоро.

Родителите на Лев ги чакаха пред входната врата. Раиса беше все още твърде слаба след нараняванията си и се нуждаеше от тяхната помощ. Те се преместиха в охранявания блок на министерството, поеха грижа за готвенето и чистенето и се опитваха да създават някакъв нормален домашен уют. Елена се спря, готова да тръгне веднага.

— Не можеш ли да дойдеш с нас? Ще вървим съвсем бавно.

Раиса се усмихна.

— Още не се чувствам добре. Дай ми ден-два и тогава ще можем да излизаме заедно.

— Със Зоя? Можем да отидем в зоологическата градина, Зоя много обичаше. Тя се правеше, че не ѝ харесва, но знам, че не е така. Това си беше наша тайна. Бих се радвала и Лев да дойде с нас. И Ана, и Степан.

— Ще отидем всички заедно.

Елена се усмихна, докато затваряше вратата — първата усмивка, която Раиса видя от дълго време насам.

Останала сама, Раиса легна в леглото на Зоя. Беше се преместила в стаята на момичетата. Елена не можеше да заспи, ако тя не е наблизо. В блока на министерството, както и в целия град мерките за сигурност бяха повишени. Агентите — пенсионирани и действащи — поставяха допълнителни ключалки на вратите и решетки на прозорците. Държавата се опита да предотврати изтичането на информация, но имаше толкова много убийства, че нямаше начин да не тръгнат слухове. Всеки, който някога бе донасял за колега или приятел, взимаше допълнителни мерки. Онези, които се бяха възползвали от страха на другите, сега се страхуваха най-много, както Фраершата бе обещала.

* * *

Раиса отвори очи, но нямаше представа колко дълго е спала. Лежеше с лице към стената и не можеше да види какво става зад гърба ѝ, но беше сигурна, че в стаята има някой. След като се обърна и вдигна глава, видя силуета на един офицер в рамката на вратата, при това някакъв странен. В усещането ѝ имаше нещо като сън. Тя не

изпита нито страх, нито изненада. Това беше първата им среща, но ѝ се стори, че са близки и се познават отдавна.

Фраершата свали фуражката си и откри късо подстриганата си коса. Влезе по-навътре в стаята и каза:

— Можеш да крещиш или да поговорим.

Раиса седна в леглото.

— Няма да крещя.

— И аз така мисля.

Раиса беше чувала много пъти този покровителствен тон на мъжете, когато разговарят с жена, но сега той звучеше странно в устата на жена, която при това беше само няколко години по-възрастна от нея. Фраершата забеляза раздражението ѝ.

— Не се обиждай, трябваше да съм сигурна. Не беше лесно да вляза тук, за да те видя. Опитвах няколко пъти. Не бих искала срещата ни да бъде прекалено кратка.

Фраершата седна на другия креват — кревата на Елена, с гръб към стената, и кръстоса крака, докато разкопчаваше униформената си куртка. Раиса попита:

— Със Зоя всичко наред ли е?

— Да.

— И нищо лошо не ѝ се е случило?

— Не.

Раиса нямаше причини да вярва на тази жена, но ѝ повярва.

Фраершата взе възглавницата на Елена и я разбухна. Явно не бързаше.

— Хубава стая, пълна с хубави неща за две сладки момичета, купени от грижовните им родители. Колко ли такива хубави неща са нужни, за да се компенсират убийството на майката и бащата? Колко ли меки трябва да са завивките, за да може едно дете да прости подобно престъпление?

— Не сме се опитвали да купим тяхната обич.

— Като гледам наоколо, ми е трудно да повярвам.

Раиса се опита да овладее гнева си.

— Щяхме ли да бъдем по-добро семейство, ако не им купувахме нищо?

— Но вие не сте семейство. Ако някой не знае истината, може да направи тази грешка. Дали Лев не е възнамерявал точно това — да

създаде илюзия. Няма да е истинско, но ще се радва да го види отразено в хорските очи. Лев умее да вярва в лъжи. Момичетата трябва да изглеждат добре, облечени в хубави дрехи, и той да се прави на баща.

— Момичетата бяха в детски дом. Предложихме им да изберат.

— Изборът между болестите, мизерията и недохранването и възможността да живеят с човека, който е убил родителите им... не е кой знае какъв избор.

Раиса се запъна, като не знаеше какво да възрази.

— Нито аз, нито Лев очаквахме, че осиновяването ще бъде безболезнено.

— Ти не ме поправи, когато казах „човека, който е убил родителите им“. Очаквах да кажеш, че той не е стрелял по тях, а се е опитал да ги спаси. Добрият човек сред лошите. Но ти самата не вярваш в това, нали?

— Той беше офицер от МГБ. Вършил е ужасни неща.

— Но ти въпреки това го обичаш?

— Невинаги е било така.

— А сега го обичаш?

— Той се промени.

Фраершата се наведе напред.

— Защо не искаш да отговориш? Обичаш ли го?

— Да.

— Искам да чуя да казваш: обичам го.

— Обичам го.

Фраершата се отдръпна замислено. Раиса добави като оправдание:

— Той не е същият човек, който ви е арестувал. Не е същият човек.

— Права си. Не е. Има една важна разлика. В миналото не беше обичан. Сега ти го обичаш.

Фраершата разкопча ризата си и разтвори яката, за да покаже татуировките, които се виеха по тялото ѝ като символи на древни магии.

— Раиса, добре ли го познаваш? Какво знаеш за миналото му?

— Той е проникнал в църквата на мъжа ти. Предал е теб, паството и Лазар.

— Само затова заслужава да умре. Знаеш ли обаче, че преди да се разкрие предателството му, той ми предложи да бъдем заедно? Като някой влюбен младеж под луната.

Раиса наведе глава и кимна.

— Да, поискал е от теб да напуснеш Лазар. Сигурна съм, че тогава се е надявал, че ти ще станеш негова жена. Но се е излъгал. Излъган е бил за много неща, включително и в любовта. Особено в любовта.

Фраершата изглеждаше разочарована, сякаш очакваше да ѝ разкрие някаква тайна. Продължи, но вече не толкова разпалено:

— Той си мислеше, че може да ме спаси. Всъщност опитваше се да спаси себе си. Ако бях приела предложението му, щеше да се самозалъгва, че дълбоко в себе си е добър човек. Не бих простила толкова лесно престъпленията му. Бях му обещала някои неща. Проклех го никога да не бъде обичан. Сигурна бях, че съм права, защото кой може да обича подобно чудовище? Кой би могъл?

Раиса се чувстваше обърквана под погледа на Фраершата.

— Не искам да оправдавам това, което е вършил.

— Но си длъжна. Нали го обичаш. Виждала съм ви двамата заедно. Дебнех ви и ви шпионирах както някога Лев следеше мене. Ти го правиш щастлив, но което е по-лошо, той прави теб щастлива. За него твоята любов е всичко. Затова го подложих на изпитание. Затова съм тук. Искам да разбера как е възможно да живееш с него. Да спите заедно. В началото си мислех, че просто си глупава — плячката на офицера, красива и нелюбопитна. Мислех, че не ти пука за престъпленията, които е извършил.

Фраершата се изправи, заобиколи леглото и седна до Раиса, сякаш бяха най-добри приятелки, които си споделят тайни посред нощ.

— Въпреки това ти не проявяваш безропотна лоялност към държавата. Дори съм чувала, че изразяваш недоволство. Любовта ти към Лев се превръща в още по-голяма мистерия, която аз трябва да разкрия на всяка цена. Бях принудена да се поровя в твоето минало. Мога ли да ти кажа какво научих?

— Ти държиш дъщеря ми. Можеш да правиш каквото искаш.

— Семейството ти е загинало през войната. Ти си била бежанка.

Раиса онемя от думите на Фраершата, които се забиваха в нея като нож.

— Пак тогава са те изнасилили.

Раиса кимна. Не се и опита да отрече нищо, защото усещаше, че ще последват други разкрития.

— Как разбра?

— Бях в детския дом, където си изоставила детето си.

За Раиса това беше повече от изненада. Най-съкровениите тайни от нейното минало, които тя бе погребала в опит да забрави, сега излизаха наяве и бяха размахани пред лицето ѝ. Като видя реакцията ѝ, Фраершата я хвана за ръката.

— Лев не знае за това, нали?

Раиса забеляза надеждата в погледа на Фраершата и отговори:

— Знае.

И отново на лицето на Фраершата се изписа разочарование.

— Не ти вярвам.

— Трябвах ми години, за да му кажа, но го направих. Той знае всичко. Знае, че не мога да имам деца, знае защо, знае, че съм била принудена да изоставя единственото дете, което съм родила. Той е наясно с моя позор, а аз с неговия.

Фраершата докосна лицето на Раиса.

— Затова ли се омъжи за Лев? Усетила си колко отчаяно се нуждае той от любов. Той би приел с радост възможността да стане баща на твоето дете. Видяла си възможност да върнеш детето си от детския дом.

— Не, знаех, че детето ми е починало, преди да срещна Лев. Отидох в детския дом веднага щом поукрепнах, веднага щом си намерих дом и можех да бъда отново майка. Казаха ми, че синът ми е починал от тиф.

— Тогава защо се омъжи за Лев? Какво те е накарало да се съгласиш?

— След като вече се бях отказала от детето си, за да мога да оцелея, не смятах, че е кой знае какъв компромис да се омъжа за човек, от когото по-скоро се страхувах, отколкото обичах.

Фраершата се наведе и целуна Раиса. После се отдръпна и каза:

— Усещам любовта ти към него и омразата ти към мен.

— Ти ми взе детето.

Фраершата се изправи и се упъти към вратата, закопчавайки в движение ризата си.

— То не е твое. Докато продължаваш да обичаш Лев, не ми даваш избор. Твоята любов му дава опора. Той е извършил нечувани престъпления и въпреки това е обичан. Той е убивал и е обичан. И то от жена, от която всеки мъж би се възхищавал и от която аз също се възхищавам. Любовта ти го оправдава. Тя е неговото изкупление.

Фраершата закопча куртката и сложи фуражката си.

— Говорих със Зоя, преди да дойда тук. Искях да разбера как е живяла в това фалшиво семейство. Тя е умна, объркана и сломена. Аз я харесвам много. Каза ми, че ти е предлагала да напуснеш Лев, и тогава тя би била щастлива.

Раиса се ужаси. Смятаха Зоя за заложничка, но се оказа, че тя се е доверила на Фраершата, разказала ѝ е за Раиса и е разкрила пред техния враг всички семейни тайни, които тя е искала да узнае.

Фраершата продължи:

— Изненадана съм, че толкова жестоко си отхвърлила предложението ѝ заради любовта си към Лев. А момичето е толкова объркано, че е взело нож от кухнята и е искало да му пререже гърлото, докато спи.

Раиса загуби дар слово. Не разбираше за какво говори Фраершата — за какъв нож? Нож, насочен към Лев? След няколко неуспешни опита, Фраершата най-сетне беше напипала нейната слабост — лъжата, тайната. Подсмихна се.

— Изглежда, някои неща Лев не ти е разказвал. Това за Зоя е истина. Тя е стояла до леглото му с нож в ръката. Лев обаче я е изненадал. И не ти е казал нищо?

За миг Раиса обедини всички несъответстващи детайли. Когато бе заварила Лев умислен в кухнята, той е мислел не за Николай, а за Зоя. Тя го бе попитала какво е станало, но той не ѝ каза. Беше я излъгал.

Фраершата отново владееше положението.

— Не забравяй този инцидент и обмисли внимателно това, което ще ти кажа. Ще повтора предложението на Зоя. Тя ще бъде поверена на грижите ти жива и здрава. В замяна на това ти и момичето не трябва никога повече да видите Лев. Да обичаш момичетата или да обичаш Лев, това е дилемата, която е стояла пред теб през последните три години. Сега, Раиса, си длъжна да направиш своя избор.

КОЛИМА ЛАГЕР №57

Същия ден

Лев едва се държеше на краката си, камо ли да копае. Той работеше в траншея, дълбока три метра, и кирката му отскачаше без никакъв ефект от вечно замръзналата земя. Затворниците бяха разпалили няколко огъня, които подобно на погребални клади на падналите герои в древността горяха бавно, за да размекнат почвата. Но Лев бе далеч от тях — бригадирът нарочно го беше поставил в най-студения и отдалечен край на златната мина, в най-необработената траншея, където дори да беше пълен със сили, не би могъл да изпълни нормата, да изкопае минимално количество руда, за да получи стандартната дажба.

Изтощен, с треперещи крака, той не беше в състояние да носи собственото си тяло. Подутите капачки на коленете му, покрити със синьо-лилави петна, бяха потънали в болезнени мехури. Миналата нощ го бяха накарали да застане на колене с вързани на гърба ръце, а глезените му бяха завързани към китките, така че цялата тежест на тялото падаше върху капачките на коленете. За да не падне, допълнително го вързаха към пречките на една стълба. Часове наред той не можеше да облекчи натиска върху опънатата кожа, която се триеше върху грапавото като шкурка дърво. Всеки опит да промени положението си предизвикваше сподавен вик през парцала, напъхан в устата му. Всички спяха, докато той стоеше на колене и дъвчеше като полудял кон вонящия парцал, с който затворниците бяха избърсали своите язви и гнойни рани. И докато в бараката се чуваше мощно хъркане, само един затворник не спеше заедно с него — Лазар. Той бдеше над Лев през цялата нощ, изваждаше парцала, когато му се гадеше, и го връщаше обратно, когато спреше да повръща. Правеше го с някаква бащинска загриженост към болния син, който трябва да получи заслужен урок.

На разсъмване Лев дойде в съзнание, когато на главата му изляха кофа ледена вода. Развързаха го, извадиха парцала от устата му и той

се свлече на пода, без да усеща краката си, сякаш отрязани под коленете. Едва след няколко минути, изпълнени с ужасна болка, той успя да ги раздвижи, а след още няколко минути да се изправи накуцвайки, сякаш състарен със сто години. Затворниците му позволиха да седне на масата и да си изяде дажбата. Те го искаха жив. За да страда. И както пътник в пустинята мечтае за оазис, така и Лев можеше да мисли само за Тимур. И тъй като от Магадан не можеше да се пътува през нощта, следователно оставаше само едно малко прозорче надежда — надвечер, когато неговият приятел и спасител би могъл да се появи.

С треперещи от умора ръце Лев вдигна кирката над главата си, но от това усилие краката му се подкосиха и той падна, като удари подутите си колене. При удара мехурите се пръснаха като презрели младежки пъпки. От отворената му уста излезе беззвучен вик, а от очите му бликнаха сълзи. Сгърчи се, обърна се на една страна, за да даде почивка на коленете си, и остана да лежи на дъното на траншеята. Изтощението притъпи дори инстинкта за самосъхранение. За миг бе готов да затвори очи и да заспи. При този студ никога нямаше да се събуди.

Но си спомни за Зоя, Елена и Раиса, спомни си за семейството си и успя да седне, опря се с ръце на земята и бавно се изправи. Докато се мъчеше да се задържи на краката си, някой го хвана и изсъска в ухото му:

— За теб няма почивка, чекист!

Нито почивка, нито милост. Присъдата се изпълняваше стриктно. Гласът, който просъска в ухото му, не беше на някой пазач, а на събрат затворник, на бригадира, който, тласкан от дива лична омраза, не оставяше на Лев дори минута почивка, когато да не изпитва болка, глад или изтощение, или всичко заедно. Лев не беше арестувал този човек, нито някой член от семейството му. Не знаеше дори името му. Но това нямаше значение. Той бе станал талисман за всички затворници, олицетворение на несправедливостта. Беше „чекист“ и го възприемаха само като такъв, затова омразата на всеки затворник към него бе лична.

Чу се звън на камбана и затворниците захвърлиха инструментите. Лев бе оцелял след първия ден в мината, който не можеше да се сравни с това, което го очакваше през нощта — второто

от множеството необявени изтезания. Като влачеше крака нагоре по склона и куцаше, излезе от изкопа и последва останалите с единствената надежда, която го крепеше, че Тимур ще се появи.

Когато приближиха лагера, сивата дневна светлина, проникваща през плътната облачна пелена, вече угасваше. Лев изведнъж забеляза как в равнината проблеснаха фаровете на един камион. Два снопа жълта светлина като далечни светулки. Ако не беше болката в коленете му, би паднал на земята пред милосърдния Бог и би заплакал от облекчение. Блъскан от пазачите, които се осмеляваха да го псуват само когато бяха далече от реформирания си началник, Лев заедно с другите беше натикан отново в зоната, но не спираше да гледа през рамо приближаващите се светлини на камиона. Едва сдържайки се да не извика, с трепереци устни, той се върна в бараката. Каквото и изтезание да са му подготвили, той ще бъде спасен. Застана до прозореца с лице, притиснато до стъклото: като изгладняло дете пред витрината на сладкарница. Камионът влезе в лагера. От кабината скочи един пазач, след него и шофьорът. Лев чакаше, забил нокти в рамката на прозореца. Тимур би трябвало да е с тях, може би е седнал в каросерията. Но минутите се изнизваха и никой не слезе. Продължи да гледа, отчаянието му надделяваше над логиката, докато накрая осъзна, че колкото и да се взира, от камиона повече никой няма да излезе.

Тимур не беше пристигнал.

Лев не можеше да се храни, отчаянието му беше толкова голямо, че притъпи глада. В столовата остана на масата още дълго след като останалите затворници си отидоха, докато накрая ядосаните надзиратели го изгониха с ругатни. Беше по-добре да го накажат те, а не събратята му затворници и да прекара нощта в изолятора — ледената килия, отколкото да изтърпи ново изтезание. Нали все пак тези пазачи действаха по заповедите на реформирания се началник Синявски. Нали той бе говорил за справедливост и равни възможности? Когато пазачите го избутваха през вратата, Лев се опита нарочно да ги провокира и замахна да удари един от тях. Но беше слаб и немощен, хванаха юмрука му и един приклад го цапардоса по лицето.

Повлякоха го за ръцете, докато краката му ровеха снега. Но не го заведоха в изолятора, а го вкараха в бараката и го захвърлиха по средата. Чу как пазачите си отиват. Лежеше на пода и гледаше гредите

над себе си, кръв се стичаше от носа и устните му. А отгоре го гледаше Лазар.

Съблякоха го и увиха с мокри кърпи гърдите му. Вързаха ги здраво на гърба с ръце, притиснати до тялото, така че той не можеше да помръдне. Не усещаше болка. Макар че никога не бе участвал в разпити, познаваше методите, които се използват, защото от време на време бе принуден да присъства. Но сега се сблъска с нещо ново. Вдигнаха го и го оставиха да лежи по гръб, докато останалите затворници продължиха да вършат личните си работи. Коремът му беше студен и мокър от кърпите, но той беше толкова изтощен, че се възползва от възможността да затвори очи.

Събуди се от шума, който вдигаха затворниците, докато си лягаха, но най-вече от болката в гърдите. Бавно започна да осъзнава какво ще е изтезанието. Кърпите изсъхваха, свиваха се и все повече стягаха ребрата. Садистичната същност на това наказание беше, че той ясно разбираше как болката ще става все по-силна. Докато останалите се наместваха на нарове, Лазар зае обичайното си място до Лев. Гласът му — рижият — също се приближи.

— Имаш ли нужда от мен?

Лазар поклати глава и го прати да си легне. Той погледна гневно Лев като ревнив любовник и се оттегли, както му беше заповядано.

Когато затворниците заспаха, болката стана толкова непоносима, че ако не беше парцалът в устата му, Лев щеше да моли за милост. Наблюдавайки как лицето му се изкривява, сякаш някой навива винтове в гърдите му, Лазар коленичи до Лев в молитвена поза и приближи устни, като почти докосна ухото му. Гласът му беше тих като шумолене на есенни листа.

— Тежко е... да гледаш как някой страда... каквото и да е направил. Ти самият се променяш... колкото и прав да си бил... да търсиш отмъщение.

Лазар спря, за да преодолее умората от произнасянето на тези думи. Болката му никога не изчезваше и го придружаваше като постоянен спътник. Той знаеше, че тя никога няма да утихне и винаги ще живее с нея.

— Питам другите... дали са срещали поне един чекист, който да им е помогнал?... Поне един добър човек?... Всички отговориха... не.

Той замълча, за да избърше потта от челото си, и отново доближи устни до ухото на Лев.

— Държавата избра теб... да ме предадеш... Защото имаш сърце... Аз щях да открия, ако нямаше... В това е твоята трагедия, Максим... не мога да те пощадя... В живота има толкова малко справедливост... трябва да си получим това, което заслужаваме...

Болката се превърна в изстъпление, което беше толкова силно, че прерасна в еуфория. Дървените стени на бараката изчезнаха някъде и той се озова сам в центъра на ледена, бяла равнина — съвсем различна, по-бяла, по-мека и по-ярка, вече не страшна и не студена. От небето се изсипа право на лицето му леден дъжд. Той примигна и разтърси глава. Лежеше на пода в бараката. На главата му плиснаха кофа вода, а от устата му извадиха парцала. Развързаха кърпите, но той едва поемаше въздух, защото дробовете му бяха привикнали със свитото си положение. Седна и продължи да вдишва въздух на малки интервали. Беше се съмнало. Бе оцелял още една нощ.

На път за столовата затворниците минаваха покрай него, не криейки презрението си. Вдишванията на Лев постепенно ставаха по-дълбоки и дишането му се нормализира. Беше останал сам в бараката и си мислеше дали някога в живота си е бил толкова самотен. Изправи се, като се подпираше на наровеите, за да не падне. Надзирателят му извика отвън, ядосан, че толкова се бави. Той наведе глава и се потътри към изхода, като едва придвижваше краката си, които се плъзгаха по гладкия дървен под, сякаш беше някакъв начинаещ къкьор.

Лев спря, когато навлезе в административната зона. Нямаше да издържи още един работен ден, както и трета нощ. Представяше си като най-ве най-различни изтезания, на които бе свидетел. Какво ще е следващото? Миражът за Тимур избледня и вече не го крепеше. Плановете им се бяха провалили. Един от надзирателите му изкрещя:

— Размърдай се!

Лев разбра, че трябва да измисли нещо. Беше останал сам. Обърна се към началническата барака и извика:

— Гражданино началник!

При това нарушаване на дисциплината пазачите се втурнаха към него. От бараката на столовата Лазар наблюдаваше всичко. Лев трябваше бързо да привлече вниманието на началника.

— Гражданино началник! Аз зная за доклада на Хрущов!

Надзирателите го настигаха и преди да може да каже дори една дума, го блъснаха в гърба. Вторият удар беше в корема. Той се строполи на земята и се сви, докато ударите продължаваха да се сипят.

— Спрете!

Надзирателите застинаха. Лев се обърна и погледна към административната барака. Началникът Синявски стоеше на горната площадка.

— Доведете го при мен!

Същия ден

Пазачите помъкнаха Лев нагоре по стълбите и го проснаха в кабинета. Началникът беше застанал в ъгъла до една голяма тумбеста печка. По дървените стени на стаята висяха карти на района и фотографии в рамки на началника, заобиколен от затворници. Синявски се усмихваше, сякаш беше в компанията на приятели, а лицата на затворниците бяха безизразни. Около снимките личаха светли ивици, очевидно старите снимки наскоро са били свалени и заменени с нови.

С изпокъсани дрехи, мръсен и пребит, Лев трепереше като безпризорно дете. Синявски даде знак на надзирателите да излязат.

— Искам да говоря с него насаме.

Те се спогледаха и един от тях каза:

— Този човек вчера се нахвърли върху нас. Ще е по-добре да останем.

Синявски поклати глава.

— Няма нужда.

— Не сте в безопасност с него.

Като се имаше предвид тяхното подчинено положение, те се държаха предизвикателно и едва ли не заплашително. Явно властта на началника на лагера се беше разклатила. Той се обърна към Лев:

— Нали няма да ме нападнеш?

— Няма, гражданино началник.

— Виждате ли, той се държи възпитано. А сега си тръгвайте.

Надзирателите излязоха неохотно и дори не се опитаха да скрият неодобрението си.

Щом те излязоха, Синявски отиде до вратата, за да провери дали някой не е останал там. След като чу скърцането на стъпалата под краката им и се убеди, че са сами, заключи вратата и се обърна към Лев:

— Заповядай, седни.

Лев седна на стола от другата страна на бюрото. В стаята беше топло и миришеше на дърва. На Лев му се доспа. Началникът се усмихна.

— Сигурно си измръзнал.

Без да дочака отговор, отиде до печката, взе една тенджерка и наля кехлибарена течност в малко тенекиено канче, същото като онези, в които им раздаваха екстракта от борови иглички. Подаде го на Лев, като го държеше за ръба.

— Внимавай!

Лев погледна димящата течност. Доближи канчето до устните си — миришеше на нещо сладко. Имаше вкус на стопен мед, ароматизиран с билки. Погълна я, но течността не отиде дълбоко — подобно на слаб дъжд върху изсъхнала, напукана почва, захарите и алкохолът попиха в устата му моментално. Кръвта нахлу в главата му и бузите му пламнаха. Стаята се залюля. Усети някаква нежна, опияняваща мекота, сякаш с нектара беше поел глътка щастие.

Синявски седна срещу него, отвори едно чекмедже и извади от него картонена кутия. Постава я на бюрото между тях. На капака имаше печат:

ДА НЕ СЕ ПУБЛИКУВА

Началникът почука по капака.

— Знаеш ли какво има вътре?

Лев кимна.

— Ти си шпионин, нали?

Лев си помисли, че не биваше да пие. Най-лесно е да напиеш гладния затворник, за да му развържеш езика. Сега трябваше да бъде стегнат и предпазлив. Груба грешка беше да се подведе от доброжелателността на този човек. Влизайки в стаята, беше решил да разкрие истинската си самоличност, като изреди известните му

подробности от кариерата на Синявски, както и имената на неговите началници. Но неговите думи завариха Лев неподготвен. Началникът наруши мълчанието.

— Не се опитвай да измислиш някаква лъжа. Знам истината. Ти си изпратен, за да докладваш за хода на реформите. Както и твоят приятел.

Сърцето на Лев спря за миг.

— Моят приятел?

— Аз одобрявам промените, но мнозина други не.

— Какво знаете за моя приятел?

— Те търсят и теб, двамата, които пристигнаха снощи. Убедени са, че са изпратени няколко души да ги шпионират.

— Какво е станало с него?

— С твоя приятел? Убили са го.

Пръстите на Лев, които стискаха тенекиеното канче, се разхлабиха, но той не го изпусна. Силите му го напуснаха, прегърби се и се наведе напред, забил поглед в пода.

Началникът продължи:

— Боя се, че ще убият и теб. Като извика, че знаеш за секретния доклад, се издаде. Няма да позволят да си заминеш. Както сам видя, не беше лесно дори да останем сами.

Лев поклати глава. Двамата с Тимур бяха оцелявали при невероятни обстоятелства. Не може да е мъртъв. Сигурно има някаква грешка. Лев се изправи.

— Не е загинал.

— Човекът, когото имам предвид, е пристигнал със „Стария болшевик“. Трябваше да дойде тук като мой заместник. Това е било прикритието му. Всъщност е бил изпратен, за да напише отчет. Поне той го е признал. Заявил, че е изпратен за проверка. Затова са го убили. Не искат да бъдат съдени. И няма да го допуснат.

Сигурно Тимур беше измислил тази история, за да се добере до лагера и да го спаси. Въобще не биваше да иска помощта му. Беше толкова загрижен за спасяването на Зоя, че не прецени какви опасности заплашват Тимур. Бе решил, че те са незначителни, уверен в успеха на своя план и в способностите на двамата. Бе разрушил едно щастливо семейство, опитвайки се да спаси своето, в желанието си да спечели привързаността на Зоя. Разплака се, когато най-сетне започна

да осъзнава, че Тимур, най-добрият, единственият му приятел, обожаван от жена си и от синовете си, верен и предан, когото Лев обичаше толкова много — беше мъртъв.

Когато Лев накрая вдигна поглед, видя, че и Синявски плаче. Лев погледна невярващо зачервените очи и мокрото от сълзи, покрито с дребни бръчки лице и се учуди как е възможно той, който бе строил недовършената жп линия с цената на толкова невинни жертви, да плаче за смъртта на човек, когото не познава и за чиято смърт не носи отговорност. Може би плачеше за всички умрели преди, за които не бе пролял нито една сълза, за жертвите, загинали в снега, калта и под слънцето, докато той си е пушил цигарата, доволен, че е изпълнил нормата. Лев избърса очи, като си спомни с какво презрение се отнесе към неговите сълзи Лазар. Свещеникът беше прав. Сълзите са безполезни. Лев дължеше много повече на Тимур. Ако не оцелее, жената и синовете на Тимур никога няма да научат как е загинал той. А и Лев няма да има възможността да им поиска прошка.

Охранителите не смятаха да допуснат той да се върне в Москва. Те бранеха свободата си. Лев беше шпионин, когото еднакво мразеха двете страни — затворниците и надзирателите, освен началника, който, изглежда, беше започнал да откача от осъзнаване на собствената си вина. В най-добрия случай той беше несигурен съюзник, който вече не контролираше напълно лагера. Надзирателите обикаляха като вълци около административната барака и чакаха само той да се появи.

Докато оглеждаше кабинета и в главата му се рояха различни идеи, Лев забеляза на бюрото микрофон, който беше свързан с всички високоговорители в зоната.

— Можете ли да говорите на целия лагер?

— Мога.

Лев стана и напълни ламариненото канче с топлия кехлибарен алкохол, после го подаде на началника.

— Да пийнем.

— Но...

— Да пийнем за светлата памет на моя приятел.

Началникът обърна канчето на един дъх и Лев го напълни отново.

— Да пийнем за паметта на всички, които са загинали тук.

Синявски кимна и пресуши канчето. Лев го напълни отново.

— И за паметта на всички невинни, загинали в цялата страна.

Началникът обърна и последното питие и избърса устните си. Лев посочи микрофона.

— Включете го.

Същия ден

В столовата Лазар обмисляше решението на Лев да потърси покровителството на началника на лагера. Жорес Синявски, разкаял се наскоро за собствената си жестокост, който наистина можеше да го защити. Останалите затворници бяха вбесени, че правосъдието им е отнето. Те вече бяха планирали третото, четвъртото и петото изтезание и с нетърпение очакваха нощта, когато Лев ще страда както са страдали те и ще видят на лицето му изписана болката, която са изпитвали, ще го чуят как се моли за милост и ще получат дългоочакваната възможност да кажат:

— Не.

Лазар го угнетяваше разказът на Лев за жена му Анисия. Наистина бандитите в бараката го увериха, че не е възможно жена, която е пяла химни, готвила и чистила, да се издигне до главатар на банда. Значи Лев отново е излъгал. Но този път Лазар няма да позволи да го измамат.

Изведнъж от външните високоговорители се чу някакво прашене. Едва ли беше нещо повече от случаен шум, но всекидневният им режим беше толкова строг и непроменим, че Лазар потрепна. Той стана от масата, заобиколи затворниците, които закусваха, и отвори вратата.

Високоговорителите висяха на високи дървени стълбове — по един до всяка барака и един в административната зона до кухнята и столовата. Използваха ги рядко. Група затворници се струпаха зад него, включително Георгий, неговият глас, който винаги беше наблизо. Всички гледаха към най-близкия високоговорител, изкривен и очукан от ветровете и времето. По стълба се спускаше жица, прокарана по замръзналата земя към бараката на началника на лагера. Отново се чу прашене, което се смени с пискливия му глас, в който явно се долавяше неувереност.

— Секретен доклад...

Настъпи пауза, след което той продължи, този път по-високо.

— Секретен доклад на XX конгрес на Комунистическата партия на Съветския съюз. Закрито заседание. 25 февруари 1956 година. Докладчик Никита Сергеевич Хрущов, Първи секретар на Комунистическата партия на Съветския съюз.

Лазар се спусна по стълбите и се насочи към високоговорителя. Надзирателите замряха в недоумение. Започнаха да си шушукат помежду си, явно усъмнили се в намеренията на началника. Няколко души закрачиха към административната барака. Междувременно началникът продължаваше да чете доклада. Колкото по-дълго четеше, толкова по-развълнувани ставаха охранителите.

— „... това, което ставаше по времето на Сталин, който допускаше грубо насилие не само над всичко, което му противоречеше, но и над това, което при неговата капризност и деспотичност му се струваше противоречащо на неговите постановки...“

Забързани, охранителите изтичаха по стълбите и започнаха да блъскат по вратата на кабинета, опитвайки се да разберат дали началникът не действа под заплаха. Един от тях се провикна с истинска загриженост:

— Той да не ви е взел за заложник?

Вратата остана затворена. На Лазар не му се вярваше началникът да чете под заплаха. Гласът му стана по-уверен, той се вживяваше в ролята.

— „Сталин въведе понятието «враг на народа». Този термин даваше възможност всеки, който не е съгласен за нещо със Сталин, да бъде подложен на най-жестоки репресии с нарушаване на всякакви норми на революционната законност...“

Отметнал глава, със зяпнала уста, Лазар се беше втренчил във високоговорителя, сякаш в небето над него бе станало някакво божествено чудо.

Всички затворници оставиха закуската си, някои с паниците в ръка наобиколиха стълба с високоговорителя — хората, забравили всичко, се вслушваха в прациящите думи на началника. Звучеше критика към държавата. Критика към Сталин. Лазар никога не беше чувал нещо подобно, не и в такава форма, това бяха думи, които не смееха да си прошепнат дори влюбените, нито двама затворници от

съседни нарове. Това бяха думи на техния лидер, произнесени на конгрес, записани, отпечатани и разпратени до най-отдалечените кътчета на страната.

— „Как може да се получи от човек признание за престъпления, които никога не е извършвал? Само по един начин — чрез изтезания, които да го доведат до загуба на съзнание, загуба на разсъдък, отнемайки неговото човешко достойнство...“

Човекът, застанал до Лазар, го прегърна през раменете. Същото направи и този зад него и скоро всички затворници се прегърнаха и станаха едно цяло.

Лазар се стараяше да не обръща внимание на надзирателите и да се съсредоточи върху доклада, но го разсейваше суетенето им. Те не можеха да решат дилемата — дали да спрат началника на лагера да дочете доклада, или да попречат на затворниците да го слушат. Очевидно решиха, че е по-лесно да се справят с един човек, отколкото с хиляда, и започнаха отново да блъскат по вратата, настоявайки Синявски да замълчи незабавно. За да издържа на арктическите студове, вратата бе направена от дебели дъски. На малките прозорчета имаше капаци. Нямаше начин да се проникне вътре. В отчаянието си един от надзирателите започна да стреля с автомата си, но куршумите засядаха в дървото. Той не успя да разбие вратата, но постигна желания резултат. Четенето спря.

Лазар усети настъпилото мълчание като някаква загуба. И не само той. Ядосани от внезапното прекъсване на доклада, затворниците отляво и отдясно затропаха с крака, към тях бързо се присъединиха останалите и накрая всички, две хиляди крака, започнаха да тропат по замръзналата земя.

— Още! Още! Още!

Енергията им бе завладяваща. Не след дълго и Лазар се усети как също тропат в такт.

* * *

Лев и началникът на лагера се заслушаха във вълненията навън. От страх да не бъдат застреляни от надзирателите, те не смееха да отворят капациите, за да видят какво става там. Вибрациите от

тропането преминаха през пода, а звукът от възгласите преодоля дебелите стени.

— Още! Още! Още!

Синявски се усмихна и сложи ръка на гърдите си, явно възприел тяхната реакция като благодарност за променената му същност.

Атмосферата в лагера се нажежи, на което разчиташе Лев. Той посочи към страниците на доклада, които набързо редактираше, съкращавайки най-шокиращите признания. Подаде на Синявски следващата страница, но той поклати глава.

— Не.

Лев се изненада.

— Защо да спираме сега?

— Защото ще произнеса собствена реч. Аз се... вдъхнових.

— Какво смятате да кажете?

Синявски вдигна микрофона и се обърна към затворниците от лагер №57:

— Говори Жорес Синявски. Вие ме познавате като началник на този лагер, където работя от много години. Новопристигналите може да ме мислят за добър човек, почтен, справедлив и щедър.

Лев се съмняваше в това, но се опита да изглежда, че вярва на тези твърдения. Началникът очевидно говореше напълно сериозно.

— Тези, които са престояли по-дълго тук, едва ли са съгласни. Току-що чухте, че Хрущов признава грешките, извършени от държавата, жестоките действия на Сталин. Искам да последвам примера на нашия ръководител и да призная своите собствени грешки.

Като чу думите „да последвам примера“, Лев си зададе въпроса дали началникът на лагера е ръководен от чувството за вина или от навика да се подчинява. Дали разкаянието му не беше подражание? Ако държавата възстанови терора, ще се върне ли Синявски също така бързо към жестокостта, колкото и да демонстрира разкаяние сега?

— Вършил съм неща, с които не се гордея. Време е да поискам прошка от вас.

Лев разбра, че разкаянието на началника на лагера може да има по-голяма сила от признанията на Хрущов. Затворниците познаваха този човек. Те познаваха и затворниците, които беше погубил. Виковете и тропането спряха. Те чакаха неговата изповед.

* * *

Лазар забеляза, че дори надзирателите спряха усилията си да разбият вратата в очакване на следващите думи. След кратка пауза над лагера се разнесе пискливият глас на Синявски:

— Първото ми назначение беше в Архангелск — трябваше да надзиравам затворниците, които работеха в дърводобива. Те сечеха дървета и подготвяха трупите за транспортиране. Бях нов и се притеснявах. Беше ми заповядано да добивам определено количество всеки месец. Нищо друго нямаше значение. Беше ми определена норма както на вас. След първите седмици открих, че един от затворниците лъже, за да си изпълни нормата. Ако не бях открил това, в края на месеца щеше да има недостиг и щях да бъда обвинен в саботаж. Разбирате... ставаше дума за оцеляване, ни повече, ни по-малко. Нямах избор. Реших да им дам пример. Съблякоха го гол и го вързаха за едно дърво. Беше лято. На залез тялото му беше почерняло от комари. На сутринта загуби съзнание. Умря на третия ден. Наредих тялото му да бъде оставено в гората като предупреждение. Двайсет години не бях се сещал за него. Но отскоро започнах да мисля за него всеки ден. Не си спомням името му. Дали изобщо съм го знаел. Помня само, че беше на моите години — дваайсет и една.

Лазар забеляза, че Синявски все пак се опитва да се оправдае.

— Нямах избор.

Тези думи бяха станали причина за смъртта на хиляди хора, които загинаха не от куршум, а в резултат на изродена логика и сметки. Когато Лазар отново се заслуша, Синявски вече не говореше за кариерата си в горите край Архангелск. Сега разказваше как го прехвърлили на солните мини в Соликамск.

— В солните мини, за да повиша добивите, наредих хората да спят под земята. Избягвайки слизането и качването в началото и в края на всяка смяна, спестих хиляди ценни работни часове, от което държавата спечели много.

Затворниците клатеха глави, като си представяха условията в този подземен ад.

— Целта ми беше да осигуря повече печалба за нашата държава. Какво можех да направя? Ако не бях се сетил за това, заместникът ми

щеше да го предложи, а мен щяха да накажат. Нима тези хора имат повече нужда от дневна светлина, отколкото държавата от сол? Кой би могъл да ми възрази? Кой би се застъпил за тях?

Един от охранителите, когото Лазар никога досега не беше виждал, се приближи до тях, размахвайки нож. Изглежда, се канеше да пререже кабела и да спре речта. Той се хилеше, явно доволен от своето хрумване.

— Махнете се от пътя ми!

Един затворник от първия ред направи крачка напред и настъпи кабела. Към него веднага се присъединиха втори, трети, четвърти, за да скрият кабела. Пазачът се подсмихна заплашително, намеквайки, че ще им го припомни, и се насочи към друг открит участък на кабела. В отговор затворниците дружно се люшнаха напред и запълниха цялото пространство. Образуваха плътна редица, застанали един до друг, от стълба с високоговорителя чак до административната барака. За да стигне до кабела, охранителят трябваше да пропълзи под бараката, което той сметна под своето достойнство.

— Махнете се от пътя ми!

Затворниците не помръднаха. Той се обърна към двете укрепени кули, които се извисяваха над лагера. Махна на картечарите, сочейки към затворниците.

Прозвуча картечен откос. Като един затворниците паднаха на колене. Лазар се огледа да види дали има убити и ранени. Изглежда, никой не беше пострадал. Куршумите бяха минали над главите им и се забиха в стената на бараката като предупреждение. Затворниците бавно се изправиха. От задните редове се чуха викове:

— Имаме нужда от помощ!

— Доведете фелдшера!

Лазар не можеше да види какво е станало, но виковете за помощ продължиха. Никой не се отзова. Надзирателите не се помръднаха. Скоро виковете престанаха — никой вече не искаше помощ. Всички в тълпата разбраха, че някой от затворниците е умрял.

Усетил, че настроението става по-напрегнато, охранителят прибра ножа и извади пистолета си. Започна да стреля по високоговорителя. Първите изстрели се оказаха неточни, но накрая от него се разхвърчаха искри и той млъкна. Другите четири високоговорителя в затворническата зона продължаваха да работят, но

бяха по-далече, така гласът на началника отслабна и се превърна в неясно бърборене. Охранителят с насочен пистолет изкомандва:

— Разпръсни се по бараките! И повече няма да има убити.

Но беше подценил силите си.

Един затворник грабна от земята кабела, втурна се и го омота около врата на охранителя. Започна да го души. Останалите ги наобиколиха. Другите охранители се притекоха на помощ, но някой измъкна пистолета на поваления охранител и започна да стреля по тях. Един човек беше ранен и падна. Останалите извадиха пистолети и откриха безразборна стрелба.

Затворниците се разпръснаха. Моментално осъзнаха какво ще стане по-нататък. Ако надзирателите възстановят контрола си над лагера, наказанията ще бъдат свирепи, каквото и да се казва в доклада от Москва. В това време от двете кули откриха огън.

* * *

Началникът на лагера продължаваше да говори, като изреждаше едно след друго кървавите си престъпления и явно не обръщаше внимание на стрелбата. В съзнанието му нещо се беше пречупило: по времето на Сталин неговият характер бе тласкан с огромна сила в една посока, а сега го буташа в обратната. Беше загубил способността да се съпротивлява, той не знаеше вече какъв е — дали добър, дали лош, бе само един слаб човек.

Лев остави началника на лагера да говори и леко открехна капака на прозореца, за да надникне предпазливо навън. Разбунтувалите се затворници тичаха в различни посоки. На снега лежаха неподвижни тела. Според пресмятанията излизаше, че на един охранител се падат поне четирийсет затворници. И с това се обясняваше скъпата поддръжка на лагерите — принудителният труд не покриваше разходите по издръжката, храната и транспортирането на затворниците. Най-много средства поглъщаха надзирателите, които получаваха и премии за работа в тези ужасни условия. Затова бяха готови да убиват, за да запазят властта си. Нямаха друг живот, нито семейства или приятели, които да държат на тях. Никой работнически

колектив не би ги приел. Благополучието им зависеше само от затворниците. Битката беше еднакво отчаяна и за двете страни.

От кулите отново прозвучаха изстрели и стъклото се пръсна на парчета. Лев залегна, обсипан със стъкла, а куршумите се забиваха в пода. Скрит зад дебелината стена, той се протегна, опитвайки се да затвори капациите. Поредните изстрели разбиха дървото на трески. Цялата стая се прострелваше. Куршумите пометоха апаратурата с микрофона от масата и тя излетя във въздуха, преди да се разбие на пода. Синявски падна и се сви на кълбо. Лев попита, надвиквайки грохота:

— Имате ли пистолет?

Синявски посочи с поглед настрани. Лев видя в ъгъла заключен с катинар дървен сандък. Изправи се и се втурна към него, но комендантът му препречи пътя с вдигнати ръце.

— Не!

Лев го отблъсна и със стоманената стойка на настолната лампа удари по катинара. При втория удар той се отвори. Синявски отново се хвърли напред и легна върху капака на сандъка.

— Моля те, недей...

Лев го избута и вдигна капака.

Вътре беше пълно с най-различни неща. Имаше снимки в рамки. Синявски, изправен гордо до някакъв канал, а на заден план се тълпят изтощени затворници. Лев предположи, че това са снимките, украсявали стените в кабинета. Той ги избута настрани и се зарови в грамоти и писма, които хвалеха Синявски за изпълнените норми — остатъци от една голяма кариера. На дъното намери ловджийска пушка. На приклада имаше резки за двайсет и три успешни изстрела. Сигурно бе, че те не са били срещу вълци и мечки. Лев зареди пушката с дебелите колкото пръстите му патрони и се върна до прозореца.

Двете стратегически важни кули бяха издигнати върху високи дървени подпори. Охранителите вече бяха издърпали стълбите, за да не може никой да се качи отдолу. Защитени от дебели стени, на площадката на всяка кула бяха разположени тежки картечници, способни да изстрелват няколкостотин куршума в минута, с много по-голяма огнева мощ от тази, с която разполагаха на земята. Лев искаше да отвлече вниманието им от затворниците и се прицели в по-близката кула, макар да се съмняваше, че ще уцели квадратния отвор в

дървената стена. Стреля два пъти и се изненада от тежкия откат на пушката. Охранителите спряха да стрелят срещу затворниците и насочиха огъня си към него.

Залегнал на пода, Лев хвърли поглед към Синявски. Седнал в ъгъла, той продължаваше да чете съвършено спокойно останалите страници от доклада, сякаш не забелязваше, че кабинетът му е обърнат наопаки от изстрелите. Усети, че Лев го гледа, вдигна глава и продължи:

— Нека моят вик на ужас стигне до ушите ви, не бъдете глухи и ме вземете под ваша закрила. Моля ви, помогнете да сложим край на кошмара на тези разпити и всички да видят, че това е грешка!

Синявски се изправи.

— Това беше ужасна грешка! Не трябваше да се случва.

Лев му извика:

— Легнете!

Един куршум уцели началника в рамото. Лев не искаше да гледа как го убиват, затова скочи и го събори. Приземи се на коленете си и едва не припадна от болка.

Синявски му прошепна:

— Този доклад ми спаси живота.

Лев усети миризма на дим. Обърна се по гръб, за да облекчи тежестта върху коленете си. После несръчно се изправи и, накуцвайки, се приближи до прозореца. Картечният огън беше спрял. Огледа зоната през счупения прозорец и видя откъде идва пушекът. Под платформата на кулата гореше огън и пламъците се катереха нагоре по гредите. Затворниците бяха дотъркаляли отнякъде варели с гориво и ги бяха запалили, изпичайки охранителите като месо на скара. Пътят за отстъпление на мъжете на площадката беше отрязан. Тъй като не можеха да слязат по стълбата, се опитаха да се промушат през отвора в дървената стена. Но той беше твърде тесен и един от тях се заклеци в него, като не можеше нито да се провре, нито да се върне назад, докато огънят го застигаше. Започна да крещи.

Охранителите от втората кула, за да избегнат страшната участ, откриха стрелба по затворниците, които носеха гориво за нов огън. Но те бяха прекалено много и прииждаха от всички страни. Щом се окажеха под кулата, ставаха недосегаеми за картечницата и на охранителите не им оставаше друго, освен да чакат. Пламна нов огън.

Двете кули излязоха от строя. Балансът на силите се промени и затворниците поеха контрола върху лагера.

Брадва удари по вратата на началника на лагера, последваха втори и трети удар и стоманеното острие се показа между разцепените дъски. Преди да успеят отвън напълно да разбият вратата, Лев остави пушката и отключи, отстъпвайки назад с вдигнати ръце, показвайки, че се предава. Малка група затворници нахлу в стаята, размахвайки ножове, пистолети и железни пръти. Предводителят им огледа пленниците.

— Изкарайте ги навън.

Затворниците хванаха Лев за ръцете и го повлякоха надолу по стълбите при останалите пленени охранители — сега ролите се бяха разменили. Пребити и окървавени, те седяха на снега и гледаха как догарят кулите. От тях се издигаха стълбове пушек, които застилаха дневната светлина и обявяваха на целия район за започналата революция.

Същия ден

Намръщен, Малкия съсредоточено изучаваше написания на ръка списък. Бяха му казали, че в него са изброени имената на мъже и жени, които Фраершата има намерение да убие. Тъй като не знаеше да чете, списъкът му изглеждаше като колонка от непонятни символи. Доскоро не се притесняваше, че не знае да чете и пише и различава само буквите на собствения си прякор. По тази причина, по времето на неговото посвещаване, бе проявил достатъчно разум да настоя татуировката му да не съдържа много букви. Опасяваше се, че другарите му ще се възползват от неговата неграмотност и ще напишат нещо обидно. Беше абсолютно забранено, под страх от смъртно наказание, да се правят фалшиви татуировки, които съдържат откровена лъжа, но това нямаше да им попречи да си направят майтап с него и да го кръстят Малкия пикльо вместо Малкия.

Той беше умен и нямаше нужда от диплома или удостоверение, за да го докаже. Пък и защо му трябваше грамотност? Каква е ползата от такива умения? Нямаше нужда от учител, за да разбие ключалка или да хвърли нож. Защо му е на крадеца да знае да чете? Макар да продължаваше да се придържа към подобни съображения, нещо

напоследък все пак се беше променило. Смущение се загнезди в душата му и взе постепенно да нараства, откакто Зоя го беше хванала за ръката.

Тя не знаеше, че той е неграмотен. Може би допускаше и още по-лоши неща, виждайки в него само един пристрастен към чифира бандит. На него не му пукаше. Нека повече да се тревожи дали ще ѝ пререже гърлото, а не да му дава оценки. Той се самонавиваше. Дълбоко въздъхна и отново се съсредоточи върху списъка с имена на пенсионираните чекисти. От Фраершата беше чул, че това са имената, адресите и описанията на всичките им престъпления — били те следователи, дознатели или информатори. Прокарвайки мръсния си пръст по редовете, той лесно разбираше в коя колонка са написани имената — в нея имаше най-малко думи. В колоната с цифрите бяха адресите. И по пътя на логиката се досети, че в последната колонка, която съдържа най-много думи, са описани вероятно престъпленията им. Кого се опитваше да излъже? Това не беше никакво четене. Дори никак не приличаше. Захвърли ядосан листа, докато крачеше напред-назад в тунела. Тя беше виновна за всичко — заради това момиче не си намира място. По-добре никога да не беше я срещал.

Като не знаеше какво да прави, се запъти по тунела и влезе във вмирисаното им скривалище. Фраершата твърдеше, че те се укриват сред развалините на старо книгохранилище, изчезналата библиотека на Иван Грозни, в която някога са се пазили безценни свитъци на древногръцки и древноеврейски езици. Неграмотен крадец се крие в библиотека — той не съзнаваше иронията на съдбата, докато не се появи Зоя. Дали е библиотека, или не, той гледаше на скривалището им като на мрежа от грозни и влажни каменни дупки. Избягвайки другите, които пиеха както обикновено, той се запъти към килията на Зоя.

Довлече една табуретка, качи се на нея и погледна през решетките на прозорчето. Зоя спеше в ъгъла, свита на кълбо върху матрака си. От тавана висеше лампа, до която момичето не можеше да стигне, постоянно запалена, за да бъде държана под наблюдение денонощно. В миг гневът на Малкия се стопи. Погледът му се задържа на тялото ѝ, на гърдите ѝ, които бавно се повдигаха и спускаха в такт на дишането. Той беше крадец, но още беше девствен. Бе убивал, но

досега не беше правил секс, което даваше повод за насмешки от останалите. Те го дразнеха, че пенисът му, ако не го използва по предназначение, ще закърнее, ще отпадне и той ще се превърне в момиче. След неговото посвещаване го заведоха при проститутка, блъснаха го в стаята ѝ и заключиха вратата, за да възмъжее. Жената седеше на леглото, гола и отегчена, а кожата на краката и ръцете ѝ беше настръхнала. Пушеше цигара — от върха ѝ висеше дълъг стълб пепел — и единственото, което Малкия си помисли, беше дали горещата пепел няма да падне върху гърдите ѝ. Но тя я изгърси на пода и го попита какво чака, като посочи цепката на панталона му. Той разкопча колана си, свали го, но после го сложи обратно и ѝ каза, че не иска секс, но може да задържи парите, при условие че не каже нищо на другите. Тя сви рамене и му каза да изчака пет минути и да се пръждосва, защото никой няма да повярва, че е издържал по-дълго. Той поседя пет минути на леглото, след което си тръгна. Докато вървеше по коридора и обмисляше какво да излъже, тя отвори вратата и извика на другите, че са били прави, той се бил изложил. Другарите му се превиваха от смях. Дори Фраершата изглеждаше разочарована от него.

Малкия усети, че някой се приближава, и се обърна с нож в ръката. Неизвестният изви ръката му, разтвори пръстите му и измъкна ножа. След като сгъна острието, Фраершата му го върна и погледна през рамото му в килията.

— Хубава е, нали?

Той не отговори. Фраершата го погледна.

— Рядко някой може да те издебне.

— Проверях затворничката.

— Проверяваше?

Той се изчерви. Фраершата прегърна Малкия през рамото и добави:

— Искам тя да те придружи при следващата ти работа.

Малкия изгледа Фраершата.

— Затворничката ли?

— Наричай я по име.

— Зоя?

— Тя има повече причини да мрази чекистите. Те са убили родителите ѝ.

— Тя не може да се бие. Само ще пречи. Тя си е момиче.

— И аз някога съм била момиче.

— Ти си друга работа.

— Тя също.

— Може да се опита да избяга. Или да вика за помощ.

— Попитай я. Тя ни слуша.

Настъпи кратко мълчание и Фраершата се провикна към килията:

— Знам, че си будна.

Зоя седна на матрака и се обърна към тях.

— Не съм казала, че спя.

— Ти си смело момиче и аз имам едно предложение за теб.

Искаш ли да придружиш Малкия при следващата му задача?

Зоя попита:

— Каква задача?

Фраершата отговори:

— Да убиете един чекист.

КОЛИМА ЛАГЕР №57

Същия ден

Двете кули рухнаха и се превърнаха в купчина димящи отломки, дъските и гредите бяха изгорели, оставили след себе си червена жар, по която от време на време пробягваха пламъчета. Струйки дим се издигаха в нощното небе, отнасяйки праха на поне осем охранители — тяхната последна задача беше да затъмнят блещукащите звезди, преди да се разпръснат из равнината. Мъртвите охранители, загинали извън огнените кладни на кулите, останаха да лежат там, където бяха паднали. Едно тяло беше провиснало от прозореца. Яростта, с която е бил убит, предполагаше, че се е отличавал с особена жестокост — преследван от освирепелите затворници, хванат, пребит и намушкан с ножове, докато отчаяно се е опитвал да се измъкне навън. Тялото му беше оставено да виси на прозореца като знаме на новата империя.

Оцелелите охранители и персоналът на лагера, петдесетина души, бяха събрани в центъра на административната зона. Мнозина бяха ранени. Без одеяла и медицинска помощ, те седяха направо на снега, но страданията им никак не впечатляваха затворниците, добре усвоили уроците на студеното безразличие. Като се имаше предвид двусмисленият статут на Лев, той също бе причислен към охранителите и седнал на снега, треперещ от студ, наблюдаваше краха на предишните силови структури и зараждането на нови.

Доколкото можеше да разбере, бунтът бе оглавен от трима водачи, неизбрани от никого, чийто авторитет бе установен още в мрака на бараките. Всеки от тях беше следван от ясно очертана група. Лазар бе един от водачите. Групата му се състоеше от по-възрастни затворници, интелектуалци, квалифицирани работници — тъй да се каже, шахматистите. Вторият водач беше млад човек: атлетичен и красив, вероятно фабричен работник — олицетворение на истински съветски човек, но въпреки това затворник. Неговите последователи бяха млади и активни хора. Третият водач беше от криминалните. Около четирийсетгодишен, с присвити очи, нащърбени зъби и усмивка

на акула. Беше си присвоил кожуха на началника на лагера. Той му беше прекалено голям и се влачеше по снега. Последователите му също бяха криминални — крадци и убийци. Трите групи, представени от своите водачи, имаха взаимно изключващи се възгледи. Лазар чрез своя глас, рижият Георгий, препоръчваше предпазливост и ред:

— Трябва да поставим часови по целия периметър и да ги въоръжим.

Поради дългогодишната си практика Георгий можеше да говори и едновременно да слуша Лазар.

— Освен това трябва да съберем и разпределим хранителните запаси. Не бива да позволим ситуацията да излезе извън контрол.

Работникът с квадратна челюст, сякаш слязъл от пропаганден филм, не беше съгласен.

— Имаме право на толкова храна и напитки, колкото да компенсирате загубените възнаграждения, и за награда на извоюваната ни свобода.

Крадецът с еленовия кожух постави само едно искане:

— След като цял живот спазвахме строги правила, сега имаме право на неподчинение.

Съществуваше и четвърта група затворници, индивидуалисти, непризнаващи никакви водачи. Опиянени от свободата, те тичаха като диви животни от барака на барака, търсеха неизпитани удоволствия: дали обезумели от насието, или поначало са били малоумни и сега най-сетне са свободни да му се радват. Някои бяха заспали в удобните легла на надзирателите, наслаждавайки се на свободата да можеш да спиш, когато си уморен. Други се бяха добрави до дрогата или водката на бившите си пазачи. Смейки се, те режеха парчета от омразната бодлива тел, свиваха ги на венци и украсяваха с трънливи корони челата на бившите си мъчители. Гаврейки се, ги наричаха синове божии и крещяха:

— Да разпънем копелетата!

Като наблюдаваше анархията около него, Лазар настоятелно повтаряше в ухото на Георгий:

— Спешно трябва да опазим хранителните запаси. Гладуваният човек не бива да яде много, иначе ще умре. И трябва да се спре рязането на телената ограда — тя ще ни пази от войската, която

неизбежно ще дойде. Не може да има абсолютна свобода. Няма да оцелеем.

Ако се съди по мълчанието на притежателя на кожата от еленова кожа, грабежът вече беше извършен и всичко ценно бе в ръцете на неговите хора.

Работникът с квадратната челюст, чието име Лев не знаеше, беше съгласен да се предприемат някои практически мерки, но след като приключат с наказанието на пленените охранители.

— Моите хора искат справедливост! Те чакаха този момент дълги години! Те изтърпяха безбройни страдания! Те не искат повече да отлагат!

Той говореше с лозунги и сякаш завършваше всяко изречение с удивителен знак. Лазар не бе склонен да се отлагат практическите мерки, но се съгласи, за да получи подкрепата му. Охранителите ще бъдат съдени. И Лев заедно с тях.

* * *

Един от привържениците на Лазар, адвокат в предишния си живот, както той се изрази, пое главната роля да организира трибунала, който щеше да съди Лев и останалите. Той прие с удоволствие да разработи съответната процедура. След години раболепно подчинение адвокатът се зарадва да си върне поне малко от властта и авторитета, които смяташе за напълно естествени за себе си.

— Разбираме се, че ще бъдат съдени само надзирателите. Медицинският персонал и бившите затворници, които са работили за администрацията на лагера, ще бъдат освободени.

Всички се съгласиха и адвокатът продължи:

— Стъпалата, водещи към кабинета на началника на лагера, ще послужат за сцена. Всеки надзирател се отвежда до най-долното стъпало. След това ние, свободните хора, ще посочваме примери за тяхната жестокост. Ако отделният случай се приеме за доказателство, надзирателят ще се изкачи едно стъпало и ако достигне най-горната площадка, ще бъде разстрелян. Ако обаче не стигне до върха и спре на предпоследното стъпало, ще му бъде позволено да слезе по стълбата и да седне.

Лев преброи стъпалата — бяха тринайсет. Тъй като започваха да съдят от най-долното, дванайсет престъпления означаваха смърт, а единайсет или по-малко — живот.

С нисък, тържествен глас адвокатът обяви:

— Началникът на лагера Жорес Синявски.

Заведоха Синявски на първото стъпало и той се изправи пред съдиите си. Рамото му беше небрежно превързано, за да спре кървенето и да остане жив, за да бъде съден. Ръката му висеше безпомощно, но въпреки това той се усмихваше като дете по време на училищна игра и търсеше някое приятелско лице сред насъбралите се затворници. Нямаше представители на защитата или обвинението, от името на двете страни се изказваха затворници. Присъдата също беше колективна.

Веднага се разнесе хор от различни гласове. Чуха се обиди и се изброяваха едно през друго неговите престъпления. Адвокатът вдигна ръце, призовавайки за тишина:

— Един по един! Вдигате ръка, аз ще ви посоча и тогава ще говорите. Всеки ще получи право да се изкаже.

Посочи един възрастен затворник, който си остана с вдигната ръка. Адвокатът му напомни:

— Можете да свалите ръката и да говорите.

— Ръката ми е доказателство за престъплението му.

Два от пръстите липсваха и вместо тях личаха почернелите им пънчета.

— Измръзване. Нямах ръкавици. При минус петдесет градуса — беше толкова студено, че плюнката замръзваше във въздуха. Но той ни изпращаше на работа! Ден след ден. Два пръста — две стъпала!

Чуха се одобрителни възгласи. Адвокатът опъна затворническата си ватенка, сякаш беше официален костюм.

— Проблемът не е в броя на загубените пръсти. Вие говорите за нечовешки условия на работа. Това е престъпление. Но е един пример, затова е едно стъпало.

От тълпата се чу друг глас:

— Аз загубих един пръст на крака! Това брой ли се за едно стъпало?

Имаше предостатъчно деформирани и почернели пръсти, за да изкарат началника до върха. Контролът се изплъзваше на адвоката,

който не беше в състояние да измисли нови правила, за да успокои възбудената тълпа.

Началникът на лагера прекъсна споровете, като се провикна:

— Прави сте. Вашите травми са престъпления. Всяка травма е престъпление.

Началникът на лагера се изкачи едно стъпало по-горе. Възраженията спряха и всички се заслушаха в гласа на Синявски.

— Истина е, че съм извършил повече престъпления, отколкото са стъпалата. Ако те стигаха до върха на планината, щях да ги изкача всичките.

Ядосан, че системата му се проваля, адвокатът запита:

— Значи признавате, че заслужавате смърт?

Началникът на лагера избегна отговора.

— Ако трябва да изкачиш едно стъпало, защо да не можеш да слезеш едно стъпало надолу? Ако си извършил престъпление, не може ли да си сторил и някакво добро? Защо да не мога да оправя злините, които съм извършил?

Той посочи затворника, който беше загубил пръста си.

— Загубихте пръста си от измръзване и затова аз трябва да изкача едно стъпало. Миналата година обаче поискахте да изпратите възнаграждението на семейството си. Когато ви обясних, че системата ни не е справедлива и вие не сте спечелили достатъчно, нима не взех от моята заплата, за да допълня разликата? Нали аз лично се погрижих жена ви да получи парите навреме?

Затворникът се огледа наоколо, но не отговори. Адвокатът попита:

— Истина ли е?

Затворникът кимна неохотно.

— Истина е.

Началникът на лагера слезе едно стъпало.

— Нима не бива да сляза едно стъпало заради такава постъпка? Съгласен съм, че все още не съм направил достатъчно добрини, за да изкупя злините. Защо не ме оставите жив? Да прекарам остатъка от живота си, за да се поправя. Няма ли да е по-добре, отколкото да ме убиете?

— Ами хората, които сте убили?

— Ами хората, които съм спасил? След смъртта на Сталин смъртността в нашия лагер е най-ниската в Колима. В резултат на проведените от мен реформи. Увеличих хранителните дажби. Давах ви по-голяма възможност за почивка и съкратих работното време. Подобрих медицинското обслужване. Болните вече не умират. Те оздравяват. И вие знаете, че това е истина. Успяхте да надвиете охранителите, защото по-добре се храните, повече почивате и сте по-силни от всякога. Аз съм причината този бунт да успее!

Адвокатът се приближи до началника на лагера, ядосан, че системата му не работи.

— Не сме говорили за възможността да се слиза по стъпалата надолу.

Адвокатът се обърна към тройката водачи на групите:

— Искате ли да променим системата?

Работникът с квадратната челюст се обърна към своите хора:

— Началникът на лагера иска да му дадем втори шанс. Съгласни ли сте?

В отговор се чу ропот, който ставаше все по-силен от присъединяващите се към него нови гласове:

— Никакъв втори шанс! Никакъв втори шанс! Никакъв втори шанс!

Лицето на Синявски помръкна. Той искрено вярваше, че е направил достатъчно, за да бъде пощаден. Адвокатът се обърна към осъдения. Очевидно не бяха обмислили докрай процеса. Нямаше определен палач. Началникът извади от джоба си едно от изсъхналите лилави цветчета и го стисна в ръката си. Изкачи се на най-горното стъпало и погледна към нощното небе. Адвокатът заговори и гласът му трепереше от напрежение:

— Ние произнесохме колективна присъда. И наказанието трябва да бъде изпълнено колективно.

Извадиха оръжията. Адвокатът се отдръпна, а началникът на лагера извика:

— Моето последно желание...

Пистолети, винтовки и картечница стреляха едновременно — Синявски падна като подкосен. Бидейки злодей в живота, пред лицето на смъртта той показва някакво достойнство. И затворниците го възненавидяха за това. Те не искаха повече да го слушат.

Настроението на участниците в импровизирания съд се промени от възторжено на мрачно. Адвокатът си прочисти гърлото и попита:

— Какво ще правим с трупа?

Някой предложи:

— Да го оставим за назидание на следващия.

Всички се съгласиха и тялото остана там, където беше паднало.

— Кой е следващият?

Лев се напрегна. Георгий обяви:

— Лев Степанович Демидов.

Адвокатът огледа надзирателите.

— Кой е той? Кой е Лев?

Лев не помръдна и адвокатът повиши глас:

— Станете и се покажете! Иначе ще се лишите от правото на съд и ще ви застреляме веднага.

Бавно, без да е сигурен дали краката му ще го удържат, Лев се изправи. Изпратиха го на долното стъпало, където щеше да застане с лице пред съда. Адвокатът попита:

— Охранител ли сте?

— Не.

— Какъв сте тогава?

— Аз съм от московската милиция и бях изпратен тук под прикритие.

Георгий се намеси:

— Той е чекист!

Тълпата, която беше негов съдия и палач, избухна в гняв. Лев погледна към своя обвинител. Георгий действаше самостоятелно, докато Лазар четеше някакво листче, на което може би бяха изброени престъпленията на Лев. Адвокатът попита:

— Вярно ли е? Чекист ли сте?

— В миналото бях служител на МГБ.

Адвокатът се провикна:

— Дайте примери за неговите престъпления!

Отговори му Георгий:

— Той предаде Лазар.

Затворниците се развикаха и Лев изкачи едно стъпало, а Георгий продължи:

— Преби Лазар и му счупи челюстта!

Качиха Лев на следващото стъпало.

— Арестува жената на Лазар.

Лев беше вече на четвъртото стъпало.

— Арестува енориаши на Лазар.

Беше стигнал до петото стъпало, но Георгий нямаше какво повече да каже. Никой друг не познаваше Лев. Никой не можеше да посочи негови престъпления. Адвокатът заяви:

— Имаме нужда от още примери. Още седем.

Ядосан, Георгий каза:

— Той е чекист!

Адвокатът поклати глава.

— Това не е пример.

Никой от затворниците не го познаваше достатъчно добре, за да го осъдят, никой освен самия Лев. Те изглеждаха разочаровани. Бяха прави да предполагат, че след като е чекист, в миналото му са натрупани много престъпления, които са им неизвестни. Лев усещаше, че техният измислен правилник няма да го защити. Ако не беше станал свидетел на екзекуцията на Синявски, щеше сам да се качи по стълбата и да признае греховете си. Но едва ли би бил по-красноречив от него. Животът му зависеше от правилата на тяхната система. Имаха нужда от още седем примера, но не разполагаха с такива.

Георгий, който не искаше да се предаде, се провикна:

— Колко години си бил чекист?

След като бе служил в армията, Лев бе мобилизиран в органите на Държавна сигурност.

— Пет години.

Обръщайки се към останалите, Георгий попита:

— Можем ли да приемем, че е причинявал зло поне на двама души годишно? Невероятно ли е това за един чекист?

Тълпата се съгласи — по две стъпала за всяка година. Лев се обърна към адвоката, надявайки се, че той ще отхвърли това предложение, ала той сви рамене и предложението на Георгий придоби силата на закон. Адвокатът посочи горното стъпало. Лев бе осъден на смърт.

Неспособен да осъзнае, че това е краят, Лев не помръдна.

Някой от тълпата извика:

— Качвай се горе или ще те застреляме там, където стоиш!

Като замаян Лев се изкачи нагоре, прекрачи надупченото от куршуми тяло на началника на лагера и се изправи пред дулата, насочени към него.

Чу се гласът на Георгий, човека, който го мразеше:

— Чакайте.

Лев видя, че Лазар шепне нещо на ухото на Георгий. Обикновено той превеждаше веднага, но този път изчака Лазар да свърши и го погледна въпросително. Лазар повтори думите си. Георгий се обърна към Лев и попита:

— Жива ли е жена ми?

Георгий взе листчето от ръката на Лазар, занесе го на Лев и му го подаде. Лев се наведе и разпозна написаното от Фраершата писмо, което беше доказателство, че тя е жива, и съдържаше сведения, които само тя можеше да знае. То се намиреше у Тимур. Преди да го убият, охранителите очевидно бяха претърсили джобовете му.

— Намерихме го в джоба на един надзирател. Ти не си лъгал.

— Не.

— Тя жива ли е?

— Да.

Лазар повика с жест Георгий и прошепна нещо на ухото му. Той неохотно се подчини и каза:

— Настоявам той да бъде помилван.

МОСКВА

Същия ден

Малкия и Зоя седяха един до друг на покрива на блок №424 като две улични котки. Зоя се беше притиснала до него, за да го успокои, че няма намерение да избяга. След уморителния няколкокилометров път по каналите, катеренето по стълби и промъкването покрай покритите с тиня стени и двамата бяха потни и сега се наслаждаваха на прохладния нощен ветрец. Зоя се почувства ободрена. Отчасти защото имаше възможност да се раздвижи след толкова дни и нощи, прекарани в килията, но главната причина беше, че е с него. Това ѝ приличаше на откраднатото ѝ детство — палаво приключение с близък по дух приятел.

Зоя погледна снимката, която Малкия стискаше в ръката си.

— Как се казва?

— Марина Нюрина.

Зоя взе снимката. Нюрина изглеждаше на около трийсет години, строга и надменна. Зоя му върна снимката.

— Трябва да я убиеш ли?

Малкия кимна, сякаш някой му беше поискал цигара. Зоя не беше съвсем сигурна дали му вярва. Беше го видяла как нападна бандита, който се опита да я изнасили. Умееше да борави с нож. Мълчалив и раздразнителен, нямаше вид на момче, което се фука напразно.

— Защо?

— Тя е чекистка.

— Какво е направила?

Малкия я погледна въпросително, като че ли не разбираше въпроса ѝ.

— Арестувала ли е хора? Разпитвала ли ги е?

— Не знам.

— Искаш да убиеш някого, но не знаеш какво е направил.

— Нали ти казах. Тя е чекистка.

Зоя се запита какво знае той за органите на Държавна сигурност и добави предпазливо:

— Не си много наясно с тях, нали? Чекистите имам предвид. Така ли е?

— Знам с какво се занимават.

Малкия се замисли, преди да продължи:

— Арестуват хора.

— Не е ли редно да знаеш нещо повече за човека, когото ще убиеш?

— Фраершата ми заповяда. Не ми трябва нищо друго.

— И чекистите казват същото, че изпълняват заповеди.

Малкия се ядоса.

— Фраершата каза, че може да помогнеш. Така че помагай. Тя не каза, че ще задаваш тъпи въпроси. Ако толкова искаш, мога да те върна обратно в килията.

— Не се ядосвай. Исках само да попитам защо, и толкова. Защо ще убиваме тази жена?

Малкия сгъна снимката и я прибра в джоба си. Зоя разбра, че е прекалила. От превъзбуда беше прекрачила границата, лекомислието ѝ бе надделяло. Сега замълча с надеждата, че нищо непоправимо не се е случило. Очаквайки раздражение, тя бе изненадана, че Малкия заговори с почти извинителен тон:

— Престъпленията ѝ са описани на този лист. Не исках да моля никого да го прочете на глас.

— Не умееш ли да четеш?

Като внимателно наблюдаваше реакцията ѝ, той поклати глава. Забеляза тревогата му, но се постара да не издаде чувствата си.

— Не си ли ходил на училище?

— Не.

— Какво е станало с родителите ти?

— Те са умрели. Израснах по гарите, докато Фраершата не ме прибра.

След това Малкия попита:

— Лошо ли е, че не умея да чета?

— Не си имал възможност да се научиш.

— Не се гордея с това.

— Знам.

— Бих искал да мога да чета и да пиша. Ще се науча някой ден.

— Сигурна съм, че ще се научиш бързо.

Те прекараха в мълчание около час, наблюдавайки как един по един прозорците на съседните здания угасват, хората си лягаха. Малкия се изправи и се протегна като някакво нощно явление, което изплува, когато всички заспят. От джобовете на развлечените си панталони извади макара с твърда тел и я разви. На края на телта прикрепил малко огледало и го стегна здраво, след което го нагласи под ъгъл четирийсет и пет градуса. Приблужи се до края на покрива, легна по корем и пушна надолу телта, докато огледалото се изравни с прозореца на спалнята. Зоя легна до него и погледна надолу. Пердето беше дръпнато, но оставаше малка пролука, през която можеше да се види някаква фигура на леглото в тъмната стая. Малкия изтегли телта, свали огледалото, намота телта и прибра всичко в джоба си.

— Ще влезем от другата страна.

Зоя кимна, но той промърмори:

— Можеш да останеш тук.

— Сама?

— Надявам се, че няма да избягаш.

— Виж какво, аз мразя чекистите не по-малко от Фраершата.

Затова идвам с теб.

Те си събуха обувката, оставиха ги грижливо подредени на покрива и започнаха да се спускат по водосточната тръба. Спуснаха се не повече от метър. Малкия стигна до прозореца толкова леко, сякаш слизаше по стълба. Зоя го следваше колебливо и се стараше да не гледа надолу. Бяха на шестия етаж и падането би било фатално. Малкия извади ножа, повдигна резето, отвори прозореца и влезе в апартамента. От страх Зоя да не вдигне шум, се обърна и й подаде ръка, но тя я отблъсна и внимателно се спусна на пода.

Бяха проникнали в голям, просторен хол. Зоя прошепна на ухото му:

— Сама ли живее?

Той кимна недоволен. Сега всякакви въпроси бяха неуместни. Искаше пълна тишина. Апартаментът беше много голям. Ако се съдеше по квадратурата му, Зоя можеше да си представи мащаба на престъпленията на тази жена.

Вратата на спалнята беше затворена. Малкия се протегна и хвана дръжката. Преди да отвори, даде знак на Зоя да остане в хола. Тя искаше да го последва, но той не позволи. Зоя кимна и се отдръпна назад. Той отвори вратата.

* * *

Малкия прекрачи прага на тъмната стая. Марина Нюрина лежеше в леглото на една страна. С изваден нож той пристъпи към нея и спря, сякаш балансираше на ръба на пропаст. Жената в леглото бе доста по-стара от жената на снимката — косата ѝ беше побеляла, а кожата набръчкана — изглеждаше поне на шейсет години. Той се поколеба дали не беше сгрешил адреса. Не, адресът бе точен. Сигурно снимката е правена преди много години. Приблужи се още и погледна сгънатата снимка. Лицето на старата жена беше в сянка и той не беше сигурен. Сънят придава изражение на невинност.

Изведнъж Нюрина отвори очи и извади ръката си изпод завивката. Държеше пистолет, дулото на който гледаше право в челото на Малкия. Измъкна се от леглото, облечена в цветна нощница.

— Назад!

Малкия се подчини, като държеше в едната ръка ножа, а в другата снимката, пресмятайки дали ще успее да я обезоръжи. Тя отгатна мислите му, вдигна пистолета и стреля по ножа, отнасяйки при това и върха на един от пръстите му. Той изкрещя и хвана ръката си, а ножът падна на пода. Нюрина каза:

— Изстрелът ще доведе охраната. Няма да те убивам, нека те да те изтезават. Може даже да им помагам. Искам да зная къде се крият твоите съучастници. И тогава ще ги избием всичките. Да не си въобразявате, че ще вдигнем покорно ръце и ще позволим на тебе и твоята банда да ни изколите един по един?

Малкия отстъпи, а тя се изправи до леглото.

— Ако си решил да бягаш, разчитайки на лесна смърт с куршум в гърба, откажи се. Ще стрелям в краката ти. По-добре да го направя още сега, за да съм сигурна.

* * *

Задъхана, с разтуптяно сърце, Зоя разбра, че трябва да действа незабавно, а не да стърчи по средата на стаята като уплашено дете. Старата жена, изглежда, не беше я забелязала. Огледа се и видя, че няма къде да се скрие, освен под писалището. Малкия бавно отстъпваше от спалнята към нея, а от ръката му капеше кръв. Внимаваше да не погледне към нея, за да не я издаде. Тя беше единственият му шанс за спасение. Жената беше стигнала почти до вратата и Зоя се мушна под бюрото.

От скривалището си тя видя жената за пръв път. Много по-стара, отколкото на снимката, но същата. Усмиваше се злорадо, наслаждавайки се на властта, която ѝ даваше пистолетът, докато преследваше Малкия отблизо. Ако Зоя не направи нищо и си остане под писалището, пазачите щяха да дойдат и да арестуват Малкия, а нея да върнат при Елена и Раиса. И при Лев. Ако не направи нищо, животът ѝ отново ще се върне в нормалното си русло.

Зоя изскочи изпод писалището и се хвърли към жената. Изненадана, Марина Нюрина насочи пистолета към нея. Зоя хвана китката ѝ и заби зъби в нея. До самото ѝ ухо гръмна изстрел, а куршумът се заби в стената. Изстрелът я оглуши, а от отката я заболяха зъбите. Жената със свободната си ръка я удари и я събори на пода.

Безпомощна, тя видя, че жената насочва пистолета към нея, но преди да успее да стреля, Малкия се хвърли на гърба ѝ и заби пръсти в очите ѝ. Тя изкрещя, изпусна пистолета, опитвайки се да откъсне ръцете му от лицето си, но той още по-дълбоко забиваше пръсти. Малкия свирепо изгледа Зоя.

— Вратата!

Докато жената пицеше и се тръшкеше по пода, Зоя изтича до входната врата и я заключи в мига, в който се чу тропотът на охраната по стълбите. Когато се върна, жената беше паднала на колене, а Малкия седеше на гърба ѝ. Той извади пръстите си и остави кървави дупки там, където преди бяха очите. Грабна пистолета и даде знак на Зоя да го последва към прозореца.

Зад гърба им охраната блъскаше по вратата. Малкия стреля няколко пъти, с което успя да ги забави. Пълнителят се изпразни и той

захвърли пистолета, след което последва Зоя на перваза. Охраната отговори с изстрели и обсипа стаята с куршуми. Но Малкия и Зоя вече се катереха по водосточната тръба. Зоя се изкачи на покрива първа и чу как охраната разбива вратата и нахлува вътре. Чу и виковете им при кървавата сцена, която завариха.

Зоя се надвеси от покрива и помогна на Малкия да се изкачи. Тя взе обувките си, готова да побегне, но той я хвана за ръката.

— Почакай!

Чуваше как охранителите се скупчиха до прозореца, грабна парче плоча от покрива и се приготви. Една ръка се захвана за ръба на корниза и когато охранителят се показа, замахна и го удари по лицето. Той се пусна и с вик полетя надолу. Малкия изсъска:

— Да бягаме!

Изтичаха на другия край и прескочиха на покрива на съседната сграда. Погледнаха надолу и видяха, че улицата гъмжи от униформени.

— Било е клопка. Наблюдавали са апартамента.

Нюрина е била примамката.

Тъй като първоначалният им път за бягство беше блокиран, те влязоха в съседния блок и проникнаха в нечия спалня. Малкия извика:

— Пожар!

В пренаселените сгради със стари дървени конструкции и износени електрически инсталации страхът от пожар беше постоянен. Той хвана Зоя за ръката, двамата изскочиха в коридора и продължиха да викат:

— Пожар!

Макар че пушек не се виждаше, коридорът за секунди се изпълни с хора. Паниката бързо плъзна по всички етажи, подхранвана от живущите. На стълбите Зоя и Малкия паднаха на колене, промъквайки се между краката на уплашените хора.

На улицата обитателите на сградата се смесиха с милиционерите и офицерите от КГБ. Зоя се хвана за ръката на някакъв непознат, като се престори на уплашена. Малкия последва примера ѝ и мъжът, изпълнен със съчувствие, ги преведе през кордона на служебните лица, които ги взеха за семейство. Озовали се на свобода, те пуснаха ръката на мъжа и побягнаха.

Когато стигнаха до най-близкия канал, отместиха капака и се мушнаха долу. На края на стълбата Зоя откъсна парче от блузата си и

превърза кървящия пръст на Малкия. Омота го толкова здраво, че заприлича на кренвирш. Най-сетне си поеа дъх и избухнаха в смях.

КОЛИМА ЛАГЕР №57

12 април

Утрото бе чисто и ясно, каквото Лев не беше виждал — яркосиньо небе над заснежената равнина. Застанал на покрива на административната барака, той вдигна към очите си обгорения и изкривен бинокъл. От пожара беше оцелял само единият от окулярите и той бе леко пукнат. Лев огледа хоризонта като пират от мачтата на кораб и забеляза някакво движение в далечината. Личаха камиони, палатки и танкове — временен военен лагер. Предупредена вчера от горящите кули, областната администрация още през нощта бе създавала оперативна база за своите действия. В нея имаше поне петстотин войници. И макар затворниците да бяха по-многобройни, те отстъпваха сериозно по огнева мощ — разполагаха само с две-три тежки картечници, малко муниции за тях и няколко пушки и пистолети. Лагер № 57 се оказа беззащитен пред далекобойните оръдия, а телената мрежа не можеше да спре настъпващите бронирани машини. Разбрал безнадеждността на положението, Лев свали бинокъла и го подаде на Лазар.

На покрива се бе струпала групичка затворници. След като рухнаха кулите, това беше най-високото наблюдателно място в лагера. Освен Лазар и Георгий там бяха и другите двама водачи заедно с най-близките си привърженици — общо десетина души. Главатарят на бандитите попита Лев:

— Ти си от тях. Какво ще направят? Дали ще преговарят?

— Да, ще преговарят, но не бива да се вярва на техните думи.

Младият работник се приближи до тях.

— Ами докладът? Нали не живеем вече при Сталин. Страната ни се промени. Можем да защитим каузата си. С нас се отнасяха несправедливо. Много присъди ще трябва да се преразгледат. Трябва да ни освободят!

— Докладът може да ги накара да преговарят честно. Но ние сме далече от Москва. Администрацията на Колима може да е решила да

се справи с бунта, без да вдига шум, и да не информира за това Москва, за да не се намеси и тя.

— Нима искат да ни избият?

— Бунтът заплашва тяхното съществуване.

Някакъв затворник се провикна отдолу:

— Те ни викат по радиото.

Затворниците се втурнаха към стълбата и се сбутаха в желанието си да слязат бързо долу. Лев се спусна последен. Трудно сгъваше коленете си поради острата болка от незарасналите рани. Когато стигна до долу, беше изпотен и дишаше тежко. Останалите се бяха скупчили около радиопредавателя.

Той беше единственото средство за поддържане на връзка между многобройните лагери и областната администрация в Магадан. Един от затворниците, който имаше бегла представа от електротехника, се беше заел с него. Бе сложил слушалки и повтаряше на глас това, което чуваше:

— Областният директор Абел Презент... иска да говори с главния.

Без много приказки младият водач грабна микрофона и се впусна във високопарна тирада:

— Лагер №57 е в ръцете на затворниците. Вдигнахме се срещу охранителите. Те ни биеха и убиваха когото им хрумне! Повече няма да търпим...

Лев се намеси:

— Кажи, че охранителите са живи.

Младият работник махна пренебрежително на Лев, опиянен от прекомерното си самочувствие.

— Ние приветстваме доклада на нашия вожд другаря Хрущов. От негово име настояваме за преразглеждане на присъдите. Искаме да бъдат освободени невинните. Искаме хуманно отношение към виновните. Отправяме исканията от името на нашите революционни прадеди. Ние сме истинските наследници на революцията. Настояваме да ни се извините. И да ни изпратите храна, добра храна, а не лагерен буламач.

Не вярвайки на ушите си, Лев само поклати глава.

— Ако искате да избият всички ни, поръчайте си хайвер и проститутки. Ако искате да останете живи, съобщете, че охранителите

са живи.

Младият водач добави сърдито:

— Трябва да ви съобщя, че охранителите са живи. Държим ги при човешки условия и се отнасяме с тях много по-добре, отколкото те се държаха с нас. Ще останат живи, ако не ни атакувате. Ако това стане, взели сме мерки да загинат всички до един.

Гласът по радиото изграчи в отговор няколко думи, които затворникът повтори:

— Иска доказателства, че са живи. Едва тогава ще изслуша нашите искания.

Лев се приближи до Лазар, за да го накара да проявят разум.

— Ранените надзиратели трябва да бъдат изпратени незабавно. Те ще умрат, ако не получат медицинска помощ.

Главатарят на бандитите, ядосан, че не му обръщат внимание, се намеси:

— Не бива да отстъпваме за нищо, това е признак на слабост.

Лев възрази:

— Ако те умрат от раните си, ще бъдат безполезни. Иначе ще послужат като разменна монета.

Бандитът се подсмихна презрително:

— И сигурно ти искаш да си в камиона, който ще ги закара.

Бе отгатнал намеренията на Лев и на него не му оставаше друго, освен да се съгласи.

Лазар прошепна нещо в ухото на Георгий и той с учудване произнесе:

— И аз искам да тръгна с тях.

Всички се обърнаха към Лазар, който продължи да шепне на Георгий:

— Искам да видя жена си и детето си, преди да умра. Лев ми ги отне. Той единствен може да ми ги върне.

* * *

Натовариха в каросерията на камиона най-тежко ранените надзиратели, общо шестима, и никой от тях не би оцелял още едно денонощие без медицинска помощ. Сложиха ги на импровизирани

носилки от дъски и Лев помогна да пренесат последния от тях от бараките. Натовариха ги на платформата и бяха готови да тръгнат.

Миг преди това Лев забеляза часовника на един от ранените. Беше евтин и позлатен, с нищо незабележим, освен че беше часовникът на Тимур. Нямахте съмнение, беше го виждал безброй пъти и бе чувал от Тимур как баща му го завещал като семейна реликва, макар че нямал голяма стойност. Лев се наведе и докосна счупеното стъкло. Погледна ранения, в чиито очи се мярна тревога, защото бе разбрал значението на този жест. Лев го попита:

— Ти си взел часовника на моя приятел?

Надзирателят не отговори.

— Той беше на моя приятел.

Лев усети как гневът напирва в него.

— Това е неговият часовник.

Надзирателят трепна. Лев почука по циферблата и каза:

— Ще го взема.

Започна да разкопчава каишката, като едновременно с това вдигна крак и опря коляно в ранените и окървавени гърди на надзирателя.

— Виждаш ли... това е семейна ценност... Сега тя принадлежи на жената на Тимур... и на сина му... на двамата му синове... две чудесни момчета. Часовникът им принадлежи, защото ти си убил баща им... ти си убил моя приятел...

От устата и носа на ранения бликна кръв и той се опита да избуца крака на Лев от гърдите си. Лев обаче продължи да го натиска. Просълзи се от болката в коляното. Това не бяха сълзи за Тимур, а сълзи на омраза и отмъщение, които го караха да натиска все по-силно, докато не разбра, че панталонът му е подгизнал от кръвта на ранения.

Успя да откопчае каишката, да освободи часовника от китката на надзирателя и да го прибере в джоба си. Останалите петима го гледаха ужасени. Той ги подмина и извика на един от затворниците:

— Един от тези умря. Има място за друг.

Разтовариха тялото и никой не попита нищо. Лев разгледа часовника. Гневът му започна да се уталожва и той почувства някаква слабост, но не от срам или съжаление, а защото най-мощният стимулант — отмъщението — постепенно го напускаше. Такъв силен гняв вероятно изпитваше и Фраершата към него.

Лев погледна към ранения надзирател, който креташе към камиона, за да замени убития. Ръката му беше омотана в кървави превръзки. Но нещо не беше наред. Той явно нервничеше. Може би също бе замесен в убийството на Тимур. Лев го спря, дръпна превръзките, под които се видя дълго повърхностно одраскване от лакътя до дланта, което очевидно сам си беше причинил. Такива бяха и раните по главата му. Той прошепна:

— Моля ти се...

Ако го заловят, ще го разстрелят. Ако затворниците разберат, че надзирателите се възползват от тяхната милост, след като самите не бяха я проявявали, цялата операция щеше да бъде провалена. Но сега, след убийството на надзирателя, Лев се поколеба само за миг, преди да му разреши да се качи в камиона.

Лазар чрез Георгий се обърна към затворниците, обяснявайки защо иска да тръгне:

— Едва ли ще живея дълго. Освен това съм твърде слаб, за да се сражавам. Благодаря, че ми позволявате да се върна у дома.

Младият водач отговори:

— Лазаре, ти си помагал на много хора. И на мен. Заслужил си го.

Останалите шумно се съгласиха.

Лев се приближи до Лазар, оглеждайки външния му вид.

— Трябва да се преоблечем като надзиратели.

Лев, Лазар и Георгий свалиха униформите на трима мъртъвци и бързо ги навлякоха, страхувайки се затворниците да не променят решението си. Облечен в униформата, която не му беше по мярка, Лев седна на кормилото, Георгий в средата, а Лазар от другата страна. Затворниците отвориха портала.

Изведнъж младият работник потропа по капака. Лев беше готов да потегли веднага, ако се наложи, но той съобщи:

— Те са съгласни да приемат ранените като знак на добра воля. Всичко добро, Лазаре, дано да намериш жената и детето си.

Той се отдръпна от камиона. Лев включи на скорост, мина край останките на двете кули, през отворения портал и подкара по пътя направо към военния лагер на другия край на равнината.

* * *

Към портала дотича радистът. Затворниците гледаха как камионът поема по главния път. Останал без дъх, радистът извика:

— Вече заминаха ли? Но ние не сме съобщили на областния директор. Не сме му казали, че изпращаме болните и ранените. Може би да изтичам и да пусна радиограма?

Младият водач го хвана за ръката и го спря.

— Нищо няма да им казваме. Не можем да правим революция с хора, които се спасяват от нея. Лазар ще ни бъде за урок. Всички трябва да разберат, че няма друг изход освен борба. Ако войниците открият огън по собствените си ранени, така да е.

Същия ден

Лев караше бавно по пътя, който водеше към временния лагер. Оставаха още два километра, когато погледът му привлече малко облаче дим на хоризонта.

Пред него изведнъж всичко се замъгли от облак прах, предизвикан от взрив на пътя само на метри пред камиона. По предното стъкло се посипаха ледени късове, кал и шрапнели. Лев рязко нави кормилото, за да избегне кратера. Дясното колело се плъзна по асфалта. Камионът едва не се обърна и се разтресе от неравностите, докато преминаваше през пушека. Въртейки кормилото, той успя да го изправи и да го върне на средата на пътя. Погледна в огледалото и видя изровения участък.

На хоризонта се появи ново облаче, последвано от втори и от трети оръдеен изстрел. Лев натисна здраво педала на газта. Камионът се устреми напред, опитвайки се да се измъкне от обстрела, използвайки секундите между изстрелите и избухванията. Моторът изръмжа, за да ускори. Едва сега Лазар и Георгий се обърнаха към него за обяснение. Преди да успее да отговори, първият снаряд падна точно зад тях — толкова близо, че задницата на камиона подскочи. За части от секундата той се движеше само на предните колела и Лев не виждаше пред себе си нищо освен пътя, защото кабината сочеше надолу под ъгъл към асфалта. Убеден, че камионът ще се преобърне с

колелата нагоре, той изпита по-скоро изненада, отколкото облекчение, когато задницата се стовари на земята, и от удара сега те подскочиха на седалките. Лев се бореше с управлението, като се опитваше да удържи камиона на пътя. Вторият снаряд падна встрани и ги обсипа с дребни камъчета, които счупиха страничното стъкло.

Лев зави и излезе от пътя точно когато третият снаряд избухна на мястото, където бяха само преди секунда. Асфалтът бе натрошен и парчета от него полетяха във въздуха.

Докато се тресяха по неравната тундра, Георгий извика:

— Защо стрелят?

— Вашите другари ни излъгаха. Не са се обадили.

В страничното огледало видя ранените надзиратели, объркани, уплашени и окървавени, да надничат изпод брезента, за да разберат защо са под обстрел.

Лев избута с лакът остатъците от счупеното стъкло, провря глава и извика:

— Униформите! Размахайте ги!

Двама охранители бързо свалиха гимнастърките си и ги развяха като знамена.

На хоризонта се появиха четири нови облачета дим.

Лев не можеше да кара по-бързо през тундрата и не му оставаше нищо друго, освен да чака и да се надява. Представяше си как снарядите се издигат във въздуха по дъгата на траекторията си и със свистене се устремяват към камиона. Времето сякаш се разтегли — секундите се превърнаха в минути, след което се чува експлозиите.

Камионът продължаваше да подскача напред. Поглеждайки в огледалото, Лев видя четири стълба дим да се издигат зад тях и се усмихна.

— Вече сме в мъртвата зона!

С облекчение удари с юмрук по волана.

— Вече сме съвсем близо.

Облекчението му обаче бързо се стопи. Два танка, разположени в края на лагера, насочиха кулите си към тях.

От дулото на по-близкия избухна оранжев пламък. Лев инстинктивно се напрегна, поемайки въздух през стиснатите си зъби. Но не се чу експлозия — в огледалото видя, че снарядът е разкъсал брезента на каросерията и е избухнал далеч настрани. Мерачът няма да

направи същата грешка втори път и следващият изстрел ще улучи кабината. Лев натисна спирачките и когато камионът спря, отвори вратата, покатери се на покрива на кабината, развя гимнастърката си и изкрещя:

— Аз съм от вашите.

Двата танка поеха едновременно напред, изравяйки с веригите си замръзналата земя. Лев остана върху кабината и продължи да размахва гимнастърката. На стотина метра единият танк спря. Люкът се отвори и танкистът надникна, пригответил картучницата. Той извика:

— Кой сте вие?

— Аз съм охранител. Возя в каросерията ранени офицери.

— Защо не съобщихте по радиото?

— Затворниците казаха, че са се обадили. Казаха, че са говорили с вас. Излъгаха ни! Излъгаха и вас! Искали са да убиете свои хора.

Вторият танк заобиколи камиона и насочи дулото на оръдието си право към тях. Ранените офицери показваха униформите си. Люкът на танка се отвори и танкистът извика:

— Всичко е чисто!

* * *

Лев спря камиона в района на временния лагер. Свалиха ранените и ги пренесоха в медицинската палатка. Щом слезе и последният от тях, Лев се готвеше да запали мотора и да продължи по шосето за Магадан. Каросерията се опразни. Бяха готови да тръгнат. Но Георгий го дръпна за ръкава — приближаваше се един войник.

— Вие ли сте старшият тук?

— Да.

— Директорът иска да говори с вас. Последвайте ме.

Лев даде знак на Лазар и Георгий да останат в кабината.

Командният пункт се помещаваше в голяма маскировъчна палатка. Старшите офицери оглеждаха равнината с бинокли. По масите бяха отворени подробни карти на района заедно с чертежи на лагера. Един мършав човек с болнав вид посрещна Лев.

— Вие ли караете камиона?

— Тъй вярно.

— Аз съм Абел Презент. Познаваме ли се?

Лев не беше сигурен дали всички местни офицери кадри са се срещали с него, но едва ли директорът е запомнил всеки от тях.

— Виждали сме се веднъж, другарю началник.

Те се ръкуваха.

— Съжалявам, че се наложи да стреляме по вас. Но тъй като нямаше връзка, сметнахме, че представлявате заплаха.

Лев не скри възмущението си.

— Затворниците ни излъгаха. Казаха, че са се свързали с вас по радиото.

— Скоро ще си получат заслуженото.

— За да ви бъда в услуга, мога да ви нарисувам схемата на отбраната им. Познавам и позициите им...

Затворниците не бяха изградили никаква отбрана, но Лев искаше да бъде полезен. Областният директор поклати глава.

— Не е необходимо.

Погледна часовника си и каза:

— Елате с мен.

Лев нямаше как да откаже и го последва.

Абел Презент повдигна платнището на палатката и погледна към небето. Лев проследи погледа му. Небето беше чисто. След малко обаче се чу далечно бръмчене. Презент обясни:

— Въпросът за преговори изобщо не стои. Рисуваме да създадем анархия, ако удовлетворим исканията им. Във всеки лагер ще започне революция. Каквото и да говорят в Москва, не можем да си позволим да бъдем мекосърдечни.

Бръмченето ставаше все по-силно и над равнината се появи самолет, който летеше толкова ниско, че се виждаха номерата му, докато мина над главите им и се насочи към лагера. Това беше един стар Ту-4, остарял бомбардировач, построен по модела на американските „летящи крепости“ — четиримоторен, с размах на крилете четирийсет метра и дебело, сребристо, цилиндрично тяло. Когато се приближи, бомболукът на корема му се отвори. Щяха да бомбардират лагера.

Преди Лев да успее да запита за смисъла на подобно решение, от люка изпадна голям, правоъгълен предмет, над който веднага се отвори парашут. Бомбардировачът зави рязко и започна да набира височина, за

да избегне планините, докато бомбата се залюля на парашута и се приземи в центъра на плаца. Тя се скри от погледите им, а парашутът се разстла върху една от бараките. Нямаше експлозия и пожар, бомбата не избухна. Лев с облекчение се обърна към областния директор, очаквайки да го види вбесен, но той изглеждаше доволен.

— Те искаха храна. Дадохме им цял сандък с продукти, които не са виждали от години — плодови консерви, месо и бонбони. Ще се наплюскат като прасета. Само че сме добавили и нещо специално...

— Отровена ли е храната? Ще я дадат първо на охранителите.

— Храната е обработена с токсин. След шест часа ще загубят съзнание, а след десет ще бъдат мъртви. Няма значение дали ще я дадат на охранителите, защото липсват първоначални симптоми. На осмия час нахлуваме в лагера, ще инжектираме противоотрова на охранителите и ще оставим другите да измрат. Дори ако някои не са яли от храната, броят на затворниците ще бъде силно намален. Трябва да потушим тази революция, преди шпионите от Москва да започнат да се бъркат в нашите работи.

За Лев вече нямаше никакво съмнение — това беше човекът, заповядал да убият Тимур. Отговори, едва сдържайки гнева си:

— Чудесен план.

Презент кимна, доволен от дяволската си изобретателност. Той също мислеше така.

След като бе освободен, Лев се върна от командния пункт в камиона. Когато се покатери в кабината, чувстваше същия гняв, който бе усетил при вида на часовника на Тимур. Погледна през счупения прозорец към Абел Презент. Трябваше да тръгнат незабавно. Това беше единственият им шанс. Вниманието на всички беше съсредоточено в самолета. Но той не можеше да остави Презент да се измъкне. Отвори вратата на кабината, но Георгий го хвана за ръката.

— Къде отиваш?

— Трябва да се погрижа за нещо.

Георгий поклати глава.

— Трябва веднага да изчезваме, докато те са разсеяни.

— Ще се върна бързо.

— Какво смяташ да правиш?

— Това си е моя работа.

— Но и наша.

— Този човек уби моя приятел.

Лев се опита да отблъсне ръката на Георгий, но Лазар се наведе и го хвана за лакътя в знак, че иска да му каже нещо. Лев допря ухото си до устните му и той прошепна:

— Хората невинаги... получават това, което заслужават...

Тези тихи думи угасиха гнева на Лев. Той наведе глава, признавайки правотата им. Не беше дошъл да отмъщава. Беше дошъл да спаси Зоя. Тимур бе загинал заради нея. Трябваше да тръгват. Значи на Абел Презент ще му се размине убийството.

Същия ден

Сянката от планината обгръщаше лагер № 57 и се простираше през равнината чак до временния военен лагер. Абел Презент погледна часовника си — отровата ще подейства скоро и затворниците ще загубят съзнание. Всичко беше точно пресметнато. През нощта никой в лагера нямаше да види нищо странно в това, че затворниците са уморени. Преди да започнат да се съмняват в нещо, войските ще се приближат незабелязано към лагера, ще разкъсат телените заграждения и ще превземат зоната. Затворниците ще загинат всички, с изключение на малък брой, необходими, за да се избегнат обвинения в масово убийство. Новините за този успех ще се разпространят в цялата област. Всеки лагер ще бъде предизвестен, че бунтът е потушен и ГУЛАГ ще остане същият, какъвто е бил по-рано — няма да изчезне в миналото, а ще стане част от бъдещето и винаги ще бъде част от него.

— Разрешете да се обърна, другарю директор.

Пред него бе застанал един раздърпан охранител.

— Бях в камиона, който пристигна от лагер № 57. Един от ранените, които те освободиха.

Ръката му беше превързана. Абел се усмихна съчувствено.

— Защо не сте в медицинската палатка?

— Сам се нараних, за да ме вземат в камиона. Не е нещо сериозно. Докторът каза, че съм годен за служба.

— Не трябва да се притеснявате за другарите си. Скоро ще предприемем спасителна операция.

Абел се готвеше да си тръгне, но охранителят продължи:

— Не е за тях. Става дума за тримата мъже, които карат камиона.

Същия ден

Лев караше по шосето през нощта, при светлината на мътните фарове, и напрегнато стискаше кормилото, докато се взираше в пътя. Само адреналинът го крепеше да не падне от умора. Пътуването до Магадан бе монотонно и еднообразно и единствената трудност беше тесният дървен мост. Най-сетне за първи път се показаха светлините на Магадан в подножието на хълма, а зад него обширната черна повърхност на морето. Летището беше съвсем близо, на север от града.

Изведнъж се чу някакво свистене и пред тях увисна оранжева фосфоресцираща светлина. От покрайнините на града изстреляха втора ракета, след това трета и четвърта и осветиха шосето. Лев натисна спирачките.

— Търсят ни.

Загаси фаровете, наведе се през счупения прозорец и погледна назад. В далечината се виждаха многобройните светлини на колите, които се спускаха по планинския път.

— Напредват от двете страни. Ще подкарам извън пътя.

Георгий поклати глава.

— Ако останем на шосето, ще ни настигнат след няколко минути.

— Тогава извън пътя, но кога ще стигнем? Не бива да губите време.

Георгий се обърна към Лазар:

— Отдавна съм се примирил, че никога няма да напусна Колима. Много отдавна.

Лазар поклати глава, но Георгий, който беше неговият глас, бе непреклонен.

— Чуй ме, Лазаре, поне веднъж. Няма да пътувам с теб за Москва. Остави ме да постъпя както искам.

Лазар прошепна нещо на Георгий и той не повтори думите, тъй като бяха предназначени само за него.

В това време изстреляха втори залп от ракети, този път още по-близо. Лев слезе от камиона и Лазар го последва. Георгий застана зад кормилото. Погледна през счупеното стъкло към Лазар, преди да

потегли неуверено към Магадан. Лазар бе загубил част от себе си — своя глас.

Лазар и Лев се запрепъваха в тъмнината по неравната замръзнала земя към мигащите светлини на летището. Георгий се оказа прав. Местността беше толкова пресечена, че камионът би заседнал след минути. Силна болка прониза коленете на Лев, той се спъна и падна. Лазар му помогна да се изправи. Прегърнати, с ръце на раменете, те бяха странна двойка.

В небето пламна още един грозд от ракети и оранжевите им светлини надвиснаха над шосето. Чу се стрелба. Лев и Лазар спряха и се обърнаха назад към пътя. Бяха открили камиона. Той ускори и се устреми към контролно-пропускателния пункт. Подложен на силен обстрел, закриволичи, явно загубил управление, и продължи известно време по шосето, преди да се плъзне и обърне. Щяха да намерят в кабината само едно тяло и бързо ще разширят търсенето. Лев каза:

— Нямаме много време.

Приближавайки района на летището, Лев се спря, за да огледа примитивната му уредба. Имаше три самолета. Единственият, който можеше да извърши полет през Съветския съюз, беше двумоторният Ил-12.

— Отиваме до оня „Илюшин“ — най-големия самолет — и вървим бавно, като че ли работим тук.

Излязоха на открито. Настрани работеха няколко техници и войници. Нямаше паника, нито патрули. Лев почука по люка на самолета. Бяха му обещали, че ще е готов за полет по всяко време. Тъй като имаше опасност бягството да бъде разкрито, Панин бе уверил Лев, че на борда постоянно ще има дежурен летец.

Лев почука отново, секундите се нижеха и го обземаше мъчително нетърпение. Люкът се отвори и оттам надникна някакъв младеж на не повече от двацет години. Изглежда, беше задрямал. От кабината ги лъхна миризма на алкохол. Лев каза:

— Пристигна ли сте тук по заповед на Фрол Панин, така ли?

Младежът разтърка очи.

— Тъй вярно.

— Трябва да летим за Москва.

— Казаха, че ще сте трима.

— Нещата се промениха. Трябва да тръгнем веднага.

Без да дочака отговор, Лев се покатери в самолета, помогна на Лазар и затръшна люка. Младежът се обърка.

— Не можем да излетим.

— Защо?

— Пилотът и помощникът му ги няма.

— Къде са?

— Отидоха да вечерят в града. Ще се върнат след половин час.

Лев бе преценил, че разполагат с не повече от пет минути.

Обърна се към младежа:

— Как се казваш?

— Константин.

— Самолетът готов ли е за полет?

— Ако имаме пилот.

— Колко пъти си летял?

— На този самолет никога.

— Но си пилот?

— Обучавам се. Летял съм на по-малки самолети.

— Но не и на този?

— Гледал съм как го правят.

Какво пък, щеше да се наложи да се задоволят с това, което имаха.

— Константин, слушай ме много внимателно. Ако не успеем да излетим веднага, те ще убият и теб заедно с нас. Или ще загинем тук, или ще летим с този самолет. Не те заплашвам, просто нямаме друг избор.

Младежът огледа кабината, а Лев го подкрепи:

— Вярвам в теб. Можеш да го направиш. Пригответи самолета за излитане.

Лев седна на мястото на втория пилот пред таблото за управление с непонятни прибори и лостчета. Имаше смътна представа за това как се управлява самолет. А и на Константин ръцете трепереха.

— Пускам двигателите.

Витлата трепнаха и бавно се завъртяха. Лев погледна през прозореца. Бяха привлекли вниманието на войниците и неколцина се приближаваха към тях.

— Трябва да бързаме.

Самолетът излезе на пистата. Радиото изпращя, но Лев го изгаси, преди да се свържат с тях от контролната кула. Не искаше младият пилот да чуе заплахите им.

Лазар, който бе седнал зад тях, потупа Лев по рамото и посочи към прозореца. Войниците тичаха към самолета с автомати в ръце.

— Константин, да излитаме.

Самолетът започна да набира скорост.

Войниците тичаха успоредно на кабината. Когато самолетът ускори и те изостанаха, започнаха да стрелят и куршумите отскачаха от моторите. Изглежда, все пак щяха да излетят, но в това време Лев вдигна поглед и видя, че право към тях се спуска бомбардировачът ТУ-4.

Младият пилот поклати глава и намали скоростта. Лев заповяда:

— Не намалявай! Това е единственият ни шанс!

— Какъв ти шанс!

— Трябва да излетим!

— Ще се сблъскаме! Не мога да мина през бомбардировача!

— Карай право срещу него. Той ще се вдигне. Давай!

Наближаваха края на пистата.

Откъснаха се от земята, издигнаха се и се насочиха право срещу бомбардировача. Или той трябваше да спре да се спуска, или щяха да се сблъскат.

Константин изкрещя:

— Те не променят курса! Трябва да кацнем!

Лев задържа ръката му на лоста, за да не променя курса. Ако се опитат да кацнат аварийно, ще ги хванат и ще ги разстрелят. Нямахше какво да губят, за разлика от екипажа на самолета отсреща.

Бомбардировачът рязко се издигна и зави встрани в мига, когато техният самолет прелетя под него, като едва не закачи с опашката си огромното му тяло. Най-сетне пред тях се простираше чисто небе. Константин се усмихна щастливо с усмивката на човек, на когото не му се вярва, че е останал жив.

Лев се измъкна от седалката си и се присъедини към Лазар в опашката на самолета. Магадан беше останал зад тях като разпръснати светлини в мрака. Светът, където Лев бе изпратил Лазар — дива пустош, която е била негов дом цели седем години.

МОСКВА

Същия ден

Раиса седеше на леглото на Елена и я наблюдаваше как спи. След посещенията на Фраершата въпросите, които Елена задаваше, станаха по-настоятелни, сякаш бе усетила, че положението се е променило. Обещанията, че Зоя ще се върне скоро, не бяха достатъчни. Престана да им вярва и все по-често я обземаше безпокойство.

Телефонът иззвъня и Раиса се затича към него.

— Ало?

— Раиса, обажда се Фрол Панин. Свързахме се по радиото с Лев. Самолетът вече лети насам. Ще кацне след около пет часа. Лазар е с него.

— Свързахте ли се с Фраершата?

— Да, очакваме инструкции как да стане размяната. Искате ли да посрещнете Лев на летището?

— Разбира се.

— Ще ви изпратя кола, когато самолетът наближи Москва. Почти успяхме, Раиса. Скоро ще я хванем.

Раиса затвори телефона и остана до апарата, замислена върху последните му думи.

„Скоро ще я хванем.“

Панин мислеше само как да залови Фраершата и малко се интересуваше от нейната дъщеря.

Въпреки безспорния чар на Панин, Раиса беше съгласна с мъжа си, че в него има нещо студено.

Елена беше в коридора. Раиса ѝ протегна ръка и тя пристъпи напред. Влязоха в кухнята и Раиса я сложи да седне на масата. Беше стоплила мляко на печката и го наля в една чаша, която постави пред нея.

— Зоя ще се прибере ли довечера?

— Да.

Елена грабна чашата и доволна отпи глътка.

Не остана време да премисли предложението на Фраершата. Раиса вече не вярваше в плана на Лев. След като се беше срещнала с нея и усетила гнева ѝ, беше невероятно тя да предаде Зоя на Лев и да го превърне в герой. С подобна размяна той щеше да постигне всичко, от което Фраершата бе решила да го лиши: дъщеря, щастие, сплотено семейство. Вярата на Лев се оказа наивна. Зоя беше в опасност и не Лев можеше да я спаси.

Раиса отвори едно чекмедже и извади голяма червена свещ. Постава я на перваза на прозореца така, че да може да се вижда от улицата, и я запали. Елена попита:

— Какво правиш?

— Запалих свещта, за да може Зоя да си намери пътя към къщи.

Раиса погледна към улицата. Свещта гореше. Това беше уговореният сигнал. Приемаше предложението на Фраершата. Щеше да напусне Лев.

Същия ден

Малкия седеше на ръба на канала, заслушан в бързо течащата вода. Само преди два месеца светът изглеждаше ясен и понятен. Сега всичко се беше объркало. Някой го харесваше, но не защото сръчно борави с ножа и не защото се е оказал полезен, някой го харесваше, защото... той сам не знаеше защо. Защо Зоя го харесва? Никога досега не е бил харесван. Нямаше никаква логика в това. Тя нямаше причини да му спасява живота, но го направи. Имаше възможност да избяга, ала не само не се възползва — дори рискува живота си заради него.

Фраершата се приближи и седна до него. Изглеждаха като приятели, седнали на брега на река, с тази разлика, че във водата под тях не плуваха рибки и паднали листа, а градските нечистотии.

— Защо си се скрил тук?

Малкия би предпочел да замълчи, но да не отговориш на въпрос се смяташе за обидно и затова промърмори:

— Не се чувствам добре.

За негова изненада Фраершата се засмя.

— Преди два месеца би убил това момиче, без да се замислиш.

Тя сложи ръка на рамото му.

— Искам да разбера дали и занапред си готов да изпълняваш всички мои заповеди, без да задаваш въпроси.

— Винаги съм те слушал.

— По-рано никога не си възразявал за това, което съм ти заповядвала да вършиш.

Малкия нямаше какво да каже — така беше, никога не е бил на друго мнение, освен сега. Тя го бе тласнала към Зоя, за да го изпита. Беше манипулирала отношението му към Зоя, за да го сравни с отношението ѝ към него.

— Когато бях в затвора, чух една легенда. Разказа ми я един осъден чеченец. Тя е част от нартския епос^[1] и в нея се говори за герой на име Сослан. Нартите имат обичая да отмъщават за злото, причинено не само на тях, но и на всеки член на семейството им, колкото и отдавна да е извършено злото. Тези свадни трайат понякога стотици години. Целият живот на Сослан е минал в търсене на отмъщение. Когато възмъжееш, Малкия, ще имаш нужда от ново име. Надявах се то да е Сослан.

Макар тонът на гласа ѝ да не беше се променил, Малкия усети опасността. Фраершата се изправи и каза:

— Ела с мен.

Малкия тръгна след нея по коридорите, които ги отведоха до килията на Зоя. Фраершата отключи вратата. Зоя беше чула приближаването им и бе застанала в ъгъла. Потърси потвърждение в очите на Малкия, че нещо не е наред. Фраершата я хвана за китката и я издърпа навън. Объркан, Малкия не знаеше дали да се подчини, или да протестира. Преди да реши каквото и да било, Фраершата хлопна вратата и го заключи вътре.

Същия ден

По пътя от тихоокеанския бряг, през целия Съветски съюз до столицата, самолетът изразходва почти цялото гориво, резервоарите бяха празни и трябваше да се приземят от първия път. Бяха попаднали в буря и летяха през черни облаци. Лазар седеше в опашката и дъвчеше бисквити със здравата част на устата си. Лев се беше вързал към седалката на втория пилот и се опитваше да поддържа духа на

Константин. Насочиха се към военното летище Ступино край Москва и самолетът започна да се спуска. Паникьосан, Константин извика:

— Вече трябваше да се виждат светлините на пистата!

Преминаха през облаци, но светлините на пистата, вместо да се покажат отпред, се оказаха точно под тях. Самолетът летеше на твърде голяма височина. Обзет от паника, Константин пикира рязко и направи съдбоносна грешка — ъгълът на кацането се оказа прекалено голям. Опитвайки се да изравни самолета, той го плъосна по корем на пистата. Колелата се удариха в бетона, излетяха настрани, а стоманените им опори се строшиха и разцепиха корема на самолета, сякаш се отвори цип. С върха на крилото докоснаха земята, изкорменият самолет се обърна на сто и осемдесет градуса и излезе от пистата, като дълбаеше с перки калта.

Зашеметен, бършейки кръвта от челото си, Лев се освободи от ремъците, изправи се, отвори вратата на кабината и видя, че самолетът е разцепен наполовина. Лазар бе оцелял, защитен от един отломък на корпуса над него. А младият пилот, все още седнал на мястото си, бе обзет от истеричен смях, без да обръща внимание на дъжда, който заливаше лицето му през счупените прозорци.

Лев не вярваше, че самолетът може да се запали — в резервоарите нямаше гориво, а проливният дъжд охлаждаше димящите двигатели. Той реши, че пилотът няма нужда от помощ, и помогна на Лазар да се измъкне от смачканите ламарини на корпуса върху счупеното крило, по което се спуснаха на земята. Колите на Спешната помощ се приближаваха бързо, но Лев им махна с ръка:

— Живи и здрави сме.

Сега той вече беше гласът на Лазар. От голямата представителна лимузина ЗИЛ излезе Фрол Панин и един охранител отвори чадър над него. Подаде ръка на Лазар.

— Казвам се Фрол Панин. Съжалявам, че не успях да уредя освобождаването ви по по-подходящ начин. Действията на жена ви направиха невъзможно официалното ви освобождаване. Да вървим, трябва да побързаме. Можем да говорим в колата.

На задната седалка на лимузината Лазар разгледа с детински интерес меката кожена тапицерия и ореховата облицовка. В малка сребърна купичка потракваха кубчета лед, а в по-голяма купа имаше пресни плодове. Лазар си взе един портокал и започна да го търкаля в

ръцете си. Панин учтиво се правеше, че не забелязва поведението на затворника, изведнъж оказал се сред изискан разкош. Подаде на Лев карта на Москва.

— Това е всичко, което получихме от Фраершата.

Лев внимателно разгледа картата. В центъра една точка беше отбелязана с мастилено кръстче.

— Какво има тук?

— Не намерихме нищо.

Колата тръгна.

— А къде е Раиса?

— Говорих с нея по-рано. Тя трябваше да чака колата. Когато пристигнахме у вас обаче, заварихме родителите ти с Елена, а Раиса я нямаше.

Обезпокоен, Лев се наведе напред.

— Тя трябваше да бъде под охрана.

— Не можем да охраняваме някого, който не иска това.

— И вие не знаете къде е?

— Съжалявам, Лев.

Лев се облегна назад. За него нямаше съмнение, че Фраершата е замесена в изчезването на Раиса.

* * *

Беше два часът през нощта, когато стигнаха до центъра на града. Контрастът с дивата пустош на Колима беше толкова поразяващ, че Лев дори се обърка, което се дължеше на безсънието и потискащото чувство на тревога. Те спряха по средата на Московскорецката крайбрежна улица, която вървеше по брега на река Москва, точно на мястото, отбелязано на картата. Шофьорът слезе, придружен от телохранителя на Панин. Двамата огледаха района и се върнаха.

— Тук няма нищо.

Лев излезе навън. Валеше проливен дъжд и само за секунди го измокри до кости. Улицата беше празна и той чуваше как водата се стича в канала. Капакът му се намираше точно под колата.

— Мръднете малко напред!

Лимузината се придвижи няколко крачки и освободи капака. Лев го вдигна и го избута настрани. Охранителите стояха до него с готови пистолети. Шахтата беше дълбока, но на стълбата нямаше никой.

Лев се върна при колата.

— Имате ли фенерче?

— В багажника е.

Лев отвори багажника, намери фенерчетата и подаде едно на Лазар.

Тръгна пръв да се спуска надолу, като се държеше здраво за скобите. Споменът за разранената кожа на ръцете се сля с истинската болка в коленете. По ръцете, врата и лицето му през отвора плискаха струи вода. Лазар го последва, а Панин извика отгоре:

— Късмет!

Щом се спуснаха под нивото на улицата, капакът се затвори и спря дъждовната вода и уличната светлина. Озоваха се в пълен мрак и запалиха фенерчетата, преди да продължат нататък.

Когато стигнаха до най-долната скоба, Лев огледа главния тунел. Той бе зает от разпенен поток вода. Поройният дъжд бе препълнил каналите и вместо оскъдни ручейчета градът изхвърляше в шахтите цели водопади мръсна вода. Без да е сигурен, че ще могат да продължат, Лев допусна, че покрай стените трябва да има някакви бордюри. За да се убеди в предположението си, той внимателно опипа пода с крак. И наистина откри под водата тесен бетонен бордюр.

Обърна се към Лазар, надвиквайки шума на водата:

— Дръж се по-близо до стената!

Лазар се спусна долу, подкрепян от Лев. Притискайки се до стената, двамата се промъкваха по тесния бордюр, но покачващата се вода стигна до коленете им. Всяка крачка изискваше огромна предпазливост. След като изминаха още известно разстояние, Лев видя фенер, закачен на стената над една врата. Остърга тинята, която покриваше всичко, блъсна вратата и тя се отвори. Водата нахлу по стълбите, които водеха някъде дълбоко под земята. Те бързо затвориха вратата, за да спрат водния поток, и въздъхнаха облекчени, че са успели да преодолеят опасния тесен бордюр.

На тясната спираловидна стълба беше задушно и горещо. Продължиха да слизат мълчаливо, а дишането им звучеше като ехо в затворен кладенец. След петдесетина стъпки стигнаха до друга врата.

Лев я бутна силно и пантите изскърцаха. Зад нея не се усещаше никаква миризма, пито се чуваше течащата вода, цареше пълна тишина. Лев се обърна към Лазар:

— Остани тук.

Влезе в новия тунел и го огледа, светейки с фенерчето си. Стените бяха сухи. Кракът му напипа някаква релса — намираха се в тунел на метрото.

Подобно на някакъв подземен изгрев, пред него се появи мека жълта светлина, излъчвана от старомодна миньорска лампа. Държеше я някакъв истински гигант, ръцете и вратът му бяха покрити с татуировки.

— Не мърдайте!

Татуираният претърси Лев и Лазар, след което затвори желязната врата към каналите и я заключи. Обърна се и посочи накъде да вървят. Тръгнаха с Лев начело, Лазар по средата и татуираният отзад, който започна да им обяснява:

— Това отклонение на метрото го няма на никоя карта. След като са го завършили, работниците са били разстреляни, за да не научи никой за съществуването му. Нарича се „спецтунел“ и води от Кремъл до Раменское, подземно градче на петдесет километра оттук. Ако Западът ни нападне, нашите вождове ще слязат и ще седят на копринените си възглавници, докато Москва изгори.

След като изминаха известно разстояние, той каза:

— Тук.

В стената се показва желязна врата. Лев я отвори и освети с фенерчето си бетонна стълба, която за щастие водеше нагоре. Татуираният затвори и тази врата след тях. Секунди след това се разнесе съскащ звук — ключалката бе блокирана с киселина. Никой не можеше да ги последва.

Мокри от пот, стигнаха до горната площадка на стълбата. Вратата навън не бе заключена и те се озоваха на станцията на метро „Таганская“. Лев излезе от метрото в центъра на площада и не знаеше какво трябва да прави по-нататък. Лазар вдигна ръка и посочи към реката, която беше на двеста метра от тях. На средата на големия Краснохолмски мост стоеше някаква жена.

Лев забърза към нея, Лазар не изоставаше. Когато стигнаха брега на реката и излязоха от завета на зданията, вятърът удвои силата си.

Мостът представляваше солидна бетонна арка, под него бучеше и се пенеше река Москва, разбунена от поройния нощен дъжд. Жената стоеше по средата на моста и ги очакваше, по якето ѝ се стичаха струйки вода. Когато се приближи, Лев позна якето си.

Раиса смъкна качулката.

Той се затича към нея и я хвана за ръцете, объркан от вълнение, загриженост и облекчение. Раиса обаче се освободи от прегръдката му.

— Защо не ми каза нищо за Зоя? Тя е вдигнала нож над тебе, а ти ми каза, че нищо не се е случило. Излъгал си ме за нещо толкова важно. Какво си обещахме? Никакви лъжи! Никакви тайни! Обещахме си го, Лев.

— Раиса, аз изпаднах в паника. Исках да оправя нещата, преди да ти кажа. Когато излезе от болницата, вече се стягах за Колима. Ти беше все още твърде слаба.

— Лев, не аз бях слабата. А ти! Не ти ли омръзна да се правиш на герой? Ние трябва да мислим за Зоя и Елена. Срецах се с Фраершата. Тя ме потърси. Тя за нищо на света няма да ти върне Зоя. Това никога няма да стане.

От южната страна на моста блеснаха фарове, замъглени от дъжда. Колата бързо се приближаваше към тях и Лев прикри очите си от силната светлина. Автомобилът спря. Вратите се отвориха. Караше я някакъв бандит. Отвътре излезе Фраершата, без да обръща внимание на дъжда. Погледна към Лев, след това към Раиса, преди да обърне поглед към мъжа си Лазар.

Лазар неуверено се приближи, шокиран от промяната в нея, въпреки предупрежденията на Лев. Застанаха един срещу друг. Тя го огледа и докосна бузата му. Той трепна, но не се отдръпна. Тя каза тихо:

— Ти си страдал много.

Лазар се опита да прошепне.

— Имаме ли... син?

— Синът ни е мъртъв. И жена ти също.

Чу се изстрел, блесна светлина и Лазар падна на колене, като се държеше за корема.

Лев се втурна напред и успя да го хване, преди той да падне на мокрия бетон. На устните му се появи мекхурчета кръв. Поразен от това безсмислено убийство, Лев се обърна към Фраершата:

— Защо?

Тя го гледаше мрачно отгоре, без да даде някакво обяснение. Лев не свалеше очи от Лазар, сгущен в прегръдката му. Човекът, когото бе предал, а след това освободил, който бе спасил живота му, беше мъртъв. Пусна тялото на земята.

Фраершата дръпна Лев за ризата.

— Влизай отпред в колата!

След това махна с пистолета си към Раиса.

— Ти също!

Лев се изправи и зае шофьорското място. Раиса седна до него. Отзад лежеше Зоя с вързани ръце и глезени. Устата ѝ беше запушена, в очите ѝ се четеше ужас. В колата обаче имаше някои промени — момичето беше отделено от тях с решетка. Раиса и Лев почти едновременно се хванаха за нея.

— Зоя!

Зоя притисна лице към решетката от другата страна, молейки за помощ въпреки запушената си уста. Пръстите им се докоснаха — Лев разтърси решетката, но тя беше закрепена здраво.

Задната врата се отвори, Фраершата хвана Зоя и я издърпа навън. Лев се опита да отвори вратата, но тя беше заключена. Раиса също се опита да отвори, но безуспешно. Фраершата и нейният човек помъкнаха Зоя към багажника. Бандитът извади един чувал и Фраершата напъха Зоя в него.

Лев се извъртя и заблъска страничното стъкло с крака, опитвайки се да го избие. Риташе като побесняло магаре, но стъклото не мръдна. Раиса извика:

— Лев!

Лев се доближи до жена си и се загледа в реката. Бандитът и Фраершата мъкнеха чувала, в който отчаяно риташе Зоя, опитвайки се да се освободи. Мъжът я удари по лицето и момичето затихна. Това беше достатъчно, за да може да я натика в чувала и да го завърже. Двамата вдигнаха чувала, към който беше завързана тежест. Провесиха зашеметената Зоя през парапета. Лев притисна лице към стъклото и видя как чувалът полетя в реката.

Фраершата се наведе над капака на мотора към предното стъкло. Очите ѝ горяха и тя се наслаждаваше на болката им като котка, докопала паницата с мляко. Дива ярост обзе Лев и той бясно заблъска с

юмруци по бронираното предно стъкло. Фраершата с наслаждение продължи да наблюдава отчаянието му, след което се метна на задната седалка на един мотоциклет. Лев дори не бе забелязал двата мотора, спрели до тях.

Заклучен в колата, той ритна ключалката на запалването и оголи жиците. Свърза ги, натисна педала за газта и моторът изрева. Тръгна рязко, сякаш готов да преследва Фраершата, а Раиса извика:

— Лев! Зоя!

Лев обаче нямаше намерение да преследва Фраершата. Набра скорост и изви рязко към парапета на моста. Колата се блъсна и се раздра отстрани. Моторът пушеше, колелото се въртеше във въздуха. Лев се обърна към жена си — на главата ѝ имаше рана, но тя вече се измъкваше от седалката през разбитата врата. Лев се втурна след нея и стигна до мястото, където бяха хвърлили Зоя.

Раиса скочи първа, а Лев, без да се бави, я последва. Докато падаше, видя как тя се заби във водата миг преди краката му да докоснат повърхността. Под водата течението го увлече надолу. Потискайки инстинкта да изплува, подпомаган от течението, той се насочи към дъното, където би трябвало да бъде Зоя. Не знаеше колко дълбока е реката и риташе все по-силно, за да се потопи по-дълбоко. Дробовете му пареха, докато си проправяше път надолу. Най-сетне ръцете му докоснаха тинестото дъно. Не виждаше нищо около себе си. Водата бе черна. Опита се да търси и се завъртя наоколо, но беше безполезно. Останал без въздух, изплува на повърхността и жадно си пое дъх. Мостът бе останал далеч зад него.

Лев пое дълбоко въздух, готов да се гмурне отново. Но недалеч чу вика на Раиса:

— Зоя!

Това бе безнадежден зов.

---

[1] Нартски епос на народите от Северен Кавказ, в основата на който са заложили легенди за произхода и приключенията на героите богатири — нартите. — Б.пр. ↑

ШЕСТ МЕСЕЦА ПО-КЪСНО

МОСКВА

20 октомври

Филип разчупи хляба и се загледа как все още топлото тесто се разтегля и се къса с неравни краища. Отщипна едно парченце от мекото, сложи го на езика си и го сдъвка бавно. Хлябът беше много вкусен, което означаваше, че и цялата фурна е отлична. Изведнъж му се прииска да се натъпче, да намаже хляба с дебел слой масло и да види как то се разтапя, преди да захапне къшея. Но за съжаление не можеше да преглътне дори и малка хапка. Застана над кофата за боклук и изплю лепкавата кашичка. Такова отношение към хляба го ужасяваше, но нямаше избор. Макар че беше пекар, един от най-добрите в града, четирийсет и седем годишният Филип не можеше да поглъща нищо освен течности. Упорита и нелечима язва на стомаха го измъчваше през последните десет години. Неговият стомах бе прояден от кратери, пълни с киселина — скрити белези от Сталиновия режим, свидетелство за безсънните нощи, когато недоумяваше дали не е прекалено строг с подчинените му мъже и жени. Той беше перфекционист. Всяка грешка го изкарваше от нерви. Недоволните работници биха могли да напишат донос срещу него за буржоазни тенденции и за какво ли не. Дори днес при подобни спомени стомахът му се бунтуваше. Побърза към масата, за да си приготви разтвор от сода, и след като погълна неприятната на вкус бяла течност, си каза, че всичките му тревоги са останали в миналото. Вече нямаше среднощни арести. Семейството му беше в безопасност, а и неговата съвест бе чиста. Но цената беше болният стомах. Като се имат предвид обстоятелствата, тази цена, дори и за един пекар и лакомник, не изглеждаше твърде висока.

Тебеширената течност успокои вътрешностите му и той се упрекна, че отново се е заровил в миналото. Очакваше го светло бъдеще. Държавата оценяваше таланта му. Пекарната бе разширена и скоро щеше да заеме цялото здание. Доскоро той разполагаше с двата долни етажа, а горният беше даден на фабриката за копчета — прикритие за секретна правителствена служба. Винаги му се струваше

глупаво, че са я разположили над пекарната — в стаите беше прашно от брашното и горещо от топлината на пещите. Всъщност той искаше те да се махнат не защото имаше нужда от повече пространство, а защото не харесваше хората, които работеха там. Униформите и необщителното им поведение влияеха зле на стомаха му.

Изкачи се по общото стълбище и надникна на горния етаж. През последните два дни предишните обитатели изнесоха сандъци с документи и канцеларските мебели. Качи се на площадката и спря пред вратата с няколко тежки катинара. Натисна дръжката и вратата се отвори. Огледа мрачното помещение. Стаите бяха празни. Набрал смелост, той влезе да разгледа новите си владения. Напипа ключа за осветлението, но изведнъж забеляза, че на отсрещната стена се е подпрял някакъв човек.

Лев се изправи и примигна от светлината на голата крушка. На вратата видя пекаря, слаб като вейка. Гърлото на Лев беше пресъхнало. Изкашля се, поизтупа се и огледа опразнените помещения на неговия Отдел за разследване на убийства. Секретните папки за престъпленията, които той и Тимур бяха разкрили, бяха изчезнали. Бяха ги взели, за да ги изгорят, за да унищожат следите от работата, която бе вършил през последните три години. Пекарят, чисто име Лев не знаеше, бе застинал в неловка поза и на лицето му бе изписано смущението на човек, който съчувства на нещастieto, сполетяло негов съгражданин. Лев каза:

— Три години се разминаваме по стълбите и нито веднъж не попитах как се казвате. Не исках...

— Да ме притеснявате ли?

— Но аз притесних ли ви?

— Честно казано, да.

— Казвам се Лев.

Пекарят подаде ръка и Лев я стисна.

— Аз се казвам Филип. За три години нито веднъж не ви почерпих с хляб.

Излизайки за последен път от Отдела, Лев огледа стаите, преди да заключи вратата. Изпитваше някаква странна лекота и последва Филип на долния етаж, където той му даде един кръгъл самун — още топъл, със златиста горичка. Отчупи края и го захапа. Филип

наблюдаваше внимателно реакцията му. Разбрал, че се очаква неговата оценка, Лев сдъвка хапката и каза:

— Най-вкусният хляб, който съм ял досега.

И това беше вярно. Филип се усмихна и попита:

— С какво се занимавахте там горе? За какво беше цялата потайност?

Преди Лев да отговори, пекарят се стресна и оттегли въпроса си.

— Не ми обръщайте внимание. Не ми е работа.

Като продължаваше да дъвче, Лев реши, че е редно да отговори.

— Ръководех специален отдел на милицията за разследване на убийства.

Филип замълча, явно не беше разбрал. Лев добави:

— Разследвахме убийства.

— Много работа ли имахте?

Лев кимна леко.

— Повече, отколкото можете да си представите.

След като прие един цял самун за вкъщи заедно с този, който беше разчупил, Лев се обърна да си тръгне. Филип го спря, опитвайки се да завърши разговора с нещо по-приятно.

— Лятно време тук става много горещо. Сигурно сте доволен, че се местите?

Лев се наведе и огледа отпечатъците от стъпки по брашното на пода.

— Отделът не се мести. Закриват го.

— А вие?

Лев го погледна.

— Връщам се в КГБ.

Същия ден

Клиниката „Сербски“ се помещаваше в скромно по размерите си здание с извити железни перила пред прозорците на горните етажи и приличаше повече на приятен жилищен блок, отколкото на болница. Раиса се спря както винаги на петдесетина метра и отново си зададе въпроса дали постъпва правилно. Погледна към Елена, която стоеше до нея, хванала ръката ѝ. Кожата ѝ беше неестествено бяла, като повехнала. Бе отслабнала и толкова често боледуваше, че това се

превърна във всекидневното ѝ състояние. Раиса забеляза, че шалчето на Елена се е развързало, и клекна до нея, за да го оправи.

— Можем да се приберем вкъщи. Можем да се приберем по всяко време.

Елена мълчеше, лицето ѝ не изразяваше нищо, пред Раиса сякаш стоеше нейно копие с изтъняла кожа и зелени неподвижни очи, напълно лишено от жизнена енергия. Или беше обратното — може би Раиса беше копие на загрижена майка, имитираща това, което една истинска майка би направила?

Раиса целуна Елена по бузата, но не получи отговор и усети как се свива сърцето ѝ. Не знаеше какво да прави с това безразличие, което беше започнало, когато тя бе коленичила насълзена пред нея и бе прошепнала в ухото ѝ, очаквайки изблик на мъка:

Зоя е мъртва.

Елена не реагира. И сега, шест месеца по-късно, тя отново изглеждаше безучастна.

Раиса се изправи, огледа се за движението и прекоси улицата към главния вход. Посещението на клиниката беше отчаян ход, но тя самата бе отчаяна. Любовта не можа да ги спаси. Тя не беше достатъчна.

Вътре по каменни подове, покрай голи стени, сестри в спретнати униформи бутаха колички с кожени ремъци. Вратите бяха заключени, а на прозорците имаше решетки. Без съмнение известността на тази клиника като водещ психиатричен център в града се дължеше на лошата ѝ слава. Тук прибираха дисиденти и политически противници на режима, които се подлагаха на инсулинова кома и върху тях се изпробваха най-новите методи на пирогенна и шокова терапия. Не беше най-подходящото място за търсене на помощ за едно седемгодишно дете.

В споровете им Лев отричаше нуждата от психиатрична помощ. Мнозина от тези, които беше арестувал за политически престъпления, се изпращаха в подобни болници — „психушки“. Въпреки че признаваше очевидното наличие на добри лекари в тези жестоки институции, не смяташе, че рискът да се търсят подобни специалисти оправдава ползата от тяхната квалификация. Да се признаеш за болен беше равностойно сам да се поставиш извън обществото и това не беше мястото, където родителите или настойниците биха искали да

видят едно дете. Въпреки това неговата позиция беше по-скоро резултат от предпазливост или от магарешко упорство — той да бъде този, който се грижи за семейството дори когато то се разпада пред очите му. Раиса не беше лекар, но разбираше, че болестта на Елена е по-опасна от физически недъг. Тя просто умираше. Наивно бе да се очаква, че всичко ще се оправи от само себе си.

Жената на регистратурата я погледна и я позна от предишните им посещения.

— Дошла съм при доктор Ставски.

Действайки зад гърба на Лев с помощта на приятели и колеги, тя бе успяла да си уреди среща с доктор Ставски. Макар да работеше и с дисиденти, той смяташе, че психиатрията не трябва да се ограничава с политиката, и не одобряваше крайностите в наказателните процедури. Беше воден от желание да лекува и се съгласи да прегледа Елена неофициално. Раиса му вярваше колкото корабкрушенец вярва на дъската, за която се е хванал, но нямаше друг избор.

На горния етаж доктор Ставски ги покани в кабинета си, приклекна пред Елена и попита:

— Елена? Как си?

Тя не отговори.

— Помниш ли името ми?

Елена мълчеше. Ставски се изправи и попита шепнешком Раиса:

— Как мина седмицата?

— Без промени. Нито дума.

Ставски заведе Елена до теглилката.

— Моля те, свали си обувките.

Елена не реагира. Раиса се наведе, развърза обувките ѝ и я качи на теглилката. Ставски погледна скалата, за да отчете теглото ѝ. Почука с молив по бележника, където бяха отбелязани стойностите от последните седмици. Раиса се приближи до Елена, за да ѝ помогне да слезе от теглилката, но Ставски я спря. Те зачакаха. Елена продължаваше да стои на теглилката, обърната към стената, и да мълчи. Минаха две минути, после пет, после десет, а тя все не се помръдваше. Накрая Ставски направи знак на Раиса да я свали от теглилката.

Преглъщайки сълзите си, Раиса завърза връзките на обувките ѝ, но когато се изправи, за да попита нещо, видя, че Ставски говори по

телефона. След като затвори, остави бележника си на бюрото. Тя усети, че е предадена, но преди да успее да реагира, той я прекъсна:

— Вие дойдохте при мен за помощ. Според мен Елена се нуждае от непрекъснато, професионално наблюдение.

Двама санитаря влязоха в кабинета и затвориха след себе си вратата. Раиса прегърна Елена. Ставски се приближи бавно.

— Уредих да бъде приета в болницата в Казан. Познавам добре персонала там.

Раиса поклати глава невярващо, отказвайки да приеме предложението му.

— Това вече не зависи от вас, Раиса. Решението е взето в интерес на момичето. Вие не сте нейна майка. Държавата ви е определила за настойник и сега ви отнема това право.

— Но, докторе...

В гласа ѝ прозвуча явно презрение.

— Не можете да ми я вземете.

Ставски се приближи плътно до нея и прошепна:

— Ще кажа на Елена, че трябва да замине с тези санитаря в Казан и че повече няма да ви види. Напълно сигурен съм, че няма да реагира. Ще излезе от стаята с тези непознати и дори няма да се обърне. Ако постъпи така, ще повярвате ли, че не можете да ѝ помогнете?

— Отказвам този тест.

Без да обръща внимание на Раиса, Ставски се наведе и каза бавно и отчетливо:

— Елена, ще те заведат в специализирана болница и ще се опитат да те излекуват. Възможно е никога повече да не видиш Раиса. Аз ще уредя да се грижат добре за теб. Тези хора ще ти помогнат. Но ако не искаш да заминеш, ако искаш да останеш с Раиса, трябва само да кажеш. Елена? Чуваш ли ме? Достатъчно е само да кажеш „не“.

Елена не отговори.

Същия ден

Вратата му отвори Инеса, вдовицата на Тимур. Той влезе в апартамента. Бяха минали месеци след завръщането му от Колима и той все очакваше Тимур да излезе от кухнята и да обясни, че не е

загинал, че е оцелял и е успял да се върне вкъщи. Просто не можеше човек да си представи този дом без него. Тук той беше щастлив, заобиколен от семейството си. Но когато се раздаваха жилищата на офицерите, не се взимаха под внимание емоциите. В съответствие с правилата, след смъртта на Тимур семейството имаше нужда от по-малка жилищна площ. Освен това луксозният апартамент беше привилегия, която се даваше заради неговата работа. Инеса работеше в текстилен комбинат и тъкачките около нея се задоволяваха с доста по-скромни жилища. Лев направи всичко възможно да бъде запазено жилището им и дори беше помолил Фрол Панин да се намеси. Може би заради някакво чувство на вина за смъртта на Тимур Панин се съгласи. За изненада на Лев обаче, Инеса беше склонна да се премести. Тук всичко ѝ напомняше за нейния съпруг. Не си намираще място и мъката я душеше. Едва когато Лев ѝ показа, че там, където трябва да се нанесе, ще разполага с една-единствена стаичка с тънки стени и общи сервизни помещения, тя се отказа главно заради синовете си. Ако беше сама, щеше да напусне веднага.

Лев прегърна Инеса и ѝ подаде самуна хляб, който бе донесъл.

— Откъде го взе?

— От пекарната под нашата служба.

— Тимур никога не е носил хляб вкъщи.

— Хората, които работят там, не смееха да разговарят с нас.

— А сега вече не се ли страхуват?

— Не.

По лицето ѝ се плъзна сянка на тъга. Отделът за разследване на убийства беше и рожба на Тимур. Сега ги нямаше нито отделът, нито него.

От стаята си изскочиха да поздравят Лев двете момчета — десетгодишният Ефим и осемгодишният Вадим. Макар че Тимур бе загинал, изпълнявайки задача на Лев, синовете му не го упрекваха. Напротив, винаги се радваха на посещенията му. Разбираха, че той обичаше Тимур, а баща им обичаше Лев. Въпреки всичко за Лев тяхната привързаност беше слабо утешение, което един ден щеше да угасне. Те все още не знаеха подробностите. Все още не знаеха, че баща им бе загинал, опитвайки се да оправи грешките от миналото на Лев.

Инеса гальовно разчорли косата на Ефим, докато той разпалено разказваше за училището и за отбора, в който се състезаваше. Като поголемия син той трябваше да получи часовника на Тимур, когато навърши осемнайсет. Лев беше сменил счупеното стъкло и вътрешния механизъм, а стария запази за себе си, защото не му даваше сърце да го изхвърли, и от време на време го държеше в ръка. Инеса още не беше решила какво да каже на Ефим за произхода на часовника и дали да го излъже, че е ценна семейна вещ. Трябваше да реши това по-нататък. Обърна се към Лев и го попита:

— Ще вечеряш ли с нас?

На Лев му беше приятно тук, но той поклати глава:

— Трябва да се прибера вкъщи.

* * *

Раиса и Елена не бяха вкъщи. Дежурният офицер на входа му съобщи, че са отишли на училище сутринта и не е забелязал нищо необичайно в поведението им. Те нямаха никакви планове за вечерта и Лев се губеше в догадки защо още не са се върнали въпреки късния час. Нямахше следи от подготовка за заминаване или опаковани дрехи, не бяха взели и никаква чанта. Обади се по телефона на родителите си, но и те не знаеха нищо. Не се страхуваше, че е замесена Фраершата. Убийството на Зоя беше последното ѝ отмъщение на службите за сигурност. Той се съмняваше, че Фраершата може да се появи отново след шестмесечно отсъствие. Тя нямаше нужда от това. Лев беше наказан както тя искаше.

На площадката се чу шум и Лев се втурна да отвори вратата. Раиса залитна напред и се подпря на рамката на вратата като пияна. Лев я подкрепи и огледа празния коридор.

— Къде е Елена?

— Тя... замина.

Очите ѝ се затваряха и главата ѝ клюмна. Лев я заведе в банята, сложи я под душа и пусна студената вода.

— Пияна ли си?

Раиса си пое дъх, свестена от ледените струи.

— Не съм пияна... упоиха ме.

Лев спря душа, помогна ѝ да седне на ръба на ваната и избърса главата и лицето ѝ. Възпалените ѝ очи вече не се затваряха. Тя се загледа в локвичките вода около обувките си и проговори по-ясно:

— Знаех, че няма да се съгласиш.

— Завела си я на лекар?

— Лев, когато обичаш някого и той се разболее, търсиш помощ. Освен това той каза, че ще я прегледа неофициално, без всякакви документи.

— Къде отидохте?

— В клиниката „Сербски“.

Лев се вцепени, като чу името на клиниката. Много от арестуваните от него попадаха там.

Раиса се разплака.

— Лев, той я изпрати в психиатрията.

Стъписването се смени с ярост.

— Как се казва лекарят?

— Ти не можеш да я спасиш.

— Как му е името?

— Не можеш да я спасиш!

Лев замахна, готов да я зашлеви. Но в последния миг се отказа, грабна огледалото от стената и го разби в умивалника. Парчетата срязаха ръцете му, струйките кръв потекоха по пръстите, китките и стигнаха до лакътя. Безсилно се отпусна на пода сред окървавените парчета от огледалото.

Раиса седна до него и притисна с кърпа окървавената му ръка.

— Нима мислиш, че не се съпротивлявах? Нима мислиш, че не се опитах да ги спра? Те ме упоиха. Когато се свестих, Елена я нямаше.

Тежък размисъл налегна Лев. Поражението беше пълно. Надеждите му да създаде семейство рухнаха. Не успя да спаси живота на Зоя и не успя да убеди Елена, че животът има смисъл. Трите години честни отношения и доверие между него и Раиса бяха заличени. Той я излъга и тази лъжа повлече след себе си нещастия. Не се сърдеше на Раиса, че е приела предложението на Фраершата и се е съгласила да го напусне. Раиса твърдеше, че това е било тактически ход, отчаян опит да бъде спасена Зоя. Бе поела съдбата на семейството в своите ръце. Единствената ѝ грешка бе, че е чакала прекалено дълго.

Това беше краят на тригодишното лицемерие. Той вече не беше баща, нито съпруг и най-малко герой. Ще се върне в КГБ. Раиса ще го напусне. Би ли могло да бъде другояче? Вече нищо не ги свързваше освен чувството за загуба. Всеки ден ще се убеждава, че Фраершата е била права по отношение на него — той принадлежеше на държавата. Беше се променил, но много по-важно бе, че може да се върне към предишния си живот.

— Струваше ми се, че имаме шанс.

Раиса кимна.

— И на мен също.

Същия ден

Лев бе загубил представа за времето. Не бяха помръднали — Раиса седеше до него на пода, облежната на ваната, в която от крана бавно капеха капки вода. Чу да се отваря входната врата, но не събра сили да стане. На входа за банята застанаха Ана и Степан. Очевидно притеснени от телефонното му обаждане, родителите му бяха дошли у тях. Огледаха помещението и видяха кръвта и счупеното огледало.

— Какво е станало?

Раиса стисна ръката на Лев.

— Отведоха Елена.

Ана и Степан не отрониха нито дума. Степан помогна на Раиса да се изправи, наметна я с една кърпа и я заведе в кухнята. Ана накара Лев да влезе в спалнята, огледа и превърза раната му, както правеше, когато беше малък. След като свърши, седна до него. Той я целуна по бузата, изправи се и отиде в кухнята. Протегна ръка на Раиса:

— Имам нужда от помощта ти.

* * *

Фрол Панин беше най-влиятелният съюзник на Лев, но сега не можеше да се обърне към него, защото го нямаше в града. С майор Грачов не бяха приятели, но преди три години той бе подкрепил предложението на Лев за създаване на независим Отдел за разследване на убийства. През първите две години Лев докладваше на него за

своята работа, докато той не отстъпи мястото си на Панин. Оттогава Лев рядко виждаше майора. Грачов подкрепяше промените и смяташе, че най-добрият начин да се управлява страната е като се признаят и поправят по възможност злините, причинени от държавата.

Придружен от Раиса, Лев почука на вратата на Грачов и по стар навик огледа общия коридор, който водеше към нея. Беше късно, но те не можеха да чакат до сутринта, страхувайки се, че ако загубят инерция, ще се върне усещането за безизходица, което ще ги смаже. Вратата се отвори. Лев беше свикнал с безупречния вид на майора и сега се изненада да го види в измачкани домашни дрехи, разчорлен, с мръсни очила. Обикновено официален и въздържан, той топло прегърна Лев, сякаш посрещаше брат си, а на Раиса любезно се поклони.

— Влизайте!

Вътре по пода видяха кашони с опаковани вещи.

— Местите ли се?

— Не. Местят ме. По-далеч от града. Дори не знам точно къде. Казаха ми, но никога не бях чувал за това място. Мисля, че е някъде на север — студено и тъмно, за да ми стане ясно.

Майорът говореше, без да спира, и Лев едва успя да се вклини.

— Какво да ви стане ясно?

— Че вече не се ползвам с доверието им, не съм подходящ за друга работа, освен да ръководя малка служба в малък град. Нали знаете какво означава това? Лев? Раиса? Това се нарича заточение. И двамата сте го изтърпели.

Раиса попита:

— А къде е вашата съпруга?

— Напусна ме.

Изпреварвайки съчувствените им думи, Грачов добави:

— Разделихме се по взаимно съгласие. Имаме амбициозен син. Моето преместване ще попречи на кариерата му. Трябва да бъдем практични.

Грачов пхна ръце в джобовете си.

— Ако сте дошли при мен за помощ, то е напразно.

Раиса погледна към Лев, питайки го с поглед дали си струва да разказват на майора за проблема си. Грачов забеляза реакцията ѝ.

— Разкажете какво се е случило. Ако не мога да ви помогна, може би ще ви дам дружески съвет.

Смутена, Раиса се изчерви.

— Извинявайте.

— За нищо.

И тя започна забързано да обяснява:

— Взеха ни Елена, нашата осиновена дъщеря, и я изпратиха в една психиатрия в Казан. Тя не можа да се възстанови след убийството на сестра ѝ. Уредих да я прегледа неофициално един лекар.

Грачов я прекъсна и поклати глава.

— У нас в такива случаи няма неофициални неща.

Раиса продължи:

— Лекарят обеща да не записва нищо. Повярвах му. И когато лечението се оказа неуспешно...

— Той ви я отне, за да предпази себе си.

Раиса кимна. Грачов се замисли и добави:

— Страхувам се, че смъртта на Зоя е тежко изпитание за всички нас.

Думите на майора изненадаха Лев и той поиска обяснение.

— За всички нас? Какво имате предвид?

— Прощавайте. Не беше честно да сравнявам общите последици с мъката, която изпитвате.

— Какви общи последици?

— Да не навлизаме в тази тема сега. Вие искате да помогнете на Елена...

Лев го прекъсна:

— Не, кажете ми какви са тези общи последици.

Майорът седна на един кашон и погледна Раиса, а после и Лев.

— Смъртта на Зоя промени всичко.

Лев го изгледа учудено и Грачов продължи:

— Убийството на едно момиче, замислено като отмъщение на бивш агент на Държавна сигурност. Беше организиран истински лов и жертви станаха още петнайсет пенсионирани офицери, които бяха преследвани, екзекутирани и даже измъчвани. Тези събития неприятно изненадаха властите, които освободиха онази жена от ГУЛАГ. Как ѝ беше името?

Лев и Раиса отговориха едновременно:

— Фраерша.

— Кого още може да са пуснали? Стотици и хиляди затворници се връщат по домовете си. Как ще се управлява страната, ако дори малцина са като нея? Няма ли нейната отмъстителност да отключи верижна реакция и да доведе до падане на режима? Ще започне гражданска война и страната ще се разцепи. От това се изплашиха най-вече властите и предприеха някои мерки.

— Какви мерки?

— Създаде се впечатление, че всичко е позволено. Известно ли ви е, че има автори, които пишат сатирични произведения? Дудинцев написа романа „Само с хляб не се живее“, в който открито осмива държавата и представителите на властта. А какво ще стане по-нататък? Позволяваме на хората да критикуват. Позволяваме да се противопоставят на нашето управление. Позволяваме да ни отмъщават. Властта, която изглеждаше толкова здрава, изведнъж се разклати.

— Имало ли е подобни отмъщения и другаде в страната?

— Когато говоря за общи последици, нямам предвид само инцидентите в нашата страна. Възмездие се търси по всички територии, които са под наше влияние. Вижте какво става в Полша. Докладът на Хрущов предизвика бунтове. Антисъветски настроения се ширят в цяла Източна Европа — Унгария, Чехословакия, Югославия...

Тези новини поразиха Лев.

— Докладът е станал известен и там?

— Американците са се сдобили с него и са го публикували в печата. Той се превърна в оръжие срещу нас. Сами сме си нанесли съкрушителен удар. Как да продължим световната революция, след като признаваме, че сме извършили страшни престъпления против собствения си народ? Кой би прегърнал нашата кауза? Кой би искал да бъде наш другар?

Майорът спря, за да избърше потта от челото си. Лев и Раиса бяха клекнали пред него като деца, заплени от приказка. Той продължи:

— След убийството на Зоя всички, които се застъпваха за реформата, включително и аз, бяха принудени да млъкнат. Дори Хрущов бе принуден да оттегли най-критичните забележки от доклада.

— Не знаех за това.

— Вие бяхте потънали в скръб, Лев. Погребяхте дъщеря си. Загубихте приятел. Не обръщайте внимание на това, което става наоколо. А по това време се появи редактиран вариант на доклада.

— Как е редактиран?

— Признанията за масови репресии и изтезания отпаднаха. Новият документ бе публикуван един месец след убийството на Зоя. Не твърдя, че отмъщенията на Фраершата са единственият фактор за това. Но тези убийства също изиграха ролята си. Те се оказаха показателни за традиционно мислещите. Хрущов нямаше избор — Централният комитет пренаписа доклада му. Сталин вече не беше убиец, той само бе допуснал грешки. Системата вече не изглеждаше виновна. Всички недостатъци бяха по вина на Сталин. Докладът продължаваше да се нарича секретен, но в него повече нямаше тайни.

Разсъждавайки върху фактите, Лев отбеляза:

— Неуспехът на моя отдел да спре тези убийства стана причина да го закрият.

— Не. Това беше извинението. Те никога не одобряваха Отдела за разследване на убийства. И никога не ми простиха, че съм подпомогнал създаването му. Вашият отдел беше резултат от атмосферата на безнаказаност. Ние се движехме твърде бързо, Лев. Свободата се извоюва постепенно, стъпка по стъпка, за нея трябва да се бориш. Силите, които искаха промяна, включително и аз, стигнахме твърде далече, и то твърде бързо. Бяхме самонадеяни. Надценихме себе си и подценихме тези, които искат да запазят властта в сегашния ѝ вид.

— Заповядаха ми да се върна в КГБ.

— Това трябваше да се очаква. Разкажият се агент на МГБ се връща обратно в традиционните силови структури. Те ви използват, Лев. Но не бива да се противопоставяте. На ваше място бих бил много предпазлив. Не си мислете, че ще се държат по-човечно от Сталин. Неговият дух продължава да живее, при това не в отделна личност, а в мнозина. По-трудно е да бъде разпознат, но не се заблуждавайте — той не е изчезнал.

* * *

Когато излязоха от апартамента на Грачов, Лев хвана ръката на Раиса.

— Колко сляп съм бил.

БЛИЗКАТА ДАЧА
КУНЦЕВО
ДВАЙСЕТ КИЛОМЕТРА ЗАПАДНО ОТ МОСКВА

21 октомври

Фрол Панин за втори път посещаваше Близката дача, една от бившите резиденции на Сталин, сега отворена за семействата на управляващия елит. Бе взето решение да не се закрива дачата и да не се превръща в музей. Там трябваше да е пълно с играещи деца, готвачите да продължават да готвят, а ръководителите на държавата да се изтягат в проскързващите кожени кресла и в чашите им да подрънква лед, докато си пият водката. След смъртта на Сталин се установи, че напитките в бара му са безалкохолни — слаб чай вместо уиски и вода вместо водка, за да може Сталин да остава трезвен, когато министрите му развържат езиците си. Но сега това вече не беше нужно и имитациите бяха изхвърлени. Времената се промениха.

След като похапна скромно от вечерята от пет ястия и бодна по малко от трите различни вида сурово месо, пренебрегна трите вида вина, Панин сметна, че бе изпълнил за днес обществения си дълг. Изкачи се по стълбите, заслушан в силния дъжд. Разкопча горното копче на ризата си и влезе в своя апартамент. В съседната стая спяха малките му синове, за които се грижеше бавачка. Жена му се беше оттеглила след вечерята, както бе прието сред жените, за да могат съпрузите им да си говорят за важни неща — нелеп обичай, защото обикновено мъжете вече бяха толкова пияни, че едва ли можеха да говорят. Испита облекчение, когато влезе в хола и затвори вратата след себе си. Най-сетне вечерта бе приключила. Не обичаше да идва тук, особено с децата. За него дачата беше място, където са умирали хора. И макар че тук играеха деца и звучеше техният смях, призраците си оставаха.

Фрол загаси лампите в хола и се упъти към спалнята, като извика жена си.

Нина седеше на края на леглото. А до нея бе седнал Лев. Дрехите му бяха прогизнали от дъжда, а панталоните кални. Ръката му беше

превързана, но и превръзката бе мокра. Мръсната вода, която се стичаше от него, оставяше кръгло петно върху постелките. Лицето на Лев изглеждаше спокойно, но под това спокойствие се криеше колосална вътрешна енергия — под тънкото стъклено покритие бушуваше невероятен гняв.

Фрол бързо се ориентира.

— Нека аз седна до вас вместо жена ми.

Без да чака отговор, Панин даде знак на жена си да се приближи. Тя се изправи нерешително и бавно отиде при него. Лев не я спря и тя прошепна на Фрол:

— Какво става тук?

Фрол ѝ отговори, но така, че и Лев да чуе:

— Трябва да знаеш, че Лев преживя ужасен шок. Той е смазан от мъка и не разсъждава правилно. Проникването в дачата може да му струва живота. Ще трябва да се постарая това да не се случи.

Поспря и се обърна към Лев:

— Може ли жена ми да види как са децата?

Лев го стрелна с поглед.

— Децата ви са в безопасност. А вие имате нахалството да ме питате за това.

— Прав сте. Извинявайте.

— Жена ви ще остане тук.

— Добре.

Нина седна на един стол в ъгъла. Фрол продължи:

— Става дума за Елена, доколкото разбирам? Бихте могли да дойдете в кабинета ми или да поискате среща. Веднага бих уредил освобождаването ѝ. Нямам нищо общо с изпращането ѝ в болницата. Бях ужасен, когато научих. Абсолютно ненужно е било. Докторът е действал на своя глава. Смятал е, че постъпва правилно.

Фрол замълча.

— Да поръчаме на охраната да донесат нещо за пиене?

Лев обърна джобовете си.

— Не ви заплашвам с нищо. Нямам оръжие. Ако повикате охраната, ще ме арестуват.

Нина се изправи, готова да вика за помощ, но Фрол ѝ даде знак да си седне на мястото.

— Кажете какво искате, Лев.

— Фраершата за вас ли работи?

— Не.

След това седна до него.

— Ние работихме заедно.

* * *

Лев очакваше, че Фрол Панин ще отрича, но той не виждаше смисъл да лъже. Лев беше безпомощен, нито истината, нито лъжата можеха да му помогнат. Панин се изправи, свали сакото и разкопча няколко копчета на ризата си.

— Фраершата сама дойде при мен. Не знаех коя е. Нито знаех какво представлява бандитската общност в Москва. Те нямаха значение за нас. Тя беше проникнала в апартамента ми и ме чакаше. Знаеше всичко за вас. Нещо повече, знаеше за борбата между традиционалистите и реформаторите в партията. Предложи да работим заедно, защото целите ни в много отношения съвпадали. Искаше да получи свобода на действие, за да отмъсти на онези, които са участвали в ареста ѝ. В замяна ние бихме могли да се възползваме от серията извършени от нея убийства, за да насадим атмосфера на страх.

— И Лазар изобщо не я е интересувал?

Панин поклати глава.

— За нея той беше част от предишния ѝ живот, нищо повече. Той беше само претекст. Искаше вие да отидете в ГУЛАГ за наказание, за да видите отвътре света, в който сте изпратили толкова много хора. От наша гледна точка ние искахме да ви отстраним. Отделът за разследване на убийства беше единствената независима разследваща структура. Фраершата искаше да ѝ развържем ръцете. След като вас с Тимур ви няма, тя можеше да прави каквото си иска.

— КГБ не я ли търсеха?

— Направихме така, че да не стигнат близо до нея.

— Кого сложихте да управлява Отдела в наше отсъствие?

— Наши хора, които правеха каквото им наредим. Лев, вие за малко не предотвратихте убийството на патриарха. А това беше жизненоважна част от нашия план. Смъртта му потресе властите. Ако бяхте останали в града, Фраершата трябваше да ви убие. По някакви

нейни съображения тя не искаше това. Предпочиташе да сте далеч и наказанието ви да бъде още по-ужасно.

— И вие се съгласихте?

Панин бе изненадан, че трябва да обяснява очевидни неща.

— Да. Съгласих се. Отстраних майор Грачов и сам заех позицията на ваш съветник, за да ви помогна да взимате правилните решения, тези, които ние искахме. Аз уредих нужните документи, за да проникнете в лагер №57.

— Вие и Фраершата сте го планирали?

— Изчаквахме подходящия момент. Когато чух доклада на Хрущов, разбрах, че той е настъпил. Трябваше да действаме. Промените бяха отишли твърде далече.

Лев стана и се изправи пред Нина. Леко уплашен, Панин също се приближи до нея. Лев сложи ръка на рамото ѝ.

— Така разпитвахме заподозрените. В присъствие на техен близък — ако разпитваният не даде правилен отговор, наказваме близкия.

— Лев, аз само отговарям на вашите въпроси.

— Вие сте разрешили да убиват мъже и жени, които са служили на държавата?

— Мнозина от тях също са били убийци. На мое място те щяха да постъпят по същия начин.

— Така ли мислите?

— Лев, тези прибързани реформи много повече от престъпленията на Сталин или от реакцията на Запада заплашват нашите национални интереси. Убийствата на Фраершата са пример какво ни очаква в бъдеще. Милионите, на които ние като партия сме причинили зло, ще се разбунтуват както затворниците на „Стария болшевик“ или както в лагер №57. Това ще се повтаря във всеки град и във всяка област. Вие може да не сте забелязали, Лев, но ние водим невидима битка за оцеляването на нацията. Тя няма нищо общо с това дали Сталин е извършвал престъпления. Извършвал е. И е отишъл твърде далеч. Но ние не можем да променим миналото, а нашата власт се опира на него. Трябва да действаме, както винаги сме го правили — с железен юмрук. Не можем да допускаме грешки и да очакваме, че гражданите ще ни обичат въпреки това. Едва ли някога ще ни обичат, нека тогава поне се страхуват от нас.

Лев свали ръката си от рамото на Нина.

— Вие получихте каквото искахте. Секретният доклад е оттеглен. Нямаме нужда повече от Фраершата. Оставете я на мен. Позволете ми да ѝ отмъстя, както позволихте на нея. Не бива да изпитвате угризения, че сте я предал. Вие и без това предадохте всички.

— Лев, разбирам, че нямате причини да ми се доверявате, но ви съветвам да забравите Фраершата. Забравете, че тя съществува. Ще уредя Елена да бъде изписана от болницата. Двамата с Раиса можете да напуснете града, далеч от печалните спомени. Ще ви намеря друга работа. Каквато поискате.

Лев се обърна към Панин:

— Тя все още ли работи за вас?

— Да.

— Върху какво?

— Този доклад отслаби позициите ни и на международната арена. Имаме нужда ясно да демонстрираме силата си. За целта организираме въстания в чужбина, в страните от Съветския блок, неголеми символични въстания, които ще смажем безмилостно. КГБ вече създаде цяла мрежа чуждестранни групи, които да провокират безредици в Източна Европа. Фраершата оглавява една от тези групи.

— Къде?

— Послушайте ме, Лев, това не е битка, която можете да спечелите.

— Къде е тя?

— Не можете да я надвиете.

— С какво тя може повече да ми навреди?

— Може, Лев, може, вашата дъщеря Зоя е жива.

КОНТРОЛИРАНА ОТ СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ ИЗТОЧНА ЕВРОПА УНГАРИЯ БУДАПЕЩА

22 октомври

Зоя бързаше към Операта, мястото на срещата, където трябваше да достави своя нелегален товар. Джобовете ѝ бяха пълни с патрони, общо около стотина, всеки от които беше подпилен на кръст, за да експлодира и да се пръсне на парчета в тялото. Въпреки студената нощ на нея ѝ беше горещо. Носеше палто до коленете, стегнато с колан на кръста, и черна барета, нахлупена над челото ѝ. Изглеждаше на повече от четиринайсет години и приличаше по-скоро на унгарска студентка, отколкото на руско сираче. От нервното напрежение на челото ѝ изби пот, тя смъкна баретата от главата си и я натъпка в джоба върху патроните, за да заглуши подозрителното им дрънчане.

Когато стигна главния булевард „Сталин“, недалече от Операта, Зоя се спря да провери дали не я следят. За нейна изненада някой я хвана отзад за раменете. Обърна се и се оказа заобиколена от група мъже. Помисли си, че са от унгарската тайна полиция. Един от тях обаче я целуна по бузата и пъкна в ръката ѝ лист хартия. Някаква прокламация. Мъжете говореха един през друг. Въпреки че беше в града от пет месеца, тя бе успяла да научи едва няколко фрази. Ако се съдеше по облеклото им, те бяха студенти или работници, а не агенти, и тя се успокои. Въпреки това трябваше да внимава — не се знае как биха реагирали, ако разберат, че е рускиня. Тя кротко им се усмихна, надявайки се да си помислят, че е срамежлива, и да я пуснат. Те престанаха да ѝ обръщат внимание и извадиха плакат, който залепиха на витрината на съседен магазин. Зоя се измъкна и забърза към целта си.

Когато стигна до Операта, се изкачи по стълбите и се скри между колоните на фасадата, за да остане незабележима от улицата. Погледна часовника си, подарък от Фраершата. Беше подранила за срещата и се скри в сянката, за да чака свръзката. Това бе първата ѝ самостоятелна

задача. Обикновено работеше заедно с Малкия. Партньорството им започна още преди пет месеца в Москва.

Когато я изведоха онази нощ от килията, бе сигурна, че сега Фраершата ще я разстреля, за да накаже Лев. Изправена пред смъртта, както преди няколко дни, Зоя откри, че вече не ѝ е все едно. Тя извика:

— Малкия!

Фраершата я повали на земята.

— Защо го викаш?

— Защото... го харесвам.

Фраершата се усмихна, след което прихна, отначало по-слабо, но после все по-силно, като към нея се присъедини шумният кикот на останалите. Зоя се изчерви и лицето ѝ пламна от срам. Унижена, тя се втурна към Фраершата с вдигнати ръце и свити юмруци, но преди да успее да я удари, Фраершата хвана ръката ѝ.

— Ще ти дам шанс, само един. Ако се провалиш, ще те убия. Ако успееш, ще станеш една от нас и ще можеш да бъдеш заедно с Малкия.

Когато стигнаха до средата на Големия Краснохолмски мост, всичко се разви както бе предсказала Фраершата. Лев и Раиса ги чакаха. Прогизнали от дъжда, те седнаха на предните седалки на колата. Разделена от тях с желязната решетка, Зоя видя как лицето на Раиса се изкриви от страдание и в този миг изпита някакви съмнения, но беше твърде късно да промени решението си. Стиснала с ръце решетката, тя се сбогува с нещастния си минал живот, изоставяйки малката си сестричка. Когато я измъкнаха от колата, се престори, че се съпротивлява, но после, когато се скри от погледите им, сама се вмъкна в чувала. А вътре вече я очакваше Малкия.

Отнесоха чувала на парапета на моста, а Зоя продължаваше да се преструва, че се съпротивлява, докато неочаквано за нея помощникът на Фраершата не я удари. Тя за малко не припадна. Завързаха чувала. Малкия здраво я прегърна, докато летяха надолу. Падането продължи части от секундата и те се връзаха във водата.

Желязната тежест ги повлече към дъното. Непромокаемият, промазан с восък плат, ги запази за малко като балон. Тежестта се блъсна в дъното и те не можаха да се задържат на крака. В тъмното Малкия щракна ножа и разряза плата. Ледената вода нахлу вътре и за миг напълни чувала. Малкия помогна на Зоя да се измъкнат. Хванати

за ръце, те изплуваха на повърхността. Докато плуваха към брега, станаха свидетели как Лев и Раиса скочиха от моста с напразна надежда да я спасят.

Борейки се с течението, Зоя и Малкия стигнаха до каменния зид на брега и се изкачиха по дървения кей, където вече ги чакаше Фраершата. В далечината чуха отчаяните викове на Раиса и Лев, оплакващи детето, което бяха загубили.

* * *

Някакъв мъж се разхождаше нетърпеливо пред стълбите на Операта. Зоя се показа от прикритието си. Мъжът се огледа надолу и нагоре по булеварда и се приближи до нея. Зоя изпразни джобовете си и прехвърли в торбата му преработените патрони. Той измъкна един револвер и опита да вкара един патрон в барабана. Патронът пасна. Зареди револвера, докато Зоя продължаваше да прехвърля патроните в неговата торба. Когато приключиха, мъжът прибра револвера, кимна в знак на благодарност и се затича по стълбите. Зоя преброи до двайсет, преди да се спусне надолу, и да се запъти обратно към дома.

Беше странно да мисли за този град като за свой дом. Преди шест месеца тя не знаеше нищо за Унгария, освен че е верен съюзник на Съветския съюз, член на братството на народите и е в челните редици на страните, които се борят за световна революция. Фраершата коригира тази училищна пропаганда, като ѝ обясни, че Унгария не е имала друг избор. Освободена от фашизма, тя е била окупирана от съветските войски и поставена под съветско управление. Тя беше суверенна държава без суверенитет. Дългогодишният ѝ лидер, Матиаш Ракоши, е бил назначен от Сталин и подражавал старателно на своя господар, измъчвал и разстрелвал съгражданите си. Той бе създал Унгарската държавна сигурност — AVH — по модела на съветските органи. Езикът и мястото били различни, но терорът същият. След смъртта на Сталин започнала борба за реформи, възпламенена от мечтите за независимост. Зоя беше чужденка тук, но след смъртта на родителите си се чувстваше у дома в тази страна, осиновена подобно на нея против волята ѝ.

Доволна, че нощта си отива и тя не трябва повече да носи патрони, Зоя кривна по улица „Нагимезо“. Точно пред нея се беше струпала малка тълпа. В центъра ѝ различи мъжете, с които се беше сблъскала преди малко. Те се катереха един върху друг по раменете си и се опитваха да превърнат централния електрически стълб в нещо като тотем, облепен с позиви. Една жена от тълпата видя, че Зоя се приближава. Около трийсетгодишна, набита и яка и видимо пияна — бузите ѝ бяха зачервени — беше се наметнала като с огромен шал с унгарското знаме. Зоя погледна към уличния фенер и извади същия намачкан лист от джоба си — сякаш искаше да каже „знам, знам“. Но жената не се задоволи с този жест и я издърпа в тълпата, говорейки през цялото време нещо добронамерено, от което Зоя, естествено, не разбра нито дума. Жената започна да танцува и да пее. Останалите се присъединиха и запяха, защото знаеха думите, които Зоя не разбираше. Можеше само да се смее и усмихва с надеждата, че ще я пуснат да си ходи. В желанието си да се измъкне, преди да са усетили, че не знае езика, тя се опита да се измъкне от прегръдките на непознатата, но жената вече не изглеждаше толкова весела. От главния булевард се показва един автомобил и ускори към тях. Спря със скърцане и от него изскочиха двама агенти на AVH.

Хората се скупчиха край стълба, сякаш беше територия, която трябва да защитават. Един от агентите смъкна знамето, увито около Зоя, разгъна го и го огледа критично. Едва сега Зоя видя, че комунистическият сърп и чук в средата беше изрязан и на негово място зееше голяма дупка. Не разбираше нито дума, а това, което агентът говореше, ѝ звучеше като кучешки лай. Вбесен от мълчанието ѝ, претърси джобовете ѝ. Но не откри нищо освен баретата и я захвърли на земята. Един патрон, омотан в нея, се изтърколи на паважа.

Агентът го грабна и изгледа Зоя. Преди тя да се опита да каже нещо, пияната жена се протегна и грабна баретата от улицата, след което гордо я нахлупи на главата си. Изглеждаше смешно, защото беше твърде малка за нея. Агентът се обърна към жената и не беше нужно Зоя да знае унгарски, за да разбере, че я питат дали баретата е нейна, след което той навря патрона в лицето ѝ. „Откъде го имаш?“, вероятно бе попитал той. В отговор тя го заплю и докато агентът си бършеше лицето, жената ѝ направи знак с очи: „Бягай!“.

Зоя се втурна по диагонала на улицата и като стигна на отсрещната страна, хвърли поглед през рамо назад. Агентът удари с всичка сила жената по лицето. Сякаш бяха ударили нея — краката ѝ се подкосиха и тя падна, като издра ръцете си. Преобърна се по гръб и над носовете на обувките си видя, че жената също падна. Един от мъжете изскочи напред и хвана агента за ръцете. Още един се присъедини към мелето. Изправяйки се на крака, Зоя отново се втурна да бяга, този път към страничната улица. Скрила се от погледите, тя не спря нито за миг. Трябваше да доведе помощ. Фраершата сигурно знаеше какво трябва да направи.

Фраершата и нейните хора заемаха няколко апартамента в здание, разположено по-навътре от булевард „Ракоши“. До него се стигаше през тесен пасаж и апартаментите не се виждаха от улицата. Зоя спря да тича едва когато стигна до пасажа. Никой не беше я проследил. С чувство на облекчение тръгна през тъмния пасаж, когато усети една ръка на рамото си. Беше Малкия. Прегърнаха се и той я попита:

— Добре ли си?

Тя поклати глава.

Влязоха в двора. Сградата беше шестетажна. Апартаментите, които държеше Фраершата, бяха разположени на различни етажи и се използваха за различни цели. В един имаше малка печатна преса за позиви и плакати. В друг апартамент бяха складирани оръжия и муниции. В трети се събираха, за да се хранят, да спят и да обсъждат действията си. Когато влезе в общия апартамент, Зоя се изненада, че хората бяха повече, отколкото обикновено. На една страна се бяха скупчили унгарците — млади мъже и жени, които спореха ожесточено. От другата страна бяха бандитите на Фраершата. Повечето от нейните хора не бяха дошли в Будапеща и бяха останали в Москва, предпочитайки сигурността на криминалния подземен свят. Те не разбираха сделката, сключена между Фраершата и Панин, и не си представяха живота извън Русия. Бяха я последвали малцина най-ревностни последователи отчасти от лоялност, отчасти защото знаеха, че никоя друга московска банда няма да ги приеме. От петнайсетина бяха останали само четирима.

Фраершата стоеше по средата между двете групи и слушаше дори когато се говореше на унгарски, разчитайки на жестовете и езика

на тялото. Веднага забеляза Зоя и усети уплахата ѝ.

— Какво е станало?

Зоя ѝ обясни. Очите на Фраершата светнаха, тя се обърна и повика преводача си, студента Жолт Полгар.

— Намери колкото може повече унгарски знамена. Трябва да се изрежат сърповете и чуковете, така че да се образува дупка в средата. Това е символът, който ни трябва.

Оказа се, че Фраершата изобщо не се интересува от жената, която бе рискувала живота си, за да спаси Зоя. Разочарована, Зоя излезе на балкона и се облегна на парапета. Малкия се присъедини към нея. Запали цигара по навик, който бе усвоил от другите бандити. Зоя измъкна цигарата от устата му, хвърли я на пода и я стъпка с крак.

— Вониш на тютюн.

Веднага съжали за думите си. Наистина миришеше на тютюн, но това бе миризмата на останалите. Не искаше да го обиди. Той се нацупи и се върна в апартамента. Зоя трябваше да проумее, че той не е като малката ѝ сестричка, за да го напътства.

При спомена за Елена чувството за вина стегна гърлото ѝ. Беше обмисляла много пъти решението си — ако не беше се присъединила към Фраершата, щяха да я убият. Но истината беше, че искаше да напусне Москва, да избяга и ако имаше право на избор — да се прибере вкъщи или да тръгне с нея — пак щеше да изостави сестра си.

— Сърдита ли си?

Изненадана, тя се обърна и видя Фраершата. Макар че живееха заедно вече шест месеца, тя си оставаше непристъпна и заплашителна, по-скоро извор на енергия, отколкото жив човек. Зоя се овладя.

— Жената със знамето ме спаси. Може да я убият за това.

— Зоя, трябва да си готова... Много невинни хора ще загубят живота си.

Същия ден

Фраершата тайно слезе по стълбите и се измъкна от двора, като се огледа дали някой не я е видял. Беше късна нощ и улиците бяха пусти. Нямаше и следа от агентите на АНН, които Зоя бе описала. Тя тръгна, като се спираше често с пресметната внезапност и се обръщаше рязко, за да се увери, че никой не я следи. Не се доверяваше

на никого, включително и на привържениците си. Работниците, студентите и представителите на различните нелегални антисъветски съпротивителни движения бяха небрежни и непрактични, заети непрекъснато с безсмислени теоретични спорове. Затова за AVH не представляваше трудност да внедри свои информатори сред тях. Те бяха прекалено погълнати от себе си, за да забележат заплашващата ги опасност. Макар че Фраершата бе пристигнала по заповед на Фрол Панин, унгарските служби не подозираха за нейната дейност. Ако я хванат, щяха да я разстрелят веднага. Никой, освен конспираторите в Москва, не беше посветен в плановете им. Ако нейните последователи сред дисидентите научеха, че тя сътрудничи на съветските служби, щяха също да я убият.

Фраершата се наведе и вдигна от земята един позив — копие на редактираните шестнайсет точки с искания за промени. Те бяха формулирани вчера следобед на многолюдно събрание в Техническия университет. Тъй като нямаше как да се представи за студентка, Фраершата бе останала отвън. Бе чула, че темата на спора била дали студентите да напуснат DISZ, младежката студентска организация, в знак на протест срещу техните просъветски управници. Тя порица липсата им на амбиции и окуражи своите последователи сред студентите да предявят по-дръзки искания. През последните четири месеца бе работила в тази насока, упражнявайки натиск, предлагайки материална подкрепа, за да предизвика по-силно недоволство. Омразата им към окупаторите беше искрена и дълбока и тя се бореше да насочи чувствата им към по-решителни действия. Така можеше да постигне нещо. Нейната роля бе да внесе професионализъм сред любителите дисиденти. Вчера най-сетне успя да постигне успех. Бе изненадана с каква решителност и точност студентите формулираха след дебатите шестнайсетте точки.

Настояваме за незабавното изтегляне на всички
съветски войски в съответствие с мирния договор.

На смачканите, изписани ръкописно листчета, които изнесоха от залата, това искане бе поставено на четвърто място. Фраершата бързо се върна в апартамента си и преписа исканията, като внесе една

промяна — начело бе поставено настояването за изтеглянето на войските. Само след часове нейните хора раздаваха на всеки ъгъл позиви, в които текстът бе подсилен с провокационни извадки от секретния доклад.

Освен малкото членове на бандата, близък помощник на Фраершата стана нейният преводач Жолт Полгар, студент по инженерство, когото тя срещна в нелегалния революционен бар, разположен в мазето на една фабрика. Под ниския таван, който се губеше в кълба цигарен дим, Фраершата установи, че посетителите са обзети от сериозни амбиции. Жолт — син на състоятелен унгарски дипломат, който щеше да наследи кариерата и парите, при условие че приеме съветската окупация — владееше добре руски и унгарски и бързо се превърна в най-ценния посредник на Фраершата. Тя се развличаше с него, спеше с него и го подмамваше с историите за собствената си безмилостност. Но ценеше способностите му и го ласкаеше, като го наричаше свободомислещ революционер. В действителност не виждаше в него нищо повече от разбунтувал се млад човек против баща си, когото презираше като олицетворение на просъветски лакей. Независимо от причините той беше смел идеалист, лесен за манипулиране. Бе предложил да се проведе демонстрация в подкрепа на шестнайсетте точки — вдъхновяваща идея. По всичко личеше, че идеята е възприета и от други, и Фраершата си мислеше дали това не е някоя от групите на Панин. Както и да е, в резултат на това се планираха две шествия от различни части на града, насочени към площад „Палфи“. И преди това е имало протестни демонстрации в града, но от тях не произлезе нищо сериозно. Фраершата бе убедена, че само когато хората застанат един до друг и се подкрепят взаимно, има шанс гневът им да се превърне от какавида в пеперуда, от горчиво примирение в героично насилие.

Когато стигна до хотел „Астория“, на няколко преки от нейния апартамент, Фраершата спря за момент, за да огледа кръстовището, преди да вдигне поглед към горния етаж. На последния прозорец до ъгъла гореше червена свещ — сигналът, уговорен от нея, че може да се качи горе. Тя заобиколи хотела и влезе през опустелите кухни, качи се до най-горния етаж и спря пред последната врата в края на коридора. Почука. Вратата ѝ отвори охранител с изваден пистолет. Зад него се появи друг. Тя влезе в стаята, където я обискираха, преди да я пуснат

по-навътре. Фрол Панин седеше на масата и гледаше през прозореца като поет, потънал в съзерцание.

В плановете си Фраершата никога не бе предвиждала съюз с Панин или с когото и да е друг, подобен на него. Но когато пристигна в Москва, бързо разбра, че ако не иска да се задоволи с обикновено отмъщение, като забие нож в гърба на Лев, ще има нужда от подкрепа. По същия начин и Будапеща не влизаше в намеренията ѝ, това беше поредната импровизация. След като създаде илюзията за смъртта на Зоя, първоначалното ѝ намерение — да убие мечтите на Лев за семейно щастие — беше постигнато. Лев страдаше, както навремето бе страдала тя — загубата на син срещу загубата на дъщеря. Той беше сломен, принуден да живее с мъката до края на дните си, и дори не можеше да поддържа в себе си огъня на справедлив гняв, който крепеше нея в най-трудните дни от нейния живот. След като бе отмъстила, започна да мисли какво да прави по-нататък. Бе очевидно, че не може да се освободи от Панин и да изчезне. Ако престане да му бъде полезна, той ще заповяда да я убият. Ако успее да се скрие, очакваше я охолан живот и скучна старост, а такава перспектива не я привличаше. Когато чу за операциите му зад граница и за опитите да организира безредици в страните от съветския блок, тя му предложи услугите си. Отначало Панин се отнесе скептично към инициативата ѝ, но Фраершата възрази, че тя ще е много по-убедителен антисъветски агитатор, отколкото лоялните агенти на КГБ, които той използваше.

Панин ѝ протегна ръка — възпитан жест, който ѝ се стори абсурден. Въпреки това стисна ръката му. Той се усмихна.

— Долетях тук, за да проверя напредъка на нещата. Нашите войски са заели позиции на границата. Те са там от доста време.

— Ще си получите въстанието.

— Това трябва да стане още сега. След една година то ще е безполезно.

— Ние сме на прага на въстанието.

— Другите ми групи постигнаха по-големи успехи от вас. Например в Полша...

— Бунтовете, които предизвикахте в Познан, бяха жестоко потушени, без да причинят ущърб на авторитета на Хрущов. Те не постигнаха резултата, който очаквахте, иначе нямаше да се занимавате с Будапеща.

Панин кимна, за пореден път възхитен от способността ѝ да оценява правилно положението. Тя беше права. Плановете на Хрущов да ограничи конвенционалните въоръжения не се провалиха. Те заемаха централно място в неговите реформи. Хрущов твърдеше, че Съветският съюз не се нуждае вече от толкова много танкове и войски, защото притежава ядрено оръжие и изгражда експериментална система за ракетна отбрана, за обслужването на която ще са нужни шепа учени и инженери, а не милиони войници.

Панин смяташе подобна политика за опасно безразсъдна. Освен неточността на ракетите Хрущов подценяваше значението на военните, както бе подценил отражението на секретния си доклад. Военните съществуваха не само за да пазят страната от външни агресори, истинското им предназначение беше да запазят Съветския съюз обединен. Народите от съветския блок бяха обединени не от идеологията, а от танкове, самолети и войски. Неговите съкращения на армията заедно с откровения саботаж, породен от доклада, подлагаха страната на смъртна опасност. Панин и неговите привърженици смятаха, че армията не само не трябва да се съкращава, а да се увеличи и превъоръжи. Разходите за армията трябва да се увеличават, а не да се съкращават. Безредиците в Будапеща или в който и да е град в Източна Европа трябва да покажат, че делото на световната революция зависи и от конвенционалната военна мощ, а не само от ядрения арсенал. Няколко милиона мъже с пушки биха напомнили на населението, както у дома, така и в чужбина, кой контролира положението.

Панин попита:

— Какви новини имате за мен?

Фраершата му подаде листовката, на която бяха отпечатани шестнайсетте искания.

Панин хвърли поглед на листчето.

— И за какво става дума тук?

— Първото искане е съветските войски да напуснат страната. Това е призив за свобода.

— Можем ли да го свържем с доклада на Хрущов?

— Безспорно. Но една демонстрация няма да е достатъчна.

— Какво още ви трябва?

— Гаранции, че ще стреляте в тълпата.

Панин остави позива на масата.

— Ще видя какво мога да направя.

— Трябва да успеете. Независимо какво са преживели тези хора — арести и екзекуции, те няма да се надигнат, ако не са провокирани. Те не са...

— Не са като нас, нали?

На тръгване Фраершата се поколеба и на вратата се обърна към Панин.

— Има ли нещо друго?

Панин поклати глава.

— Не. Нищо друго.

СЪВЕТСКО-УНГАРСКАТА ГРАНИЦА ГРАД БЕРЕХОВЕ

23 октомври

Влакът бе претъпкан със съветски войници, вагоните къртяха от дрезгавите им гласове. Те бяха мобилизирани за потушаване на очакваното въстание, за което, естествено, не подозираха. Не се чувстваше безпокойство или тревога и веселбата им рязко контрастираше с мрачното настроение на Раиса и Лев, единствените цивилни във вагона.

Когато Лев научи, че Зоя е жива, облекчението му беше помрачено от болка. Не вярваше на ушите си, когато Панин му разказваше за събитията на моста, за преструвките на Зоя и желанието ѝ да сътрудничи на жената, чиято единствена цел беше да причини страдания на Лев. Зоя беше жива. Това бе истинско чудо, но толкова жестоко, може би най-безмилостната добра новина, която Лев някога бе получавал.

Когато преразказа събитията на Раиса, Лев стана свидетел на същия преход от облекчение към болка. Той коленичи пред нея, за да ѝ се извини. Чувстваше се виновен за всичко. Тя бе наказана, защото го обича. Но Раиса овладя емоциите си и се съсредоточи върху подробностите на случилото се и преживяванията на Зоя. За нея съществуваше само един въпрос — как да върнат дъщеря си у дома?

Раиса лесно възприе факта, че Панин ги е предал. Тя разбираше логиката на Фраершата да сътрудничи с него, за да отмъсти на всяка цена. Опитите на Панин обаче да предизвика въстания в страните от съветския блок възприемаше като цинично политическо маневриране, обричащо на гибел хиляди, само и само да се заздравят властта на твърдолинейните кремълски апаратчици. Раиса не можеше да разбере с какво този план привлича Фраершата. Съюзяваше се със сталинистите, които бяха я арестували, заради които бе загубила детето си, виновни за смъртта на много други деца. Не биваше да се учудва на бягството на Зоя, трябваше да гледа на него като на опит да смени едно неблагоприятно семейство с друго. Можеше да си представи

пагубното въздействие на Фраершата върху едно объркано младо момиче.

Лев дори не се опита да разубеди Раиса да не го придружава в Будапеща, но всъщност той имаше нужда от нея. Раиса имаше много повече шансове да привлече Зоя. Тя го попита дали са готови да използват сила, ако Зоя откаже да замине с тях — с други думи, да се наложи да отвлечат собствената си дъщеря. Той кимна.

Нито Лев, нито Раиса говореха унгарски и Фрол Панин уреди да ги придружи четирийсет и пет годишният Карой Теглаш. Карой бе работил като агент под прикритие в Будапеща. Унгарец по рождение, след войната бил вербуван от КГБ и по време на омразния режим на Ракоши бе служил като двоен агент. Неотдавна бе командирован в Москва, където докладва за назряващата криза в Унгария. Бе приел да съпровожда Лев и Раиса и да бъде техен гид и преводач.

Когато се върна от тоалетната, Карой избърса ръцете си в панталоните и седна до Лев и Раиса. Имаше кръгло шкембенце, пухкави бузи, носеше кръгли очила и изглеждаше, че в цялата му фигура няма нито една права линия. Никой не би заподозрял, че е опитен оперативник, макар и не толкова опасен.

Влакът забави ход с приближаването към град Берехове от съветската страна на силно укрепената граница. Раиса се наведе и попита Карой:

— Защо Панин разреши да заминем за Будапеща, след като Фраершата работи за него?

Карой сви рамене.

— Трябваше да попитате него. Това не е моя работа. Ако искате да се върнете обратно, ваша воля. Не мога да ви забраня каквото и да е.

Карой погледна през прозореца и добави:

— Войските не минават границата. Оттук нататък ще действваме като цивилни. Там, където отиваме, не обичат руснаците.

Обърна се към Раиса:

— За тях няма разлика между вас и вашия съпруг. Няма значение, че вие сте учителка, а той офицер. Те еднакво ще ви мразят.

Тонът му накара Раиса да настръхне.

— Аз знам какво е омраза.

* * *

На границата Карой подаде на граничарите документите. Погледна към Раиса и Лев, които седяха в другия край на вагона и си шепнеха, като се стараеха да не гледат към него — сигурен признак, че обсъждат доколко могат да му се доверят. Най-добре би било да му нямат никакво доверие. Получената заповед беше ясна и проста — да възпрепятства влизането на Лев и Раиса в града, преди да започне въстанието. След като Фраершата изпълни задачата си, Лев, за когото бяха му съобщили, че е решителен и упорит, професионален убиец, щеше да получи възможност да си отмъсти.

КОНТРОЛИРАНА ОТ СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ ИЗТОЧНА ЕВРОПА УНГАРИЯ БУДАПЕЩА

Същия ден

Въодушевена, Зоя стискаше ръката на Малкия, за да не го загуби сред хилядите, които се стичаха на площада пред парламента от всички улици и кръстовища. През последните години тя идеализираше смъртта като единствен изход от самотата, а сега ѝ се искаше да скача от радост и да извика на целия свят, сякаш извинявайки се: „Аз съм жива!“.

Демонстрацията надмина всички очаквания. Тя вече не се състоеше само от студенти и дисиденти, а сякаш целият град се стичаше на площада, хора прииждаха от домовете си, учрежденията и фабриките, неспособни да устоят на всеобщото привличане, което ставаше все по-силно с присъединяването на всеки нов човек. Зоя разбираше защо се събират именно тук. Парламентът трябваше да бъде център на властта, мястото, където се решава съдбата на нацията. В действителност той нямаше такова значение, беше само красива и величествена фасада на съветската окупация. Красотата му само правеше обидата по-силна.

Слънцето бе залязло, но настъпващата нощ не намали възбудата. Прииждаха все повече хора, пренебрегнаха благоразумието и предпазливостта. Напливът не спираше, макар че площадът се препълни и тълпата ставаше все по-плътна. Тук цареше атмосфера на приятелство и единение. Непознати хора разговаряха помежду си, смееха се и се прегръщаха. На Зоя не беше ѝ се случвало да присъства на подобна масова манифестация. Беше задължена да участва в първомайските манифестации в Москва, но те протичаха съвсем различно. И не ставаше дума само за мащабите. Тук царяха анархия, липса на принуда и на власт. По ъглите не стояха милиционери. Нямаше нито танкове, нито маршируващи с високо вдигнати крака войници покрай плътно скупчени деца, размахващи червени знаменца.

Това беше безстрашен протест, предизвикателство, в което всеки бе свободен да прави каквото иска, да пляска с ръце, да пее и да вика:

— Russkik haza! Russkik haza! Russkik haza!

Хиляди крака тропаха в този ритъм и Зоя се присъедини към тях, вдигаше свитите си юмруци към небето, обзета от възмущение, което изглеждаше направо абсурдно, предвид нейната националност.

Руснаци, махайте се!

За нея нямаше значение, че тя самата е рускиня. Чувстваше се у дома си тук, сред тези хора, които бяха понесли същите страдания като нея, които познаваха потисничеството.

Зоя беше по-ниска от мъжете и жените, които я заобикаляха, и се надигаше на пръсти, за да може да вижда наоколо.

Изведнъж усети, че две ръце я хващат за кръста, и Фраершата я повдигна нагоре, сложи я на раменете си, за да може да обгърне с поглед целия площад. Тълпата беше по-голяма, отколкото си представяше, и заемаше цялото пространство пред парламента, чак до реката зад него. Хора имаше по кръстовищата, по тревните площи и по трамвайните релси. Някои се катереха по стълбовете и паметниците.

Изведнъж, без никакво предупреждение светлините пред парламента угаснаха и целият площад потъна в мрак. През тълпата премина недоумяващ ропот. На страничните улици електричеството не беше спряно. Явно някой искаше да им попречи и да ги накара да се разпръснат, като използва тъмнината като оръжие. Чуха се възгласи и Зоя видя първата факла, направена от усукан вестник. Бързо пламнаха отвсякъде и други импровизирани факли. Ето че ще се сдобият със собствена светлина. Фраершата ѝ подаде усукан брой от всекидневника „Свободен народ“ и един от нейните хора го запали, като го въртеше бавно, за да се разгори огънят. Зоя го вдигна над главата си. От мастилото пламъците му добиха синкавозелен оттенък. Тя го размаха над главата си и стотици факли от всички страни ѝ отговориха.

Когато Фраершата я свали на земята, Зоя бе толкова развълнувана, че застана на пръсти и я целуна по бузата. Фраершата замря. Макар че Зоя вече беше здраво стъпила на земята, ръцете на Фраершата продължаваха да я стискат. Зоя чакаше, притаила дъх от страх, че е направила някаква неппростима грешка. В тъмното не виждаше изражението на Фраершата, но в този миг някой до тях

запали вестник. На трепкащата червеникава светлина Фраершата изглеждаше така, сякаш е видяла призрак.

* * *

Усещаше целувката на бузата си като изгарящ огън. Отблъсна Зоя настрани и докосна мястото на целувката. Беше сгрещила, като качи Зоя на раменете си. Без да иска, бе позволила да се върне онази Анисия, каквато беше тя някога: съпруга и майка. В душата ѝ се прокраднаха нежност и любов, чувствата, които бе изтръгнала от себе си. Извади ножа и прокара острието му по бузата си, за да остърже остатъците от целувката. Испита облекчение, изтри ножа и го прибра.

Възвърнала самообладанието си, тя огледа покривите на околните сгради, ядосана на Панин, че не е разположил снайперисти на тях. Жолт Полгар проследи погледа ѝ и я попита:

— Какво търсиш?

— Къде са онези от AVH?

— Тревожиш се за безопасността ни?

Фраершата прикри изненадата си от неговата наивност.

— Тук няма с кого да се сражаваме.

— Студентите се опитват да излъчат по радиото шестнайсетте искания. Говори се, че ръководството им отказало. Полицаяте от AVH охраняват зданието, за да запазят съветския контрол.

Фраершата го хвана за раменете.

— Точно така! Там ще започнем нашата борба!

Пробивайки си път през тълпата, тя се измъкна навън. Това мирно сбирание с неговата пасивност я вбесяваше. Отдалечавайки се от площада пред парламента, те видяха, че настроението се променя. По булеварда, който водеше към музея, хората тичаха в различни посоки — някои уплашени, а други гневни, носеха павета, изкъртени от настилката. Отиваха към радиото, което се намиреше на „Броди Шандор“, тясна улица, която стигаше до музея. Колкото и мирно да бе започнал протестът, тук тълпата буйстваше — прозорците на радиото бяха изпочупени и под краката им хрущяха парчета стъкло като замръзнали локвички. Насред пътя имаше обърнат камион, чиито

колела още се въртяха, а предницата му беше смачкана. Вратите на радиото бяха заключени и охранявани.

Жолт поразпита хората наоколо и се върна при Фраершата, минавайки шепнешком от унгарски на руски.

— Студентите настояли да прочетат исканията си по радиото. Но директорът, една жена...

— Коя е тя?

— Казва се Бенке, лоялна комунистка, но май не е особено умна. Предложила компромис. Не ги пуснала в зданието на радиото, но им дала подвижна радиостанция, по която студентите прочели исканията си.

Фраершата го изпревари.

— Това е било номер.

— Колата нищо не е предавала. Вместо декларацията предавала заповеди всички да се прибират по домовете, защото нарушават реда. Студентите преобърнали колата и се опитали да избият с нея вратата. Настоявали да влязат в радиото. Казвали, че то е национална собственост и принадлежи на тях, а не на Съветите.

Фраершата се огледа, преценявайки силата на тълпата.

— Къде са сътрудниците на AVH?

— Вътре.

Фраершата вдигна глава. Зад прозорците на горните етажи се мяркаха униформени силуети. Разнесе се някакво съскане и улицата потъна в кълба дим. Сълзотворният газ излизаше от балони като някакъв отъмстителен дух от бутилка, набъбваше и се разстиляше. Тя нареди на своите хора да отстъпят и провери дали Зоя и Малкия ги следват. Качиха се по стълбите на музея, където ги притискаше сълзотворният газ. Когато стигнаха до най-горното стъпало, спряха и се огледаха. Белите кълба се виеха около глезените им, но нямаше никаква опасност. Основният облак мина по улицата и плъзна по булеварда. От химическата мъгла изплуваха фигурите на хора, които падаха на колене и се задушаваша от кашлица.

Когато облакът се поразсея, Фраершата се спусна долу и огледа опустялата улица. Цареше мрачна тишина. Тълпата се беше разпръснала и бунтът бе потушен. Фраершата поклати глава. Ако нощта премине без инциденти, властите ще поемат инициативата и ще

възстановят контрола си. Тя решително закрачи към зданието на радиото.

— Елате с мен.

Сълзотворният газ още не беше се разсеял напълно. Фраершата не смяташе да чака, прехвърли се през загражденията и излезе на средата на улицата, където я обгърнаха кълбата отровен газ. Закри устата и носа си с ръка. Почти веднага започна да кашля, но продължи да върви към входа на радиото. Очите ѝ сълзяха.

Зоя хвана Малкия за ръката.

— Трябва да отидем с нея!

Малкия разкъса ризата си и направи маски за себе си и за Зоя. Прескочиха загражденията и застанаха до Фраершата на улицата. Кълбата газ се издигаха все по-нависоко и навлизаха през счупените прозорци в радиото. На улицата стана по-леко да се диша, а униформените горе бяха принудени да се отдръпнат от прозорците. Постепенно отново започна да се събира тълпа около Фраершата, Зоя и Малкия. Хората на Фраершата пристигнаха, въоръжени с железни пръти, и се опитаха да разбият вратата.

Зоя погледна нагоре. Офицерите от АУН отново се появиха на прозорците, този път въоръжени с пушки. Тя хвана Малкия за ръка и го дръпна напред. Долепиха се до стената точно когато прозвучаха първите изстрели. Хората на улицата се пръснаха приведени, избягвайки куршумите, но никой не беше ранен. Офицерите стреляха над главите им към стените на отсрещното здание. Искаха само да сплашат тълпата, но в това време входната врата на радиото се отвори.

Оттам с решителна крачка излязоха офицерите с насочени към тълпата пушки като някаква гръцка фаланга, готова да защити жизненоважен обект. Прегрупираха се в две редици, застанали с гръб едни към други — едната редица тръгна нагоре по улицата, а другата надолу, разделяйки тълпата на две. Напредваха с насочени щикове. Зоя и Малкия се озоваха сред хората, които бяха изтласкани обратно към музея. Зоя погледна момичето до нея, което едва ли имаше осемнайсет години. Не личеше да е уплашено, усмихна се на Зоя, хвана я под ръка и те се изправиха една до друга. Момичето извика срещу офицерите нещо обидно. Окуражена от примера ѝ, Зоя се наведе, грабна един камък колкото юмручето ѝ и го хвърли срещу офицерите, като уцели

един от тях по бузата. Възбудена, продължаваше да се усмихва, макар че той насочи пушката си срещу нея.

Нещо блесна. Краката на Зоя се подкосиха и тя падна. Дъхът ѝ секна, но не усети болка. Претърколи се настрани и се оказа лице срещу лице с момичето, с което току-що вървяха под ръка. Куршумът я беше уцелил в гърлото.

Офицерите продължаваха да напредват, а Зоя не можеше да помръдне. Трябваше да стане, иначе щяха да я стъпчат. Или да я убият, но не можеше да изостави момичето. Неочаквано до нея клекна Фраершата и взе убитото момиче на ръце. Малкия помогна на Зоя да стане и двамата хукнаха да бягат.

Фраершата положи момичето на земята и заплака с глас, обзета от неудържим гняв, сякаш беше нейна майка и я обичаше. Зоя се отдръпна настрани и видя как жени и мъже коленичат до мъртвото момиче, привлечени от риданията на Фраершата. Дали скръбта ѝ беше престорена? Но преди Зоя да успее да си помисли това, Фраершата се изправи, извади пистолета си и започна да стреля по редицата офицери. Това беше знакът, който нейните хора бяха очаквали. Разпръснаха се от двете страни на улицата, извадиха пистолетите си и откриха огън. Редицата на офицерите се разкъса и те започнаха да отстъпват към радиото, несигурни дали ще могат да удържат ситуацията под контрол. Като ловци на диви зверове бяха сигурни, че само те са въоръжени. Когато ги атакуваха, побързаха да се приберат на сигурно място в сградата на радиото.

Зоя остана до мъртвото момиче, вторачена в угасналите му очи. Фраершата я дръпна настрани и ѝ подаде револвер.

— Дойде време да се сражаваме.

Зоя възрази:

— Аз я убих.

Фраершата ѝ отговори със звучна плесница.

— Ти не си виновна. Бъди гневна. Те я застреляха. Какво смяташ да правиш сега? Ще ревеш като дете? Ти и без това си ревала през целия си живот. Време е да действаш!

Зоя грабна револвера, насочи го към радиото, целейки се в силуетите зад прозорците. Натисна спусъка и изстреля шестте патрона.

24 октомври

Съмна се, а Зоя не беше мигнала, но не чувстваше умора. Сетивата ѝ бяха изострени и очите ѝ не пропускаха нито една подробност от обстановката. До нея, кой знае защо, в канавката беше натрупана камара счупени чаши за кафе — може би стотина, като някакъв надгробен паметник. Пред нея тлееха останките от огън, подхранван от книги — овъглените съчинения на Маркс и Ленин, задигнати от книжарниците. Нежни люспи сива пепел бавно плуваха във въздуха към небето, като снеговалеж на обратно. От паважа липсваха камъни, които бяха използвани за хвърляне срещу противника. Сякаш целият град участваше в битката и Зоя се сражаваше на негова страна. Дрехите ѝ миришеха на пушек, пръстите ѝ бяха черни, а в устата си усещаше метален привкус. Ушите ѝ звънтяха. Под блузата усещаше студеното желязо на револвера.

Радиото падна малко преди изгрев-слънце и от прозорците все още изригваха кълба дим. Дървената врата накрая беше разбита. Съпротивата отвътре отслабна, докато атаката отвън бе подсилена с още оръжия, донесени от курсанти от Военната академия. Фраершата намери Зоя и Малкия и им забрани да участват в щурма на зданието. Опасяваше се някой от тях да не бъде заловен в разгорещеното сражение по задимените коридори, където зад всяка врата дебнеха отчаяните офицери от АУН. Тя им възложи друга задача:

Намерете Сталин.

* * *

Когато стигнаха до алеята „Горки“, която водеше към центъра на градския парк „Варошлигет“, Малкия и Зоя се спряха, поразени от липсата на главната му забележителност. Издигащата се в центъра на Площада на героите огромна статуя на Сталин — бронзов колос, висок колкото четири човешки ръста, с разперени мустаци колкото човешки ръце — беше изчезнала. Каменният постамент бе там, но статуята я нямаше. Зоя и Малкия се приближиха до осакатения монумент. Стърчаха само ботушите на генералисимуса, прекършени в глезените, и от десния крак се подаваха железните пръчки на арматурата. Тялото и главата липсваха. Очевидно статуята беше открадната. На каменния

постамент стояха двама мъже, които се опитваха да разпънат между ботушите новото унгарско знаме.

Зоя избухна в смях и посочи мястото, където е стоял Сталин.

— Той е мъртъв! Мъртъв е! Копелето е мъртво!

Малкия запуши устата ѝ с ръка, защото тя викаше на руски. Мъжете на постаментата се спряха и се обърнаха към тях. Малкия вдигна ръка в юмрук и извика:

— Russkik haza!

Мъжете кимнаха разсеяно и веднага забравиха за тях, тъй като знамето падна на земята.

Малкия дръпна Зоя настрани и ѝ изсъска:

— Не забравяй кои сме!

В отговор Зоя го целуна по устните — бързо и импулсивно, като също толкова бързо се дръпна, и преди той да реагира, се престори, че нищо не се е случило, само посочи дълбоките драскотини по паважа.

— Влачили са статуята натам.

И тръгна с разтуптяно сърце по следите, оставени от бронзовата статуя на паважа.

— Сигурно са го влачили с кола или камион.

Малкия не отговори и Зоя се спря, като не можеше повече да се преструва.

— Сърдиш ли се?

Той бавно поклати глава, а тя се изчерви.

Сменяйки темата, посочи следите.

— Ще те надбягам. Кой ще стигне пръв до статуята на Сталин! Броя до три...

Преди да е казала първата цифра, и двамата хукнаха едновременно.

Малкия излезе напред, но скоро спря, загубил следите, принуден да се върне назад, за да ги намери отново. Като ловни кучета се спряха на първото кръстовище и огледаха с наведени глави накъде да тичат. Зоя намери следите и хукна, вече следвана от Малкия. Насочиха се на юг към площад „Луиза Блаха“, голямо кръстовище с много магазини.

Пред себе си съзряха бронзовото тяло с размерите на трамвай, проснато по корем. Хукнаха отново с всички сили. Зоя бе запазила силите си и с малко изпревари момчето, което не беше преценило правилно разстоянието. Втурна се напред, протегна ръка и докосна

бронзовия прасец на Сталин. Задъхана и ухилена, погледна към Малкия и забеляза раздразнението му. Той мразеше да губи и се опитваше да измисли причина да отмени състезанието.

За да утвърди победата си, Зоя се покатери върху статуята, плъзгайки се по гладките бронзови бедра, докато накрая намери опора в гънките на палтото, и се изправи. Когато застана върху него, видя, че статуята е обезглавена — главата липсваше, грубо пречупена през врата. Тя продължи да напредва по гърба му, местейки предпазливо крак подир крак като акробат, който ходи по въже. Малкия стоеше долу, на улицата, с ръце в джобовете. Тя му се усмихна, очаквайки, че той ще се изчерви, но той само отвърна на усмивката ѝ. В гърдите ѝ се разля радост и тя мислено направи циганско кълбо върху гърба на Сталин.

Когато стигна до бронзовия врат, прокара пръсти по грубия ръб, откъдето главата е била изтръгната и разбита, вероятно отделена с горелка. Изправи се с ръце на кръста като победител и огледа площада. На другия край, близо до булевард „Йожеф“, се беше събрала малка тълпа. Когато хората се раздвижиха, зърна главата на Сталин. Подпряна на счупения врат, тя гледаше право в нея и не можеше да осъзнае унижението, на което бе подложена. В челото ѝ беше пробита дупка, от която стърчеше един пътен знак — „15 км“. Камионът, който беше довякъл статуята, беше отделил главата настрани. Веригите все още висяха отзад. Зоя скочи на улицата и надникна в тъмния корем на Сталин — кух и черен, както бе очаквала, след което се затича към тълпата.

Малкия я настигна и я хвана за ръката.

— Да си вървим.

— Почакай.

Зоя се освободи, промъкна се през тълпата, изправи се пред лицето на Сталин и го заплю в голямото опулено око. Беше тичала твърде бързо и устата ѝ бе пресъхнала, така че не успя да събере много слюнка. Това нямаше значение. Избухна смях. Доволна, тя беше готова да си тръгне. Но преди да направи крачка, някой я вдигна и я постави върху главата на Сталин, върху бронзовата му коса. В тълпата оживено обсъждаха нещо, обръщайки се към нея. Тя кимна, без да има представа какво ѝ говорят. Двама от мъжете изтичаха до камиона и убеждаваха за нещо шофьора, а друг ѝ подаде новото унгарско знаме.

Камионът запали и бавно потегли. Отпуснатите вериги, закачени за главата на Сталин, се опънаха. Главата смени положението си и започна да се върти като оживяла. За да се задържи, Зоя се хвана за пътния знак. Всички заговориха тревожно и тя усети, че я питат дали всичко е наред. Тя кимна и хората дадоха знак на шофьора да ускори. Главата на Сталин се понесе, подскачайки, по трамвайните релси.

За да попречи на гигантската глава да я изхвърли, Зоя се разкрачи и се хвана здраво за пътния знак. Тя доби самоувереност и се изправи. Видя загриженото изражение на Малкия, усмихна му се, за да го успокои, и му кимна да се присъедини към нея. Той обаче отказа и остана да стои с кръстосани на гърдите ръце, притеснен от нейното безразсъдство. Пренебрегнала недоволството му, тя позираше пред тълпата с протегнатата напред ръка като императрица, показана върху колесницата си. Камионът се движеше бавно и главата на Сталин се влачеше едва-едва, поради което знамето висеше отпуснато. Тя направи знак на шофьора да кара по-бързо.

Камионът ускори и изпод челюстта на Сталин запръскаха искри. Косата на Зоя се вееше и знамето се развя и опъна зад нея. За миг тя се превърна в символ на въстанието — момиче, стъпило върху главата на Сталин, с развято унгарско знаме. Огледа се, надявайки се да прочете одобрение в очите на тълпата, мечтаейки някой да я снима.

Обаче аудиторията ѝ се беше разпръснала.

В края на булеварда „Йожеф“ стоеше танк. Оръдието му беше насочено право към тях, веригите му скърцаха по паважа и той напредваше с голяма скорост. Камионът спря рязко и веригите се отпуснаха, от което главата на Сталин се преобърна, и носът ѝ се заби в паважа, като изхвърли Зоя. Зашеметена, тя се простря наред площада.

Малкия дотича и ѝ помогна да се изправи. Тя седна с усилие и видя, че танкът е само на стотина метра от тях. Подпирайки се на Малкия, тя стана и за да намерят прикритие, двамата хукнаха към най-близкия магазин. Зоя се обърна назад и видя, че танкът стреля — появи се жълт пламък и се чу свистене. Снарядът се взриви на улицата зад тях — избухна облак дим, разхвърчаха се камъни, плъзнаха пламъци. Ударната вълна ги блъсна и ги повали на земята.

От облака изскочи главата на Сталин, блъсна се в паважа и полетя към тях, повлякла веригата си, сякаш искаше да си отмъсти за

оскверняването. Зоя блъсна Малкия и го събори в мига, когато тя профуча само на сантиметри над тях, преди да разбие витрината и да ги обсипе с парчета стъкло. Главата бе повлякла и камиона, към който беше завързана, преобърна го и той застърга по паважа. В кабината надолу с главата беше увиснал шофьорът.

Преди да се изправят, танкът изплува от облака като някакво метално чудовище. Те пропъзяха назад до разбитата витрина на аптека. Нямаше къде другаде да се скрият. Нов изстрел обаче не последва. Отвори се люкът на танка, отвътре излезе танкист, който хвана ръчките на картечницата и я обърна към тях. Парализирани от страх, те останаха неподвижни. Когато войникът обърна картечницата срещу тях, един куршум го уцели в лицето. По танка затрополиха куршуми, идващи от всички страни на площада. От екипажа издърпаха убития войник вътре. Но преди да успеят да затворят люка, двама мъже заобиколиха танка с бутилки в ръце, от които стърчаха запалени парцали. Успяха да ги хвърлят вътре и танкът пламна.

Малкия дръпна Зоя.

— Да се махаме оттук.

Този път тя се съгласи.

**КОНТРОЛИРАНА ОТ СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ ИЗТОЧНА
ЕВРОПА
УНГАРИЯ
БУДАПЕЩА
ХЪЛМЪТ БУДА**

27 октомври

Очевидната мудност на водача все повече дразнеше Лев. Напредваха прекалено бавно. Бяха нужни два дни, за да пропътуват хиляда километра до унгарската граница, и още три, за да преодолеят триста километра до Будапеща. Едва когато Карой чу по радиото съобщение за размирици в столицата, темпото се ускори. Лев и Раиса го засипаха с въпроси, но в отговор той само преведе съобщението на говорителя за незначителни размирици, предизвикани от банда фашисти. От думите му не можеше да се прецени мащабът на безредиците. Новините по радиото явно бяха най-строغو цензурирани и със сигурност подценяваха случилото се. Призивът към смутителите на реда да се разотидат по домовете си подсказваше, че властите вече не контролират ситуацията. Поради недостатъчната информация Карой реши, че е опасно да влязат направо в града, и мина по заобиколни пътища, избягвайки няколко поста на съветските войски. След като дълго криволичиха, накрая се оказаха в Буда, избягвайки центъра, административните здания и седалището на компартията, най-вероятните огнища на напрежение.

Вече се зазоряваше, когато Карой паркира колата на върха на хълма Буда, няколкостотин метра над града. Съседните улици бяха пуси. В подножието на хълма Дунав разделяше града на две части — Буда и Пеща. Докато Буда беше относително спокойна, от другата страна на реката се чуваха изстрели. Пушек се издигаше над някои сгради.

Лев попита:

— Съветските войски още ли не са започнали щурм на града? Въстанието потушено ли е?

Карой сви рамене.

— И аз знам колкото вас.

Раиса се обърна към него:

— Това е вашият дом. Вашият народ. Панин ви използва, за да реши политически разногласия. Как можете да работите за него?

Карой се опита да скрие раздражението си.

— Ще бъде най-разумно моят народ да загърби мечтите си за свобода. Те ще струват живота на много хора. Ако успеят да накажат тези размирници, ще е добре за всички нас... Каквото и да си мислите за мен, единственото, което искам, е да живея в мир.

Излязоха от колата и Карой ги поведе надолу по склона.

— Първо да отидем у дома.

Той живееше близо, почти до замъка, на склона, който се издигаше над Дунав. Докато се качваха по стълбите, Лев се поинтересува:

— Сам ли живеете?

— Не, със сина си.

Карой досега не беше споменавал семейството си и не добави нищо повече. Когато влязоха, той обиколи стаите и накрая извика:

— Виктор?

Раиса го попита:

— На колко години е синът ви?

— Двайсет и три.

— Тогава сигурно има някакво просто обяснение за отсъствието му.

Лев добави:

— Какво работи?

— Неотдавна постъпи в AVH.

Лев и Раиса замълчаха, разбирайки безпокойството му. Карой погледна през прозореца и каза, повече на себе си, отколкото на тях.

— Няма причини за безпокойство. Най-вероятно са повикали всичките си служители в Главното управление още от самото начало на размириците. Той сигурно е там.

Апартаментът беше зареден с храна, газ за осветление, свещи и цяла колекция оръжия. Откакто бяха прекосили границата, Карой носеше пистолет. Предложи Лев и Раиса да последват примера му, защото нямаше никаква гаранция, че като не са въоръжени, ще ги

вземат за мирни граждани. Лев избра един ТТ-33, малък, стабилен пистолет съветско производство. Раиса неохотно взе в ръката си пистолет, но като знаеше колко опасна за тях е Фраершата, реши да се научи как да го ползва.

Напуснаха апартамента и тръгнаха надолу с намерението да прекосят Дунава и да отидат в другата част на града, където със сигурност Зоя помага на Фраершата в центъра на въстанието. Минаха през площад „Сена“ и си проправиха път през импровизирани укрепления. На входовете седяха и пушеха младежи, а до тях бяха складирани саморъчно направени бензинови бомби. Преобърнати трамваи блокираха съседните улици. Разположени по покривите снайперисти следяха придвижването им. Стараейки се да не събудят подозрения, те бавно пресякоха площада и се насочиха към реката.

Карой ги поведе по широкия мост „Маргит“, прехвърлен на другия бряг през един малък остров насред Дунав. Когато стигнаха до средата, Карой им даде знак да спрат. Наведе се и посочи към съседния мост. Там бяха спрели танкове. Тежки бронирани машини имаше и на площада пред Парламента. Очевидно съветските войски се бяха намесили, но още не бяха овладели положението, ако се съди по укрепленията на въстаниците. Карой разбра, че представляват чудесна мишена, затова се наведе и забърза. Лев и Раиса го последваха, брулени от ледения вятър, и изпитаха облекчение, когато най-сетне стигнаха до другия бряг.

Обстановката в града беше странна — нито бойно поле, нито нормален град. Но двете състояния преминаваха едно в друго, понякога на разстояние от няколко крачки. Зоя можеше да бъде навсякъде. Лев беше взел две снимки, едната семейна, направена съвсем неотдавна. Зоя изглеждаше нещастна и жалка, пребледняла от омраза. Другата снимка бе на Фраершата от времето на ареста ѝ. Наистина бившата жена на свещеника се беше променила неузнаваемо и снимката беше безполезна. Карой ги показваше на минувачите, които бяха готови да помогнат. Без съмнение много семейства издирваха близките си. Но хората им връщаха снимките, като поклащаха извинително глава.

Скоро се озоваха в тясна улица, незасегната от сраженията. Беше сутрин и дори бе отворено едно малко кафене. Посетителите си пиеха кафето, сякаш нищо не беше се случило. Единственият признак, че

нещо не е наред, беше купчината позиви, сметени в канавката. Лев се наведе, вдигна едно тънко листче и го почисти от мръсотията. В горния му край имаше нещо като емблема — православно разпятие. Текстът бе на унгарски, но той разчете едно име: Никита Сергеевич Хрушчов. Това беше работа на Фраершата. Окуражен от това доказателство за присъствието ѝ в града, той подаде позива на Карой.

Карой беше съсредоточил цялото си внимание в една далечна точка на края на улицата. Лев проследи погледа му. Улицата излизаше на малък площад, където стърчеше самотно дърво без листа. Мястото беше ярко осветено от слънцето, за разлика от тъмната сянка на улицата, където стояха те. Когато очите му свикнаха с контраста, той се вгледа в ствола на дървото. Стори му се, че се клатушка.

Карой хукна натам. Лев и Раиса забързаха след него покрай кафенето, с което привлякоха вниманието на посетителите. Спряха на края на улицата, на границата на осветения площад. На най-дебелия клон на дървото висеше човек с главата надолу. Краката му бяха вързани с въже. Ръцете му се люлееха свободно като зловец омагьосано махало. Под тялото беше накладен огън. Косата беше изгоряла, кожата овъглена и вече не можеше да бъдат разпознати чертите на лицето. Беше гол до кръста — проява на благоприличие, несъвместима с жестокостта на убийството. Огънят бе обгорил раменете и гърдите, но по незасегнатите участъци на кожата личеше, че той е бил много млад. Униформата, куртката и кепето се търкаляха сред въглените под него. Бяха го изгорили на огън, запален със собствената му униформа. Лев изведнъж сякаш чу гласа на Фраершата да му шепне на ухото.

Така ще постъпят и с тебе.

Този човек е бил сътрудник на АНН.

Лев се обърна и видя как Карой се е хванал с две ръце за косата като въшлясал и нарежда:

— Аз не мога...

След това се наведе по-близо, протегна ръка и докосна обгореното лице, преди да се отдръпне и да обиколи тялото.

— Не знам...

Обърна се към Лев:

— Как мога да съм сигурен, че това не е моят син?

Падна на колене в изгасналия огън, от който избухна облак от пепел. Тълпата наоколо наблюдаваше сцената. Лев обгърна с поглед лицата на хората — на тях се четяха враждебност и гняв срещу тази проява на съчувствие към техния враг, гняв заради съмнението в справедливото им наказание. Лев се наведе към Карой и го прегърна.

— Трябва да тръгваме.

— Аз съм баща. Трябва да разпозная сина си.

— Това не е вашият син. Синът ви е жив. Ние ще го намерим. Да вървим.

— Да-да, жив е. Наистина ли?

Лев помогна на Карой да се изправи, но тълпата не се разпръсваше да им направи път.

Лев забеляза, че Раиса посяга към пистолета, скрит в панталона ѝ. Беше права. Те бяха в опасност. Няколко души от тълпата започнаха да си говорят — един от тях носеше патрондаш на рамото си с дебели като пръсти патрони. Имаха заплашителен вид. С насълзени очи Карой извади снимките на Зоя и Фраершата. Когато ги видя, човекът с патрондаша се успокои и прегърна Карой през рамото. Започнаха да си говорят. Тълпата постепенно се разпръсна. Когато всички си тръгнаха, Карой прошепна на Раиса и на Лев:

— Дъщеря ви току-що ни спаси живота.

— Той я е виждал?

— Да се сражава при кино „Корвин“.

— Какво друго каза?

Карой замълча за миг.

— Че трябва да се гордеете с нея. Тя е убила много руснаци.

Същия ден

Приближаващият се съветски бронетранспортър предизвика такава паника сред тълпата, сякаш бе се взривил снаряд. Хората се пръснаха в различни посоки, за да се махнат колкото може по-бързо от улицата. Раиса бягаше с всички сили, заобиколена от мъже, жени и деца. Един възрастен човек падна. Някаква жена се опита да му помогне, като го хвана за палтото, и се мъчеше да го издърпа встрани. От бронетранспортъра или не го видяха, или им беше все едно, но се канеха да прегазят и двамата, сякаш бяха дребни камъчета в краката

им. Раиса се хвърли назад и едва успя да издърпа мъжа настрани, когато веригите прогърмяха толкова близо до нея, че тя усети студения полъх на метала.

Раиса огледа улицата. Нямаше следа от Лев и Карой, но те сигурно бяха наблизно. Възползва се от объркването и суматохата, причинени от бронетранспортъора, и зави в една странична уличка. Затича се, докато остана без сили, и спря да си почине. Изчака да се съвземе. Беше се отделила от Лев. Сега можеше да търси Зоя самостоятелно.

Тази мисъл ѝ беше дошла наум още в Москва веднага след като разбра, че Зоя е жива. Тя можеше да се съгласи да живее с нея, но не и с Лев. А през последните шест месеца едва ли е променила мнението си. Освен това твърде вероятно Зоя да е станала още по-затворена. Във влака за Унгария Раиса още веднъж се убеди в правотата си, като гледаше как си шушукат Лев и Карой — двама бивши агенти, подозиращи се взаимно в какво ли не, но свързани с нишките на секретната служба. Зоя щеше да попита: „Двама агенти на КГБ, изпратени да ме спасят?“. И ще си отиде, без да ги удостои с отговор. Те съвсем не разбираха чувството, което Фраершата така успешно експлоатираше, като се преструваше, че ѝ съчувства за нейната самота и обърканост.

Лев едва ли щеше да се досети, че тя ги е напуснала преднамерено. Карой може да отгатне истинските ѝ намерения, но Лев упорито ще отрича. Това ѝ даваше известно предимство. Карой ги беше снабдил с карти на града, на които бе отбелязано мястото на апартамента му, ако се случи да се разделят. Тя прецени, че се намира някъде в района на улица „Штали“. Трябваше да се движи на юг, като избягва по-откритите улици, за да стигне до кино „Корвин“, където е била забелязана Зоя.

Вървеше бавно, като сверяваше предпазливо пътя си по картата, и стигна до улица „Улой“. В този квартал имаше следи от ожесточени боеве — по изровения паваж бяха разпилени гилзи от снаряди. Въпреки че улицата беше голяма, Раиса видя само няколко души, притичващи между къщите, и повече никой не се показва — мистериозна тишина за толкова оживена артерия. Тя се движеше близо до стените на зданията и взе от земята парче тухла, готова всеки момент да се скрие зад нечия врата или да счупи стъкло и да се

приюти в някое помещение при най-малка опасност. Усети, че едната страна на тухлата е мокра. Объркана, се огледа и забеляза, че платното е покрито с нещо хлъзгаво.

Нещо повече, цялата ширина на улицата бе покрита с коприна, топове скъпа коприна, залята с нещо като сапунена пяна. Смаяна, пристъпи внимателно напред, но гладките подметки на обувките ѝ се плъзгаха и тя можеше да се движи само ако се държи за стените. Сякаш се включи някаква тревожна сигнализация, защото веднага след това от прозорците над нея се разнесоха викове. Погледна нагоре и видя в прозорците и по покривите въоръжени хора. Зад гърба си чу някакво ръмжене, а земята под краката ѝ потрепери. Раиса се обърна. На улицата иззад ъгъла се показва танк, завъртя се на място, оглеждайки околността, и тръгна право към нея, поклащайки се и набирайки скорост. Хората по прозорците и покривите се изпокриха и Раиса разбра, че това беше засада.

Тя забърза напред по мократа коприна, падайки и пълзейки, и все пак успя да стигне до близкия магазин, но вратата беше заключена. Танкът приближаваше. Тя замахна с тухлата и счупи прозореца — край нея се разпиляха големи парчета стъкло. Успя да се покатери вътре в момента, когато танкът стигна до началото на хлъзгавата коприна. Раиса погледна навън, убедена, че машината ще преодолее това просто препятствие с лекота. Но танкът занесе, веригите загубиха сцепление и започнаха да буксуват. Беше станал напълно неуправляем. На покривите отново се появиха хора и множество бутилки със запалителна смес се посипаха върху танка, обгръщайки го в пламъци. Танкът обърна купола си към покрива и изстреля един снаряд, но не можа да се прицели добре и той профуча към небето.

Раиса побърза да се скрие по-навътре в магазина. Стените се тресяха. Тя се обърна назад и видя през счупения прозорец, че танкът завива към нея. Хвърли се на пода, когато той се блъсна във витрината на магазина, и оръдието му се заби в тавана над нея, а стените се срутиха. Накрая танкът спря сред руините.

Заобиколена от пушек и прах, тя се надигна и се запрепъва към задната част на разрушения магазин, за да стигне до стълбите, водещи нагоре, но в това време чу, че въстаниците слизат по стълбата. Притисната между танка и тях, тя отстъпи, скри се зад тезгяха на

магазина и извади пистолета си. Над ръба на плота видя как един съветски танкист отвори капака на люка.

В помещението нахлуха въстаниците. Раиса мярна една млада жена с барета с автомат. Насочи го към войника, готова за стрелба. Младата жена беше Зоя.

Раиса се изправи. Зоя реагира моментално на това движение, обърна се и насочи оръжието си към нея. Бяха изправени една срещу друга след шестмесечна раздяла, потънали в прах и дим. Оръжието натежа в ръцете на Зоя. Тя стоеше онемяла с отворена уста. Зад тях руският войник с изцапано лице, на не повече от двайсет години, реши да се възползва от случая и насочи автомата си към Зоя. Раиса реагира инстинктивно, прицели се със своя ТТ-33 и натисна спусъка. Изстреля няколко куршума, един от които уцели младежа в главата и той падна.

Не вярвайки на очите си, Раиса тъпо се втренчи в тялото на войника, все още насочила пистолета си към него. Знаеше, че не разполага с много време, бързо се съвзе и се обърна към Зоя. Пристъпи напред и взе ръцете на дъщеря си.

— Зоя, трябва да бягаме. Моля те, ти ми имаше доверие. Повярвай ми и сега.

В изражението на Зоя се мярна колебание. Раиса се зарадва — значи имаше надежда. Преди да продължи, спря за миг. На стълбата се бе появила Фраершата.

Раиса бутна Зоя настрана и се прицели. Застигната неподготвена, Фраершата не можеше да се защити. Раиса се поколеба за миг, но в следващата секунда усети на гърба си дулото на автомата — Зоя беше го насочила право срещу сърцето ѝ.

Същия ден

Лев загуби няколко часа в търсене на Раиса, страхувайки се да не е ранена, докато не се убеди, че тя нарочно го е напуснала, за да търси Зоя. Не е вярвала, че Зоя ще се съгласи да се прибере вкъщи с него. В стремежа си колкото може по-скоро да я догони той стигна до кино „Корвин“, където Зоя е била забелязана. Това беше удобно за отбрана овално здание, разположено на разстояние от улицата, към което водеше пешеходна пътека, където въстаниците бяха издигнали укрепена барикада. Към Лев се приближи един от въстаниците. Карой

беше изостанал, защото не успяваше да поддържа темпото. Без преводач Лев нямаше да може да се разбере, но от ненужните въпроси го спаси появата на съветския танк Т-34, попаднал в ръцете на въстаниците. На купола му се вееше новото унгарско знаме. Бойците от съпротивата наобиколиха танка, надавайки радостни викове. Лев се провря през тълпата и вдигна нагоре снимката на Зоя. След като я разгледа, един от мъжете посочи надолу към булеварда.

Лев се затича нататък. Булевардът беше празен. Спря се и се наведе — платното беше покрито с накъсана коприна. Тук-там платът бе накъсан, другаде мокър. Откри мястото, където плененият танк е завил и се е блъснал във витрината на един магазин. Телата на четирима съветски войници лежаха на земята. Никой от тях не беше на повече от два̀йсет години.

Наоколо нямаше никой друг.

Същия ден

Раиса притвори очи и се опита да се съсредоточи върху звуците, които долитаха от съседните стаи — тичаха хора, местеха се някакви предмети, раздаваха се заповеди на руски и на унгарски. Стенеха ранените. Една от стаите беше превърната в импровизиран лазарет за първа медицинска помощ, друга беше столова на бандата на Фраершата — миризмите от дезинфектантите се смесваха с ароматите от кухнята — печено месо и животински мазнини.

Доведоха Раиса тук след случката до танка под заплахата на пистолет, но тя не обърна внимание накъде я водят, загледана в Зоя, която вървеше напред и маршируваше като войник с автомат на рамо — същия, който бе насочила към сърцето на Раиса. Когато стигнаха до една сграда, намираща се във вътрешен двор далече от улицата, я отведоха в една от стаите на горния етаж без мебели, която явно служеше за килия.

Стените се разтресоха от минаването на тежка техника. Раиса надникна през малкото прозорче. Долу на улицата се чуваха изстрели. Над главата си чу стъпки по керемидите — снайперисти заемаха позициите си. Сгуши се до стената, най-далече от прозореца, и запуши ушите си. Мислеше си за Зоя. Мислеше за младия съветски войник, когото беше убила. Накрая се отпусна и заплака.

* * *

Раиса се изправи, когато чу стъпки и ключът се превъртя в бравата. Влезе Фраершата. Преди това в Москва тя изглеждаше съдържана и невъзмутима, а сега имаше уморен и изтощен вид. Явно операцията ѝ струваше много.

— Значи все пак ме намери...

Гласът на Раиса затрепери от гняв.

— Дошла съм за Зоя.

— Къде е Лев?

— Тук съм сама.

— Лъжеш. Но ние ще го намерим бързо. Градът не е прекалено голям.

— Пусни Зоя.

— Говориш, като че ли съм я откраднала. Макар че истината е, че я отървах от вас.

— Каквито и проблеми да имаме в семейството, ние я обичаме. А ти не.

Фраершата не обърна внимание на тази забележка.

— Зоя искаше да тръгне с мен и аз не възразих. Свободна е да постъпва както иска. Ако иска да се прибере вкъщи с теб, може да го направи. Аз няма да я спра.

— Лесно е да се спечели едно дете, като му се разреши да прави каквото иска и му се говори това, което иска да чуе. Дайте ѝ в ръцете автомат. Кажете ѝ, че е революционерка. Това е съблазнителна лъжа. Не вярвам, че те обича затова.

— Аз не искам от нея да ме обича. Вие с Лев търсите любовта ѝ. Станало ви е мания. А истината е, че тя беше нещастна с вас, докато с мен е щастлива.

Зад рамото на Фраершата Раиса зърна как слагат един ранен на кухненската маса. Нямахме лекари, инструменти, само кървави парцали и тенджери с вряла вода.

— Ако останете тук, ще умрете. Зоя също ще умре заедно с теб.

Фраершата поклати глава.

— Загрижеността не е доказателство за майчинство. Всъщност ти не си ѝ повече майка от мен.

* * *

Раиса се събуди. Стаята бе тъмна и студена и тя трепереше под тънката завивка. Беше нощ и градът бе спокоен. Не очакваше да може да заспи, но щом легна, очите ѝ се затвориха. На пода до нея бе оставена, сигурно докато е спала, чиния с месо и картофи. Тя се протегна да дръпне чинията и едва тогава забеляза, че вратата е широко отворена.

Стана и надникна в празния коридор. За да избяга, трябваше да слезе по стълбата и да се измъкне на улицата. Може би Зоя е отворила вратата и счупила ключалката, без да проличи, че тя го е направила? Подобна постъпка изискваше прикритост и сръчност, но почиваше на невярна предпоставка. Раиса не беше дошла, за да избяга, а да си тръгне със Зоя, и тя знаеше това. Подобна постъпка не беше характерна за нея, тя не беше прикрита, а дръзка и смела.

Обезпокоена, Раиса се отдръпна. На вратата се мярна сянка. Беше фигурата на младо момче. То прошепна:

— Защо не бягаш?

— Ще си тръгна само заедно със Зоя.

Той скочи, подложи ѝ крак и я събори на пода. Запуши устата ѝ да не вика. Прикована по гръб, тя усети, че острието на нож допря гърлото ѝ. Момчето прошепна:

— Трябваше да избягаш.

Тя повтори през пръстите, които запушваха устата ѝ:

— Само заедно със Зоя.

Усети, че при споменаването на нейното име той трепна и острието едва не я нарани. Раиса попита:

— Харесваш ли я?

Той се помести и отдръпна ръка от устата ѝ. Раиса беше права. Всичко е заради Зоя — момчето се страхуваше да не я загуби. Тя добави:

— Чуй ме. Тя е в опасност. Ти също. Елате с нас.

— Тя не е твоя.

— Така е. Тя не е моя, но аз съм много загрижена за нея. Ако и ти си загрижен, ще намериш начин да я измъкнеш оттук. Нали чувстваш

разликата между това, което говоря аз, и онова, което говори Фраершата? Нали разбираш, че аз се тревожа, а на нея не й пука.

Момчето свали ножа от гърлото ѝ. Изглежда, не знаеше как да постъпи.

— Ела с нас. Заради теб тя е щастлива, а не заради Фраершата.

Момчето се изправи и хукна навън, затваряйки вратата. Върна се и надникна вътре. Спомни си, че ключалката е счупена, и прошепна:

— Кажи, че ти си я счупила. Ако разберат, че съм аз, ще ме убият.

Момчето изчезна в тъмнината. Раиса го повика.

— Чакай!

То се появи отново.

— Как се казваш?

Момчето се поколеба.

— Малкия.

28 октомври

Лев преброи поне трийсет танка, цяла колона напредваше по главния булевард на града. Появата на такива сили бронетанкова техника в шест часа сутринта означаваше, че пълномащабното съветско настъпление започва. Въстанието щеше да бъде потушено.

Лев се спусна по хълма към дома на Карой. Взе стъпалата по две до най-горния етаж и отвори вратата. Карой седеше на масата и четеше някакъв позив. Лев му обясни:

— Съветите са мобилизирали поне трийсет танка. Влизат в града. Трябва незабавно да намерим Зоя и Раиса.

Карой му подаде позива. Лев го грабна нетърпеливо. На него имаше една снимка. Тази на Лев. Карой му преведе текста:

— Този човек е съветски шпионин. Маскирал се е като един от нас. Докладвайте местонахождението му в най-близкия въстанически щаб.

Лев остави позива.

— Ако Фраершата ме търси, това означава, че е хванала Раиса.

Карой отбеляза:

— Лев, за вас не е безопасно да се появявате по улиците.

Но Лев вече беше отворил вратата, готов да тръгне.

— Никой няма да го е грижа за някакъв съветски шпионин, когато съветските танкове са на всеки ъгъл.

Вратата на съседния апартамент беше откряната. В пролуката се мярна лицето на съседа. Погледите им се срещнаха. Съседът бързо затвори вратата.

Същия ден

В стаята на Раиса влязоха двама от хората на Фраершата, хванаха я за ръце, измъкнаха я в коридора и оттам през входната врата на балкона. Дворът долу беше претъпкан и Фраершата бе застанала в средата. Когато видя Раиса, даде знак на останалите да се отдръпнат. По средата се оказаха Лев и Карой, на колене с вързани ръце, като роби за продан. Зоя беше в групата на зрителите.

Лев се изправи. Няколко пистолета се насочиха към него. Фраершата даде знак да ги приберат.

— Оставете го да говори.

— Ние нямаме никакво време. В града в момента влязоха около трийсет танка Т-34. Руснаците ще смажат всяка съпротивата. Те ще убият всеки, когото видят с оръжие в ръце — било то мъже, жени или деца. Нямаме шанс да ги победите.

— Не съм съгласна.

— Фрол Панин ти се подигра. Това въстание е провокация. То няма нищо общо с бъдещето на Унгария. Той просто те използва.

— Максим, ти виждаш всичко наопаки. Никой не ме използва. А аз използвам Панин. Нямаше да мога да свърша всичко това сама. Отмъщението ми щеше да приключи в Москва. Вместо да отмъстя на хората, виновни за моя арест, както смятах първоначално, той ми даде възможност да отмъстя на самата държава, която погуби живота ми. Тук аз отмъщявам на Русия.

— На никого не си отмъстила. Съветските войски могат да загубят стотина танка и хиляда войници и това няма да има никакво значение. За тях това е дреболия.

— Панин е подценил омразата, която цари тук.

— Омразата не е достатъчна.

Фраершата прехвърли вниманието си върху Карой:

— Вие сте неговият преводач? Назначен от Панин?

— Да.

— Получили сте заповед да ме убиете?

Карой се замисли за миг.

— Трябваше да ви убием — или Лев, или аз. След като избухне въстанието.

Лев беше потресен. Фраершата поклати глава презрително.

— Разбра ли истинската си роля, Лев? Не си подозирал, че си неволен убиец. Ти работиш за Панин, а не аз.

— Не знаех.

— Това е вечният ти отговор... не знаех. Нека ти обясня. Не съм аз организирала въстанието. Само малко му помогнах. Можехте да ме убиете, но това нямаше да промени нищо.

Лев се обърна към Зоя. Тя носеше автомат през рамо и ръчни гранати на пояса. Дрехите ѝ бяха изпокъсани, ръцете издраскани. Тя отвърна на погледа му с омраза, сякаш се боеше да не пропълзи изпод нея друго чувство. Момчето, което беше убило патриарха, стоеше до нея и я държеше за ръката.

— Ако се биете, ще загинете.

Фраершата се обърна към Зоя:

— Зоя? Какво ще кажеш. Лев те предупреди.

Зоя вдигна автомата над главата си.

— Ще се бием!

Същия ден

Раиса искаше да поговорят, но Лев не беше склонен да слуша жена си. Не беше продумал нито дума, откакто ги бяха затворили в килията. На другия край на стаята Карой лежеше отпуснат на постелката със затворени очи. Беше наранил крака си при задържането. Нарушавайки мълчанието, Раиса каза:

— Лев, съжалявам.

Лев я погледна.

— Аз допуснах една голяма грешка, Раиса. Би трябвало да ти кажа за Зоя. Трябваше да знаеш, че е вдигала нож срещу мен.

Карой се поинтересува:

— Същата дъщеря, която се опитваме да спасим, е вдигала нож срещу теб?

Той отвори очи и изгледа първо Раиса, после и Лев.
За да не се намесва Карой в разговора, Лев заговори по-тихо:
— Единственият начин да успеем да се измъкнем, е да си имаме доверие.

Раиса възрази:

— Доверието няма да ни освободи от тази стая.

Лев попита:

— Имаш ли представа как да накараме Зоя да се махне оттук?

— Тя е влюбена.

Лев се дръпна изненадано.

— В кого е влюбена?

— В един от тях — момче на нейните години, казва се Малкия.

— Това момче е убиец. Пред очите ми уби патриарха. Обезглави седемдесетгодишния старец с една тел.

Карой седна на постелката.

— Те май са си лика-прилика.

Раиса докосна ръката на Лев.

— Малкия може да се окаже единствената ни надежда.

Същия ден

Зоя лежеше до разрушената къща. Къщата беше уцелена от снаряд и се срути. Залегнала, Зоя притисна око до мерника и се прицели. В началото на моста „Кошут“, недалеч от парламента, бяха застинали два танка, чакащи заповед за настъпление, както бе предсказал Лев.

Не бе очаквала, че някога ще го види отново. Не можеше да се концентрира при спомена за лицето му. Освен това ѝ се пишкаше. Погледна към танковете и тъй като не забеляза никакво движение, остави автомата и огледа останките от спалнята. Фасада беше рухнала, откривайки цялата стая. Гардеробът бе единственото място, където можеше да остане насаме, без да се отдалечава от поста си. Пъхна се в него, затвори вратата и клекна. Изпита вина, когато се избърса с ръкава на едно палто, странно чувство, след като се канеше да убие човек. Бе стреляла много пъти с автомата, може и да е убила някого, макар да не беше видяла някой да пада. Изведнъж ѝ се догади и едва успя да грабне една обувка и повърна в нея.

Излезе от гардероба и затвори вратата. Автоматът стоеше, подпрян на тухлите, където го беше оставила. Върна се на позицията си. Един ранен съветски войник се влачеше към танковете. Зоя се прицели в него. Не виждаше лицето, а само тила му с тъмна коса. Други можеха да му се притекат на помощ. Фраершата я учеше, че най-напред трябва да се стреля по тях, а раненият може да се довърши и после.

Войникът падна на десетина крачки от танка, явно останал без сили. Зоя премести мерника върху люка, очаквайки някой да клъвне на въдицата. Танкът се раздвижи и се приближи до ранения колкото бе възможно. Щяха да се опитат да го спасят. Люкът се отвори. Един танкист подаде глава и се огледа дали ще стрелят по него, готов веднага да се прибере. След кратко изчакване той изпълзя навън към ранения си другар. Зоя го държеше на прицел. Ако не натиснеше спусъка, той щеше да прибере ранения в танка, след което ще влязат в града и ще убиват невинни хора. Какъв смисъл имаше тогава нейното чувство за вина? Тя е тук, за да се бие. Те бяха нейни врагове. Бяха убивали деца, майки, и бащи.

Преди да натисне спусъка, някой бутна автомата надолу. Беше Малкия. Той легна до нея и лицата им почти се допираха. Тя трепереше. Той взе автомата и погледна през мерника към танковете. Тя също надникна над разрушената стена. Танковете отново се раздвижиха, но вече не към града, а в обратната посока през моста. Зоя попита:

— Накъде са тръгнали?

— Не знам.

Същия ден

Очите на Лев шареха по стаята, той търсеше някакъв изход. Погълнат от това да оглежда вратата, прозорците и пода, не забеляза колко тихо стана навън. Експлозиите и стрелбата бяха заглъхнали. Отвън се чува стъпки, вратата се отвори и влезе Фраершата.

— Слушайте!

В съседната стая някой бе включил радио на пълна мощност. Говореха на унгарски. Лев се обърна към Карой, който се заслуша за миг. Нетърпелива, Фраершата изкомандва:

— Превеждайте!

Карой погледна към Лев.

— Постигнато е примирие. Съветските войски се изтеглят от града.

Същия ден

Изпълнена с недоверие, Фраершата настоя да направят победна обиколка на града. И те тръгнаха заедно — Лев, Раиса и Карой, заобиколени от въстаниците и останалите нейни бандити. Лев наброи четирима, освен нея и Малкия, в Москва бяха много повече. Някои може би са били убити, а другите са отказали да я подкрепят, решили, че революцията не е занимание за професионалния престъпник. Но Фраершата очевидно не се вълнуваше от такива дреболии и гордо ги поведе по централния булевард „Сталин“, сякаш маршируваха върху гроба на самия Сталин. Раиса вървеше до Лев, а Карой се тътреше отзад, влачейки ранения си крак. През обръча от въоръжени мъже Лев мярна Зоя, която крачеше редом с Малкия. Тя напълно игнорираше Лев, но момчето от време на време хвърляше враждебни погледи към него. Раиса бе права. Те очевидно бяха влюбени един в друг.

Лев не виждаше дори теоретична възможност унгарското въстание да победи. Беше видял въстаниците, въоръжени с тухли и бутилки с бензин. Те се биеха храбро за домовете и земята си, но като бивш войник не виждаше никаква стратегия. Действията им бяха хаотични и импровизирани. Докато Червената армия беше най-мощната военна сила в света не само по численост, но и в технологическо отношение. Панин и неговите съзаклятници имаха намерението да направят всичко, зависещо от тях, това положение да се запази и в бъдеще. Те никога нямаше да се примирят със загубата на Унгария, колкото и кръв да им струваше конфликтът. Но сега, докато обикаляха улиците, Лев се убеди, че в града няма съветско присъствие. Нямаше нито танкове, нито войски. Повечето от унгарските въстаници напуснаха позициите си.

Фраершата се спря. Бяха стигнали до някакво учреждение, неголямо, незабележително с нищо здание. Пред входната врата цареше оживление, непрекъснато влизаха и излизаха хора. Карой, накуцвайки, се изравни с Лев.

— Това е Главното управление на AVH.

Лев попита:

— Вашият син?

— Да, той служи тук. Офицерите сигурно са избягали, когато е започнало въстанието.

Фраершата забеляза, че те си говорят, и се приближи към тях.

— Познавате ли това здание? Тук се е намирала унгарската тайна полиция. Изоставили са го и сега се крият някъде, но ние ще ги намерим.

Карой се опита да скрие безпокойството си, а тя продължи:

— Сега, след като градът е освободен, зданието е достъпно за хората. Тайните, които са се пазили тук, вече не са тайни.

Превзелите зданието въстаници останаха вътре и вече нямаше място за новодошлите. Фраершата поведе бандата си във вътрешния двор. От балконите летяха многобройни листове, ръкописни и печатни — бюрокрацията на терора. Свечеряваше се, осветлението беше слабо и за да го компенсират, по балконите и в коридорите запалиха свещи. Канцелариите бяха пълни с граждани, дошли да търсят досиетата си. На светлината на свещите мъже и жени прелистваха папките с информация, събирана за самите тях. Лев видя, че мнозина плачат, и нямаше нужда от превод. Папките съдържаха имената на приятели и роднини, които бяха донасяли за тях, както и съдържанието на доносите. Сякаш множество огледала се бяха строшили на пода: той видя около себе си как на малки парчета се разпада вярата в човечността.

Фраершата им прошепна:

— Да слезем долу.

За разлика от претъпканите канцеларии, стълбите, водещи надолу, бяха безлюдни. Всеки от тях взе по една свещ и започнаха да слизат. Въздухът беше влажен и студен. Както знаеше какво съдържат досиетата, Лев бе сигурен какво ще намерят долу — килиите, в които заподозрените са били разпитвани и измъчвани.

По напуканите подове се стичаше вода. Вратите на килиите бяха отворени. В първата имаше маса и два стола. Във втората се виждаше само един канал в средата на пода и нищо друго. Лев наблюдаваше лицето на Зоя и отчаяно искаше да я изведе от това място. Тя се държеше здраво за ръката на Малкия. Лев стисна юмруци и се питаше

колко ли още Фраершата ще ги държи в това подземие. За негова изненада тя, която му се струваше безстрашна, изглеждаше потресена от това място. Той си помисли за изтезанията, на които е била подложена след ареста. Накрая тя въздъхна:

— Да пием за края на всичко това.

За кратък миг, в мрака, тя отново бе станала човешко същество.

* * *

Фраершата реши да отпразнуват победата в двора на сградата, в която бяха настанени. Тя покани всички желаещи и предложи каси с водка, ликьори и шампанско — задигнати от складовете на елита. Мнозина от гостите ѝ никога не бяха опитвали подобни напитки, които тя пазеше специално за този случай. Лев видя в това доказателство, че тя винаги е била убедена в успеха си. Заради студа в средата на двора натрупаха клада колкото човешки бой и пламъците се издигнаха високо в нощното небе. Груби чучела, изобразяващи Сталин и неговия унгарски последовател Ракоши, облечени в униформи, смъкнати от убити съветски войници, бяха хвърлени в огъня. Лев забеляза, че Фраершата, застанала на балкона на горния етаж, фотографира запалените фигури.

Когато горящите чучела се превърнаха в пепел, пристигна цигански оркестър с ръчно изрисувани инструменти. Започнаха колебливо, като все още се опасяваха, че музиката им ще привлече огъня на съветските танкове, но постепенно забравиха безпокойствата си. Музиката зазвуча по-силно и по-бързо и въстаниците започнаха да танцуват.

Лев и Раиса бяха поставени отзад под въоръжена охрана и отстрани гледаха веселието. Видяха как Зоя се напи с шампанско и бузите ѝ се зачервиха. Фраершата пиеше от една бутилка, която не предлагаше на другите, но изпитото не ѝ се отразяваше забележимо. Видя, че Лев я гледа, и се приближи към тях.

— Можете да потанцувате, ако искате.

Лев я попита:

— Какво възнамеряваш да правиш с нас?

— Честно казано, още не съм решила.

Зоя се опитваше да накара Малкия да танцува с нея. След като не успя, го издърпа за ръката при хората край огъня. Макар да го беше видяла да се катери по водосточните тръби като котка, танцуването му беше несръчно. Зоя му прошепна:

— Представи си, че тук няма никой, освен нас двамата.

Въобразявайки си, че са сами, те се завъртяха все по-бързо и по-бързо около огъня, който пареше лицата им, и когато музиката спря, всички започнаха да им аплодират. За тях обаче светът продължаваше да се върти и те се вкопчиха един в друг, за да не се разделят.

30 октомври

Огънят бе изгорял, превърнал се в купчина пепел и жарава. Циганите спряха да свирят. Гостите се разотиваха, онези от тях, които можеха да стоят на крака. Малкия и Зоя се бяха сгушили под едно одеяло близо до огъня. Карой си тананикаше някаква мелодия, след като се беше напил, за да успокои болката в крака си. А Фраершата, енергична и свежа, сякаш е почивала цялата нощ, предложи:

— Защо да спим в тези задушни апартаменти?

Всички бяха принудени да я последват, излязоха от двора, прехвърлиха се на отсрещния бряг и се потътриха уморено нагоре по склоновете на Буда към министерските резиденции. С тях тръгнаха Малкия и Зоя, хората на Фраершата и нейният унгарски преводач. От върха на хълма те наблюдаваха как зората изгрява над града. Фраершата отбеляза:

— За пръв път от повече от десет години градът ще се събуди свободен.

Стигнаха до една оградена вила, която за тяхна изненада имаше охрана. Фраершата нареди на своя преводач:

— Кажи им да си отиват вкъщи. Кажи им, че вилата вече е собственост на народа.

Преводачът се приближи до вратата и повтори думите ѝ на унгарски. Най-вероятно пазачите бяха наблюдавали сраженията в града и сами бяха стигнали до същия извод. Те пазеха привилегиите на един режим, който беше паднал. Отвориха портата, взеха си нещата и си тръгнаха. Преводачът се върна и възторжено възкликна:

— Казаха, че вилата принадлежала на самия Ракоши.

Като чу това, Карой със заплитащ се език се обърна към Лев:

— Тук си почиваше бившият велик вожд на нашата страна. Обаждахме му се по телефона и го питахме: искате ли да пикаем в устата на заподозрения, искате ли да чуете как го правим? Той винаги искаше да чуе всичко от начало до край.

Влязоха във великолепно подреден двор.

Фраершата пушеше ръчно свита цигара. По миризмата Лев позна, че съдържа стимуланти. Амфетамините обясняваха откъде взимаше тая енергия. Очите ѝ бяха съвсем черни, а зениците като маслини. Лев също бе използвал този наркотик по време на нощните арести и разпити като офицер в МГБ. Той усилваше агресията. Лишаваше от възможност да се разсъждава, подтикваше към насилие и внушаваше самоувереност.

С ключовете, взети от будката на охраната, Фраершата изтича по стълбите, отключи вратите и ги отвори широко. Поклони се на Зоя и Малкия.

— Новата двойка има нужда от нов дом!

Малкия се изчерви. Зоя се усмихна и когато влязоха вътре, в огромната зала за приеми се разнесе възторженият ѝ възглас:

— Тук има и басейн!

Басейнът бе завит със защитна пластмасова покривка, по която бяха нападали сухи листа. Зоя потопи пръсти във водата.

— Студена е!

Нагревателите бяха изключени. В ъгъла бяха струпани столове от тиково дърво. Вятърът търкаляше спукана, ярко оцветена плажна топка.

Вътре в къщата разкошната обстановка беше вече занемарена. Кухнята беше прашна, вероятно неизползвана, откакто Ракоши бе принуден да емигрира в Съветския съюз след секретния доклад. Оборудването беше вносно и най-модерно. Шкафовете пълни с кристал и фин порцелан.

Имаше и много бутилки френски вина. Разглеждайки съдържанието на хладилника и опитвайки се да разчетат надписите на мухлясалите продукти, Лев и Зоя се оказаха един до друг, за пръв път от много месеци.

— Зоя...

Преди да успее да продължи, Фраершата я извика:

— Зоя!

Зоя хукна, подчинявайки се на новата си господарка.

Лев я последва в дневната и се изправи с лице пред Сталин. Огромният му маслен портрет висеше на стената и погледът на генералисимуса витаеше над главите на поданиците му като на някакво божество. Фраершата извади нож и го подаде на Зоя.

— Тук никой няма да те издаде.

Хванала ножа в ръка, Зоя се покатери на един стол и очите ѝ се изравниха с врата на Сталин. Достатъчно беше да вдигне ръка, за да обезобрази лицето на вожда, но тя не го стори.

Фраершата я подкани:

— Извади му очите! Слепи го! Обръсни му мустаците!

Зоя слезе от стола и подаде ножа на Фраершата.

— Не ми се иска...

Въодушевлението на Фраершата премина в раздражение.

— Не ти се иска? Гневът не идва и не си отива просто така. Той не е каприз. Не е като любовта. Или го имаш, или го нямаш. Гневът е в теб завинаги. Той уби твоите родители.

Зоя възрази, като повиши глас:

— Не искам непрекъснато да мисля за това.

Фраершата я зашлеви. Лев направи крачка напред, но тя извади пистолета си и го насочи срещу него, докато продължаваше да говори на Зоя.

— Забравила си родителите си? Нима това е толкова лесно? Какво се е променило? Малкия те е целунал?

Фраершата хвана Малкия за брадичката и го целуна. Той се дърпаше, но тя го държеше здраво. Накрая се отдръпна.

— Беше много хубаво, но продължавам да съм гневна.

Изстреля един куршум между очите на Сталин, после още един и още, изпразвайки пълнителя, а платното се разтърсваше при всеки изстрел. Когато патроните свършиха, петлето щракна. Тя захвърли пистолета в портрета, той отскочи и изтрака на пода. Избърса челото си и се засмя.

— Време е за спане...

Със злобен намек блъсна Зоя и Малкия към леглата.

* * *

Изненадан, Лев се събуди, когато един от бандитите го дръпна за рамото.

— Тръгваме!

Вдигнаха Лев, Раиса и Карой без всякакви обяснения. Те прекараха нощта заключени в мраморната баня, където използваша кърпите и хавлиите за завивки. Едва ли бяха спали повече от няколко часа. Фраершата вече ги чакаше отвън при портата. Малкия и Зоя стояха до нея. Всички изглеждаха уморени освен Фраершата, напомпана от химическата енергия. Сочеше надолу към центъра на града.

— Открили са агентите на АУН. Криели се в зданието на Комунистическата партия.

Изражението на Карой се промени и умората му изчезна.

Трябваше им цял час да се спуснат по хълма и да минат през реката, за да стигнат до „Площада на републиката“, където се намираще зданието на Централния комитет. Чуваше се стрелба и се издигаха кълба дим. Превзетите от въстаниците танкове стреляха по външните стени. До тях горяха два камиона, прозорците бяха изкъртени, а земята обсипана с парчета бетон и тухли.

Фраершата продължи с групата си напред по площада, прикривайки се зад паметника от куршумите, които идваха от покривите. Задържани от стрелбата, останаха да чакат. Изведнъж огънят спря. От зданието излезе един човек с бяло знаме, опитвайки се да спаси живота си. Застреляха го веднага. Когато той падна на земята, въстаниците се хвърлиха напред и щурмуваха зданието.

Възползвайки се от затишието, Фраершата поведе хората си през площада. Голяма група въстаници се беше събрала пред входа на зданието до горящите камиони. Фраершата се присъедини към тях, следвана от Лев и останалите. Под камионите лежаха овъглени трупове на войници. Тълпата очакваше да се разправи с агентите на АУН. Лев забеляза, че не всички в тълпата са въстаници — сред тях имаше фотографи и репортери на чужди агенции с фотоапарати. Той се обърна да види Карой. Ако преди все още имаше надежда да намери

сина си, сега на лицето му се четеше ужас. Искаше му се да види сина си навсякъде другаде, само не тук.

Първият от офицерите, изведен навън, беше млад човек, когото застреляха, преди да успее да вдигне ръце. Издърпаха следващия. Лев не разбираше какво говори, но явно молеше за милост. Застреляха го наред молбата му. Третият, който изтича навън, видя телата на мъртвите си другари и се опита да се скрие обратно в сградата. Карой пристъпи напред. Младежът беше неговият син.

Вбесени от опита му да избегне правосъдието, въстаниците го хванаха и започнаха да го бият, докато той се беше вкопчил във вратата. Карой се впусна напред, освобождавайки се от Лев, разблъска въстаниците и прегърна сина си. Изненадан от тази среща, момъкът се разплака, надявайки се, че баща му ще успее да го защити. Карой изкрещя нещо на тълпата. Баща и син останаха заедно само секунди, след което издърпаха Карой настрани и го бутнаха на земята. Накараха го да гледа как смъкват униформата на сина му и разкъсват ризата му. Обърнаха момчето с главата надолу, вързаха глезените му с въже и го понесоха към дърветата на площада.

Лев се обърна към Фраершата, за да я помоли да спаси живота на момчето, но видя, че Зоя вече е хванала ръката ѝ и я моли:

— Спри ги. Моля те.

Фраершата се наведе към нея като родител, който обяснява нещо на детето си.

— Ето това е гняв.

И извади фотоапарата си.

Карой се изправи, закуцука след сина си и се разрида, когато го видя увиснал с главата надолу, но още жив, с лице, налято с кръв, и издути вени. Карой хвана раменете на сина си, подпирайки тялото му само за миг, докато един приклад не го удари в лицето. Той падна напред. Заляха сина му с бензин.

Лев се приближи до един от бандитите, загледан в екзекуцията. Удари го в гърлото, избута го и взе пушката му. Застана на коляно и се прицели. Имаше шанс само за един изстрел. Запалиха бензина. Момчето пламна и закрещя. Лев се прицели и стреля в мига, когато се отвори пролука. Куршумът уцели младежа в главата. Той продължи да гори, но тялото вече висеше неподвижно. Въстаниците се извърнаха към Лев. Фраершата бе насочила пистолета си срещу него.

— Хвърли я!

Лев пусна пушката.

Карой се надигна, прегърна тялото на сина си, опитвайки се да угаси пламъците, сякаш все още можеше да го спаси. Той също се запали, кожата на ръцете му се изду на червени мехури. Без да обръща внимание на това, продължи да стиска сина си, макар че собствените му дрехи горяха. Въстаниците гледаха как страда и гори и необузданата им ярост започна да утихва. Лев се огледа да потърси помощ от някого. Накрая един мъж на средна възраст вдигна оръжието си и застреля Карой в главата. Тялото му се свлече в огъня под неговия син. Докато те горяха заедно, тълпата започна да се разпръсва.

Същия ден

Върнаха се в апартамента, където ги чакаха пияните бандити и радостно възбудени унгарски студенти. Малкия, търсейки уединение, се прибра в кухнята и си постла под масата. Нито за миг не пускаше ръцете на Зоя, която не спираше да трепери, сякаш бе извадена от ледено море. Когато Фраершата влезе при тях, той усети как тялото на Зоя се напрегна като при появата на опасен хищник. Фраершата държеше пистолет в едната си ръка и бутилка шампанско в другата. Наведе се надолу с кървясали очи и напукани устни.

— Тази нощ ще има увеселение на един от площадите. Ще дойдат хиляди хора. Селяните от околностите ще докарат угощение. Ще пекат цели прасета.

Малкия отговори:

— Зоя не е добре.

Фраершата се протегна и попипа Зоя по челото.

— Няма да има нито полиция, нито държавна власт, а само гражданите на една свободна страна, освободени от страха. Ние също трябва да бъдем там, всичките.

Щом тя напусна стаята, Зоя пак започна да трепери, успяла за малко да сдържи вълнението си. Войниците, лежащи по улиците, телата им, покрити с кал, бяха по-скоро униформи, отколкото хора, символизиращи завоевателната сила. Убитите унгарци, окичени с цветя, олицетворяваха благородната съпротива. Всички, живи или

мъртви, бяха някакви символи. Дори Карой беше преди всичко баща, а обесеният с главата надолу офицер — негов син.

Малкия прошепна на Зоя:

— Тази нощ ще избягаме. Още не знам къде можем да отидем. Но ще оцелеем. Факир съм на оцеляването — това е единственото, което мога да правя добре, освен може би да убивам.

Зоя се замисли за миг и попита:

— А Фраершата?

— Не можем да ѝ кажем. Ще почакаме всички да отидат на увеселението и тогава ще избягаме. Какво мислиш? Ще дойдеш ли с мен?

* * *

Зоя потъваше и изплуваше много пъти в съня си. Сънува мястото, където щяха да живеят, някъде много далече, малко стопанство в една свободна страна, заобиколено от гъста гора. Нямаше да имат много земя — само толкова, колкото да се изхранват. Щеше да има река, нито много широка, нито много дълбока, в нея ще ловят риба и ще плуват. Когато отвори очи, в стаята беше тъмно. Не знаеше колко дълго е спала и погледна Малкия. Той сложи пръст на устните си. Забеляза, че е приготвил един вързоп, и се досети, че в него има дрехи, храна и пари. Сигурно беше го стъкмил, докато тя е спала. Излязоха от кухнята, в дневната нямаше никой. Всички бяха на увеселението. Забързаха се надолу по стълбите към двора. Зоя се поспря за миг, когато си спомни за Лев и Раиса, заключени на горния етаж.

В тъмния коридор зад тях се чу глас:

— Те ще бъдат трогнати, когато им разкажа как си се колебала, преди да избягате.

От сянката излезе Фраершата.

Зоя излъга:

— Отиваме на увеселението.

— А какво има във вързопа?

Фраершата поклати глава.

Малкия пристъпи напред.

— Нямаш нужда повече от нас.

Зоя добави:

— Нали през цялото време говориш за свобода. Остави ни да си отидем.

Фраершата кимна:

— Свободата трябва да се извоюва и аз ще ви дам този шанс. Пролейте кръв и ще ви пусна и двамата — само една драскотина, порязване или убождане. Пролейте капка кръв.

Малкия се колебаеше, не знаеше как да постъпи.

Фраершата се приближи до тях.

— Не можеш да ме порежеш без нож.

Малкия извади ножа си и бутна Зоя назад. Невъоръжена, Фраершата се приближи плътно. Той приклепна, готов да нанесе удар.

— Мислех, че си разбрал, Малкия. Привързаността е слабост. Погледни колко си нервен. Защо? Понеже залогът е твърде голям: нейният живот, твоят живот — мечтата ви да бъдете заедно. Всичко това те прави страхлив. Прави те уязвим.

Малкия нападна. Фраершата лесно се извъртя, хвана го за китката и го удари по лицето. Той падна на земята, а ножът се оказа в ръката ѝ. Тя се надвеси над него.

— Ти много ме разочарова.

* * *

Лев се обърна към вратата. Пръв влезе Малкия, след него Зоя с опрян във врата ѝ нож. Фраершата свали ножа и я бутна навътре.

— На ваше място не бих се радвала много. Хванах ги, когато се опитваха да избягат заедно, готови да ви изоставят, без дори да се сбогуват.

Раиса пристъпи напред.

— Каквото и да говориш, това няма да промени чувствата ни към Зоя.

Фраершата отвърна с подигравателна искреност:

— Изглежда, това е истина. Без значение какво ще направи Зоя, дали ще вдигне нож над теб в леглото, дали ще избяга, преструвайки се на умряла, вие продължавате да си въобразявате, че тя ще ви обикне. Обхванал ви е някакъв сантиментален фанатизъм. Права си — нищо не

мога да кажа. Въпреки това имам да добавя нещо, което ще промени отношението ти към Малкия.

Направи пауза.

— Раиса, той е твоят син.

Същия ден

Лев очакваше Раиса да отрече. По време на Великата отечествена война тя бе родила син, който по-късно умрял. Когато тя най-сетне проговори, гласът ѝ бе глух.

— Синът ми е мъртъв.

Фраершата се обърна към Лев, самодоволна, че знае чужди тайни, и размаха ножа.

— Раиса е родила син. Заченат по време на войната, когато за награда на войниците, рискували живота си, им било разрешено да спят с когото си искат. Те я насилили, при това неведнъж, и създали едно копеле на Червената армия.

Раиса отговори уморено и тихо, но без да трепне:

— Беше ми все едно кой е бащата. Детето си беше мое, не негово. Заклех се, че ще го обичам, въпреки че беше заченато при най-ужасни обстоятелства.

— Само че си изоставила момчето в детски дом.

— Бях болна и нямах покрив над главата. Нямах нищо. Не можех да изхраня дори себе си.

Раиса избягваше да гледа Малкия в очите. Фраершата поклати глава с отвращение.

— Никога не бих изоставила детето си, колкото и трудно да ми е било. Те ми отнеха сина, докато съм спяла.

Силите, изглежда, бяха напуснали Раиса и тя загуби желание да се защитава.

— Заклех се да се върна. Щом се оправя, щом свърши войната и се сдобия с дом.

— А когато си се върнала, са ти казали, че синът ти е умрял. И ти си им повярвала като пълна глупачка. Умрял от тиф, нали така са ти казали?

— Да.

— Тъй като имам известен опит с лъжите им, направих допълнителна проверка. Тифната епидемия действително е погубила много деца. Но много са оцелели, като избягали. Обявявали ги за мъртви, а те ставали джебчии по гарите.

Когато чу миналото си, възстановено дума по дума, Малкия се обади за първи път:

— Значи, когато ти откраднах парите на гарата?

Фраершата кимна.

— Аз те търсех. Искях срещата ни да изглежда случайна. Имах намерение да те използвам за отмъщение на жената, която се бе влюбила в омразния за мен мъж. Въпреки това бързо се привързах и започнах да се отнасям към теб като към син. Промених плановете си и реших да те запазя за себе си. По същия начин се привързах към Зоя и поисках тя да остане с мен. А сега вие двамата пренебрегнахте моята любов. При първата провокация ти се хвърли с нож срещу мен. А ако не беше извадил ножа, щях да ви оставя да си тръгнете.

Фраершата застана до вратата, замълча за миг и се обърна към Лев:

— Ти винаги си искал да имаш семейство. Сега то е налице. Можеш да му се радваш. Това е най-жестокото отмъщение, което бих могла да си представя.

Същия ден

Раиса се обърна и огледа стаята. Малкия стоеше пред нея. Татуировки покриваха гърдите и ръцете му. Стараеше се да изглежда невъзмутим, като еднакво се опасяваше от отказ или от равнодушие от нейна страна.

Зоя заговори първа:

— Няма никакво значение дали е твой син. Всъщност не е, вече не, щом си го изоставила, значи не си негова майка. И аз не съм твоя дъщеря. Какво има да се говори? Ние не сме семейство.

Малкия докосна ръката ѝ и Зоя го изтълкува като упрек.

— Но тя не е твоята майка.

Момичето беше готово да се разплаче.

— Ние все още можем да избягаме.

Малкия кимна.

— Нищо не се е променило.

— Обещавах ли?

— Обещавам.

Малкия се приближи до Раиса, забил поглед в земята.

— Изобщо не ми пука. Искам само да знам истината.

Въпросите му бяха безцеремонен, детински опит да прикрие своята уязвимост. Не изчака Раиса да му отговори и добави:

— В детския дом ме наричаха Феликс, но после ми измислиха тоя прякор. Даваха на всички нови имена, които можеха да запомнят. Не знам истинското си име.

Малкия преброи на пръстите си.

— На четиринайсет съм. Или може би на тринайсет години. Не знам точно кога съм роден. Твой син ли съм, или не?

Раиса го попита:

— Какво помниш от детския дом?

— На двора имаше едно дърво и ние си играехме под него. Детският дом беше близо до Ленинград, но не в града, а в някакво село. Има ли такова място с дърво в двора? Там ли сте дали сина си?

Раиса отговори:

— Да.

Пристъпи по-близо до Малкия.

— Какво са ти разказвали в детския дом за родителите ти?

— Че са умрели. Вие винаги сте били мъртви за мен.

Зоя прибави в заключение:

— Няма повече какво да говорим.

Тя заведе Малкия в далечния ъгъл на стаята и го накара да седне. Лев и Раиса останаха прави до прозореца. Лев не задаваше въпроси и искаше Раиса да има време да премисли всичко. Накрая тя започна да шепне, като се обърна така, че Малкия да не вижда лицето ѝ:

— Лев, аз наистина изоставих детето си. Това е най-големият ми грях. Не съм ти разказвала за това, но с никого не съм споделяла. Не исках да говоря за това отново, макар че си го спомнях почти всеки ден.

Лев замълча.

— А Малкия...?

— Фраершата е права. Имаше тифна епидемия и много деца умряха. Но когато се върнах, синът ми беше още жив. Той умираше. Не

ме позна. Не знаеше коя съм. Но аз останах до него, докато не умря. Това е истината. Аз го погребях. Малкия не е мой син.

Раиса се обгърна с ръце, като че ли ѝ стана студено, и потъна в мислите си. Започна да си спомня събитията на глас:

— Фраершата трябва да е ходила там да търси сина ми през 1953-та или 1954 година, веднага след като са я освободили. В документацията със сигурност не е имало ред и тя не е могла да разбере истината за моя син. Не е и подозирала, че съм била там, когато е умрял. Открила е някого на същата възраст и може би е смятала да го използва срещу мен. А може да не го е направила, защото е обикнала Малкия. Или защото не е била сигурна, че ще ѝ повярвам.

— Вероятно не е нищо повече от отчаян опит да ни нарани.

— И него.

Лев се замисли.

— Защо да не кажем истината на Малкия? Фраершата си играе и с него.

— Как ще изглежда тази истина? Той може да не я приеме. Ами ако реши, че се отказвам от него и търся доказателства, че той не може да бъде мой син? Лев, ами ако той иска да го обичам, ако има нужда от майка...

* * *

Със своето вродено умение да манипулира хората Фраершата донесе една голяма чиния с горещ гулаш. Единствената възможност бе да насядат наоколо и да се хранят заедно. Отначало Зоя отказа и остана да седи настрана, но гулашът изстиваше и тя неохотно се присъедини към общата трапеза. Подрънкваха вилици, с които набождаха парчетата месо и зеленчуците.

Малкия попита:

— Зоя ми каза, че сте учителка.

Раиса кимна.

— Аз не умея да чета и да пиша, но искам да се науча.

— Ще ти помогна, ако искаш.

Зоя тръсна глава, пренебрегвайки Раиса, и се обърна към Малкия:

— Аз ще те науча. Нямах нужда от нея.

Чинията беше почти празна. Скоро те се разделиха и всеки се върна в своя ъгъл. Лев се възползва от момента и каза на Зоя:

— Елена иска да се върнеш вкъщи.

Зоя спря да яде, но не отговори. Лев продължи:

— Не искам да те притеснявам. Но Елена те обича. Искан да се върнеш вкъщи.

Не добави нищо повече, като смекчи истината.

Зоя се изправи, хвърли вилицата и се отдалечи. Постоя до стената, преди да си легне в своя ъгъл, с гръб към останалите. Малкия я последва, седна до нея и сложи ръка на гърба ѝ.

* * *

Лев се събуди от студ. Беше ранна утрин. Те с Раиса спяха притиснати един до друг в единия край на стаята, а Малкия и Зоя в другия. Вчера Фраершата не влезе при тях и храната им донесе един от унгарските въстаници. Лев усети някаква промяна — наоколо цареше някаква тържествена тишина. Нямахше пиянски викове и радостни възгласи.

Той се изправи, приближи се до малкия прозорец и изтри запотеното стъкло. Навън валеше сняг. Това, което трябваше да олицетворява спокойствието в един чист, бял и мирен град, само подсили безпокойството му. Нямахше деца, които да си играят и да се замерят със снежни топки. В освободения град валеше първият сняг, но не се чувстваше възторг или радост. По улиците нямахше жива душа.

4 ноември

Някъде високо в небето се разнесе вой, който бързо прерасна в оглушителен грохот. Над главите им прелетя реактивен самолет. Лев скочи. В стаята беше тъмно. Раиса също се изправи и попита:

— Какво е това?

Преди той да отговори, се разнесоха няколко последователни експлозии, които идваха от различни райони на града. За миг Лев, Раиса, Малкия и Зоя се озоваха до прозореца. Лев отрони:

— Те се върнаха.

Хората от съседните стаи бяха обзети от паника, на покрива се чува стъпки, изненаданите въстаници заемаха позиции. Лев видя на улицата един танк, който въртеше наляво и надясно кулата си, преди да насочи оръдието към снайперистите на покрива.

— Дръпнете се от прозореца!

Лев изблъска останалите към задната част на стаята. Настъпи миг тишина и се разнесе експлозия. Покривът рухна и задната стена се срути навън, повличайки надолу гредите. Остана само една малка част от стаята, защитена от парче от покрива. Лев закри лицето си с долната част на ризата, докато се оглеждаше за останалите.

Раиса грабна парче от строшена греда и заблъска по вратата. Лев се присъедини към опитите ѝ да разбие вратата. Ала в това време им извика Малкия:

— Насам!

В основата на стената се бе отворила дупка, която водеше в съседната стая. Легнали по корем, рискувайки да бъдат затрупани, ако покривът рухне напълно, те пропълзяха през разрушените останки до коридора. Нямаше нито въстаници, нито хора на Фраершата. Стаите бяха празни. Когато отвориха вратата на балкона към двора, видяха, че хората напускат домовете си, като не знаеха какво да решат — дали да рискуват да излязат на улицата, или да си останат по къщите.

Малкия се втурна обратно назад. Лев извика след него:

— Малкия!

Той се върна, опасан с лента патрони, гранати и една пушка. Раиса поклати глава и се опита да го обезоръжи.

— Ще те убият.

— Така или иначе ще ни избият всичките.

— Не бива да взимаш със себе си тези оръжия.

— Ще ни трябва, ако искаме да напуснем града.

Раиса безпомощно погледна Лев и той изкомандва:

— Дай ми пушката!

Малкия неохотно му я подаде. Една близка експлозия сложи край на спора.

— Нямаме много време.

Лев погледна притъмнялото небе. Бученето на реактивните двигатели го накара да поведе групичката си към стълбището. От бандитите нямаше и следа и той си помисли, че или се сражават, или са се разбягали. Когато стигнаха до долу, започнаха да си пробиват път през напласената тълпа към изхода.

— Максим!

Лев се обърна и погледна нагоре. Фраершата стоеше на покрива с автомат в ръцете. Застигнати в средата на двора, те нямаха шанс да стигнат до арката, преди тя да ги разстреля.

Той извика:

— Всичко свърши, Фраерша! Това не е битка, която можеш да спечелиш!

— Максим, аз вече я спечелих.

— Огледай се наоколо.

— Спечелих я не с пистолет, а ето с това...

На врата ѝ висеше фотоапарат.

— Панин винаги е бил готов да използва цялата сила на армията. Искам той да разруши този град и да го изпълни с трупове на убити граждани. Искам целият свят да види истинското лице на нашата страна. Няма да има повече тайни. Никой вече няма да повярва в добротата и човеколюбието на нашата родина. Това е моето отмъщение.

— Пусни ни да си отидем.

— Максим, ти нищо не си разбрал. Досега можех да те убия сто пъти. Животът ти е по-тежко наказание от смъртта. Върнете се в Москва и четиримата. Със сина ти, когото търсят за убийство, влюбен в дъщерята, която ви мрази. Как ли ще създадете семейство...

Лев се отдели от групата и се обърна към Фраершата:

— Съжалявам за злото, което съм ти причинил.

— Максим, истината е, че преди да те намразя, аз бях никоя.

Лев се обърна и се упъти към изхода, очаквайки всеки миг в гърба му да се забие куршум. Но изстрел не последва. Преди да стигне до арката, той спря и се огледа. Фраершата беше изчезнала.

Същия ден

Легнал сред останките на едно изоставено кафене, увил ръцете си с покривките от масите, за да ги предпази от хвърчащи стъкла, Лев изчакваше преминаването на танковете. Вдигна глава и погледна през счупения прозорец. Танковете бяха три и куполите им се въртяха бавно, оглеждайки околните сгради в търсене на цел. Съветската армия беше се отказала от използването на отделни единици от тромавите и уязвими Т-34. Сега използваха новите големи и тежко бронирани Т-54. Доколкото Лев имаше впечатления, беше променена и стратегията на съветските войски. Танковете напредваха в колони и прилагаха неадекватна жестокост — на един-единствен изстрел отговаряха с разрушаване на цялата сграда. Танковете продължаваха едва след като оставяха след себе си само купчина камъни.

Беше им отнело почти два часа, за да изминат около километър, принудени да търсят убежище почти на всяко кръстовище. Беше се заорило и те вече не бяха под закрилата на тъмнината. Напредваха все по-бавно през града, подложен на системно разрушаване. Дори вътрешността на зданията не гарантираше безопасност. Танковете стреляха с бронебойни снаряди, които пробиваха стените на три стаи и се взривяваха в центъра на къщата, превръщайки я в развалини.

Като наблюдаваше разгръщането на такава военна мощ, Лев си мислеше дали първоначалната загуба на контрол не е била преднамерена. Тя не само показва цялата несъстоятелност на политиката на умереното съдържане, но и неефективността на остарялата бронирана техника, която и тълпата може да унищожи... Сега най-новите оръжия се движеха по улиците на Будапеща като в пропаганден военен филм. В Москва можеха да стигнат само до един извод: нужни са не по-малко, а повече оръжия — мощта на Съветския съюз зависи от тях.

С крайчеца на окото си Лев забеляза някакво оранжево пламъче — твърде странно в сивата утрин, сред сивите отломки на руините. Трима младежи на отсрещната страна на улицата подготвяха „коктейли Молотов“. Лев се опита да привлече вниманието им, като им помаха с ръка. Бензиновите бомби нямаше да свършат работа, защото охладителната система на Т-54 нямаше недостатъците на Т-34. Това беше ново поколение бойна техника и техните примитивни средства биха били безполезни. Един от младежите го видя и изтълкува невярно жеста му, като размаха предизвикателно юмрук.

Тримата се изправиха, изтичаха след последния танк и хвърлиха бутилките, като го уцелиха точно където искаха — в задната част, която бе обхваната от пламъци. Хукнаха назад, като се обръщаха в очакване на експлозията, но тя така и не последва. Огънят, който бушуваше по бронята на танка, не му нанесе никаква вреда. Те ускориха крачка, търсейки укритие. Лев се наведе. Танкът завъртя купола и стреля. Кафенето се разтресе, оцелелите стъкла изпопадаха на пода и се пръснаха наоколо. През прозорците нахлуха дим и прахоляк. Скрит под този облак, кашляйки, Лев запълзя по потрошените съдове към кухнята, където Раиса, Зоя и Малкия се бяха скрили зад стоманените плотове.

— По улицата не може да се мине.

Малкия попита:

— А по покривите? Можем да пропълим.

— Ако ни видят, дори само ако ни чуят, пак ще стрелят. Там горе ще е по-трудно да се скрием. Ще попаднем в клопка.

Раиса отбеляза мрачно:

— Ние и тук сме в клопка.

На площадката на горния етаж имаше два прозореца. Единият гледаше към главния булевард, а другият към задната улица, твърде тясна за Т-54. Лев отвори това прозорче и прецени дали могат да се изкатерят. Нямаше дупки, нито водосточна тръба, по които да се стигне до покрива. Малкия го дръпна за крака.

— Дай да видя.

Лев го пусна до перваза на прозореца. Той бързо огледа разстоянието, подскочи и увисна на стрехата. Краката му се люлееха и Лев се приближи да му помогне, но той го спря:

— Всичко е наред.

Изтегли се нагоре, прехвърли единия си крак на покрива, после другия.

— Зоя да идва.

Раиса погледна надолу, височината беше петнайсетина метра.

— Чакай.

Взе покривките, с които Лев беше омотал ръцете си, и ги завърза една за друга. След това ги върза около кръста на Зоя. Тя се смръщи недоволна.

— Последните месеци се справях и без тебе.

Раиса я целуна по бузата.

— Затова ще ми е много мъчно, ако нещо ти се случи сега.

Зоя потисна усмивката, като се престори на сърдита.

Застанал на перваза на прозореца, Лев я повдигна и тя се хвана за ръба на покрива.

— Пусни ме, за да мога да си праметна крака.

Лев я пусна неохотно и тя се захвана за покрива. Малкия я изтегли и въжето от покривки се опъна.

— Горе съм.

Раиса пусна своя край и Зоя изтегли импровизираното спасително въже. Дойде ред на Раиса, а Лев беше последен.

Покривът бе стръмен и Малкия със Зоя почти бяха се изкатерили догоре. Раиса стоеше зад тях. Изкачвайки се, Лев едва не се подхлъзна, бутна една керемида и тя изтрака по покрива и падна долу. Минаха секунди, преди да се чуе как се разбива на улицата. Четиримата замряха. Ако беше паднала от другата страна към булеварда, щяха да бъдат разкрити от патрулиращите танкове.

Лев се огледа. Над града се издигаха стълбове пушек. По покривите зееха дупки, а тук-там имаше празнини на мястото на зданията. Реактивни изстребители МИГ летяха ниско над града и атакуваха целите си. Дори на покрива те бяха в опасност. Лев им нареди:

— Трябва да бързаме.

Запълзяха на четири крака, за да избегнат опасностите, и най-после успяха да напреднат.

Пред тях покривът свършваше — бяха стигнали края на квартала. Малкия предложи:

— Да се спуснем долу, да прекосим улицата и да се изкачим на другата страна.

Керемидите на покрива се разтресоха. Лев пропълзя до края и надникна долу към главния булевард. Точно под тях се придвижваха четири танка и един по един завиха към булеварда. За разочарование на Лев четвъртият спря и очевидно остана да охранява кръстовището. Трябваше да се промъкнат незабелязано покрай него.

Преди да се завърне с тази лоша новина, Лев забеляза някакво движение зад прозореца на апартамента точно под тях. Надзърна и видя две жени да окачват новото унгарско знаме с изрязани сърп и чук.

От танка също ги забелязаха. Лев се втурна нагоре по покрива и размаха ръце към останалите.

— Бързо! Да се махаме оттук!

Те пропълзяха колкото бе възможно по-далече от булеварда.

Покривът зад тях полетя във въздуха и се превърна в дъжд от боклуци и отломки. Ударната вълна размести керемидите. Малкия, който беше най-близо до ръба, загуби опора и се плъзна надолу по свличащите се керемиди. Зоя му хвърли края на вързаните покривки. Той успя да го хване в мига, когато керемидите полетяха надолу като лавина и го увлякоха със себе си.

Докато Малкия падаше, Зоя също загуби опора. Опита се да се хване за нещо, а нямаше за какво. Лев се протегна към нея, но не свари да я хване за ръката, обаче хвана покривката и успя да задържи двамата — Зоя на ръба на покрива и Малкия, увиснал надолу. Ако от танка го видеха, щяха да стрелят по него и да избият всички. Лев започна да дърпа покривките. Раиса припълзя към края на покрива.

— Дай ръка!

Успя да хване ръката на Малкия и го издърпа нагоре. Двамата лежаха един до друг. Лев надникна над ръба на покрива и видя как танкът обръща купола си към тях.

— Ставайте!

Те се изправиха и хукнаха обратно по покрива към разрушения апартамент от другата страна. Снарядът удари зад тях, на същото мястото, където току-що висеше Малкия — на ъгъла на зданието. Взривната вълна ги отхвърли напред. Оглушали от взрива, кашляйки от прахоляка, те огледаха разрушенията отпред и зад себе си — две зеещи дупки, сякаш оставени от зъбите на гигантско чудовище.

Лев огледа разрушения апартамент под тях. Първият снаряд бе минал високо, пробил тавана и съборил покрива на пода. Биха могли да се спуснат по разцепените греди. Той тръгна пръв, надявайки се, че танкистите ще ги сметнат за мъртви. Когато стигна до края на срутения покрив, забеляза покритата с прах ръка на жената, която бе закачила знамето. Нямаше време за губене и той потърси обходен път. Стълбите бяха в задната част. Бутна строшената врата, която водеше натам, но тя беше затрупана.

Раиса им извика от предната част на апартамента, която гледаше към булеварда.

— Връщат се!

Танкът се обръщаше. Уловени в капан, те нямаше къде да се скрият и да избягат.

Лев удвои усилията си да разчисти стълбите, които бяха единственият им изход. Раиса и Зоя се присъединиха към него, но Малкия беше изчезнал. Очевидно бе решил да се спасява самостоятелно. Лев погледна през рамо. Танкът заемаше позиция, прицелвайки се за трети изстрел. Той щеше да стреля отново и отново, докато не превърне двете къщи в развалини. Затворени в обстрелвания апартамент, заобиколени от тухлени стени, с блокирано стълбище, единственият им шанс бе да скочат долу на улицата.

Лев грабна Раиса и Зоя за ръцете и ги повлече срещу танка. Спряха за миг, преди да излязат на улицата. Малкия вече се беше спуснал там и се готвеше да атакува танка с граната в ръка.

Той изтегли щифта, ловко се шмугна пред танка и се покатери на него. Отвътре вдигнаха високо оръдието, за да му попречат да достигне люка. Но той беше толкова бърз и сръчен, че успя да обвие дулото с крака и да се придвижи нагоре. Люкът се отвори и отвътре се показа танкист, който щеше да го застреля, преди да е хвърлил гранатата.

Лев извади пистолета си и откри огън по танкиста, но куршумите отскачаха от бронята. Танкистът беше принуден да се скрие и се опита да затвори люка. Малкия обаче се добра до края на кулата и хвърли гранатата в процепа. След това скочи на земята.

Гранатата избухна, а секунда след това се разнесе много мощна експлозия на снарядите в танка. Ударната вълна подхвана Малкия и го хвърли на паважа. От танка излезе пушек и никой повече не се показа от него.

Зоя вече се беше спуснала на улицата и се втурна да помогне на Малкия да се изправи. Тя се усмихваше. Лев се спусна след нея.

— Да се махаме оттук...

На гърдите на Малкия изби червено петно.

Лев коленичи и разкъса ризата. Раната не беше голяма, не по-дълга от един пръст, и приличаше на черна бразда. Лев опипа гърба, ала не откри изходно отворстие.

Същия ден

Лев се втурна към Втора медицинска клиника с Малкия на ръце, следван от Зоя и Раиса. Стигнаха до болницата, пренебрегвайки риска от патрулиращите танкове. Няколко куполи ги проследиха, но не откриха огън. Приемното отделение на болницата бе пълно с ранени хора, някои подкрепяни от близки и приятели, други лежаха на пода. Стените и подът бяха изпръскани с кръв. Оглеждайки се за лекар или сестра, Лев видя пред себе си една бяла престилка и си проправи път натам. Докторът преглеждаше пациенти, като отделяше на всеки не повече от няколко секунди, оглеждаше раните и изпращаше в болницата само най-тежките случаи. Другите оставаха в коридора.

Лев застана на опашката в очакване на решението на доктора. Когато най-сетне стигна до Малкия, той попипа челото му и повдигна клепача. Дишането на момчето бе едва доловимо, кожата съвсем бледа. Лев бе превързал раната с ризата на Малкия и сега тя бе пропита от кръв. Докторът я отстрани и се наведе. Пръстите му докоснаха ръбовете на раната, отвориха ги и оттам потече кръв. Огледа гърба на момчето и също не откри изходна рана. Едва тогава погледна към Лев, не произнесе нито дума, само едва забележимо поклати глава. И продължи нататък.

Зоя хвана ръката на Лев.

— Защо не искат да му помогнат?

Лев беше войник и бе виждал подобни рани. Кръвта беше почти черна, което означаваше, че шрапнелът е засегнал черния дроб. На бойното поле не би оцелял, но и в тази болница условията не бяха кой знае колко по-добри. Те нищо не можеха да направят.

— Защо не искат да го лекуват?

Лев нямаше какво да отговори.

Зоя се втурна през тълпата, хвана доктора за ръкава и се опита да го върне обратно при Малкия. Хората наоколо я ругаеха. Но тя отказваше да го пусне, докато накрая не я избутаха настрани. Тя падна на земята в краката на хората. Раиса ѝ помогна да се изправи.

— Защо не искат да му помогнат?

Зоя се разплака и погали Малкия по лицето. Погледна Лев със зачервени очи и го замоли:

— Моля те, Лев, моля те. Ще направя всичко, каквото поискаш. Ще стана твоя дъщеря. Ще бъда щастлива. Не позволявай да умре.

Малкия помръдна устни. Лев се наведе над него, за да го чуе.

— Не... не... тук.

Лев го понесе през опръсканата с кръв приемна и излезе през главния вход, търсейки място, където биха могли да останат сами. Насред цветната леха, покрита със замръзнали от студа цветя, Лев седна на земята и подпря Малкия на коленете си. Зоя седна до тях и взе ръката на Малкия. Раиса остана права, нервно крачейки напред-назад.

— Може би да успее да намеря нещо обезболяващо?

Лев я погледна и поклати глава. Въстанието продължаваше вече дванайсет дни и в клиниката едва ли имаше лекарства.

Малкия бе спокоен и сънлив. Той вече трудно отваряше очи. Погледна Раиса и прошепна:

— Аз знам, че...

Гласът му бе едва доловим и Раиса клекна до него, за да го чува.

— Фраершата излъга... знам... че вие не сте ми майка.

— От всичко най-много бих искала да съм ти майка.

— Аз също... бих искал... да съм ваш син.

Малкия затвори очи, обърна глава и я подпря на ръката на Зоя. Тя лежеше до него, сякаш двамата се готвеха да заспят. Прегърна го и зашепна:

— Разказах ли ти за селото, където ще живеем?

Малкия не отговори и дори не отвори очи.

— То е близо до една гора, пълна с ягоди и гъби. Има и река, в която ще плуваме през лятото... Ще бъдем много, много щастливи.

Същия ден

Фраершата стоеше върху останките на покрива, но не носеше оръжие, а фотоапарат и снимаше разрушенията — картини, които скоро щяха да бъдат публикувани в цял свят. Дори последната касета с филм да не оцелее, това нямаше голямо значение. Тя вече бе направила стотици снимки, които нелегално бе изпратила с помощта на семейства на дисиденти и въстаници, а също и на чуждестранни кореспонденти. Нейните снимки на убити граждани и разрушени здания щяха да се публикуват в продължение на години с бележката „Анонимен източник“.

Може би за пръв път, откакто синът ѝ беше отнет преди седем години, тя беше сама — без Малкия, без мъжете, на които можеше да заповядва. Бандата, за чието сплотяване бе употребила години, се разпадна. Малкото останали нейни хора се разбягаха. Въстаниците бяха разбити. Мнозина загинаха още при първите атаки тази сутрин. Тя засне телата им. Преводачът ѝ Жолт Полгар не я напусна до самия край. Тя се беше заблудила за него. Той загина за каузата си. И докато умираше, тя го снима с особена любов и внимание.

Имаше само още три кадъра във филма. В далечината се зададе реактивен МИГ, който се насочи право към нея. Вдигна фотоапарата и го фокусира. Самолетът се снижи за атака. Керемидите около нея затракаха. Самолетът се оказа почти над главата ѝ. Когато покривът се взриви и парчетата я заудряха по лицето и ръцете, тя разбра, че е направила най-сполучливата си снимка.

ДВЕ СЕДМИЦИ ПО-КЪСНО

СЪВЕТСКИ СЪЮЗ МОСКВА

19 ноември

През първия работен ден ръцете на Лев бяха покрити с брашно, а лицето му гореше от топлината на пещта. Както вадеше поредните изпечени хлябове, чу, че Филип го вика:

— Лев, имате посетител.

В пекарната влезе Фрол Панин, както винаги облечен безупречно. Докато той оглеждаше помещението със снизходителна доброжелателност, Лев отбеляза:

— Готови сме да изпълним всяка ваша поръчка — ръжен хляб със семена от кориандър или с мед вместо захар. Кашерен или безмаслен...

Взе едно от току-що опечените самунчета, разчупи го и предложи от него на Панин. Той прие и отхапа един зальк. Човекът, който го беше предал и бе сътрудничил с враговете си, не изпитваше никакво смущение или вина и доволно дъвчеше.

— Много е вкусен.

Панин остави недоядения хляб, изтърси брашното от пръстите си и се огледа дали Филип не е наблизо.

— Лев, няма връщане към сталинизма. Няма да има и масови арести. Лагерите се закриват. Килиите за разпити се унищожават. Промени се извършват навсякъде. И те ще продължават. Но те трябва да се извършват тайно, без да се признават грешките. Трябва да вървим напред... без да се обръщаме назад.

Въпреки всичко Лев се възхищаваше от Панин. Той можеше да направи така, че Лев никога да не напусне Будапеща. Преценяваше всяко свое решение единствено от практическа гледна точка. Не вършеше нищо от коварство или злоба. След като въстанието бе потушено, а Фраершата загина, Лев стана безполезен и затова го оставиха жив.

— Панин, какво искате от мен? Вие победихте.

— Бих казал, че всички победихме.

— Не, аз загубих много отдавна. Опитвам се вече да не губя занапред.

— Лев, каквото и да си мислите за мен, решенията ми винаги са били...

— За общото добро?

Панин кимна и добави:

— Искам да работите за мен. Имаме нужда от хора като вас.

— Като мен?

Лев замълча и попита:

— Ще откриете ли отново Отдела за разследване на убийства?

— Все още не сме готови за това.

— Когато стане, ще бъда на ваше разположение.

— А дотогава ще печете хляб с кориандър?

Панин се усмихна.

— Надявам се, че някога ще мога да ви бъда полезен отново.

Това прозвуча като някакво извинение, прикрито извинение. И Лев го прие.

— Има едно нещо, което можете да направите за мен.

Същия ден

В приемната на Московската консерватория Лев попита за Пьотър Орлов, един от най-обещаващите млади цигулари в страната. Упътиха го към залата за репетиции. Орлов, който нямаше и трийсет години, отвори двойната, звуконепроницаема врата и попита рязко:

— Да?

— Казвам се Лев Демидов. Фрол Панин ми каза, че можете да ми помогнете.

Когато чу името на Панин, музикантът стана по-любезен.

Репетиционната зала беше малка. Имаше само статив и пиано. Орлов държеше цигулката за грифа, а върху статива бяха сложени лъкът и парче колофон.

— Какво мога да направя за вас?

Лев отвори папката си и извади оттам лист хартия с прегорена дупка в средата. Това бе станало преди седем години в черквата на Лазар. Когато листът бе започнал да почернява, Лев импулсивно бе размислил, бе го извадил на каменния под и бе стъпкал огъня.

Обгорялата музика — единственото, което бе останало от творбите на арестувания композитор — беше прибрана в досието на Лазар като доказателство за връзките му с контрареволуционери.

Орлов пристъпи към статива и огледа оцелелите ноти. Лев поясни:

— Не умея да чета ноти, затова не зная дали те могат да дадат представа за цялото произведение. Бих искал да го чуя, ако това е възможно.

Орлов намести цигулката под брадичката си, взе лъка и започна да свири. Лев не бе музикален, но очакваше музиката да е бавна и тъжна. Тъкмо обратното, тя беше бърза и весела и му хареса много.

Трябваше му обаче известно време, за да осъзнае, че Орлов не би могъл да свири толкова дълго по малкото ноти на листчето. Объркан, изчака Орлов да спре.

— Това е много популярна пиеса, една от най-сполучливите нови композиции.

— Трябва да има някаква грешка. Смяташе се, че тази музика е изгубена. Композиторът е починал, преди тя да бъде изпълнена.

Сега беше ред на Орлов да се изненада.

— Изпълнявах я миналата седмица. И композиторът е жив.

* * *

Лев почука на вратата на един апартамент в престижна жилищна сграда. Мина доста време, докато вратата отвори мъж на средна възраст, слуга, облечен в спретнат черен костюм.

— Какво желаете?

— Искам да се срещна с Роберт Мешик.

— Имате ли уговорена среща?

— Не.

— Той не приема никого без предварителна уговорка.

Лев му подаде прогорения лист хартия.

— Мен ще ме приеме.

Слугата се подчини неохотно.

— Почакайте тук.

Няколко минути по-късно се върна, но без листа с нотите.

— Моля, последвайте ме.

Мъжът поведе Лев през няколко богато обзаведени стаи до едно студио в дъното на апартамента. Композиторият Роберт Мешик стоеше до прозореца и държеше в ръката си обгорелия лист. Обърна се към слугата:

— Можеш да ни оставиш.

Той излезе, а Лев отбеляза:

— Чудесно сте се обзавели.

Мешик въздъхна.

— В известен смисъл изпитвам облекчение. Очаквах този момент от много години, да се появи някой с доказателство за измамата ми.

— Познавахте ли истинския композитор?

— Кирил, да, бяхме приятели. Бяхме най-добрите приятели. Учехме заедно. Аз му завиждах. Той беше гений, а аз не.

— Вие ли го предадохте?

— Не, в никакъв случай. Това е истината. Вие нямате причини да ми вярвате. Когато го арестувах, аз, естествено, не направих нищо. Нищо не казах. Той и неговият наставник бяха изпратени в лагер. След смъртта на Сталин се опитах да ги открия. Казаха ми, че не са оцелели. Беше ми мъчно. Имах идеята да запиша една от пиесите на Кирил в негова памет. Те бяха изгубени, но това нямаше значение, бях ги чувал много пъти в негово изпълнение. Бяха в кръвта ми. Направих някои малки промени, но композицията имаше успех.

— Ама не сте разкрили кой е истинският автор.

— Бях съблазнен от успеха. Оттогава записах всичките му пиеси, които можах да си спомня, и приех похвалите за тях, повярвах си. Знаете ли, Кирил нямаше семейство. Нямаше никакви близки. Никой не вярваше в него. Никой не познаваше музиката му, освен неговия наставник. И аз.

— Имало е още един човек.

— Кой?

— Жената на свещеника.

— Така ли ме открихте?

— В известен смисъл, да.

След кратко мълчание композиторият попита:

— Ще ме арестувате ли?

Лев поклати глава.

— Нямам такива права.

Мешик се обърка още повече.

— Тогава първото нещо, което ще направя още утре сутринта, ще бъде да го обявя публично.

Лев прекоси стаята и погледна през прозореца. Навън валеше сняг. Долу играеха деца.

— И какво ще кажете? Че държавата е убила един гений, а вие сте откраднали неговата музика? И на кого ще хареса вашето признание? Кой би искал да чуе такова нещо?

— Какво трябва да направя тогава?

Снегът покриваше улиците и къщите.

— Да продължите да свирите.

Същия ден

Седнала на покрива на блока, където беше апартаментът на Лев и Раиса, Зоя потрепери. Валеше сняг и беше студено. Всеки ден след завръщането си тя се качваше тук, седаше и гледаше града. Тук не падаха покриви, не се чуваше стрелба и керемидите не се тресяха от преминаващи танкове. Имаше усещането, сякаш не беше в Москва или в който и да е друг град, а в Чистилището. Чувството за принадлежност, което бе изпитала в Будапеща, нямаше нищо общо с някой определен град, нито с революцията, а бе свързано единствено с Малкия. Той й липсваше, понякога дори й се струваше, че някаква част от нея бе изчезнала заедно с него. Беше свалил от плещите й товара на самотата, който сега бе станал по-тежък от когато и да е.

Погребах Малкия в покрайнините на Будапеща. Не искаше да оставят тялото му в болницата сред другите убити, да стане един от многото, които нямаха близки да скърбят за тях. Лев го пренесе през руското обкръжение. Разкопаха замръзналата земя и го погребах под едно дърво, далече от пътя, танковете и минаващите камиони. С неговия нож тя издълба името му върху ствола, но като си спомни, че той не можеше да чете, добави и едно сърце.

В началото, когато Зоя за първи път се качи на покрива, Раиса изтича след нея, страхувайки се да не би да се хвърли оттам. Но след като разбраха, че това е само място за усамотяване, Раиса, както и Лев

престанаха да ѝ се бъркат и тя прекарваше там дълги часове. Зоя гребна една шепа сняг и се загледа как той се топи на дланта ѝ.

* * *

Раиса разтребваше масата след вечеря, когато на вратата на кухнята застана Зоя. Цялата трепереше от студ, а косата ѝ бе обсипана със сняг. Раиса хвана ръцете ѝ.

— Ти си замръзнала. Искаш ли да хапнеш? Оставила съм ти вечерята.

— Елена легна ли си?

— Да.

— А Лев?

— Още не се е прибрал.

Изписаха Елена от болницата и новината, че Зоя като по чудо се е спасила, я върна към живота. Като видя сестра си, Зоя се разплака от чувство за вина. Елена беше страшно отслабнала. Дори без да ѝ го казват, Зоя се досети, че малката ѝ сестричка едва ли би оцеляла. Елена не зададе никакви въпроси, обезумяла от щастие. Не я интересуваха никакви подробности за случилото се. За нея беше важно, че семейството е живо.

Раиса се наведе към Зоя.

— Искаш ли да поговорим?

В това време се чу да се отваря външната врата и Лев влезе забързан, със зачервено лице.

— Моля за извинение...

Раиса го успокои:

— Идваш навреме, тъкмо ще почетеш на момичетата.

Зоя поклати глава.

— Искам първо да говоря с вас. С двамата.

— Разбира се.

Лев влезе в кухнята, издърпа два стола и седна до Зоя.

— Какво се е случило?

— Винаги съм казвала всичко на Елена. Когато се върнах, тя беше толкова щастлива, че не исках да разваля това. Не искам да ѝ

казвам какво се е случило. Не искам да ѝ казвам истината. Не искам да призная, че съм я изоставила.

Зоя се разплака.

— Ще ми прости ли, ако ѝ кажа истината?

Макар че му се искаше, Лев все още не смееше да я прегърне.

— Тя те обича много.

Зоя погледна Лев, след това и Раиса.

— Но ще ми прости ли?

И тримата се обърнаха към вратата. Там стоеше Елена по нощница. Тя си беше вкъщи само от една седмица, но вече се бе променила, понапълняла, със зачервени бузки.

— Какво правите тук?

Зоя се приближи до нея.

— Елена, трябва да ти кажа нещо.

Лев се изправи.

— Не искате ли преди това да ви разкажа една приспивна приказка?

Елена се усмихна.

— Която ти си измислил?

Лев кимна.

— Която аз измислих.

Зоя изтри сълзите си и хвана ръката на Лев.

БЛАГОДАРНОСТИ

Моите издатели, Сюзан Бабоно от „Саймън и Шустър“ и Мич Хофман от „Гранд Сентръл Пъблишинг“, са просто най-добрите издатели, които един писател може да си пожелае. Затова съм много щастлив и съм им изключително благодарен.

Особена благодарност дължа на Ева-Мари Хипел от „Дюмонт“, добра приятелка с много остро чувство за подробностите. Благодаря също на Джони Гелър от „Къртис Браун“ и на Робърт Букман от „Криейтив Артисте Ейджънси“ за тяхната подкрепа. Робърт Букман има изключителна дарба да свързва хората и ми помогна да се срещна с Майкъл Корда, чиято чудесна книга „Пътуване към една революция. Лични спомени и история на Унгарската революция през 1956 година“ („Харпър Колинс“, 2006) се оказа много полезна. Ценя много и това, че Майкъл намери време да отговори на въпросите ми.

Не си спомням кой писател бе говорил за нуждата да имаш доверени читатели — вероятно всеки писател е говорил за това. Аз имам двама, Бен Стивънсън и Алекс Арланго — моята обич и благодарност за тях.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

Книгите, които споменах в края на „Дете 44“^[1], бяха ключови за написването и на този роман и бяха в основата на проучванията ми за него. В допълнение, биографията на Хрушчов от Уилям Таубман, „Хрушчов. Човекът и неговата епоха“ („Саймън и Шустър“, 2003), също бе изключително полезна.

Вече споменах книгата на Майкъл Корда за преживяванията му по време на Унгарската революция. Също толкова вдъхновяваща и важна бе книгата на Виктор Себестиен „Дванайсет дни: Революция 1956. Как унгарците се опитаха да съборят своите съветски господари“ („Вайденфелд и Никълсън“, 2006), както и „Унгарската революция от 1956 г.: Реформи, бунтове и репресии — 1953-1963“ под редакцията на Гьорг Литван, английското издание, редактирано и преведено от Янош М. Бак и Лайман Х. Легтърс („Лонгман“, 1966).

Бих искал да отбележа специално една автобиография, „Плитки гробове в Сибир“ от Майкъл Крупа („Минерва Прес“, 1997). Необикновена и дълбоко вълнуваща история, която ми напомня, че колкото и свиреп да е противникът, някой винаги намира начин да го победи.

Дължа много на тези автори. Трябва да отбележа, че всички допуснати неточности са изцяло по моя вина.

---

[1] Българско издание „Лъчезар Минчев“, София, 2015. Превод от английски Силвия Желева. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.